

EL DEPARTAMENT D'AGRICULTURA A ZIMBABWE
(1897-1914):
FEBLESES, CONFLICTES I CONTRADICCIONS EN LA
CONSTRUCCIÓ DE L'ESTAT COLONIAL

Tesi doctoral presentada per optar al títol de Doctor en Història
Contemporània.

Autor: Eduard Gargallo i Sariol

Universitat de Barcelona. Octubre de 2006.

Departament: Història Contemporània.

Programa: Societat i cultura al món contemporani.

Bienni: 1995-1997.

Director: Dr. Ferran Iniesta i Vernet.

Tutor: Dr. Ramon Casteràs i Archidona.

QUARTA PART

EL DEPARTAMENT D'AGRICULTURA
SOTA E.A.NOBBS (1908-1914)

CAPÍTOL 21

LES REFORMES POLÍTIQUES I L'ARRIBADA D'ERIC NOBBS (1907-1909)

La visita dels Directors de la BSAC el 1907

Entre els mesos de juny i setembre del 1907 tres Directors de la Companyia van visitar Rhodèsia per tal d'avaluar la situació del país per sí mateixos i trobar-se amb els representants dels diversos sectors de la població europea. El Dr. Jameson, el Marquès de Winchester i Henry Birchenough van viatjar acompanyats per Bouchier Hawksley, advocat de la BSAC, i per H. Wilson Fox, mànager de la Companyia (1).

Els colons els van rebre amb les mateixes peticions de sempre, que havien quedat aparcaades, però no abandonades, després de la crisi del 1904 i les petites reformes que la BSAC havia introduït. Seguien reclamant una reducció de la participació obligatòria de la Companyia en les empreses mineres, la rebaixa de les tarifes ferroviàries, més inversió en agricultura, uns títols de propietat més segurs, i l'augment de la representació electa al Consell Legislatiu.

En resposta a les demandes, els Directors van emetre una Declaració de Política el 20 d'octubre a Bulawayo, en la qual es prometien reformes que atenguessin algunes de les propostes dels colons. Sobre els costos excessius d'administració, els Directors afirmaven que la seva visita els havia mostrat que la maquinària del govern "és massa feixuga i complicada i el (seu) cost desproporcionat per a les necessitats de Rhodèsia (...) L'objectiu dels Directors és centralitzar la feina, reduint així les despeses anuals i permetent una reorganització de les tasques i una reducció de personal". Reconeixien que eren necessaris "incentius més grans per als capitalistes i colons" i, per tant, es revisarien les lleis de propietat de la terra i les condicions imposades als miners per explotar els seus jaciments. Van anunciar que els tràmits per accedir a la propietat agrària es simplificarien. I van prometre rebaixes en les tarifes del ferrocarril. Finalment, també van acceptar que els diputats elegits fossin ara majoritaris al Consell (2).

Les reformes del 1907 i 1908

Durant els mesos posteriors a la visita dels Directors, la BSAC va anar posant en pràctica una sèrie de mesures legislatives i administratives que pretenien complir les promeses fetes als colons, però també impulsar els interessos de la Companyia. Els canvis que es van

produir no van ser fruit únicament de la pressió popular, sinó també d'una nova visió dels Directors sobre l'economia i el futur del país.

Tal com s'havia anunciat, es van retallar les participacions obligatòries de la BSAC en les mines, per facilitar-ne l'explotació i satisfer les peticions dels colons. Tanmateix, el 1907 ja era clar que la mineria, tot i la recuperació experimentada des del 1903, no era suficient per proporcionar els ingressos i beneficis que els accionistes esperaven. Per tant, es va refermar l'aposta que, tímidament, s'havia fet el 1903 per impulsar l'agricultura. Existia l'esperança que, a més de fer créixer l'economia, uns conreus comercials i una ramaderia eficients reduirien les despeses d'importació, farien augmentar el preu de la terra en mans de la Companyia, i incrementarien el trasllat de mercaderies a través del ferrocarril (3).

El desig de la BSAC per potenciar l'explotació dels recursos del país i atreure més colons coincidien amb els interessos de la població blanca, però en canvi el mateix any 1907 es va prendre una decisió que va indignar l'opinió pública de la colònia. A partir d'aleshores la Companyia va separar les seves activitats econòmiques i administratives a Rhodèsia, així com el personal i els pressupostos d'ambdós àmbits. L'Administració seguiria governant el territori, cobrant els impostos, gestionant les duanes, etc, però tots els drets econòmics i totes les propietats de la BSAC es traspassaven a la nova Branca Comercial. A aquesta Branca se li atribuïen les terres propietat de la Companyia i les rendes de les granges arrendades, les accions en empreses subsidiàries (ranxos, ferrocarrils, etc) i les participacions en les mines del país. La comptabilitat de les dues seccions estava separada i si, per exemple, les activitats comercials de la BSAC a Rhodèsia donaven beneficis, no es podien utilitzar per cobrir les despeses de l'Administració.

L'objectiu dels Directors era ben clar. Per una banda, s'asseguraven que un futur traspàs de l'administració de Rhodèsia als colons o a Londres no implicaria la cessió automàtica de les seves propietats al país. I per altra banda la BSAC podia disposar dels ingressos que obtingués de les seves inversions sense haver de desviar-los cap a la cobertura dels costos del govern. Podia dedicar-ho a reinvertir en les seves propietats, a pagar dividends, o a subsidiar pèrdues en altres àmbits. Si bé l'any 1906 l'administració de Rhodèsia va deixar de ser deficitària, a Rhodèsia del Nord es seguien perdent diners, i els beneficis comercials del Sud ho havien de compensar.

Els colons ho veien de forma molt diferent i reclamaven que els beneficis de la Companyia a Rhodèsia s'havien de reinvertir al país i ajudar a pagar-ne l'administració. També afirmaven que les terres no adjudicades a particulars havien de ser considerades com a propietat futura del país, i no de la Companyia, que només en tenia la gestió temporal. Els ingressos que la BSAC obtenia en concepte de taxes o arrendaments de terra havien d'anar a l'Administració, no a la Branca Comercial. Els Directors es van mostrar inflexibles i consideraven que la terra els pertanyia. A més, argumentaven que fins i tot amb aquesta nova manera de gestionar la colònia, els seus accionistes no rebien dividendes - de fet no en van rebre mai. La creació de la Branca Comercial no només va intensificar les crítiques al govern de la BSAC, sinó que va provocar conflictes i confusions entre els funcionaris i treballadors de la Companyia a Rhodèsia (4).

Les possibilitats que la BSAC modifiqués la seva política financera es reduïen encara més en vista de l'actitud del govern britànic, tan ferma com sempre a l'hora de refusar qualsevol compromís econòmic a la colònia. El 6 de juliol del 1908 la Companyia va fer arribar un memoràndum al Secretari de Colònies, Lord Crewe, demanant-li un cert suport. L'informaven de la situació del país i de les inversions que hi havia fet al llarg dels anys, però ara "ha arribat el moment quan la Companyia pot demanar ajut raonablement al Govern de Sa Majestat, ja que és un afer d'importància Imperial des del punt de vista tant polític com comercial que el progrés de la que està esdevenint ràpidament - si és que encara no ho és - una de les colònies més pròsperes de l'Imperi Britànic no sigui entrebancat per la manca de suport del Govern". La BSAC estava patint un gran dèficit de les companyies ferroviàries on participava, i volia reduir la taxa d'interès que havia de pagar als accionistes d'aquestes empreses. A canvi, volia oferir-los una garantia oficial sobre el pagament final del capital amb l'interès ja reduït. Sol·licitaven que el govern garantís aquest capital - fins a 10 milions de lliures - i asseguraven que no hi havia cap possibilitat que la garantia s'hagués de fer efectiva.

El 2 de novembre va arribar la resposta del Colonial Office. Francis Hopwood els deia que tot i les despeses la BSAC era capaç de fer front als deutes ella sola, ja que com ells mateixos li havien assegurat, Rhodèsia era "una de les colònies més pròsperes". El govern britànic "no ha assumit cap responsabilitat financera en el seu (de la BSAC) funcionament com el que ara es proposa, i no està preparat per fer cap canvi en aquesta política". Com en

totes les ocasions anteriors, Londres refusava qualsevol implicació en les finances rhodesianes (5).

Des del punt de vista polític, en aplicació de la Declaració de Bulawayo, l'any 1908 la BSAC va retirar dos dels seus diputats al Consell Legislatiu per permetre que els representants electes dels colons hi tinguessin la majoria. La discussió sobre les potestats de l'assemblea es va allargar encara uns anys, fins a l'Ordinança del 1911, aprovada amb el suport del Colonial Office, que establia una composició de 7 diputats electes i 6 de la Companyia. Però marcava algunes limitacions importants: l'assemblea no podia sancionar la creació o l'augment d'impostos, ni modificar els drets d'europaus i africans sobre la terra, ni les condicions d'explotació de jaciments miners, ni incidir en les finances o les propietats de la BSAC sense l'acord de la Companyia. El govern de Londres mantenia, a més, el seu poder de vet sobre certa legislació. El cap de la nova majoria parlamentària era Charles Coghlan, un advocat de Bulawayo, d'origen irlandès però nascut al Cap. S'havia fet popular per defensar els drets dels petits miners en contra de les grans companyies (6).

A Londres no es van posar pegues a les modificacions constitucionals a Rhodèsia. Com gairebé sempre, el Colonial Office intentava assegurar-se objectius diversos i difícils de compatibilitzar. El govern liberal tenia cada cop més dubtes sobre la viabilitat i l'eficiència de les administracions confiades a companyies privades, i considerava que tenien tendència a ser abusives amb les poblacions autòctones. Però a la vegada continuava la preocupació tradicional per l'estalvi - de diners i de responsabilitats - i el disgust del Tresor davant la perspectiva d'haver d'assumir el control de nous territoris. A més, a mesura que avançava el seu mandat, els liberals es van mostrar més partidaris de reforçar l'autogovern de les colònies amb sectors importants de població europea. Van retornar l'autonomia a les antigues repúbliques bóers, i pensaven que, de forma gradual i negociada, Rhodèsia acabaria integrada en una futura Federació Sud-africana, on reafirmarien el pes dels habitants i les institucions anglòfones. Les reformes del 1907-08 no qüestionaven aquestes orientacions: atorgaven més poder als colons, mantenien la jurisdicció de la BSAC, i respectaven la supervisió del Comissari Resident i el Secretari de Colònies (7). El 1908 Clarke va ser substituït com a Comissari Resident pel Tinent Coronel J.G.Fair (8).

La satisfacció parcial de les expectatives dels colons que van suposar aquestes reformes van permetre millorar les relacions entre la Companyia i els seus administrats, però no van

eliminar les causes de descontent ni van assegurar que, en funció de les circumstàncies locals, els conflictes no esclatessin de nou.

El nomenament d'Eric Nobbs

Com a part del nou impuls que es volia donar a l'agricultura rhodesiana la BSAC va començar a buscar un nou cap del Departament. A principis del 1908 Jameson va aconsellar a la Junta que se li oferís el càrrec al Dr. Eric Nobbs, aleshores Assistent d'Agricultura a la Colònia del Cap. Sembla que Milton l'havia proposat uns mesos abans com a Assistent de Townsend, però Jameson i la Junta van decidir oferir-li la direcció del Departament (9).

Un cop li van haver fet la proposta inicial, Nobbs va marxar cap a Rhodèsia per entrevistar-se amb Milton i prendre contacte amb el país. L'Administrador i ell van acordar que seria cap del Departament d'Agricultura amb el nou rang de Director, que controlaria també els serveis veterinaris i que es mantindria sota la jurisdicció del Tresorer. Li van prometre la contractació d'un nou assistent per tal de reduir-li la feina administrativa i deixar-li així més temps per visitar els districtes. Milton va quedar satisfet amb la visita de Nobbs, tot i que "pugui semblar massa jove per ser nomenat per a un càrrec tan important" (tenia 31 anys), i va informar a la Junta que havia parlat amb molts grangers i els havia "fet una excel·lent impressió". Estava molt ben preparat i "l'experiència en agricultura sud-africana que s'ha guanyat durant la seva feina al Cap sembla que completa la seva adequació per al nomenament que estem decidint". Per acabar de reforçar el convenciment de Milton, Nobbs només cobraria un salari de 800 lliures anuals, que era inferior al del mànager del magatzem de tabac de la Companyia. Per aquesta remuneració, "no crec que sigui gens probable que trobem un home més adequat que el Dr. Nobbs" (10).

Tot i que la BSAC volia que Nobbs s'incorporés al càrrec de seguida, Jameson els va dir que havia treballat sis anys al Cap sense interrupció i necessitava unes vacances. Va marxar de Rhodèsia per passar uns mesos a Anglaterra, on va rebre la proposta de contractació definitiva i la va acceptar (11). El seu nomenament va ser anunciat als grangers, i el Marquès de Winchester els va dir que "esperem ser capaços d'associar amb ell un personal plenament coneixedor dels mètodes agrícoles" més moderns. El Professor Wallace, un expert de la Universitat d'Edimburg que visitava Rhodèsia per assessorar la Companyia,

coneixia Nobbs i va dir públicament que "han obtingut un dels millors experts pràctics i científics" de Sud-àfrica (12).

Nobbs va obtenir el permís de la Companyia per tornar a Rhodèsia a través de Suez i l'Àfrica Oriental, de manera que pogués visitar els Departaments agrícoles d'Egipte i Kenya. Mentre feia escala a Aden va tenir una reunió amb Wallace. Va fer una curta estada a Kenya i va arribar a Salisbury el 9 de desembre del 1908. Dirigiria el Departament d'Agricultura fins al 1924 (13).

L'arribada de Nobbs a Rhodèsia

Eric Arthur Nobbs havia nascut a Anglaterra l'any 1877 i havia estudiat a la Universitat d'Edimburg i a les de Berlín i Giessen a Alemanya. Va establir-se al Cap el 1900 i dos anys més tard va entrar al Departament d'Agricultura de la Colònia (14). Era net de John Crumie Brown, el missioner que va divulgar les idees conservacionistes i dessecacionistes al Cap els anys 1840s i 1850s (15). Mentre era a Sud-àfrica, Nobbs es va mostrar com un partidari ferm de l'agricultura moderna i científica. Com a conseller agrícola, l'any 1904 va ser enviat a fer un informe sobre el bosc de Knysna, i va donar una visió molt negativa de les pràctiques econòmiques "retardades" dels colons locals. Els criticava per dedicar-se a la tala d'arbres en lloc dels conreus, de gestionar malament el bestiar i malfiar-se de les inoculacions preventives defensades pel govern, de la seva manca d'educació i l'absència de tecnologia en les explotacions. Les seves recomanacions incloïen la millora de l'ensenyament, la realització d'experiments i l'anàlisi dels sòls (16). Després de la seva primera trobada, Milton ja informava a la Junta que Nobbs era "un defensor ardent dels experiments" (17).

Tot just després d'arribar a Rhodèsia Nobbs va fer una breu gira per alguns districtes agrícoles, i a finals de gener del 1909 va enviar un Memoràndum a Milton sobre la situació del Departament, on explicava els seus plans de treball i sol·licitava els recursos que creia necessaris per tirar-los endavant (18).

Nobbs deia que calia dissenyar un pla d'impuls de l'agricultura que s'apliqués de forma coherent i sistemàtica a partir d'aleshores, tot i que no es poguessin realitzar immediatament totes les propostes. Per començar, la situació del personal era pèssima: "En el moment de prendre possessió del Departament el vaig trobar, a part de l'Oficina Veterinària, sense oficials competents tècnicament, un Departament que només ho és de nom". S'havien

produït diverses dimissions recentment, entre elles les d'Odlum i Kingchurch, i la majoria de funcionaris actuals "no poden ser considerats *experts*". Només els serveis veterinaris semblaven estar ben dotats de personal (19). En vista de la urgència de la qüestió reclamava la contractació immediata d'un Agriculturista i Botànic, un Químic, un especialista en tabac, un enginyer, un oficial d'irrigació, algú dedicat a la potenciació de noves indústries, un entomòleg, un assistent de laboratori i més oficinistes. Sobretot, a l'hora de fer els nomenaments "experiència a Sud-àfrica" havia de ser un requeriment bàsic.

L'arribada de més personal administratiu era bàsica ja que "no és rendible mantenir els experts al seu despatx innecessàriament". En aquell moment, fins i tot els arxius estaven desorganitzats. A més, els edificis de què podia disposar el Departament eren clarament insuficients, i feien falta almenys vuit habitacions per a oficines i quatre laboratoris.

Fent honor a la seva fama, Nobbs dedicava una bona part de l'informe a la recerca i la divulgació. "Seria difícil exagerar la importància de l'aplicació dels mètodes científics de recerca als nombrosos problemes que afronten els grangers a Rhodèsia". El govern ha d'investigar quins productes són els més adients per al clima i sòls del país, així com els millors mètodes per conrear-los. I quines són les varietats de bestiar més favorables per ser criades o per ser barrejades amb animals autòctons. Preveient la resposta a aquests plantejaments, advertia: "Aquesta feina implica despeses, no directament remuneratives, i un risc que no es pot esperar que el colon o el granger afrontin per al benefici públic".

En el camp de la divulgació, el RAJ havia de jugar un paper bàsic, per al qual era necessari distribuir-lo gratuïtament a tots els grangers, i nomenar un oficial que se n'encarregués de forma exclusiva. La revista del Departament d'Agricultura de Kenya, que havia vist en el seu viatge de camí a Rhodèsia, li havia semblat un molt bon model a seguir. També era important augmentar el pressupost de transport perquè els especialistes del Departament poguessin viatjar pel país fent inspeccions i aconsellant els grangers sobre el terreny.

Sembla que, no només en el tema de la revista, Nobbs havia quedat favorablement impressionat pel funcionament del Departament kenjà, i en una carta escrita uns anys més tard declarava que "el Departament d'Agricultura de Rhodèsia va ser construït seguint les mateixes línies del de Nairobi" (20).

Poc dies més tard, Nobbs es va reunir amb Milton per tractar les qüestions que apareixien al Memoràndum (21). L'Administrador va expressar el seu suport a les propostes, però li va

advertir que "Els punts que impliquen grans despeses no es poden dur a terme fins que aquesta Administració obtingui la potestat d'emetre deute públic - desautoritzada pel Colonial Office".

Malgrat això, Milton va accedir a la contractació d'un Agriculturalista, un Químic, un expert en tabac i un entomòleg. El nomenament d'un enginyer i un encarregat de noves produccions havien d'esperar fins més endavant. Nobbs va rebre la promesa d'un increment de personal administratiu, i es va aprovar l'augment del pressupost de viatges. També va ser acceptada la proposta de distribuir gratis el RAJ. En referència a la necessitat de més instal·lacions, es va acordar traslladar la sol·licitud al Departament d'Obres Públiques. Recolzat en aquestes promeses i en la futura contractació de més funcionaris, Nobbs va iniciar l'aplicació dels seus plans.

CAPÍTOL 22

EL DEPARTAMENT D'AGRICULTURA SOTA ERIC NOBBS

Organització, personal i pressupostos

De mica en mica, l'Administració va anar satisfent bona part de les demandes de personal que Nobbs els havia fet en el seu Memoràndum. El mateix any 1909 van ser contractats H.G. Mundy com a Agriculturalista i Botànic, G.N.Blackshaw, un químic, i R.W.Jack, entomòleg. L'any següent va arribar W.Martin Watt, un enginyer agrícola, i el 1911 J.W.Lewis, expert en el conreu del tabac. El 1912 es van aconseguir els serveis de R.C.Simmons com a Cap de la Branca d'Indústries Animals, J.A.T.Walters com a assistent de Mundy, Holborrow per als laboratoris, Lowe Thompson com a entomòleg assistent, i W.E.Meade per a co-editar el RAJ. El 1914 es van afegir al Departament A.G.Turner, especialista en cítrics, B.Haslewood, un estadístic, i C.L.Robertson, com a ajudant de Watt (1).

Les prioritats de Nobbs a l'hora de triar els oficials del Departament es van respectar gairebé sempre, començant pel requisit de tenir experiència a Sud-àfrica: Mundy havia treballat al Departament d'Agricultura del Transvaal establert per Milner en acabar la guerra dels bóers (2); la majoria dels altres procedien del Cap, Jack va ser col.laborador de l'entomòleg, Lounsbury, durant 7 anys (3), Blackshaw havia treballat a l'Escola d'Agricultura d'Elsenburg, (4), i Watt al Departament d'Irrigació (5); finalment, Walters havia exercit de Botànic al Transvaal (6).

Es va permetre al Departament fer ús de més dependències per tal d'augmentar l'espai de treball disponible (7). Els pressupostos aprovats per a Agricultura van patir un fort increment en els tres anys següents: de les 11.583 lliures de l'exercici 1908-09 es va passar a les 15.555 del 1909-10, 25.666 del 1910-11 i les 32.425 del 1911-12. En quatre anys el pressupost s'havia triplicat (8). El 1912 els Directors de la Companyia anunciaven als accionistes que "El Departament d'Agricultura està ara ben organitzat i és eficient tant en l'aspecte científic com d'assessorament. Els Directors creuen que la despesa que se li ha dedicat serà àmpliament justificada pel progrés del país durant els propers anys" (9).

Les millores efectuades i el discurs triomfalista de la BSAC, però, no amagaven els problemes i mancances que el Departament seguia patint. Pocs mesos després d'arribar, un comitè d'investigació que havia estudiat la situació general de l'administració va emetre el

seu informe, on es retallaven les demandes de personal que Nobbs havia proposat. Ell va queixar-se'n a Newton: "hi ha més feina de la que el personal actual pot gestionar adequadament, especialment en vista dels constants permisos i baixes per malaltia (...) tot i que demano hores extres sense problema, dubto de l'encert d'obligar constantment les persones a quedar-se a l'oficina molt més enllà de les seves hores reconegudes". Personalment, s'havia trobat que havia de fer moltes tasques administratives: "Com menys feina de despatx hagi de fer com a Director, millor per al Departament i la comunitat que està dissenyat per servir (...) Se'm va fer creure que el nomenament d'un Director en lloc d'un Secretari d'Agricultura era degut a l'opinió del govern en aquesta qüestió" (10).

Les queixes per insuficiència de personal i per la necessitat de dedicar més temps als afers burocràtics que se'n derivava arribaven de tots els sectors del Departament. El 1911 Blackshaw reclamava la contractació d'un assistent, ja que "Hi ha molta més feina d'anàlisi i assessorament per fer de la que puc realitzar satisfactòriament sense aquesta assistència" (11). Rupert Jack, l'entomòleg, també es mostrava insatisfet: "Em sap extremadament greu d'adonar-me que la partida per a un assistent d'entomologia ha estat eliminada dels pressupostos de l'any vinent. Això és, em sembla, un error (...) derivat del fet que (les autoritats) no s'adonen del valor de la feina que s'ha d'abandonar per manca d'aquesta ajuda en aquesta oficina. Tanmateix, com que ja he sol·licitat altres vegades aquest nomenament, no guanyarem res repetint els mateixos arguments" (12). Tots els funcionaris reclamaven amb urgència que es contractessin més oficinistes.

Entre maig i desembre del 1911 Nobbs va fer arribar a Newton una proposta de reorganització i ampliació del Departament. Li deia al Tresorer que "la feina a la meua oficina tal com està organitzada actualment va més enllà de la capacitat d'un sol individu". Proposava la creació de Divisions dins del Departament, agrupant les diferents branques d'actuació: Administrativa, Veterinària, Indústries Animals, etc. Els caps de cada Divisió havien de gestionar la feina quotidiana, alliberant al Director d'aquesta tasca, i haurien de poder decidir les despeses que no fossin gaire grans. També es feia ressò de les peticions dels seus subordinats per tal que es contractessin més administratius, i assistents per a l'entomòleg i el químic. I acabava: "Oficials temporals i mesures provisionals només imposen al Departament d'Agricultura i al seu personal molta feina per la qual no s'obté cap

benefici permanent. Ara hi ha una oportunitat apropiada per fer una organització duradora" (13).

Algunes de les peticions van ser ateses i durant l'any 1912 es van afegir al Departament un ajudant per a Mundy i un altre per a Jack, un cap de la nova Branca d'Indústries Animals i un co-editor del RAJ, així com alguns oficinistes, però altres càrrecs van seguir vacants i - tot i que Newton havia acceptat genèricament l'organització en Divisions - la decisió final sobre molts dels suggeriments de Nobbs es va posposar (14).

Les coses no van millorar gaire des del punt de vista del finançament, i menys quan Milton va anunciar al Consell Legislatiu el 7 d'abril del 1913 que "En vista del descens dels ingressos administratius (...) s'ha fet necessari restringir les despeses de totes les formes possibles fins que la situació financera esdevingui més favorable" (15). Per als anys 1912-13 i 1913-14 el pressupost del Departament va caure a poc més de 24.000 lliures, un 25% menys que l'any 1911-12 (16). En conseqüència, l'any 1913 Nobbs protestava perquè, tot i l'augment de feina que vivien tots els serveis agraris, "per raons de finances no ha estat possible l'expansió corresponent de mitjans i personal" (17).

Una de les conseqüències de les retallades pressupostàries va ser l'estancament dels salaris oficials, en un país on el cost de la vida era elevat. El 1913 Jack, l'entomòleg, va rebre l'oferta d'un càrrec a Madràs que volia acceptar tot i que hi rebria un salari menor. Degut "al cost de la vida molt alt que preval en aquest territori" el seu sou, que no era inferior al d'altres països, "només és suficient per oferir a un home casat els mínims de subsistència. Em trobo embolicat en una lluita constant per no endeutar-me, situació que m'amenaça quan hagi de cobrir qualsevol despesa extra com ara les tarifes dels metges. Estic obligat a viure fora de la ciutat (vol dir Salisbury) perquè no em puc permetre els elevats lloguers que hi predominen. No em puc permetre assistència domèstica, que normalment és considerada una necessitat, i finalment no tinc prou diners per agafar-me les vacances quan em toca" (18). Nobbs va defensar el seu treballador i va recomanar que li augmentessin el salari. En aquest cas la Tresoreria ho va acceptar (19), però tres anys més tard el Director seguia dient que alguns sous eren "inadequats" (20).

Les retallades pressupostàries també van afectar la disponibilitat d'edificis per a les tasques del Departament. L'any 1910 Nobbs informava que "L'allotjament ja no és suficient per a les necessitats creixents" (21). Però el 1916 encara repetia la mateixa demanda:

"L'allotjament del Departament d'Agricultura en una part de l'hospital vell i als edificis adjacents no es pot veure d'altre manera que com a insatisfactori" (22).

A partir del 1912 les sol·licituds de suport financer que Nobbs va fer no van tenir massa èxit i ell ho valorava molt negativament. La reducció de la despesa "crec que s'admetrà, no ha estat acompanyada per una disminució corresponent de la feina feta ni s'ha fet a costa de l'eficiència, però difícilment pot ser la tendència a seguir en un país que progressi agrícolament" (23).

El disseny de la política agrària i les prioritats productives

Nobbs va començar a planificar la direcció general de la seva política agrària pocs mesos després que el Professor Robert Wallace hagués escrit un informe sobre la situació de l'agricultura a Rhodèsia. Entre les moltes propostes i conclusions de l'estudi de Wallace la més destacada era la seva manca de confiança en el futur dels conreus al país. Segons ell, "Rhodèsia del Sud és essencialment un país de bestiar, i per ara les seves possibilitats es troben clarament en la branca de la indústria bovina". "Des del punt de vista agrícola probablement no més del 5 per cent de la terra a una distància convenient del ferrocarril actual o previst es pot considerar com "de primera" qualitat. Com a una branca suplementària de la indústria rural a les granges de bestiar hi ha força marge de creixement agrícola, però com a mitjà principal per al desenvolupament del país en general, l'agricultura està purament i simplement descartada". Aquesta opinió tan radical es fonamentava en la pobresa dels sòls, així com en la baixa productivitat del conreu del blat de moro i la distància dels mercats internacionals (24).

Les teories de Wallace no van ser ben rebudes ni en mitjans oficials ni entre els colons. En una presentació pública del seu estudi, Frank Johnson li va dir que, en referència al percentatge reduït de terra de primera qualitat, "Això és una qüestió de proporció, i per molt petita que la *ratio* sigui, hi ha una gran extensió de terra agrícola fins i tot al *high veld*". El país podia conrear molts productes satisfactòriament. Newton també va discrepar de l'opinió de Wallace, argumentant que tant el blat de moro com el tabac estaven funcionant molt bé (25).

Nobbs - que s'havia entrevistat amb Wallace en el seu viatge cap a Rhodèsia - i els seus oficials tampoc compartien les prediccions negatives de l'expert escocès. Les seves idees bàsiques eren, per una banda, potenciar la producció agrària i ramadera conjuntament,

impulsant l'anomenada agricultura mixta; i, per altra banda, diversificar els conreus amb l'objectiu de satisfer els mercats interns i externs i retallar la quantitat de productes importats.

El gran defensor de l'agricultura mixta dins del Departament serà Godfrey Mundy. La forma de conreu que ell considerava més adequada per Rhodèsia era la rotació de collites combinada amb la cria de bestiar. "és sabut que si es planta contínuament la mateixa collita a la mateixa terra sense l'aplicació d'adobs, el rendiment disminueix gradualment fins que arriba un moment en què els resultats ja no són rendibles, i en certs casos la terra fins i tot deixa de ser capaç de produir aquella collita específica". La rotació permetia regenerar els sòls i reduïa la incidència de malalties vegetals, a la vegada que minimitzava el risc de pèrdues per culpa d'un mal any: "Plantar diverses collites assegura contra el fracàs perquè una estació desfavorable per a un producte és sovint favorable per a una altra".

La cria de bestiar complia els mateixos objectius, és a dir, aportar adobs i diversificar el risc financer: "Una combinació de conreus i bestiar presenta un interès més gran per a la majoria de grangers i les seves famílies que plantar gra o criar bestiar i prou, i al mateix temps converteix el negoci en més independent de les fluctuacions del mercat, ja que la producció que no pot ser comercialitzada directament de forma profitosa sovint pot alimentar el bestiar". Estava convençut que "Plantar només gra és arriscat i antieconòmic, i fer un ranxo requereix un capital més gran, i una vida més remota de les diversions de la civilització. L'agricultura mixta ofereix moltes oportunitats per incrementar els ingressos que li són negades al pastor o al plantador d'una sola collita". Només trobava encertat apartar-se d'aquesta fòrmula en casos excepcionals, si es disposava de "sòls rics, pluges generoses, i un capital limitat, a vegades pot ser millor per al colon sense experiència - si pot obtenir terra adequada- "posar-se en marxa" a través del conreu del gra, però amb la determinació clara de canviar cap a l'agricultura mixta tan aviat com les seves circumstàncies li permetin" (26).

Quan Mundy va visitar el districte de Hartley l'any 1912 es va trobar que els grangers havien plantat 6.400 acres de blat de moro i només en dedicaven 550 a totes les altres collites juntes. Ell els va aconsellar més diversificació i els va dir que les seves terres no eren prou bones per fer-hi únicament agricultura, però eren massa bones per dedicar-les només al bestiar. Havien de combinar les dues activitats (27).

Altres sectors de l'Administració i de la Companyia compartien aquesta visió. El 1913, en el seu informe sobre les possibilitats de la colonització de Rhodèsia, H.Wilson Fox afirmava que "El granger mixte a escala força gran pot tenir èxit, i probablement també el granger dedicat als làctics, que serà un granger mixte a petita escala" (28). El cap de la Branca d'Indústries Animals, R.C.Simmons, també ho defensava: "Cada cop esdevé més evident que si el petit granger ha de continuar en aquest país, l'agricultura mixta - que inclou produir làctics, criar porcs, i tenir aviram i ovelles - ha de ser impulsada al màxim, per tal que el fracàs d'una collita de blat de moro o tabac en un any donat no impliqui seriosos problemes financers" (29).

En el seu primer informe anual, Nobbs apuntava que "L'agricultura a Rhodèsia presenta una anomalia curiosa. Mentre una gran varietat de collites ja se sap que funcionen, no a tot arreu, però sí a diferents localitats i en condicions favorables, avui encara hi ha només una collita corrent - el blat de moro". Tot i així, s'estava produint un cert increment del conreu de verdures, patates, mill, blat o cacauets. Ell tenia l'esperança que el mercat que oferien les mines encoratjaria els grangers a diversificar la seva producció: "La demanda de verdures a les mines *en quantitat* i a preus baixos hauria de convertir moltes d'aquestes collites en remuneratives" (30). La legislació sobre mines deia que els treballadors havien de rebre una dieta que inclogués blat de moro, carn, verdures, llard i sal. Donat que ell calculava que hi havia uns 34.000 africans treballant a les mines, els grangers tenien un mercat excel·lent per explotar, i així substituir l'arròs importat i el gra conreat pels mateixos africans. Perquè la relació entre les mines i els agricultors fos satisfactòria caldria que els grangers fessin conreus a l'engròs i a preus competitiu, cosa que requeria una certa inversió prèvia, i garantissin un subministre fiable, mentre que les companyies havien d'estar preparades per pagar preus que resultessin rendibles als grangers (31).

Mundy feia èmfasi també en la necessitat de fer produccions de qualitat. L'any 1909 escrivia: "És un fet prou remarcable que els compradors i consumidors fins ara han semblat acontentar-se amb acceptar qualsevol qualitat, per pobra que fos, i oferir-ne el mateix preu que per a les varietats de gra de qualitat superior, més ben conreades i més ben preparades per al mercat". Això havia fet estendre entre els grangers la idea que el seu producte era suficientment bo per a tots els mercats, i això era fals (32). També va detectar que "Hi ha una certa tendència actualment a sacrificar la bona agricultura a canvi de plantar una àrea

de terra més gran, però a la pràctica gairebé invariablement és millor agafar àrees més petites, i utilitzar-les bé" (33).

Tot i que, certament, molts colons combinaven en major o menor mesura els conreus amb la cria de bestiar, els consells sobre diversificació no van tenir massa èxit. L'any 1915 només un 9% de la terra dedicada al conreu estava plantada amb collites que no fossin blat de moro (34).

El blat de moro

La insistència del Departament per tal que la producció agrària es diversifiqués no va aconseguir que el blat de moro perdés l'hegemonia com a la principal collita dels europeus. De fet, els mateixos oficials reconeixien que, almenys de moment, aquest seria el conreu bàsic. El 1910 Nobbs afirmava: "Necessàriament el blat de moro ha de seguir essent, tot i que es conreïn altres coses, la collita principal del país. Està eminentment ben adaptat a les condicions dels nostres sòls i clima, que permeten el seu desenvolupament més perfecte. Per als novells, el blat de moro és indispensable" (35). Mundy era encara més contundent: "El blat de moro és i serà probablement per sempre la collita de gra més important de l'Àfrica Austral sub-tropical". Servia per alimentar els treballadors africans, era consumit també pels europeus i, en certes circumstàncies, podia usar-se com a menjar del bestiar o els porcs (36).

El mercat més important dels productors de blat de moro eren les mines, sobretot quan la indústria va experimentar un creixement considerable amb el *boom* de les inversions sud-africanes a Rhodèsia entre el 1909 i el 1911, i quan es va aprovar la millora de la dieta dels treballadors a la llei de Mines del 1908 (tot i que no sempre s'apliqués en la pràctica) (37).

La preocupació més urgent del Departament era millorar els rendiments i la qualitat del blat de moro rhodesià, per fer-lo més competitiu davant dels africans i en els mercats exteriors. Mundy calculava el 1909 que el rendiment per acre a Victoria (Austràlia) era de 21 sacs, a Nova Gal·les del Sud, 10 i mig, i a Queensland, 7 i mig. Als Estats Units encara s'obtenien millors resultats que a Victoria. A Rhodèsia el rendiment mitjà oscil·lava entre els 6 i 8 sacs. Segons ell, no hi havia cap raó climàtica o de terreny que impedís un increment dels rendiments a la colònia, només calia utilitzar mètodes de conreu més eficients. Defensava una selecció més acurada de les llavors, preparar més bé la terra abans de plantar i practicar la rotació de collites (38).

Es va optar per concentrar la producció en tres varietats de blat de moro "blanc": la Hickory King, Salisbury White i Boone County. Els mercats europeus preferien les varietats blanques davant de les "grogues", i els consumidors locals, africans i blancs, també. A més, era desaconsellable conrear blat de moro groc i blanc a la mateixa zona, ja que el groc tendia a contaminar el blanc i s'obtenia llavors un híbrid que no tenia mercats on ser venut (39).

Amb l'objectiu d'augmentar els rendiments per acre, el Departament va engegar diversos experiments. Fins aleshores, l'ús de fertilitzants artificials havia estat molt escàs per la manca de coneixements dels grangers i pel cost prohibitiu dels fertilitzants importats. Entre el 1911 i 1912, el químic del Departament, Blackshaw va fer proves per trobar el tipus de fertilitzant més adequat. Els seus consells i la possibilitat d'obtenir fertilitzants locals o sud-africans a preus més assequibles van començar a accelerar el seu ús. Altres investigacions van ajudar a convèncer els grangers de la necessitat d'utilitzar l'arada més acuradament i de plantar més aviat. L'entomòleg, Jack, va estudiar com combatre els insectes que afectaven les collites rhodesianes, i va proposar diverses formes de ruixar els conreus amb arsènic. Tot i així, les malalties que perjudicaven el blat de moro no van ser eradicades (40).

Totes aquestes mesures van ajudar a millorar els rendiments i a augmentar les produccions, sobretot a les granges més grans, on el conreu era més eficient, o a districtes especialment apropiats per al blat de moro, com Mazoe. Però la quantitat de gra per acre no va créixer excessivament (41). L'any 1911 Mundy fins i tot es mostrava preocupat per un descens dels rendiments a moltes àrees, a causa de la pobresa d'alguns sòls i de la dificultat per accedir a fertilitzants a preus assequibles (42).

L'entrada del blat de moro rhodesià als mercats estrangers tampoc no va cobrir les expectatives creades. L'any 1909 ja s'havien exportat 10.000 sacs a Anglaterra, on van ser força ben valorats pel London Corn Exchange (43). Dos anys més tard, les exportacions seguien creixent, però la sequera del 1912 les va fer estancar. Malgrat l'augment de producció i que uns anys abans semblava que Rhodèsia podria esdevenir autosuficient, la demanda creixent feia que el país hagués de seguir important blat de moro, sobretot de Sud-àfrica, i els oficials reconeixien que "Les ambicions rhodesianes estan més dirigides al subministre dels mercats locals en creixement que a enviar aliments fora del país". En aquells moments no es podia competir amb les regions sud-africanes més fèrtils o a amb els

productors de Moçambic, on la collita es produïa abans que a Rhodèsia (44). Fins a l'any 1914 es van importar més sacs de blat de moro dels que es van exportar (45).

El tabac

El tabac serà el segon producte més conreat pels grangers europeus i la BSAC va fer esforços importants per impulsar-ne la producció. Es creia que hi havia una demanda dels mercats exteriors que es podria satisfer, alguns càlculs deien que es podien aconseguir beneficis dos anys després d'haver-se iniciat una plantació, i creixia bé en terrenys sorrosos que fins aleshores havien estat poc sol·licitats (46). La quantitat de tabaquers es va anar incrementant i la mateixa Companyia va decidir plantar-ne a les seves propietats de Marandellas i Wedza a partir del 1907. La granja de Marandellas, sota la gestió d'H.K.Scorrow, havia d'ensenyar les tècniques del conreu a aprenents que ho sol·licitessin i aconsellar als grangers veïns (47).

Les vendes es van començar a fer per sistema de subhasta pública el gener del 1910. La BSAC va crear una subsidiària, la Tobacco Company of Rhodesia and South Africa, que oferia avançaments als grangers sobre les seves collites, gestionava els magatzems on es preparava el tabac per exportar, i participava en la comercialització (48). El 1911 es va contractar a J.W.Lewis, un expert en la producció de tabac, per assessorar als agricultors i a la Companyia. I es van començar a fer experiments sobre l'ús de fertilitzants o el combat de les malalties que afectaven les collites. A partir del 1911 la producció de tabac de tipus turc va anar decreixent, ja que tenia menys demanda internacional, i la majoria de grangers es van dedicar a la varietat Virgínia (49).

Els tabaquers rhodesians acostumaven a disposar de granges d'entre 1.100 i 3.000 acres, on plantaven també altres conreus, com ara blat de moro o verdures per alimentar als seus treballadors. També criaven bestiar per usar-lo per al transport, les arades o la producció de llet. L'extensió de les granges i la diversificació de collites responien en part a la necessitat de seguir un sistema de rotació de conreus freqüent (cada dos anys), ja que el tabac exhauria els sòls, sobretot quan no es disposava de fertilitzant. Així mateix, el granger havia de fer una inversió inicial d'una certa consideració, especialment per construir el graner on s'assecava i es preparava el tabac (50).

La producció de tabac va augmentar de forma significativa els anys 1911 i 1912, incentivada per uns elevats preus internacionals. Especialment encoratjadores van ser les

demandes fetes per M.E.Risien, de la United Tobacco Company (UTC). Aquesta empresa, que era la principal compradora de tabac a Rhodèsia, era una filial de la Imperial Tobacco Company britànica, que buscava nous països productors per afeblir el monopoli *de facto* que exercien els tabaquers nord-americans (51). El conreu semblava molt atractiu a aquells grangers que, malgrat els consells del Departament a favor de la inversió per millorar la qualitat, apostaven per enriquir-se ràpidament plantant al màxim d'acres possibles. Si els preus baixaven una mica, ells augmentaven la producció per mantenir els ingressos, ajuntant d'aquesta manera a rebaixar encara més els preus (52).

La crisi anunciada va arribar el 1913. La quantitat de tabac rhodesià als mercats aquell any va ser enorme, el mercat sud-africà - el principal aleshores - estava saturat, i els preus es van enfonsar. Els grangers van crear la Rhodesian Tobacco Planters' Co-operative Society per mirar de trobar mercats alternatius a les subhastes locals, però no van tenir èxit. Dos anys més tard la Cooperativa es va declarar en fallida i va ser liquidada. Molts colons es van arruïnar o es van passar a d'altres conreus (53). Ja abans del *crack* del 1913 el tabac havia mostrat les seves limitacions per esdevenir la collita bàsica del país o per substituir el blat de moro (de moment). L'any 1910 el tabac suposava menys de l'1% de les exportacions del país (54). I malgrat les millores en els mètodes de conreu a principis dels anys 20 els rendiments per acre encara oscil.laven entre la meitat i els dos terços dels obtinguts als Estats Units (55).

Cítrics i altres fruites

El Departament i la Companyia tenien posades força esperances en la producció i comercialització de fruita, especialment de cítrics. Nobbs reconeixia que el fet que Rhodèsia no disposés de sortida directa al mar dificultava el transport i l'exportació de fruita, però creia que "es podria fer molt més en aquesta direcció del que es fa avui en dia, especialment si els grangers eviten el que és clarament impossible i planten varietats adequades a les seves condicions". En algunes regions hi havia plàtans, prunes i cítrics que funcionaven prou bé, "però la quantitat mitjana que es troba en una granja, i la selecció dels llocs dels horts deixen molt a desitjar" (56).

La BSAC va mostrar un especial interès en el desenvolupament d'una indústria frutera al país. Van comprar una tercera part de les accions del Mazoe Citrus Syndicate i una propietat en aquell districte, on es volien plantar milers d'arbres fruiters, fer-hi experiments

i donar assessorament tècnic als colons propers. L'any 1911 es van destinar fons a l'inici d'obres d'irrigació a la granja, es van contractar els serveis d'un especialista, C.E.Farmer i van decidir que les seves granges de Premier Estate a Umtali i Sinoia Estate a Sinoia també es dedicarien als cítrics (57).

Alguns grangers privats, sobretot al mateix districte de Mazoe, es van dedicar a plantar llimoners i tarongers (58). Loudon Douglas, un especialista britànic que va visitar el país l'agost del 1911, però, es queixava dels problemes de comercialització i la dificultat de les fruites rhodesianes per arribar als mercats britànics. Aconsellava que es nomenés un oficial per dedicar-se únicament a aquesta tasca, com ja es feia a la Colònia del Cap (59).

No només no es va seguir el consell de Douglas, sinó que la feina de Farmer va crear tensions entre els diversos Departaments. Quan se'l va contractar va ser per assessorar la BSAC i, d'acord amb la separació entre l'àmbit comercial i administratiu de la Companyia, Wise va proposar que l'adscrivís a la Branca Comercial, i no al Departament d'Agricultura. Finalment va incorporar-se al Departament de Terres que dirigia Wise, i si Agricultura o els colons necessitaven els seus serveis havien de pagar-los. Quan Nobbs els va dir que no tenien pressupost, es va decidir acumular les factures pendents per més endavant (60). L'any 1913 encara no havien cobrat res i la Tresoreria es negava a acceptar la responsabilitat de pagaments futurs. L'afer va arribar a Londres i la Junta va respondre que tot i que calia ajudar als grangers i no se'ls cobrarien a ells els serveis de Farmer, sí que s'havien de reclamar al Departament d'Agricultura. I afegia "qualsevol acord amb l'Administració s'ha de basar en els negocis". El deute de l'Administració amb la part comercial de la BSAC es va seguir acumulant (61).

Farmer va assessorar els plantadors privats, va visitar diversos districtes durant l'any 1912 i va expressar grans esperances en el futur dels cítrics al país, que tenia bon sòl i clima, i on les grans extensions de les granges permetien tenir-hi arbres fruiters sense necessitat d'abandonar els altres conreus (62). Tot i així, l'absència d'un oficial especialitzat en cítrics que treballés per a l'Administració va provocar queixes al Consell Legislatiu. L'any 1914 el Coronel Grey en va demanar un, i Heyman va criticar durament que no es fes res quan "En un discurs fet en el país per Sir Starr Jameson, va inflar el pit en referència a la gran indústria d'exportació de cítrics que s'havia de crear (...) A causa de les declaracions que es

van fer en aquella ocasió molts grangers han fet enormes despeses per plantar els seus horts" (63).

Finalment, la Companyia va accedir a les peticions de funcionaris i colons i es va contractar un especialista per al Departament d'Agricultura, A.G.Turner, que tenia experiència en aquesta indústria a Califòrnia, el Canadà i Sud-àfrica (64). La Companyia va comprar totes les accions del Mazoe Citrus Syndicate i una granja propera de 14.000 acres. Es van fer alguns enviaments limitats de taronges i llimones a Anglaterra, on van ser ben rebudes pels mercats (65). Turner va arribar a finals d'octubre, va visitar algunes regions i va fer un informe optimista amb les perspectives del país, sempre i quan els grangers milloressin els seus mètodes de conreu i la Companyia oferís ajuts per a la realització d'obres d'irrigació. Creia que el futur passava per l'establiment de cooperatives d'envasat on es preparessin les fruites per a l'exportació, cosa que la majoria d'agricultors no podien fer per sí mateixos. De tota manera, quan Turner es va incorporar a la feina ja havia esclatat la Primera Guerra Mundial i la situació de Rhodèsia en els mercats internacionals en resultaria afectada (66).

En general, les mesures aplicades per la BSAC per impulsar la indústria frutera van tenir resultats limitats. La manca d'un oficial *del govern* per assessorar als grangers, la necessitat de fer inversions costoses en irrigació i la perspectiva d'uns beneficis, un cop plantats els arbres, que podien trigar quatre o cinc anys a arribar van dificultar l'adopció d'aquest conreu per part dels colons. Les propietats de la mateixa Companyia van continuar essent les principals productores de fruita, i el país va seguir important-ne grans quantitats (67).

Altres productes

Tal com hem apuntat anteriorment, una de les prioritats del Departament era impulsar una diversificació de les collites per tal d'obrir nous sectors productius, repartir el risc d'un mal any per a un conreu determinat, i evitar l'exhauriment dels sòls a causa del monoconreu. Una altra motivació era el desig de retallar la factura de les importacions agràries. L'any 1910 l'informe del Departament es lamentava de la contínua entrada de mongetes i cacauets forans perquè la producció local no cobria ni de bon tros la demanda (68). Els esforços iniciats sota el mandat de Townsend per impulsar l'adopció de noves collites per part dels grangers es van mantenir en els anys previs a la Primera Guerra Mundial, però els resultats obtinguts van continuar essent febles.

El blat no va poder superar els problemes causats per l'oxidació que l'afectava durant l'època de pluges. Això en limitava el conreu a aquelles regions prou humides naturalment, que conservaven suficient humitat durant l'hivern sec, o a terres sota irrigació. Però en tots dos casos normalment sortia més a compte plantar-hi collites amb un rendiment més alt que el blat. El mateix problema afectava el sègol, l'ordi i la civada (69). Les proves realitzades pels experts del Departament per trobar varietats que es poguessin conrear a l'estiu no van tenir massa èxit i, malgrat un cert augment de producció a partir del 1911, pocs grangers s'hi van dedicar (70). El sorgo tampoc no va atreure els europeus, ja que el blat de moro oferia rendiments més satisfactoris i tenia un mercat més gran a mesura que el consum africà de sorgo va anar disminuint. El mill es plantava per alimentar els porcs i l'aviram, però era una collita molt secundària (71).

El conreu d'hortalisses, com ara els pèsols i les mongetes, estava augmentant, però requeria l'ús intensiu de mà d'obra i això el feia poc rendible. El preu excessiu de la maquinària no permetia solucionar el problema (72).

El cafè es conreava sobretot al districte oriental de Melsetter, on uns 20 grangers s'hi dedicaven. La quantitat d'acres plantats va anar creixent gradualment, i segons l'informe de Nobbs després d'una visita, "Recollir els grans és una feina lleugera, per a la qual s'utilitzen majoritàriament noies natives, pagades per feina feta" (73). Algunes mostres de cafè rhodesià es van enviar a l'Imperial Insitute per tal que fossin avaluades, i el Professor Wyndham Dunstan va aconsellar que els grans es netegessin millor i que es seleccionessin en funció de les diferents qualitats, sinó difícilment serien comercialitzables a bon preu (74).

Nobbs continuava reclamant que s'ampliés el ventall de conreus: "Fins ara les collites de caràcter tropical s'estan plantant en molt poques quantitats, però, a mesura que es vagin ocupant les parts del Territori més baixes i més distants, s'hi haurà de posar més atenció" (75). Però en el cas del cotó, per exemple, Mundy explicava que "sembla que les localitats més adequades per al cotó estan actualment massa allunyades de les comunicacions per ferrocarril, i massa poc ocupades (per europeus), perquè aquest conreu tiri endavant" (76). A Hartley es van fer proves amb el cotó i un granger local, J.W.Cutter, va rebre l'any 1913 una subvenció de la Branca Comercial de la BSAC per plantar-ne, però no se'n va sortir. Mundy indicava que "el districte de Hartley no és adequat per al conreu de cotó" (77).

L'any 1910 es va estudiar la possibilitat d'encoratjar el conreu de remolatxa per abastir una hipotètica fàbrica sucraera. Mundy va fer un informe en què ho desaconsellava totalment: Rhodèsia no tenia el clima ni els sòls adients, faria falta un gran esforç d'irrigació artificial, perquè la fàbrica resultés rendible havia de ser a gran escala i, per tant, era necessària la garantia d'una producció elevada i estable, cosa que el país no podia assegurar. A més, com que la remolatxa era un producte perible, exigia uns mitjans de transport ràpids entre les granges i la fàbrica, que tampoc no existien. Nobbs va recolzar totalment les objeccions de Mundy. Ell creia que "El conreu de canya de sucre a les nostres àrees més càlides, tot i que no sense dubtes, és una possibilitat molt més probable". De fet, Rhodèsia no iniciarà el conreu de sucre de forma mínimament significativa fins als anys 30 (78).

Ni la limitadíssima diversificació ni el creixement de produccions van ser suficients per evitar unes importacions de productes agrícoles considerables, la majoria provinents de Sud-àfrica. L'any 1913 Rhodèsia es va gastar 80.325 lliures esterlines en blat de moro importat (de les quals 47.967 es van pagar als sud-africans); 58.969 en farina a causa de la pobra producció de blat local (més de la meitat va venir del Sud); 22.320 en arròs; 25.191 en fruita fresca (el 70% sud-africana) i 12.558 en fruita en conserva (més de la meitat del Sud) (79).

Els ferrocarrils i l'agricultura

La qüestió de les tarifes ferroviàries per als productes agrícoles que s'havien d'exportar o per als materials que els grangers necessitaven importar, així com la possibilitat d'estendre les línies existents van continuar provocant polèmiques entre els diferents sectors implicats. Durant la visita que els Directors van fer a Rhodèsia el 1907 els representants dels colons van fer multitud de peticions lligades amb el transport ferroviari. La Cambra de Comerç de Salisbury reclamava que es produís una unificació del sistema ferroviari rhodesià, dividit entre diverses companyies subsidiàries de la BSAC. La seva opció era clara: "Desitgem veure un port principal per Rhodèsia i una ruta principal per a les importacions rhodesianes. Econòmicament i geogràficament Beira és el port d'aquest país". També volien que abans de fer-se noves línies es fessin estudis acurats de la seva viabilitat econòmica, ja que normalment la BSAC es negava a rebaixar les tarifes al·legant que havia de pagar els trams deficitaris. Sol·licitaven que es reduïssin les tarifes, que s'eliminés el recàrrec del 3% que es posava als productes importats que arribaven a Beira, i que la Companyia fes gestions per

millorar el transport marítim entre Beira i Anglaterra, ja que fins aleshores "Ens trobem que una gran part de les nostres importacions de Beira són transportades per la companyia alemanya, i això és possible pel subsidi anual pagat a l'empresa pel govern alemany".

Els Directors van respondre amb els seus arguments habituals, que posaven de manifest la contradicció entre els interessos dels colons i de Rhodèsia com a territori i els compromisos comercials de la BSAC. No podien eliminar el sobrecàrrec de Beira perquè servia per pagar les obligacions emeses per la companyia ferroviària, i tampoc era possible rebaixar les tarifes perquè "hem d'afrontar un dèficit anual del ferrocarril de 300.000 lliures". A més, abaixar les tarifes de Beira impulsaria a rebaixar les de la línia del Cap i es produiria una guerra de tarifes que ells, òbviament, no desitjaven.

Quan es van traslladar a Bulawayo, la Cambra de Comerç local també els va fer evidents les demandes de Matabeleland en qüestions ferroviàries, que eren totalment oposades a les de Salisbury. Tenien clar que "s'hauria de donar preferència a la línia del Cap per a la classe de productes que Rhodèsia requeria immediatament, ja que la ruta de Beira implicava grans retards degut a la incertesa del servei de vapors i als mètodes complicats i dilatoris adoptats per l'Oficina de Duanes de Beira". Malgrat que les propostes eren ben diferents de les de Mashonaland, la resposta dels Directors va ser la mateixa: era impossible rebaixar tarifes mentre les companyies estessin endeutades i fossin deficitàries. Un dels seus exemples no era precisament el tipus de raonament que els colons volien sentir: la línia de Bulawayo a Vryburg (al Cap) compensava el cost dels interessos del deute que va suposar construir-la, però no podia aplicar-se-li una tarifa menor perquè la BSAC havia de cobrir el dèficit de la línia entre Victoria Falls i Broken Hill, a Rhodèsia del Nord-Oest. L'argumentació que els colons del Sud es beneficiaven indirectament de la línia deficitària perquè permetia traslladar més ràpidament treballadors immigrants del Nord no convenia gaire a Bulawayo (80).

Uns anys més tard, el problema es va revifar quan les companyies ferroviàries van decidir suspendre els preus especials de transport del blat de moro rhodesià destinat a l'exportació que estaven aplicant des del 1908, a causa de l'increment dels preus dels vapors fins a Anglaterra i el descens del preu del gra al mercat britànic. Nobbs de seguida va demanar que es mantingués la tarifa especial, ja que els grangers ja havien fet les inversions i les collites en base a les tarifes existents. Newton no estava tan segur que calgués incentivar

l'exportació de gra perquè dubtava que es cobriessin les necessitats internes, però va reconèixer que els ferrocarrils havien pres una decisió equivocada. L'agost del 1910 la Beira and Mashonaland and Rhodesia Railways va acceptar mantenir les tarifes especials (81).

La divergència d'opinions no es donava només entre els colons i la Companyia sinó també entre els funcionaris del Departament d'Agricultura i els representants de la BSAC. Davant de la política dels ferrocarrils de mantenir les tarifes per pagar el deute acumulat o la reticència a estendre més línies poc rendibles, el 1910 Nobbs es queixava que alguns districtes, com ara Melsetter o Victoria, on l'agricultura estava progressant bé es trobaven entrebancats per l'absència de ferrocarril i la consegüent dificultat per accedir als mercats. "El problema debatut tant sovint prové del colon precedint el ferrocarril o *viceversa*. El colon hi aniria primer voluntàriament, sempre i quan tingués la certesa que el ferrocarril el seguiria després d'un temps raonable" (82). Un any més tard, Mundy reclamava una nova rebaixa de les tarifes per al blat de moro destinat a l'exportació i per als fertilitzants importats, de manera que es facilités als grangers el manteniment de la fertilitat dels sòls (83).

La BSAC es va seguir resistint a satisfer les demandes de colons i funcionaris, però de tant en tant feia alguna concessió: l'any 1914, enmig del conjunt de mesures per impulsar el conreu de cítrics, va aprovar una rebaixa de les tarifes per al transport de fruita fresca a través de la línia de Beira (84).

Comercialització i preus

Des de principis de segle la política declarada de la BSAC havia estat la d'encoratjar l'increment de les produccions d'aliments, especialment de blat de moro, a la recerca de l'autosuficiència local i la rebaixa de preus i de costos de producció. El gra barat permetria alimentar els treballadors de les mines i altres indústries de forma barata, i si es produïa un excedent es podia exportar. Però ja vam veure a la Tercera Part com això havia motivat les queixes d'alguns grangers i funcionaris d'Agricultura preocupats per uns preus excessivament baixos o per una possible saturació del mercat. Aquesta divisió d'opinions i l'oscil·lació d'algunes mesures polítiques per acontentar productors i consumidors alhora continuaran al llarg del període 1909-1914.

L'any 1910 la BSAC calculava que les necessitats internes de Rhodèsia arribaven als 400.000 sacs de blat de moro anuals, que ja quedarien coberts amb la producció dels grangers europeus, sense comptar la collita dels africans. Es feia evident que caldria buscar un mercat exterior on col·locar els excedents, però la Companyia no estava preocupada. El Representant Comercial explicava com "Malgrat que les condicions predominants actualment han donat lloc a una certa inquietud, no veig cap causa per a l'ansietat, ja que estic convençut que sigui quina sigui la quantitat de blat de moro que es produeixi trobarem formes per convertir en rendible qualsevol excedent que pugui quedar després de cobrir-se els requeriments locals". L'exportació o l'alimentació de porcs amb gra barat eren dues possibles opcions. A més, aquell any Rhodèsia encara havia importat més blat de moro (33.000 sacs) del que havia enviat a l'exterior (15.415) (85). Mundy aconsellava als grangers millorar la qualitat de les llavors i de la preparació del gra dins dels sacs destinats a l'exportació (86).

En canvi, al Departament d'Agricultura veien les coses una mica menys clares. El mateix any Nobbs escrivia: "la dificultat dels grangers no està en la producció mateixa, sinó en la seguretat d'un mercat a preus raonables", ja que la demanda de les mines era "d'un caràcter erràtic i insegur" (87). I li deia a Newton que encara quedaven estocs acumulats de l'any anterior, que caldria afegir a l'excedent del 1910, alhora que desaconsellava reduir l'extensió d'acres conreats perquè s'esperava que a la llarga la demanda interna pujaria. De moment, però, no sabien què fer amb el blat de moro sobrant i com afrontar la baixada de preus. El Tresorer mantenia la línia oficial a favor de produccions elevades i preus baixos. Li va enviar a Nobbs una estimació - significativament basada en dades del Departament de Mines - en què s'afirmava que la demanda de gra augmentaria ja que les mines cada cop ocupaven a més treballadors i el consum també creixia a les ciutats. No creia que calgués preocupar-se per una hipotètica sobreproducció (88).

La collita de l'any següent va semblar donar la raó a la BSAC i Newton, ja que un cert descens de les pluges caigudes va resultar en una producció menor i una alça en els preus pagats a Rhodèsia. Això, però, no va impedir que la Salisbury Farmers Cooperation Society exportés més de 36.000 sacs (89). Al Consell Legislatiu, Newton va mostrar-se crític amb aquesta venda de gra a l'estranger quan els preus locals pujaven. La seva intervenció va caure molt malament entre els grangers. En el congrés de la RAU, el seu president, R.A.

Fletcher va valorar molt malament la política de Newton, que segons ell consistia a dir que "no és bo exportar blat de moro quan la indústria minera en vol; que és millor deixar augmentar el gra i baixar els preus; deixar que ells (les mines) tinguessin blat de moro barat; i quan es produís massa gra, fins i tot a aquests preus tan baixos, llavors seria el moment d'exportar-lo. Aquesta actitud cap a la indústria no era gens ni mica bona" (90).

Quan, a principis del 1912, es va veure que una sequera més greu provocaria escassetat i preus encara més alts, va produir-se un debat molt agre al Consell Legislatiu. El diputat Forbes va queixar-se de les quantitats dedicades a ajudar als grangers: "L'única raó per justificar això és el suport que dona (...) als grangers per produir les necessitats vitals per tal de disminuir el cost de la vida (...) Hi ha d'haver alguna cosa radicalment equivocada quan ens trobem que en qüestions ben simples que es podrien fer a les granges, com ara mantega, ous, llet, n'hem d'importar una quantitat per valor de pràcticament el total de la subvenció que rebia la indústria".

El diputat Eyles es va indignar amb aquesta intervenció i va assegurar que els grangers havien fet baixar el preu del blat de moro en els darrers cinc anys. Aquesta frase va ser rebuda amb rialles per part dels altres diputats, però ell va seguir defensant l'agricultura com a base de l'economia i la colonització: tot i reconèixer que el primer sector econòmic del país eren les mines "no hem d'ignorar el fet, i cap estadista o govern gosaria ignorar-lo, que la primera font de riquesa era l'agricultura (...) la mineria no tenia el caràcter d'una indústria permanent de la mateixa manera com ho era la indústria agrària. Per molt que duressin les mines, hi ha d'haver un límit per al temps que podran produir, i elles no estaven donant res a la terra de la qual agafaven l'or. Però la indústria agrària no només extreia alguna cosa de la terra, sinó que li retornava alguna cosa, i el valor de la terra s'incrementava cada any".

Newton no es va deixar impressionar pel discurs i va advertir que esperava que, donada la situació de sequera, no s'exportaria gra de Rhodèsia: "Seria un crim social fer-ho a expenses del consumidor, que hauria de pagar el doble de preu per al blat de moro que s'hauria d'importar". I va acusar la Cooperativa de grangers de Salisbury: "No és una societat cooperativa en l'autèntic sentit de la paraula. Ha mantingut la seva existència simplement i únicament com a un monopoli de gra - un monopoli amb el propòsit d'elevat el preu del blat de moro" (91).

A més de provocar polèmiques entre grangers, consumidors i oficials, la política de preus va marcar les discussions sobre les tarifes i aranzels carregats als productes estrangers i sobre la constitució de cooperatives d'agricultors. Pel que fa a les importacions de gra, el 1909 els grangers dels districtes més orientals de la colònia es queixaven que el blat de moro de Moçambic entrava sense aranzels a Rhodèsia, mentre els seus productes sí que pagaven taxes als portuguesos. Newton i Nobbs estaven d'acord a demanar reciprocitat de tracte, però no es va fer cap acció, perquè feia falta una negociació diplomàtica de tota la relació comercial amb Moçambic, i perquè Nobbs tenia por que una tarifa no gaire alta permetés als moçambiquesos seguir essent competitius a la vegada que elevés els preus a Rhodèsia (92).

El 1911 el tema va ressorgir i el diputat Myburgh va proposar la instauració d'una tarifa als productes agrícoles provinents de Moçambic, ja que ells la pagaven als portuguesos. Com sempre, Newton va defensar la necessitat d'evitar una alça de preus. No li agradava la tarifa perquè perjudicaria les relacions entre la BSAC i la Companyia de Moçambic, però sobretot perquè "Han d'acceptar el fet que el blat de moro serà barat a tot el país, ara i per sempre més. L'era del blat de moro barat serà una era que beneficiarà aquest país (...) Sóc un lliurecanvista decidit i tinc molt poca simpatia per la protecció". Els grangers havien de buscar collites més remuneratives o millorar les tècniques productives. Tot i l'oposició oficial, ara els colons tenien majoria i la nova tarifa es va aprovar (93).

Dos anys després, el govern rebia pressions en la direcció contrària. Les Cambres de Mines de Salisbury i Bulawayo demanaven la supressió de la tarifa sobre el blat de moro estranger, ja que calculaven que la collita seria molt fluixa i els preus es dispararien. Mundy i Nobbs, en canvi, van dir que la collita de Mashonaland seria prou bona per cobrir les necessitats locals i les de Matabeleland, on sí esperaven un mal any. La BSAC va fer arribar un carregament de blat de moro importat a un preu menor del que s'estava pagant a Rhodèsia o Sud-àfrica, i aquesta vegada Newton va recolzar el manteniment de la tarifa. A Salisbury es van mostrar satisfets, però a Bulawayo es van enfurismar: "La tarifa sobre el blat de moro mai va ser pensada per augmentar els ingressos, sinó per protegir a la comunitat agrària; i aprofitar un període d'escassetat a tot Sud-àfrica, i de preus alts (...) per augmentar els ingressos al meu Comité li sembla extramadament sever per als empresaris de mà d'obra" (94). Newton es va mantenir ferm, però l'agost del mateix any 1913 es va fer

un primer pas cap a la liberalització del comerç quan Rhodèsia i la Companyia de Moçambic van signar un acord segons el qual es comprometien a no carregar aranzels als productes que l'altre país tampoc penalitzés (95).

La formació de Societats Cooperatives de grangers per comercialitzar conjuntament les seves collites havia estat impulsada des de l'Administració i els oficials es felicitaven que "hagin sorgit i s'hagin desenvolupat sense la necessitat de subvencions del govern" (96). Nobbs aconsellava que les Societats es posessin en contacte amb les mines per negociar el subministre de productes per als treballadors, i es felicitava que els grangers de Mazoe haguessin seguit aquesta recomanació (97).

L'any 1909 es va aprovar l'Ordinança de Societats Agràries Cooperatives per regular-ne la fundació i el funcionament. Tot i el suport genèric del govern a aquestes entitats, es volia evitar que provoquessin efectes indesitjables. Newton advertia que hi havia una cosa que "tots els membres del Consell i la majoria del públic considerarien amb consternació, i això seria l'alça del preu del gra en aquest país a través de la seva exportació a preus baixos. Tots estarien alarmats davant d'aquesta idea. Em sembla poc raonable que aquest país intentés subministrar el mercat de Londres amb gra barat ja fos per alimentar els cavalls dels autobusos o per fer alcohol a expenses de les mines i el públic d'aquí, que el necessitava i hauria de pagar-lo més car". El fiscal general, Tredgold, se sumava als advertiments i confiava que els grangers no aprofitarien per inflar els preus, ja que corrien el perill "de quedar-se sobtadament amb tota la producció a les mans" quan els consumidors busquessin un mercat alternatiu (98).

Malgrat aquests avisos, com hem vist, les acusacions en contra de les Cooperatives en els anys de males collites i quan els preus pujaven van ser una constant en els anys següents, però la Companyia també va valorar l'acció positiva que les Societats feien a l'hora de coordinar als agricultors i rebaixar els costos de compra d'eines i altres implements. El 1914 la BSAC es proposava mantenir el suport a les Cooperatives (99).

Les polítiques de comercialització i preus impulsades per la Companyia entre el 1909 i el 1914 van tenir un resultat mixte. La defensa de la política de garantir un blat de moro barat per als consumidors, sobretot les ciutats i les mines, va tenir força èxit malgrat l'establiment de les Cooperatives i l'augment de les exportacions. Les alces de preus s'originaven bàsicament per culpa dels anys de males collites i no per una restricció d'accés

al gra més barat localment o a l'exterior. En canvi, no es van poder establir els preus, que seguien oscil·lant considerablement, ni es va avançar gaire en la diversificació de conreus que podria haver comportat una retallada del cost de la vida. D'això se'n queixaven per igual els funcionaris, com ara el cas que hem vist de l'entomòleg Rupert Jack, i els colons. La dona d'un d'ells, Sheila MacDonald, es queixava que "La factura mensual del botiguer és un llarg malson aquí, ja que la majoria de queviures són importats d'Anglaterra, i cal afegir les tarifes del vaixell i els ferrocarrils i un gran benefici als preus anglesos", "el sucre és tan car. No puc imaginar per què, ja que majoritàriament és conreat al Natal i Maurici", dues colònies properes (100).

L'agricultura africana

El creixement dels mercats urbans i miners que els grangers europeus estaven intentant aprofitar també va oferir noves possibilitats per aconseguir ingressos a molts pagesos africans. A més, l'aprovació d'alguns impostos nous, com ara la taxa que la Companyia va imposar el 1909 als africans residents a les terres públiques que encara no havien estat concedides a cap colon, o l'impost sobre els gossos del 1912, van agreujar la necessitat d'aconseguir un ingrés monetari per pagar-los (101). Aquest doble incentiu va desembocar en un creixement constant de la producció agrícola africana i de la seva comercialització.

Quan va visitar Matopos el 1910, Nobbs informava que "Certament, els nadius d'aquesta part estan molt bé, no només en el terreny filosòfic de la manca de necessitats, sinó en les possessions materials reals. Abans els esclaus subjugats dels Matabele, vivint als Matopos per seguretat, aquests nadius ara estan prosperant fent-se rics sota les noves condicions d'avui dia. Sovint posseeixen centenars de caps de bestiar" (102). Independentment de la visió triomfalista dels resultats del colonialisme, la percepció evident era que les produccions africanes creixien. Un any més tard, l'agricultura africana era definida pel Departament com a "marcadament pròspera", i Nobbs explicava com "Hi ha una tendència creixent del natiu a esdevenir petit pagès, plantant i comercialitzant les seves collites, i en aquestes qüestions està en una posició molt més favorable que el granger blanc, tant pel que fa a tinença de la terra com de mà d'obra" (103). El Director compartia amb molts europeus la idea que els africans podien gaudir de terra sense haver-la de pagar com feien els colons, i que tenien mà d'obra familiar "gratuïta". Entre el 1905 i el 1910 els africans havien plantat

uns 592.000 acres anuals de mitjana, i entre el 1910 i el 1915 van passar a conrear 919.000 acres (104).

L'augment de producció va anar acompanyat de canvis en les tècniques de conreu i en l'elecció de les collites preferents. El canvi més significatiu va ser l'extensió de l'ús de l'arada de tracció animal. L'any 1909 Nobbs ja havia percebut que "Un signe de progrés és l'extensió de l'ús de l'arada per part dels nadius, particularment a Matabeleland, cosa que, tot i ser menor en sí mateixa, és indicativa d'un canvi revolucionari per a la gent, ja que implica que els homes s'encarregaran de llaurar amb l'arada, i usaran bestiar amb aquest propòsit, desplaçant la feina manual i la magalla nativa" (105). El Comissari en Cap per als Nadius explicava com els ndebele estaven aprofitant els ingressos que obtenien per comprar més bestiar, una part del qual utilitzaven per estirar les arades i per al transport de les collites (106). El 1913 repetia la descripció de l'augment de terres sota conreu per part dels africans, "i en aquest aspecte, l'ús de l'arada, que els permet preparar àrees més grans per al conreu més ràpidament, està guanyant adeptes cada any" (107). El Departament d'Afers Nadius calculava que les arades en propietat d'africans havien passat de 3.758 el 1912 a 4.280 el 1913 i 5.075 el 1914 (108).

Les collites més freqüents es van anar modificant, en benefici del blat de moro, que era més fàcilment comercialitzable. Nobbs indicava com existia "una tendència per part dels nadius a abandonar les seves velles collites - mills, gra dels Cafres, i arròs - per dedicar-se al blat de moro, mentre molts també planten mongetes, pèsols i cacauets amb el propòsit de vendre'ls". El descens en el conreu del sorgo (conegut entre els europeus com a "gra dels Cafres") era especialment marcat (109).

El creixement agrícola es va combinar, i va fer possible, un increment sostingut de la població africana durant els primers anys del segle XX, provocat en part perquè l'accés a noves fonts d'ingressos a través del comerç i els salaris va facilitar el casament de més homes i més joves, que ara tenien prou recursos per pagar el preu de la núvia. En comparació amb el període pre-colonial, en què bastants nois joves es quedaven solters per no disposar de prou bestiar o havien d'esperar uns anys per casar-se, ara es produïen més casaments a edats inferiors - i amb una major tendència a la monogàmia - cosa que facilitava un augment del nombre de fills per dona. La població africana s'estimava el 1906

en 650.000 persones, havia crescut fins a 713.000 el 1910 i arribat als 840.000 el 1916 (110).

L'augment de les collites i les novetats tecnològiques van impulsar canvis en l'estructura socioeconòmica de les poblacions africanes, o van accelerar fenòmens i agreujar problemes que ja es donaven anteriorment - fins i tot a l'època precolonial (111). En primer lloc, el procés de diferenciació social dins de les comunitats es va fer més marcat, tant pel que fa a la comparació entre unes persones i unes altres, com entre diferents districtes. Els caps shona o els *induna* ndebele, que ja partien d'una posició privilegiada en l'accés a la terra o al bestiar, ara ho podien aprofitar per expandir els seus conreus. Els ingressos que se'n derivaven i la disponibilitat d'animals de tir els permetien adquirir i utilitzar arades, que al seu torn feien possible un nou increment de les collites. Els més beneficiats per la situació es podien permetre de contractar mà d'obra assalariada o retribuïda per mitjà dels excedents aconseguits, així com llogar les seves arades a veïns menys afavorits, que quedaven subordinats o dependents d'aquests "ajuts". A mesura que el treball assalariat es va anar fent més habitual, la posició de privilegi dins de la comunitat ja no va ser exclusiva dels caps polítics o de família, sinó que els treballadors que rebien sous més alts també els podien invertir en bestiar, arades o la contractació de gent que tingués cura de les seves terres.

L'impacte diferenciat de les noves realitats econòmiques també va posar-se de manifest en la situació dels diversos districtes: allí on hi havia ciutats, mines o línies de comunicació properes i accessibles, la venda de productes per al mercat era més senzilla i els ingressos més grans. Els districtes més allunyats dels centres de consum patien molt per comercialitzar les seves produccions i se'ls feia més difícil obtenir diners sense haver de recórrer als salaris.

Així mateix, la introducció de l'arada i l'adopció del blat de moro com a collita bàsica van comportar un augment de la feina que les dones i els nens havien de realitzar. L'arada, normalment supervisada pels homes, permetia preparar i llaurar camps més grans, però això obligava les dones i la quitxalla, que s'encarregaven de sembrar, netejar les males herbes i tenir cura de la collita, a treballar més durament. El blat de moro, a més, resultava més difícil de moldre i de fer-ne farina, tasques també eminentment femenines.

Si bé aquestes primeres dècades de control colonial estaven provocant un creixement de l'agricultura i la ramaderia dels africans, la política agrària impulsada des de

L'Administració i l'evolució econòmica general del país ja mostraven símptomes que entrebancaven aquest procés i anunciaven noves dificultats de cara al futur. La mateixa força de les produccions africanes i europees estava reduint el preu del blat de moro, mentre que el consum d'aquest gra com a base de la dieta dels treballadors a ciutats i mines convertia altres cereals, com el sorgo o els mills, en poc desitjables i comercialitzables. A més, l'arribada de més colons, majoritàriament dedicats a conrear blat de moro o a criar bestiar, augmentava la competència sobre les produccions dels africans i intensificava l'ocupació de terres per part dels grangers.

L'actitud esbiaixada del Departament d'Agricultura, que va seguir dedicant tots els seus esforços a impulsar l'agricultura europea, negligint totalment qualsevol tipus de suport als pagesos africans, convertia la competència dels grangers en un perill cada cop més greu. Al districte de Goromonzi, per exemple, la majoria d'aliments consumits per les mines l'any 1912 provenien dels grangers, i no dels africans com havia estat el cas fins aleshores (112).

La sequera del 1912

L'estació de pluges dels anys 1911-12 va ser molt dolenta i va provocar una forta sequera, que en algunes regions de Rhodèsia es va allargar fins al 1914 (113). El principal efecte del fenomen sobre l'agricultura europea va ser la reducció de les collites i l'augment dels preus, que ja hem vist que van provocar fortes discussions entre els miners, els grangers i els oficials del govern. Els qui més van patir la sequera, però, van ser els africans, ja que no només en sortien perjudicades les seves possibilitats de comercialització i d'ingressar diners, sinó que es quedaven sense la seva font principal d'aliments.

A Mashonaland, els districtes més problemàtics van ser els de Chibi, Ndanga i South Melssetter. Els africans van intentar respondre a la crisi de forma tradicional, augmentant la cacera i la recol·lecció de fruits i arrels. La Comissaris per als Nadius i Milton volien que els africans afectats anessin a buscar una feina assalariada per aconseguir els ingressos necessaris per comprar gra, i per tal de reduir la població a les zones rurals afectades. Però els africans van mirar de resistir-s'hi mentre podien, sobretot adquirint blat de moro a comerciants blancs, que els el venien a canvi de bestiar que es destinava a incrementar els ramats dels grangers. Però allí on la sequera va ser més dura i als districtes allunyats de les rutes comercials costava més de vendre els animals, o baixaven de preu a causa de l'excés d'oferta.

Milton estava disposat a distribuir menjar allí on no arribessin els comerciants privats, però a canvi els beneficiaris s'havien de comprometre a treballar, i a pagar més endavant el cost del gra repartit. Molts africans eren reticents a acceptar aquestes condicions per por a quedar endeutats durant molt de temps, sobretot tenint en compte els alts preus dels aliments en un moment d'escassetat generalitzada. El Comissari en Cap per als Nadius, Taylor, va pressionar Milton i el va convèncer per augmentar les distribucions gratuïtes i incondicionals per als més desesperats. Quan la crisi es va aguditzar l'octubre del 1912 i es van produir algunes morts, els ajuts es van incrementar, però molta gent seguia depenent de la recol·lecció i la situació no es va normalitzar fins al febrer-març del 1913. A Matabeleland, les àrees més afectades per la sequera van ser els districtes del sud-oest propers al Kalahari. A diferència de Mashonaland, però, molts ndebele van acceptar anar a treballar per guanyar diners i comprar el gra que necessitaven. A més, l'abundància de bestiar els va permetre vendre'n a canvi d'aliments.

El Departament d'Agricultura va tenir poca participació en l'alleujament de la fam de l'any 1912, que es va deixar en mans del Departament d'Afers Nadius i els comerciants privats. Els oficials del Departament van veure la sequera com una forma d'impulsar els africans a buscar una feina assalariada. En fer les seves previsions, pessimistes, sobre la collita del 1912, Mundy afirmava que almenys tindria avantatges: "ja que potser forçarà el natiu indígena a entrar al mercat laboral, cosa que acabarà beneficiant-lo a ell i al colon europeu" (114). Nobbs també ho veia així: "Les collites deficientes també han tingut l'efecte d'induir els nadius a presentar-se a treballar a les granges, i d'aquesta manera beneficien no només als grangers, que obtenen mà d'obra, sinó també al país, conservant-hi els salaris que d'altra manera anirien a parar a estrangers, que s'enduen els estalvis a altres llocs" (115).

El Director apuntava un altre efecte suposadament beneficiós de la sequera i l'augment del treball assalariat que comportava. Segons ell, "En general les collites natives, a causa de mètodes primitius de conreu, han patit molt més que les dels europeus". Anar a treballar a les granges ho podia solucionar: "La influència civilitzadora de treballar per als grangers també és beneficiosa. És perceptible que els Matabele i els Makalanga estan adoptant mètodes europeus com a resultat de veure els avantatges de l'arada i altres implements, mentre que els nadius que no han treballat per a grangers europeus encara segueixen els seus mètodes primitius" (116).

Recerca i experiments

Nobbs va arribar a Rhodèsia amb la fama de ser un ferm defensor de la recerca científica aplicada a l'agricultura i de propugnar l'aplicació dels mètodes de conreu més moderns del seu temps. Com ja hem comentat, en el Memoràndum que va redactar tot just arribat al país de seguida va fer propostes de millora en aquest camp. La contractació d'especialistes com Mundy o Blackshaw, l'enginyer químic, havia de reforçar les capacitats científiques del Departament. En el seu primer informe anual defensava la necessitat que el Departament desenvolupés recerques en múltiples àmbits i avisava que "Aquesta feina implica despesa, i no pot ser directament remunerativa" (117).

Les intencions de Nobbs seguien la tendència general de la política britànica i imperial, que buscava incrementar l'aplicació dels coneixements científics a l'agricultura colonial, i reforçar la preparació tècnica dels funcionaris. L'any 1908 es van començar a impartir a Anglaterra uns cursos de tres mesos, dissenyats pels funcionaris del Colonial Office i el Professor Dunstan, Director de l'Imperial Institute, adreçats als oficials destinats a les colònies africanes. Se'ls ensenyaven, entre d'altres coses, sanitat i higiene tropicals i agricultura. L'any següent el Secretari de Colònies va crear un consell consultiu en agricultura tropical al Colonial Office, que havia d'estudiar les polítiques i els pressupostos dels Departaments d'Agricultura dels diferents territoris, i treballar per garantir una millor preparació del personal que s'hi destinés (118). Al mes de juny del 1914 es va celebrar a Londres el tercer Congrés Internacional d'Agricultura Tropical, presidit per Dunstan i amb la presència del Secretari de Colònies. Dunstan hi va fer la proposta de crear un Col·legi Imperial d'Agricultura Tropical, situat en alguna colònia, possiblement Ceilan, per tal de fer recerca i per preparar millor en qüestions tropicals els estudiants llicenciats en escoles europees. La guerra i l'alt pressupost ho van aturar (119).

A Rhodèsia, es van seleccionar diverses granges on desenvolupar l'experimentació i la recerca. Algunes depenien del Departament d'Agricultura, però altres eren propietats de la BSAC, i no sempre es va ser capaç de coordinar-ne la feina ni de combinar els interessos prioritaris, diferents, del govern i de la Companyia. El 1909 es va establir la Botanical Experiment Station, de 25 acres, situada ben a prop de Salisbury, sota la direcció de Mundy, i es va decidir crear la Gwebi Experiment Farm a la zona que anteriorment s'havia usat com a reserva forestal. Nobbs va demanar que es pogués disposar d'una granja

experimental a cada zona del país amb un tipus de sòl diferent, i suggeria que, en general, es seguís el model de granges de Kenya (120). En aquesta línia, l'any 1912 es va obrir la Experiment Station de Longila, a Matabeleland, per fer proves sobre els conreus més adequats als terrenys sorrosos.

Les Estacions servien per provar nous productes, assajar tècniques de conreu i fer proves per combatre les malalties vegetals. Quan un experiment sortia bé a Salisbury s'acostumava a repetir-lo a Gwebi, on es podia comprovar el seu funcionament en una extensió de terra molt més gran. Abans del 1914 es van arribar a provar fins a 300 conreus diferents, des del blat de moro a plantes oleaginoses, forratges, o productes tropicals. També s'estudiaven les malalties i els insectes nocius per a les collites, i s'hi criava bestiar (121). En canvi, la recerca destinada a millorar la producció de tabac es va deixar en mans de la Branca Comercial de la BSAC (122).

Per la seva part, la Companyia va crear les anomenades Granges Centrals, on feia producció agrícola i ramadera, realitzava proves i oferia consells i entrenament a colons privats. Aquestes propietats es trobaven, entre d'altres indrets, a Sinoia, Mazoe, Marandellas i al Premier Estate, i estaven gestionades per Wise i el Departament de Colonització de Terres (123). A Marandellas, el mànager de la granja era Scorrer, que tenia cura d'arbres fruiters i, sobretot, es dedicava a produir tabac i a assessorar els colons del districte (124).

Igual com passava amb el cas dels experts de la Companyia, com Farmer en relació amb els cítrics, les prioritats de recerca del Departament d'Agricultura i de la Branca Comercial no eren coincidents. Des d'Agricultura es volia impulsar la tasca d'experimentació i consell als grangers que desenvolupaven les propietats de la BSAC, mentre que els Directors creien que "L'objectiu primordial a l'hora de treballar aquestes propietats és guanyar diners", i l'entrenament de colons era considerat un "objectiu secundari" (125). Un informe de Henry Birchenough de finals del 1912 era més contundent: "Entenc que el nostre únic objectiu quan ocupem grans extensions de terra, i hi criem bestiar, plantem tabac, o fem altres formes d'agricultura, és fer diners per als nostres accionistes. Si això és així, hauríem d'actuar com qualsevol altra companyia comercial actuaria i deixar-nos influenciar exactament per les mateixes consideracions". Considerava que s'havia de limitar

l'experimentació al mínim, i concentrar-se a produir grans quantitats del producte més rendible a cada propietat (126).

El Departament va millorar la gestió de diferents aspectes de la recerca agrària. El 1910 va assumir la tasca de realitzar les prediccions i estadístiques meteorològiques. Mundy va engrandir l'herbari i va enviar moltes mostres de plantes als Jardins Botànics de Kew perquè fossin estudiades. I Nobbs mateix es va convertir en l'editor del *Rhodesian Agricultural Journal*, que va millorar la qualitat dels seus articles, i va incrementar la tirada (127). Per contra, la distribució de llavors entre els grangers privats per tal que participessin en experiments conjunts amb el Departament, paliant així en part la limitació de personal oficial, va donar resultats molt pobres. Nobbs ja no havia estat mai un defensor del repartiment de llavors, i el 1913 Mundy reconeixia que les proves havien estat "un fracàs des del punt de vista experimental. No es pot obtenir informació suficientment fiable dels informes que la majoria de grangers envien" (128).

Es van fer esforços perquè els grangers incrementessin l'ús de fertilitzants en els seus conreus. La importació d'adobs artificials era molt costosa econòmicament i la majoria es limitaven a l'adob animal. Sota la direcció de Blackshaw es van fer campanyes de conscienciació sobre la necessitat de fertilitzar els sòls, i es van dur a terme experiments amb productes alternatius com ara el guano dels rat-penats, les cendres dels arbres cremats o la terra dels termiters. Tan l'ús com la importació de fertilitzants va créixer, i el 1914 es va aprovar l'Ordinança sobre Fertilitzants, Aliments de Granja, Llavors i Plaguicides que n'augmentava el control i les garanties de fiabilitat, però seguien essent cars, i la Primera Guerra Mundial gairebé va acabar amb les compres a l'estranger (129).

Una de les prioritats del Departament va ser la recollida d'estadístiques fiables, cosa que havia estat impossible fins aleshores per la manca de col.laboració dels grangers, que eren molt reticents a subministrar dades econòmiques particulars a l'Estat. Quan el diputat Fletcher va sol.licitar que el govern aprovés un ajut anual per a la RAU, Milton ho va condicionar a que l'associació facilités estadístiques fiables de producció: "El govern ha intentat durant deu anys obtenir alguna cosa dels grangers, però no hem pogut aconseguir res". Fletcher li va repetir l'argument habitual, ja que trobava poc raonable que es demanés als grangers que "revelessin detalls dels seus negocis". Nobbs li va replicar que a Anglaterra els agricultors facilitaven aquestes dades sense problemes (130). La situació no

va canviar gaire en els anys següents, i el 1913 un alt càrrec de la Companyia, H. Wilson Fox, afirmava que "els granges són coneguts per ser una classe malfiada i els de Rhodèsia no han demostrat fins ara que siguin excepcionals en aquest aspecte" (131). Aquell mateix any es va fer un intent de recollida d'estadístiques voluntàries que Nobbs va declarar "un fracàs complet" (132).

Nobbs es queixava que, a causa de la manca de dades, no es poguessin establir indústries a Rhodèsia i costés molt prevenir les oscil·lacions de preus: "Actualment no tenim cap seguretat sobre els subministres probables de cada temporada, que és el més essencial per a l'establiment d'una indústria dependent dels productes del sòl (...) Si aquesta informació estés disponible seria possible regular la producció i els preus, cosa que tendria a evitar l'alternança de saturacions i escassetats que són una característica tan marcada dels països joves" (133). Sembla que aquests arguments van acabar de convèncer els grangers, que en el Congrés anual celebrat a Bulawayo el febrer del 1914 van aprovar una resolució a favor de l'obligatorietat de recollir estadístiques, sempre i quan fossin "estrictament confidencials" (134).

En la tramitació de la llei al Consell Legislatiu Nobbs va assegurar la confidencialitat de les dades i que en cap cas serien usades per l'Administració en relació als impostos. Edmonds va reconèixer que la raó del canvi d'opinió dels grangers va ser causat perquè "amb el ràpid creixement de la indústria del blat de moro hi ha hagut una bona quantitat de negocis en relació a aquesta collita que no s'han conduït de forma satisfactòria en aquest país, en particular per a la indústria minera, degut al fet que no disposaven de dades exactes pel que fa a la producció de blat de moro". Un altre diputat, Cripps, va recolzar aquesta interpretació (135). L'Ordinança d'Estadístiques Agrícoles es va promulgar el juliol del 1914 i feia obligatòria la complimentació d'uns qüestionaris oficials que s'enviarien a tots els grangers i mànagers de propietats agràries. Inicialment, només es demanarien dades sobre el blat de moro, el tabac i els caps de bestiar. Es publicarien les dades per districte, però mai les individuals. El govern tenia la potestat d'enviar oficials a inspeccionar granges per tal de recollir més dades, i els qui subministressin informacions que es demostressin falses o els qui es neguessin a omplir els formularis podien ser multats (136). Aquell any es van contractar els serveis del primer Estadístic del Departament, B. Haslewood (137).

L'arribada de nous especialistes al Departament i la insistència de Nobbs en la necessitat d'impulsar la recerca van permetre multiplicar els experiments i millorar-ne la qualitat i els resultats. Es van perfeccionar les tècniques de conreu, es van descartar productes i varietats inadequats per al país, i es van combatre més eficientment algunes malalties i plagues. Però la investigació científica també va patir problemes i entrebancs. A l'igual que la resta de branques del Departament es trobava mancada de personal i recursos. En parlar dels afers de personal en general ja hem vist com els oficials es queixaven de l'excés de feina i de l'obligació de passar moltes hores al despatx fent tasques administratives. El 1912 Nobbs explicava que els seus experts no donaven a l'abast per fer experiments i a la vegada visitar les granges i aconsellar els colons (138).

L'establiment de la Branca Comercial de la BSAC va comportar dificultats addicionals en els afers relacionats amb la recerca. La Companyia entenia que els especialistes que contractava s'havien de dedicar prioritàriament a les seves propietats i produccions, i que les Granges Centrals eren negocis que calia rendibilitzar. Nobbs, en canvi, els demanava que els experts de la Branca Comercial dediquessin més atenció a l'assistència als grangers i que les terres de la Companyia fessin experiments i provessin noves collites. La combinació de les dues visions no sempre va ser fàcil ni possible.

La mecanització dels conreus

Els oficials del Departament volien potenciar l'ús de maquinària amb l'objectiu d'incrementar les produccions agràries i, sobretot, com a forma de reduir la necessitat de mà d'obra - que era difícil d'aconseguir - i de retallar els costos laborals dels grangers. Nobbs escrivia el 1910 que "la introducció de mètodes i aparells que estalviïn mà d'obra serà una de les necessitats més urgents" del país. Quan va visitar el districte de Mazoe i va veure que s'hi estava estenent l'ús de màquines per eliminar l'esclòfia del gra, reclamava que la seva adopció fos encara més generalitzada per tal que disminuís la demanda de treballadors (139).

Els colons van seguir aquests consells en la mesura del que van poder. L'any següent es constata un augment de les importacions d'aquest tipus de màquines, ja fos per part de grangers individuals o de cooperatives agràries (140). L'any 1912 va arribar el primer tractor que funcionava amb combustible, importat per un agricultor que n'havia pagat 650 lliures. El mateix Departament reconeixia que era un cas excepcional, ja que la majoria de

colons no es podien permetre despeses tan elevades, i difícilment es podia pensar en rendibilitzar els tractors mentre la parafina tingués uns preus tan elevats (141).

De fet, el problema dels costos d'importació no es va poder solucionar i la mecanització del procés productiu va avançar molt lentament. El 1913 Mundy va fer un viatge als Estats Units i al Canadà i, entre d'altres coses, va estudiar-hi les possibilitats d'ús de maquinària que estalviés mà d'obra per al conreu del blat de moro, les mongetes i els cacauets, però no en va quedar gaire satisfet. Els aparells necessaris eren molt cars i la seva eficiència no en compensava el preu (142). Malgrat les dificultats que experimentaven alguns grangers per obtenir mà d'obra suficient, encara era prou barata - i els costos d'importació tan elevats - que no sortia a compte substituir els treballadors per maquinària, almenys per a la majoria de grangers, que disposaven d'explotacions mitjanes o petites.

Agricultura irrigada

Una altra fòrmula que es va provar per tal d'aconseguir produccions més grans i més diversificades va ser la d'augmentar els acres sota irrigació. Es volien paliar els efectes de la manca de precipitacions durant els mesos d'hivern, i Nobbs esperava que creixés el conreu d'hortalisses, que eren molt necessàries "com a dieta anti-escorbut a les mines" (143). El 1909 es va celebrar al Cap el Congrés Sud-africà d'Irrigació, al qual el govern de Rhodèsia no va enviar cap oficial, però hi va ser representat pel president de la RAU, J.A.Edmonds. Les conclusions de la trobada van insistir en la necessitat d'apostar per projectes d'irrigació a petita escala en lloc de grans obres públiques, i van advertir els grangers del perill d'abusar dels recs, ja que les collites sortien més perjudicades per un excés d'aigua que per una certa escassetat (144). H.M.Oakley, un especialista en la construcció de pous d'aigua provinent del Cap, va visitar Rhodèsia el mateix any i va oferir els seus consells al govern (145).

Nobbs havia demanat la contractació d'un expert en irrigació, i el 1910 va arribar W. Martin Watt des del Cap per convertir-se en l'enginyer químic del Departament, encarregat de gestionar aquestes qüestions. El 1914 se li va sumar un assistent, C.L.Robertson. Les terres regades es van anar incrementant gradualment, sobretot per mitja de l'ús de l'aigua dels rius, ja que es van construir molt pocs embassaments artificials. Les hortalisses, el blat i les fruites van ser els conreus més beneficiats pels recs (146). La sequera del 1912 va fer que l'interès per obtenir fonts d'aigua alternatives a la pluja augmentés, ja que, segons el

Departament, s'havien assecat nombroses fonts i basses. La Companyia va comprar dues perforadores per fer pous, que els colons podien utilitzar si es feien càrrec dels costos de transport, combustible i mà d'obra (147).

Viatges a d'altres territoris

Des que va fer-se càrrec del Departament, Nobbs va insistir en la necessitat que els funcionaris fessin viatges i estades en d'altres països per tal d'estudiar-ne la indústria agrícola i el funcionament dels ministeris que se n'encarregaven. Aquest plantejament estava originat pel desig del Director d'aplicar a Rhodèsia els mètodes de producció i comercialització més avançats i d'aprofitar els resultats de les recerques realitzades a l'estranger, però es va veure reforçat per la constatació generalitzada que l'estratègia inversa - les visites d'experts forans a Rhodèsia - no havia estat gaire satisfactòria. Després d'uns anys dirigint el Departament, Nobbs pensava que "No poques de les nostres dificultats i dels problemes heretats han estat causades pels esforços benintencionats però imprudents de diversos experts efímers d'ultramar" (148). Newton compartia aquesta percepció i quan Mundy, recolzat per Nobbs, li va sol·licitar permís per estendre el seu període de vacances per visitar Amèrica del Nord i fer-hi un estudi de l'agricultura, ho va aprovar perquè "és millor gastar diners en els experts que coneixem, i que coneixen el país, abans que en experts "exòtics" molt més cars, sobre els quals no cal que entri en detalls, les visites dels quals no han destacat per cap resultat significatiu" (149).

Alguns oficials ja havien fet visites a d'altres territoris just abans d'incorporar-se a la seva feina a Rhodèsia. Va ser el cas de Blackshaw, que va anar a Estats Units i el Canadà, o del mateix Nobbs, que va fer el viatge entre Anglaterra i Rhodèsia passant per Egipte, Kenya i l'Àfrica Oriental Alemanya. Un cop instal·lats a la colònia, certs funcionaris van ser autoritzats a fer més viatges. Els més destacats van ser el de Mundy a l'Amèrica del Nord i el de Nobbs a Austràlia.

El Director va visitar Austràlia a finals del 1912, amb l'objectiu d'estudiar com funcionaven els Departaments agrícoles de les diferents províncies, provar d'obrir un nou mercat per al tabac rhodesià i comprar caps de bestiar. Va mostrar-se interessat per seguir el model de recerca que es duia a terme de Victoria i certs llocs de Nova Gal·les del Sud, i emfasitzava el fet que els experiments rebien més suport i finançament que a Rhodèsia. En general, però, considerava que ells estaven fent una bona feina i que no va trobar cap Departament

"superior al nostre en organització i personal, tot i que són molt més forts quantitativament". Especialment negatiu li va semblar el que ell jutjava com a excessiu intervencionisme dels governs australians en l'agricultura "limitant la llibertat d'acció individual de forma prou antagonista amb les concepcions sud-africanes de les funcions del govern i la llibertat de l'individu (...) No hi ha gairebé cap detall connectat amb l'agricultura que no estigui subjecte a alguna forma d'inspecció governamental" (150).

El 1913 va ser Mundy qui va traslladar-se als Estats Units i Canadà, i tampoc va tornar-ne gaire impressionat. Era molt crític amb la manca de coordinació existent entre el govern central del Canadà i les diverses províncies, o amb les despeses dels dos països per establir escoles d'agricultura que en alguns casos no donaven els resultats esperats. En canvi, considerava que l'organització i funcionament del Departament d'Agricultura nord-americà eren un bon model a seguir, o que la selecció de llavors, que havia propiciat unes produccions més elevades, podria aplicar-se a Rhodèsia (151).

Indústries agroalimentàries

La Companyia i el Departament d'Agricultura desitjaven impulsar l'establiment de manufactures al país, que poguessin transformar els productes agrícoles abans de comercialitzar-los localment o a l'exterior. Si això s'aconseguia, els grangers trobarien un nou mercat per a les seves produccions, potser es farien rendibles alguns conreus que aleshores no ho eren, s'augmentaria el valor de les exportacions i es reduiria la factura anual d'importacions. El problema més gran que calia afrontar era el de la manca de produccions prou grans i fiables com per oferir perspectives de rendibilitat als hipotètics industrials. Nobbs ho explicava en el seu informe anual del 1910: en la majoria de casos en què s'havia contemplat la possibilitat d'iniciar una manufactura local, "s'arriba a un estat en què el plantador espera que se li asseguri un mercat, i el comprador desitja veure primer una producció a gran escala abans d'iniciar-ne la comercialització o d'establir maquinària per tractar grans quantitats" (152). Tot i aquesta situació d'estancament, el govern va seguir intentant trobar un producte que oferís prou rendibilitat tant per als agricultors com per als industrials.

L'agost del 1909 Nobbs va contactar amb una firma sud-africana, Colonial Broom Works, dedicada a la fabricació d'escombres, amb qui ell havia tingut trobades mentre treballava al Cap i sabia que buscaven fonts de subministre d'un tipus de cereal útil per a l'elaboració de

les escombres. Nobbs havia vist escombres fetes amb aquest cereal a la granja del Reverend Wodehouse, a la Mutambana Mission dels metodistes prop d'Umtali, i volia saber si els sud-africans hi seguien interessats. L'empresa, a través d'E.Ingle, va mostrar el seu interès en rebre mostres i se'ls hi van enviar. Com que van ser molt ben valorades, es va provar d'incrementar la producció que Wodehouse feia (153).

A Mutambana, els africans residents a la missió sota la direcció del missioner, van augmentar l'elaboració d'escombres, usant el cereal local i mànecs importats (154). Però aviat es va veure que les quantitats no eren suficients per sostenir una indústria (155). El febrer del 1911 Ingle va dir a Nobbs que la seva companyia estava disposada a comprar el cereal de Rhodèsia, però que descartaven la construcció d'una factoria al país, que quedava massa lluny dels mercats, tenia un consum intern esquistat, i no oferia garanties de grans produccions (156).

A més, el Departament va començar a dubtar de les capacitats de Wodehouse i va rebre informes en què se l'acusava de malversar fons de la missió. Mundy va visitar el districte i va refermar la potencialitat per al conreu del cereal necessari, la llavor del qual els africans també consumien com a aliment. Va suggerir retirar el suport a Wodehouse i oferir-lo a M.B.Spears, un granger local que també volia fabricar les escombres. El problema era que Spears estava endeutat amb un dels colons més rics del país, Meikle, i no disposava de capital per invertir. I semblava que no era massa bon gestor financer (157).

En vista de la impossibilitat d'atreure un inversor privat estranger o de la manca de fiabilitat dels colons locals, des del Departament es va començar a plantejar que fos la BSAC qui assumís la feina. Un oficial, R.C.Simmons, va aconsellar que la Companyia adquirís una propietat, hi construís la factoria, oferís el càrrec de mànager a Spears - que no era bon comptable, però sí coneixia bé els aspectes tècnics - i es dediquessin a comprar el cereal produït pels grangers - no els africans - del districte. Nobbs ho va recolzar, i la Branca Comercial va rebre la proposta favorablement. Tot i així, res no va sortir de tots aquests plans, la guerra va complicar encara més les perspectives de futur, i el conreu del cereal pràcticament va ser abandonat (158).

Una mica més de sort va tenir l'intent d'establir una factoria per produir olis a partir de la llinosa o els cacauets. Nobbs va proposar-ho el 1912, amb l'esperança que els grangers i inversors privats hi tinguessin prou interès, tant a l'hora de conrear els productes necessaris

com a la d'invertir capital en l'empresa. La seva crida va ser escoltada i es va començar a construir la fàbrica prop de Salisbury (159). Però els problemes habituals provocats per la insuficiència de les produccions i les dificultats que patien els inversors privats no van trigar a aparèixer. El 1914 el Departament ja estava preocupat perquè, tot i que havia augmentat una mica el conreu del girasol, el cacacuet i el ricí de cara a subministrar matèria primera per a la nova factoria, cap d'aquestes produccions era prou fiable (160). Els grangers no només no produïen suficients quantitats, sinó que van començar a mostrar els seus dubtes sobre la conveniència que l'empresa estés en mans privades, en creure que "en les seves fases inicials una indústria d'aquest tipus podria requerir un tractament que una firma estrictament comercial difícilment es podia esperar que oferís". És a dir, volien assegurar-se que la fàbrica seguiria funcionant i oferint-los un mercat encara que no obtingués prou beneficis, almenys temporalment, i la BSAC era una garantia a l'hora de subsidiar una empresa així. Davant de les pressions, la Companyia va cedir i va quedar-se amb la factoria, que va obrir el maig del 1915 i va començar a elaborar sabó, oli de cacacuet i altres productes derivats de les oleaginoses (161).

Els primers anys de Nobbs al Departament

Sota la direcció d'Eric Nobbs el Departament d'Agricultura va fer passes decidides cap a la professionalització i cap a l'aplicació dels avenços tècnics i científics a les seves activitats. El personal va incrementar-se i la seva qualificació i coneixements van millorar clarament. Les propostes de Nobbs en aquesta direcció es van beneficiar de l'aposta que va fer la BSAC entre els anys 1907 i 1908 per recolzar l'agricultura i la ramaderia del país com a fonts d'ingressos complementàries de la mineria, i els pressupostos a disposició del Director van créixer ràpidament.

Nobbs i els seus oficials - especialment Mundy - van aprofundir la tendència apuntada sota el mandat de Townsend cap a una major diversificació dels conreus, l'esforç per millorar els rendiments i la qualitat dels productes, i la incentivació de l'agricultura mixta per limitar els riscos del monoconreu i de l'erosió dels sòls. Com a resultat de la tasca del Departament i l'augment dels recursos esmerçats, efectivament les produccions van augmentar, la recerca va rebre molta més atenció i va permetre millorar els rendiments, va iniciar-se una tímida extensió de l'ús de fertilitzants i maquinària, collites secundàries - com ara els fruiters - van

créixer, i fins i tot van sorgir algunes indústries dedicades a la manufactura de matèries primeres agràries.

Tanmateix, aquests avenços no van poder acabar amb les limitacions i els entrebancs que s'havien experimentat en els anys anteriors. L'interès de la Companyia per impulsar l'agricultura europea no va fer desaparèixer les seves preocupacions financeres ni la seva consideració de les mines com a indústria principal de la colònia. Tot i l'expansió del Departament, el personal, els salaris i els mitjans materials van seguir essent insuficients, i l'any 1912 ja es va capgirar la tendència que havia fet augmentar els recursos destinats a l'agricultura. La BSAC no tenia problema a l'hora de prioritzar els interessos dels seus accionistes quan considerava que determinades propostes dels colons o de la seva pròpia Administració hi entraven en conflicte. La creació de la Branca Comercial posava de manifest una voluntat cada cop més ferma per part dels Directors de diferenciar els objectius de la Companyia en tant que administradora d'un país per una banda i d'empresa comercial per una altra.

Alguns dels exemples més clars d'aquesta política els trobem en les tarifes ferroviàries, l'ús de les propietats de la BSAC i la política de preus del blat de moro. En el primer cas, els preus dels ferrocarrils van baixar amb comptagotes durant aquests anys, perquè la BSAC necessitava recuperar les grans inversions que hi havia realitzat quan les va construir, i perquè les línies més competitives havien de subsidiar les deficitàries - fins i tot les que es trobaven en territoris fora de Rhodèsia del Sud. En el segon, la Branca Comercial, contràriament als desitjos de Nobbs, volia que les seves granges i experts es dediquessin bàsicament a augmentar la productivitat i els beneficis, i no a la recerca o als serveis destinats als colons. Finalment, la BSAC i bona part del govern rhodesià es van refermar en la seva opció per un blat de moro barat, que servís per reduir el cost de la vida i, sobretot, les despeses laborals de les mines. Davant les demandes dels grangers perquè se'ls assegurés un preu més remuneratiu o s'imposessin taxes al gra estranger, o de la preocupació del Departament d'Agricultura per evitar saturacions del mercat i per buscar nous mercats a l'exterior, Newton, el Secretari de Mines i bona part dels consumidors van negar-se a protegir artificialment els productors de blat de moro i, per contra, van criticar qualsevol intent de fer-ne pujar el preu a través de les Cooperatives o de l'exportació.

Pel que fa a l'agricultura africana, l'actitud del Departament va canviar ben poc en comparació amb èpoques precedents. Més enllà d'una certa observació de les produccions africanes, per mirar de calcular-ne el volum, o de la constatació del seu creixement i de l'adopció de tècniques més modernes - que es contradeien amb l'opinió de molts oficials, que continuaven considerant els africans com a ganduls i els seus conreus com a primitius -, la intervenció a les Reserves va ser negligible. Aprofitant l'augment de la demanda a mines i ciutats, els shona i els ndebele van multiplicar les seves collites, les seves vendes i els seus caps de bestiar, malgrat que els efectes de la política discriminatòria dels serveis agraris ja es començaven a notar. La monopolització per part dels colons de tots els esforços de recerca i assorament i de tots els ajuts oficials, així com un increment gradual de l'ocupació de les millors terres per part d'immigrants nous, van facilitar la millora de les produccions europees, i el començament de la reducció del percentatge africà dels productes comercialitzats en benefici dels seus competidors europeus.

CAPÍTOL 23

EL DEPARTAMENT D'AGRICULTURA

I LA QÜESTIÓ LABORAL

Els grangers i l'escassetat de mà d'obra

La vitalitat de l'agricultura africana en els anys anteriors a la Primera Guerra Mundial i la manca d'atractiu de les condicions salarials i laborals que els grangers blancs oferien van facilitar el manteniment de la tendència majoritària entre els africans de Rhodèsia a eludir el treball a les granges i a buscar els seus ingressos per mitjà de la venda de les seves collites o la contractació a les mines. Les dificultats experimentades per molts colons a l'hora de trobar mà d'obra suficient van motivar diverses intervencions del govern per mirar d'alleujar el problema, però alhora van ser causa de conflictes continuats entre l'Administració i els grangers.

En el seu primer informe com a Director d'Agricultura Nobbs ja confirmava que "Hi ha una demanda de treballadors agrícoles bastant més gran que el subministre" (1). Durant la seva visita a Rhodèsia el 1908 el Professor Wallace també s'havia fet ressò de la problemàtica laboral i era una de les raons del seu escepticisme respecte a les perspectives agrícoles del país. La mà d'obra era insuficient "no només per la seva irregularitat, poca fiabilitat i qualitat inferior, sinó per la seva escassetat i costos a causa de la competència de les mines". Només l'opció per la ramaderia, que necessitava menys treballadors, podia permetre superar la crisi (2).

El creixement de l'activitat minera al país suposava un inconvenient afegit quan els grangers sortien a buscar treballadors, ja que oferien als africans una possibilitat alternativa d'obtenir un salari, així com un mercat per als seus conreus. El 1910 el Departament reconeixia que "l'agricultura no es pot permetre els elevats salaris que la mineria pot oferir sense problema" (3). La BSAC explicava com l'augment de colons al districte de Hartley i la presència de mines a Gatooma havien ampliat considerablement el mercat per a ous, hortalisses, fruita, patates o mongetes, que els africans subministraven i, per tant, es feia difícil trobar mà d'obra per a les granges (4). A Marandellas, els agricultors blancs no es podien permetre la compra de maquinària i feien un ús intensiu de mà d'obra, que els costava molt d'aconseguir. El fet que els salaris a les mines i ciutats properes fossin més

alts, acompanyat per les dures condicions de vida a les granges i la coincidència de la demanda més intensa de treballadors amb el moment de recollir les seves pròpies collites, feia que els shones del districte rarament es contractessin per períodes de temps llarg (5).

La manca de treballadors es considerava una de les raons bàsiques per les quals els colons no desenvolupaven certs conreus. Tot i que s'importaven quantitats considerables de cacauets per alimentar els miners, no se'n plantaven a les granges per "l'escassetat de mà d'obra per tractar aquesta collita" (6). El 1912 Mundy explicava com les proves realitzades al districte de Hartley per al conreu del cotó estaven donant resultats encoratjadors, però "la qüestió de la mà d'obra és la dificultat principal" (7).

No tots els sectors de l'agricultura blanca patien el problema amb igual intensitat, ja que no tots els grangers oferien les mateixes condicions laborals ni el mateix tracte als seus treballadors. A Melssetter, Nobbs va detectar que "La mà d'obra nativa és abundant o deficient d'acord amb les circumstàncies. Certes granges són afavorides pels nadius, sobretot les més càlides i amb més vegetació, i alguns grangers gaudeixen de reputacions excel·lents entre els nadius, mentre que altres són evitats" (8). E.T.Jollie afirmava que "els plantadors de blat de moro sempre han estat els qui més s'han queixat" de la manca de mà d'obra (9). Un dels grups més perjudicats eren els colons acabats d'arribar. El Departament els avisava que "El subministre de mà d'obra té els seus límits, i el nouvingut generalment ha d'afrontar la dificultat de la ignorància de la llengua i la sospita amb què els nostres nadius acostumen a observar els estranys" (10).

La preocupació dels grangers pel tema laboral era prou gran i generalitzada a tots els països de la regió com per ser un dels temes més discutits al Congrés de la South African Agricultural Union (SAAUN) a Bloemfontein a finals del 1911. Nobbs va assistir-hi al costat dels representants de les Associacions rhodesianes, i va constatar com "la dificultat era universal", i que "L'oferta sembla estar disminuint mentre la demanda està creixent constantment" (11).

En vista dels problemes per aconseguir treballadors els grangers demanaven una intervenció decidida de l'Estat per solucionar-los. El novembre del 1910 la Midland Farmers' and Stockowners' Association va aprovar una resolució exigint accions contundents per part de l'Administració: "La BSAC ha encoratjat als grangers per establir-se en una terra on han enfonsat tot el seu capital i aquesta Associació considera que ara és

un deure de la Companyia trobar un remei per aquest seriós afer ja que altrament els colons s'arruinaran" (12). Tot i que ni les opinions sobre els temes laborals ni les condicions que oferien als seus treballadors eren homogènies entre els grangers, existia la idea generalitzada que l'escassetat de mà d'obra no es podia solucionar per mitjà d'un increment dels salaris, ja que era precisament en aquest àmbit on volien retallar els costos de producció, donada la dificultat per estalviar en la compra d'eines, el pagament de la terra, o els materials de construcció, que tenien preus poc variables. Molts dels colons feien el que Rubert anomena una "racionalització" de la seva opció pels salaris baixos i les condicions de feina dures. Creien que els africans eren "primitius" i "retardats", que no eren capaços de fer una feina eficient i, per tant, estava justificat que es contractessin molts treballadors a sous mínims, que la "dignitat del treball" ajudaria a civilitzar els africans, i que la vida a les granges era millor que la que havien tingut a l'època precolonial - sotmesos als atacs dels ndebele - o la que oferien les mines, molt menys "saludables" (13).

L'any 1909 el secretari de Milton, H. Marshall Hole, va demanar l'opinió de les associacions de grangers sobre la política laboral que caldria seguir de cara als africans. Els suggeriments que va rebre incloïen una barreja de mesures coactives i d'incentius per a la recerca de feines assalariades. La Mashonaland Farmers' Association (MFA) demanava que s'ensenyés als africans "la dignitat del treball" i que s'impulsés l'educació tècnica o professional, que s'obligués tots els homes adults a treballar a canvi d'un sou almenys durant tres mesos l'any, i que es doblés la taxa personal (14). Des de Matabeleland la RLOFA va respondre més extensament i va fer propostes més revolucionàries. Amb la vista posada en la fi de la dependència dels treballadors reclutats a l'estranger, calia reformar tot el sistema de govern dels africans. S'havia d'expulsar els arrendataris que residien a les granges, fer-los anar a les Reserves, i llavors encoratjar-los tornar a les granges com a treballadors assalariats: "tots els nadius que visquin en granges ocupades haurien de residir-hi només com a servents, i no com a arrendataris". Quan ho haguessin fet, ja no havien de seguir sota la jurisdicció dels Comissaris per als Nadius i el Departament d'Afers Nadius, que molts colons consideraven massa pro-africà, sinó que havien de ser controlats per "field-cornets", els funcionaris que la Companyia havia utilitzat abans de la revolta del 1896. L'ús de Comissaris "per molt necessari que fos en el passat i potser fins a cert punt en el present, és en realitat una anomalia, i ho serà cada vegada més".

També defensaven que les condicions de vida a les granges eren millors que a les mines. Un membre de l'Associació acusava els treballadors de les mines d'abusar sexualment dels nois joves. Molts d'ells "són usats per a pràctiques vicioses per nois de Rhodèsia del Nord que són molt propensos a aquests crims". La RLOFA estava convençuda que "La vida a la granja és més lliure que a la mina i tota l'atmosfera més agradable".

Els grangers de Matabeleland eren clars a l'hora de reclamar una legislació restrictiva i diferenciada per als africans. Consideraven un error forçar-los a incorporar-se a la "civilització, el Cristianisme o la igualtat intel·lectual amb l'uropeu". Segons ells, "en totes aquestes qüestions el natiu no és res més que un nen" i "seria poc menys que criminal permetre-li llibertat i llicència absoluta en el moment d'entrar en el que per a ell és un món nou i incompreensible".

Per altra banda, la RLOFA discrepava dels seus col·legues de Mashonaland en l'afer dels impostos. Per a ells "El natiu indígena pot complir millor les seves obligacions amb l'Estat ajudant al desenvolupament industrial, que portarà a una proporció justa dels impostos indirectes, a mesura que les seves necessitats creixin quan avanci. Una legislació que assoleixi aquest objectiu seria millor que els impostos directes". Només proposaven augmentar la taxa que gravava els gossos dels africans. El resum de la seva filosofia era que la qüestió laboral es tractés "des d'un punt de vista purament sud-africà" (15).

La barreja de mesures coercitives i d'incentius per buscar feina també va caracteritzar les resolucions del Congrés de la SAAU del 1912. Els grangers de la regió reclamaven un major ús de la maquinària per estalviar-se treballadors, reforçar l'aplicació de la llei de passis, reduir els impostos als africans que treballessin sis mesos a l'any per a un europeu i augmentar-los als qui no ho fessin, que s'impedís als agents de reclutament per a les mines actuar a "àrees agrícoles reconegudes", i també "la desaprovació per qualsevol forma legal possible de cap tipus de venda o arrendament de terra per part d'uropeus a nadius tant individualment com a comunitats" (16).

Les peticions més radicals dels grangers, especialment pel que feia als canvis en la política africana en general i la jurisdicció del Departament d'Afers Nadius, no van ser acceptades ni aplicades pel govern. Tampoc es va assumir oficialment la idea de la Midland F.A. sobre la suposada "obligació" de l'Administració d'assurar la mà d'obra dels colons. En la resposta a la seva petició del 1910 se'ls va advertir que "no està inclòs dins dels poders del Govern el

subministre de mà d'obra" (17). I des de la BSAC alguns Directors també apostaven per mesures incentivadores més que no pas coactives. El 1913 el Dr. Jameson deia als accionistes que "quan un natiu pot guanyar suficient en un mes per als impostos, les seves necessitats i les de la seva família, és molt difícil fer que treballi els onze mesos restants, i jo no el culpo (Rialles) (...) La solució al problema és la civilització del natiu - l'increment de les seves necessitats, de tal manera que si vol omplir-se l'estómac tot l'any hagi de treballar tot l'any" (18).

Però sí que existia entre els oficials el convenciment que calia actuar per accelerar la mobilització laboral dels africans, així com una coincidència amb els grangers en la visió dels treballadors. Nobbs afirmava el 1909 sobre la mà d'obra que "Com que no podrà ser especialitzada durant molts anys, i és necessària la seva constant supervisió, ha de ser barata" (19). I també compartia l'opinió de molts colons sobre la necessitat d'evitar pujades dels salaris, o sobre el tractament que s'atorgava als treballadors: "No es pot dir que la poca voluntat del natiu local per treballar es degui a maltractes (...) Salaris millorats, tal com s'ha demostrat concloentment, no són l'incentiu que cal". Ell creia que un bon allotjament i unes racions adequades eren més importants. Sobretot, calia evitar la competència entre grangers per mitjà de l'oferiment de salaris més alts: "La rivalitat entre veïns, en la seva angoixa per obtenir mà d'obra durant un període crític però breu, pot portar a una situació perillosa" (20).

Legislació laboral

Les demandes insistents dels grangers i el propi convenciment de l'Administració de la necessitat de reforçar el subministre de treballadors van conduir a l'aprovació de diverses mesures legals que intentaven alleujar la manca de mà d'obra. El 1910 es va endurir la llei de passis, que els africans havien de dur a sobre i que l'amo per al qual treballaven podia retenir mentre no acabessin el seu contracte (21). L'any següent es va aprovar l'African Labour Relations Act que, d'acord amb el que Nobbs afirmava sobre els salaris, prohibia a un europeu atreure un treballador que tingués contracte en vigor amb l'oferta d'un salari superior. També convertia en delictes amagar un treballador que hagués "desertat" del seu lloc de feina (22). Tot i que no es va augmentar la taxa de capitació, sí que es va instaurar un impost per cada gos propietat d'un africà el 1912, i el 1914 es va aprovar una llei que obligava els africans a fumigar el seu bestiar, tractament que calia pagar (23). Finalment,

amb la intenció de dificultar l'accés dels africans a fonts d'ingressos alternatives al salari, els anys 1909, 1911 i 1915 es van aprovar mesures per restringir l'elaboració i la venda de la cervesa tradicional, que normalment feien les dones (24).

La situació dels arrendataris a les granges

Una de les fonts potencials de mà d'obra eren els africans que residien a les granges dels europeus i que, a canvi, els pagaven una renda en diners, els lliuraven una part de la collita, o realitzaven algunes feines per al propietari. Com reconeixia el Comissari en Cap per als Natus l'any 1909, però, aquesta darrera opció era la menys desitjada pels africans de Matabeleland, que preferien pagar un arrendament abans que treballar per al granger (25). Davant d'aquesta situació, i preocupats per accedir a uns treballadors que consideraven "desocupats", els agricultors blancs van incrementar les seves demandes laborals als arrendataris, i van intensificar la seva pressió per tal que el govern aprovés mesures que penalitzessin la presència d'arrendataris en terres europees, així com perquè la Companyia reclamés una renda monetària als africans residents en terres públiques encara no adjudicades a cap colon. Ambdues peticions van ser escoltades.

En contra de l'opinió del Departament d'Afers Natus, des del 1909 es va reclamar als africans que vivien en terres de la BSAC una renda anual d'una lliura esterlina (26). I el 1908 es va aprovar la Private Locations Ordinance, que obligava els grangers a pagar una taxa per cada africà adult que residís a la seva propietat, limitava la quantitat d'arrendataris permesos i reforçava la capacitat de l'amo per reclamar prestacions laborals. S'esperava que això incentivés l'expulsió dels arrendataris o l'increment dels requeriments laborals del granger a canvi de no expulsar-los i per compensar el cost del nou impost. La llei responia tant a les necessitats laborals dels colons com a l'opinió cada cop més negativa que ells i els funcionaris tenien sobre els propietaris absentistes que es dedicaven a cobrar una renda als residents a la seva terra en lloc de conrear-la (27).

El Rhodesian Native Labour Bureau

Totes aquestes mesures es van mostrar insuficients per mobilitzar la mà d'obra rhodesiana en les quantitats que els colons i l'Estat desitjaven. L'agricultura dels shona i dels ndebele, com hem vist en el capítol anterior, estava creixent amb rapidesa i amb ella ho feien els ingressos que permetien cobrir les necessitats de molts pagesos. A més, la nova legislació no sempre era prou eficient ni es podia aplicar de forma generalitzada. La Private Locations

Ordinance, per exemple, no va ser complerta per un gran nombre de grangers amb poc capital, que no podien posar la seva terra sota explotació intensiva, i preferien continuar cobrant rendes monetàries o en productes als seus arrendataris. Altres colons sí que la van aplicar, però per regularitzar els africans residents a la seva propietat, no per expulsar-los (28). En l'àmbit més estrictament laboral, la llei de passis va reduir el nombre de desercions, però no les va eliminar. Molts africans locals i estrangers preferien contractar-se a Sud-àfrica, de manera que els immigrants treballaven a Rhodèsia només el temps suficient per pagar-se el viatge al Sud i llavors fugien. La informació que circulava sobre quins eren els colons a evitar perquè tractaven malament als treballadors acostumava a ser acurada i efectiva (29).

En conseqüència, els grangers rhodesians van haver de seguir important el gruix dels seus treballadors des de les colònies veïnes, i reclamant una major efectivitat dels serveis de reclutament del Rhodesian Native Labour Bureau (RNLB). Molts dels agricultors mantenien una mala opinió de la tasca del Bureau, que consideraven esbiaixat a favor de les mines, massa car i poc eficient. El 1910-11 es va aprovar un increment, fins a les 2 lliures, de la tarifa que els grangers havien de pagar al RNLB per cada treballador subministrat, però el president de la RAU, R.A.Fletcher es queixava de l'absència de resultats pràctics: "Ara estem esperant una altra vegada, i, mentrestant, tots estem patint severament per una aguda escassetat de mà d'obra" (30). Des de la Companyia, en canvi, es defensava el paper del Bureau a l'hora de proporcionar treballadors als grangers, sobretot en les èpoques de sembra i collita, quan més falta feien: "si el Bureau no hagués estat capaç d'augmentar fins un cert punt el subministre la posició del granger hauria estat greu" (31).

Aquesta divergència d'opinions sobre el funcionament del RNLB va acabar desembocant en una greu crisi política el mateix any 1911. Per finançar les activitats del Bureau el govern va imposar una taxa d'un xíling per treballador a tots els patrons del país, rebessin reclutes del RNLB o no. Els grangers - i també molts petits miners - van protestar per aquest nou recàrrec, que els enfurismava especialment ja que creien que els treballadors reclutats anaven a parar principalment a les grans companyies mineres. La tensió va arribar al seu punt màxim després d'una manifestació de grangers a Salisbury i de l'anunci d'un boicot al pagament de l'impost. 1.800 colons van seguir la crida i Fletcher i altres líders del moviment van ser arrestats. Milton era partidari d'usar la força per fer complir la llei i

cobrar les taxes, però davant de les protestes generalitzades, la Companyia i el Colonial Office van preferir rectificar i l'impost va ser retirat el 1912. Aquesta decisió i l'augment puntual de treballadors locals, pressionats pels efectes de la sequera d'aquell any, van facilitar una rebaixa de la tensió i un retorn a la normalitat política (32). La satisfacció dels agricultors amb la tasca del Bureau va créixer a mesura que el percentatge de treballadors reclutats que es lliuraven als grangers augmentava: el 1908 només eren el 4% i el 1913 havien arribat al 51%. A canvi, només havien de pagar les dues lliures de la tarifa aprovada el 1910, mentre els miners abonaven més de quatre lliures per treballador (33).

El reclutament a l'estranger

Les dificultats per atreure treballadors dels territoris veïns no depenien només d'una major o menor eficiència del Bureau, sinó de les decisions polítiques dels altres governs colonials i de la percepció que els africans tenien de la feina a Rhodèsia. En totes dues qüestions la posició dels rhodesians del sud era cada cop més complicada. Per una banda, les condicions salarials i laborals que s'oferien estaven fent agafar mala fama al país (34). El 1909 els colons de Nyasaland i els missioners de la Church of Scotland en aquell territori es van queixar de l'alt percentatge de mortalitat entre els africans enviats a treballar a Rhodèsia del Sud, i el mateix va passar a Rhodèsia del Nord, sobretot l'any 1910, després d'una epidèmia de meningitis i pneumònia entre els treballadors originaris d'aquella colònia (35).

Per altra banda, l'evolució de les economies de Nyasaland i Rhodèsia del Nord tampoc afavoria els interessos del Sud. El nombre de colons a Rhodèsia del Nord estava creixent, ja eren 1.500 el 1911, i estaven augmentant la seva pròpia producció de blat de moro i carn en vistes a subministrar el mercat que oferien les mines de Katanga. A Nyasaland també s'estaven estenent les plantacions europees i el 1908 es va inaugurar el lligam ferroviari entre les zones més fèrtils del país i la sortida cap al riu Shire i Moçambic, cosa que va incentivar la producció de conreus comercials. En aquestes circumstàncies els colons i els governs dels dos territoris - incloent l'Administració de Rhodèsia del Nord, que també depenia de la BSAC - eren reticents a deixar marxar la seva mà d'obra cap al Sud (36).

Els grangers de Rhodèsia del Sud van intentar superar aquests inconvenients i el 1908, enmig de les queixes reiterades sobre les mancances del RNLB, van arribar a un acord amb les autoritats de Nyasaland per enviar reclutadors propis al país. 762 nyasalandesos van ser contractats per un període de 12 mesos, però el sistema no va tenir continuïtat. Les

condicions laborals imposades pel govern de Nyasaland per autoritzar el reclutament incrementaven molt els costos, i l'opinió pública en aquell territori va protestar per la pèrdua de mà d'obra. A més, el propi RNLB volia evitar competidors i va pressionar l'Administració al Sud per aturar el projecte (37). Les activitats del mateix Bureau tampoc no van tenir massa èxit. El 1908 havien acordat amb Nyasaland l'enviament de 4.000 africans a les mines i granges del Sud, però els colons i els missioners van expressar les mateixes crítiques que en el cas del reclutament privat (38).

Les possibilitats de reclutament van disminuir sensiblement entre el 1909 i el 1912. Pressionat pels seus colons i preocupat per l'emigració massiva de treballadors, el govern de Nyasaland va aprovar l'Employment of Natives Ordinance el 1909. Tot i no cedir a la demanda d'una prohibició total d'emigrar, ja que consideraven que era inaplicable, la intenció de la llei era regular el flux de treballadors i evitar l'escassetat local de mà d'obra. Es prohibia als agents reclutadors estrangers treballar dins del país, i qui volgués marxar a treballar havia de rebre un passi especial de l'Administració. Després de l'entrada en vigor de l'Ordinança el nombre de treballadors reclutats va disminuir sensiblement (39). Rhodèsia del Nord va prendre mesures restrictives similars i el 1911 la BSAC informava que el nombre de treballadors provinents d'aquell territori era molt menor que en anys anteriors (40).

A Rhodèsia del Sud es va intentar respondre a la crisi millorant les condicions de reclutament i de treball, per intentar esborrar la imatge negativa del RNLB i les mines i granges rhodesianes a ulls dels governs i dels africans de Nyasaland i Rhodèsia del Nord. Però també es va intentar pressionar políticament perquè es retallessin les restriccions al reclutament. En el primer àmbit d'actuació, Fleming, el Director Mèdic del govern, va imposar una millora de les condicions de trasllat dels treballadors: reformant els vagons del ferrocarril Broken Hill-Bulawayo, fent que es lliuressin mantes als immigrants, acondicionant els allotjaments en la ruta cap al Sud i exigint una dieta més completa (41). En l'aspecte de la pressió a les autoritats polítiques, el 1911 una delegació de Rhodèsia del Sud es va anar a entrevistar amb el Governador de Nyasaland, però no van obtenir-ne gaires resultats. En aquell protectorat "el reclutament de mà d'obra nativa (...) en benefici de Rhodèsia rebrà ben poca simpatia per part dels plantadors i grangers". El Governador els va dir "ben francament que qualsevol mesura legítima que el Govern de Nyasaland pugui

prendre per prevenir l'èxode del seus nadius serà presa". En vista d'aquesta actitud, Salisbury va decidir contactar l'Alt Comissari britànic per a l'Àfrica del Sud, per queixar-se de les lleis nyasalandeses i també per incrementar la pressió sobre Londres amb una amenaça insinuada: "Si es decidís que Nyasaland té raó en prendre mesures per aturar l'èxode dels seus nadius, llavors semblaria admissible que apliquessim més pressió sobre els nostres propis nadius per incorporar-los al mercat de treball més freqüentment" (42). La idea estava clara: Londres no podia limitar les mesures coactives a Rhodèsia i a la vegada autoritzar els seus representants a Nyasaland a impedir que els rhodesians reclutessin mà d'obra al protectorat.

Aquestes maniobres no van resultar fructíferes i les restriccions imposades a Rhodèsia del Nord i Nyasaland no es van alleujar, però cap de les dues Administracions podia controlar completament l'emigració dels africans cap al Sud. A Nyasaland, per exemple, molts africans descontents amb les condicions que oferien els colons locals van seguir emigrant clandestinament (43). A més, les relacions amb Moçambic van ser més satisfactòries des del punt de vista dels grangers rhodesians. A partir del 1908 la Companyia de Nyassa, que explotava i administrava l'extrem nord d'aquell país va passar a estar controlada per la firma anglosud-africana de Lewis & Marks. La imposició de noves taxes i les accions violentes dels oficials de la Companyia per cobrar-les van impulsar molts africans de la regió a emigrar cap als territoris veïns a la recerca de feina. A les terres de la Companyia de Moçambic, el seu Director, Libert Oury, va rebre ajut del govern britànic per mantenir el control de l'empresa davant dels inversors francesos, i a canvi va practicar una política més favorable a les demandes de la BSAC. El 1913 va autoritzar els rhodesians a reclutar treballadors als districtes de Tete i Barue (44). Per acabar de millorar l'avantatge regional comparatiu de Rhodèsia, el mateix 1913 el govern sud-africà es va veure obligat a prohibir el reclutament d'africans als territoris més tropicals del Nord, a causa de l'elevada mortalitat que patien a les mines del Rand. Com a conseqüència, molts nyases que abans anaven a Sud-àfrica ara van optar per buscar feina a Rhodèsia (45).

Condicions de vida i treball a les granges

Una de les raons que impedia als grangers europeus aconseguir la quantitat de treballadors que necessitaven eren les deficientes condicions que oferien, tant des del punt de vista del

salari com de la manutenció i allotjament. Fins als darrers anys abans de la Primera Guerra Mundial no es van produir millores mínimament significatives en aquesta qüestió (46).

Normalment els treballadors havien de residir en recintes tancats situats a prop de la granja, de manera que se'ls pogués controlar més fàcilment i evitar les desercions. En alguns casos, dins la mateixa propietat existien diversos recintes, destinats a separar els treballadors d'ètnies diferents, o els empleats temporals dels residents permanents. A vegades les cases on vivien eren de totxos i amb el sostre metàl·lic, però el més habitual eren les cabanes de fang i palla. Gairebé sempre les condicions higièniques i sanitàries del recinte eren dolentes. Els allotjaments a les granges estaven menys tancats i s'hi exercia un grau de control inferior al de les mines, però també rebien menys visites dels inspectors del govern per verificar-ne les condicions. Amb freqüència, els treballadors rebien un tros de terra per fer-hi un hort i obtenir així verdures o fruites. D'aquesta manera el granger podia atreure més fàcilment treballadors i s'estalviava una part de les racions estipulades, ja que en teoria el treballador s'autoabastia (47).

Tot i que alguns grangers i certs sectors oficials, sobretot al Departament d'Afers Nadius, pensaven que un augment dels salaris permetria assegurar un subministre de mà d'obra més estable i eficient, la majoria de colons - i, com hem vist, alts càrrecs al Departament d'Agricultura - no ho veien així. Creien que l'ofertament de racions alimentàries i allotjament ja compensaven els salaris baixos, i tenien por que una remuneració més alta escurés el temps que feia falta per acumular els diners necessaris per als impostos o els productes de consum desitjats, de manera que els treballadors decidissin contractar-se per períodes de temps encara més curts. Malgrat l'argumentació dels grangers, molt sovint les racions eren molt insuficients. Estaven formades gairebé invariablement per sèmola o puré de blat de moro, amb una mica de sal i verdures. La fruita, el peix sec o la carn eren molt més ocasionals. Els grangers més grans o que disposaven d'animals salvatges per caçar a la seva propietat acostumaven a oferir una dieta més adequada. La insuficiència de les racions obligava els treballadors a conrear els seus petits horts - si en tenien - a recollir fruits silvestres o insectes i a caçar, amb permís del granger o sense. També se'ls acostumava a vendre cervesa a la mateixa granja, ja que era un aliment suplementari, servia d'atracció per als treballadors i n'augmentava la despesa, cosa que reforçava la necessitat de cobrar un salari (48).

Els grangers, sobretot les seves dones, s'encarregaven de donar els primers auxilis als treballadors accidentats i, a vegades, medicines als que enmalaltien. Estava molt estesa entre els colons i els oficials la idea que la vida a les granges era saludable, però la realitat no ho confirmava. La dieta escassa o desequilibrada provocava disenteria i, sobretot, escorbut, per la manca de fruita i verdures fresques. Alguns treballadors immigrants ja arribaven malalts o malnodrits a causa de la duresa del viatge. L'allotjament en recintes mal condicionats o superpoblats ajudava a escampar malalties contagioses com la grip i la varola. Les malalties venèries també eren molt freqüents. Davant d'això, al país hi havia molt pocs metges, que no tenien temps o voluntat per visitar els treballadors de les granges aïllades (49).

Els treballadors estaven sotmesos a una disciplina fèrria, que rarament incloïa l'acomiadament per una infracció, ja que perdre un empleat era precisament l'última cosa que desitjava el granger. Era més habitual negar-se a signar el "ticket" o el passi del treballador, o l'aplicació de càstigs corporals, que en casos extrems podien comportar lesions o fins i tot la mort del suposat infractor. La parcialitat del sistema judicial a favor dels europeus i la lleugeresa de les penes imposades per maltractar un africà afavorien tota mena d'abusos per part dels colons (50).

Una forma més subtil de mantenir els treballadors lligats al seu lloc de feina era a través de l'endeutament. Molt sovint el granger tenia una botiga on venia productes als seus treballadors, o els comprava fora de la granja el que li demanaven. El colon acostumava a oferir vendes a crèdit, de forma que molts treballadors acumulaven deutes considerables, que només podien retornar perllongant el seu contracte (51).

Cal tenir en compte que no tots els treballadors rebien el mateix tracte ni gaudien de les mateixes condicions de vida. Els qui feien de supervisors en nom del granger, o els qui realitzaven feines especialitzades, com ara conductors, cuiners, o mecànics cobraven un salari més alt i eren allotjats en cases de totxo. Els empleats permanents acostumaven a estar més ben considerats que els temporals o els immigrants. De tota manera, aquestes regles no eren fixes, ja que, per exemple, els nyalandesos amb experiència en el conreu del tabac eren molt apreciats i buscats (52).

Les dones representaven una porció minoritària però essencial de la mà d'obra de les granges. Podien ser treballadores temporals o esposes dels empleats, sobretot quan els

grangers van adonar-se que autoritzar-los a portar la dona a la granja era una forma de mantenir els homes al seu lloc de feina durant més temps. Elles es dedicaven a la cuina, a recollir llenya, a fer feines per al granger o a tenir cura dels horts dels treballadors. Aquesta darrera tasca ajudava els amos a mantenir un sistema basat en els salaris baixos i les males racions, en facilitar l'accés dels treballadors a aliments propis sense que haguessin de dedicar part de la jornada a conrear-los. Normalment, les dones rebien un sou inferior al dels homes.

Els nens petits, ja fossin contractats temporalment o fills dels arrendataris i dels treballadors adults, també s'integraven en l'estructura laboral de les granges. Els colons i molts oficials no tenien objeccions contra el treball infantil, en considerar que simplement s'estava reproduint el que passava als poblats africans, on els nens "treballaven" ajudant la seva família. També afirmaven que els pares hi estaven d'acord, ja que els nens aportaven un salari adicional. L'interès pels nens venia donat per la creença que eren més adequats per a algunes tasques i perquè s'esperava que aprenguessin les tècniques i els hàbits de treball més ràpidament que els adults (53).

Les condicions laborals només van començar a millorar després de la crisi de subministrament de mà d'obra del 1911-12. Certament, alguns colons i funcionaris feia temps que defensaven l'augment de salaris i l'oferta de racions i allotjaments dignes com una forma d'atreure treballadors. Quan el nombre de reclutaments a Nyasaland o Rhodèsia del Nord va disminuir aquestes opinions tenien més possibilitats per ser escoltades. Però encara va tenir més influència la pressió indirecta que el Colonial Office i els governs veïns exercien sobre la situació dels treballadors a Rhodèsia. La BSAC sabia que les repetides denúncies de sectors missioners o filantròpics podien acabar provocant una intervenció de Londres. I també era conscient que Nyasaland o Rhodèsia del Nord utilitzaven les males condicions laborals al Sud per justificar les lleis restrictives contra el reclutament del RNLB. Aquesta doble constatació va portar a l'establiment de les millores que hem comentat en les condicions de reclutament i de vida dels treballadors - encara que fossin limitades (54).

Un cert augment de la contractació

El treball a les granges va continuar sense ser gaire atractiu per als africans de Rhodèsia, i la superació dels greus problemes d'accés a la mà d'obra a partir del 1912-13 va ser possible

per l'arribada de més immigrants. Malgrat això, val a dir que s'estava iniciant una tendència cap a una major integració dels autòctons en el mercat laboral, inclòs el del treball agrícola. L'augment en el nombre de colons que ocupaven efectivament les seves granges i la nova taxa sobre els residents en terres públiques va comportar un cert increment dels trasllats d'africans cap a les Reserves. Allí on, com a Matabeleland, les Reserves eren més petites o menys fèrtils, es feia necessari buscar feines assalariades (55). Determinats sectors de la societat africana, com ara les dones, anaven a les granges (igual que a les mines i ciutats) per escapar del control familiar i de casaments arreglats sense el seu consentiment. Lluny de la seva zona d'origen podien dur una vida més independent, escollir marit amb més llibertat i gaudir d'ingressos propis. Els nois joves també es sentien atrets per aquestes noves possibilitats. Al mateix temps, la necessitat de cobrir noves despeses a causa dels augments impositius o del desig de productes de consum afavoria que els caps de família fossin més flexibles a l'hora d'enviar dones i joves a treballar per als europeus (56). Tot i els salaris reduïts, les granges tenien alguns avantatges comparatius amb les mines o ciutats, com ara una major facilitat per dur-hi les dones i els fills o el menor control dels recintes. Molts treballadors tenien por a la feina subterrània a les mines, o pensaven que sense educació o experiència laboral prèvia els miners no els contractarien (57).

L'extensió del ferrocarril, que va facilitar un accés més ràpid de certs districtes europeus als mercats, o l'augment del nombre de caps de bestiar en mans dels colons van augmentar la competència que patia l'agricultura africana. I les males collites del 1912 i 1916 van agrujar la situació d'algunes Reserves poc afavorides geogràficament (58). Tot aquest seguit de circumstàncies va provocar que no només el nombre d'africans disposats a treballar a les granges augmentés, sinó que després del 1912 els salaris es mantinguessin estàtics o fins i tot baixessin (59). El 1914 hi havia 45.064 africans contractats en feines "diferents a la mineria", la gran majoria dels quals treballaven en granges (60).

Els canvis, però, no havien estat revolucionaris, ni l'estabilització del subministre de mà d'obra estava garantit. El 1913 Nobbs reconeixia que el nombre de contractacions a les granges augmentava, i que "l'antiga aversió a la feina sembla que per fi dóna senyals de desaparèixer". Però seguia afirmant que la majoria de treballadors eren originaris del Nord, i que "els nadius indígenes, a no ser que estiguin pressionats per la gana, mostren poca inclinació per treballar" (61). Un any més tard, un pamflet de la Companyia destinat a

futurs colons els advertia que "malgrat que cada any més i més (africans) s'estan adonant dels avantatges obtinguts treballant per a l'home blanc, aquest increment continuat de la mà d'obra indígena encara s'ha mostrat últimament incapaç de seguir el ritme de la demanda, que creix més ràpidament, creada per l'influx de colons i l'expansió de les diverses indústries". Per això era imprescindible reclutar als països veïns (62).

El subministre de mà d'obra el 1914

Pel que fa a les qüestions lligades amb el mercat laboral, els anys 1909-14 van marcar una línia continuïsta amb les tendències iniciades a principis de segle. Els grangers continuaven tenint problemes per atreure treballadors perquè les condicions que els oferien no eren competitives amb les de les mines o l'emigració a Sud-àfrica i perquè molts pagesos encara podien aconseguir els ingressos que consideraven necessaris a través de la venda dels seus productes agraris i ramaders. Com havia passat en èpoques precedents, les peticions dels colons per tal que l'Administració prengués mesures més coactives per mobilitzar el potencial laboral africà es van veure frenades per les reticències d'alguns sectors del govern i per la voluntat de la BSAC d'evitar escàndols i protestes que poguessin incomodar el Colonial Office. La convicció que les colònies veïnes utilitzaven les males condicions laborals a Rhodèsia per retringir l'emigració dels seus treballadors va acabar de convèncer-los que calia fer més atractiva la feina als immigrants. En aquest context, el Departament d'Agricultura va recolzar les demandes dels colons sobre una intensificació del reclutament i va abonar la teoria que els agricultors no es podien permetre un augment salarial i que, de fet, no era necessari, ja que la voluntat dels africans de treballar a les granges no depenia de la remuneració. Els oficials d'Agricultura, però, tampoc van defensar obertament l'aprovació de lleis coactives o l'ús d'algun tipus de treball forçat.

Les restriccions creixents que els governs del Nord van imposar al reclutament, el descontentament popular amb el funcionament de l'RNLB i la creença estesa entre els grangers que el govern era massa "tou" amb els africans, en coincidir amb un descens de les contractacions, van provocar un fort conflicte polític el 1911-12, però aviat es va desactivar. La retirada del recàrrec adicional sobre els treballadors reclutats i unes circumstàncies més favorables als colons - la sequera del 1912 i els acords de reclutament amb Moçambic - van ajudar a apaivagar les tensions.

Com sempre, la solució a la manca de treballadors locals va venir del Nord. Els entrebancs que Nyasaland i Rhodèsia del Nord van intentar imposar no van poder-se aplicar de forma eficient i generalitzada, i no van frenar l'emigració - clandestina o legal - cap al Sud. Nyasalandesos, moçambicans i rhodesians del nord seguiran essent la base de la massa laboral de granges i mines.

Malgrat aquests elements de continuïtat, sí que es van començar a notar els primers símptomes d'un canvi de cicle. Les millores de la producció agrària europea, l'ocupació de més terres per part dels colons i els efectes acumulats de la discriminació a l'hora d'oferir els serveis de l'Administració van multiplicar les dificultats dels africans per cobrir les seves despeses només amb la venda de les seves collites o ramats. Això passava en un moment en què creixia l'interès dels africans pels productes de consum i en què certs grups socials veien la feina assalariada com una alternativa - o almenys un complement - a les estructures socials i econòmiques tradicionals. Els africans de Rhodèsia encara no cobrien, ni de bon tros, les necessitats de mà d'obra de l'economia europea, però cada any que passava s'anaven integrant més en el seu mercat laboral.

CAPÍTOL 24

EL DEPARTAMENT DE VETERINÀRIA I LA RAMADERIA

L'organització del Departament i les orientacions polítiques generals

Les esperances en les possibilitats de la indústria ramadera que la BSAC i el govern de Rhodèsia havien expressat des del moment en què es van començar a demarcar ranxos destinats als colons es van mantenir i reforçar després de l'arribada de Nobbs. Les contundents afirmacions del Professor Wallace en el seu informe del 1908, assegurant que Rhodèsia era un territori eminentment adequat per a la ramaderia, i no per als conreus, i els seus suggeriments de cara a l'impuls d'un creixement ràpid del nombre de caps confirmaven les expectatives més optimistes de la Companyia (1).

Nobbs de seguida va informar els seus superiors que considerava una prioritat bàsica la reconstrucció dels ramats del país un cop l'epidèmia d'ACF s'havia tornat menys virulenta (2). El 1911 mantenia el convenciment que "Essencialment Rhodèsia és un país de bestiar", i deia als colons que "Criar bestiar requereix més capital i un temps més llarg abans que arribin els beneficis, però finalment ofereix més guany" (3). Davant de les reticències que existien a l'estranger a l'hora d'invertir capital en la ramaderia rhodesiana, a causa de l'existència de malalties, els Directors de la BSAC asseguraven que la idea que el país pogués no ser bo per al bestiar era una "equivocació", opinió que Nobbs recolzava: "La reputació poc envejable de Rhodèsia a l'estranger, pel que fa a les malalties animals, és majoritàriament una calúmnia basada en idees errònies" (4). Poc després, un alt càrrec del Departament de Veterinària anava més lluny i gairebé lligava la ramaderia i la identitat rhodesiana: "la residència a Rhodèsia imbueix en un home l'amor pel bestiar; sembla que siguin quines siguin les seves vocació i experiència prèvies, no pot viure a Rhodèsia del Sud durant gaire anys sense ser sotmès al desig de posseir bestiar, i de parlar de bestiar" (5). L'opinió de Nobbs sobre la situació en què es va trobar el Departament de Veterinària en arribar al país era més bona que la que expressava sobre els serveis Agraris. No dubtava a desqualificar el fet que "s'ha fet molta crítica per part d'institucions públiques i grups privats amb bones intencions però freqüentment mal informats. Recomanacions sobre procediments, que ja feia temps que es practicaven, consells conflictius i proposicions contradictòries s'han ofert gratuïtament, i mesures extremes impracticables han estat fermament defensades per persones irresponsables". El Departament treballava prou bé, i

les millores s'estaven implementant "sense violència revolucionària" (6). El Veterinari en Cap, J.M.Sinclair, va continuar al seu càrrec.

Fins i tot - cosa estranya en els informes oficials d'aquells anys - Sinclair li va dir al Director que el seu Departament no necessitava més personal, ja que el descens en el nombre de brots d'ACF permetria als veterinaris dedicar més temps a altres malalties (7). Tot i això, com a mostra de la prioritat que l'Administració atorgava a la ramaderia, el personal es va incrementar significativament en poc temps: si l'any 1909 hi havia 10 veterinaris, el 1910 ja eren 14, i els Inspectors de Bestiar van passar de 19 a 28 (8). El pressupost va experimentar uns increments espectaculars, passant de les 21.291 lliures per a l'exercici 1909-10, a les 39.817 del 1912-13, gairebé el doble. Veterinària disposava sempre d'un finançament superior al del Departament d'Agricultura (9).

Una altra mesura aprovada en aquesta nova etapa va ser la de fer pagar als colons per la consulta de casos privats als Veterinaris del govern, sempre que no es tractés de malalties contagioses. La tarifa era petita, però havia de servir per contribuir als costos del Departament i, sobretot, evitar les consultes de casos lleus, que augmentaven innecessàriament la feina dels veterinaris (10).

El 1912 es va crear la Branca d'Indústries Animals, que tenia l'objectiu d'ampliar les tasques dels serveis Veterinaris, fins aleshores centrats en la lluita contra les malalties. El cap de la BIA, R.C.Simmons, havia d'impulsar l'establiment d'indústries làctiques al país i ajudar els colons a perfeccionar la qualitat dels seus ramats. Simmons havia treballat a l'escola d'agricultura d'Elsenburg, a Sud-àfrica, i abans d'arribar a Rhodèsia, va viatjar a Irlanda, Dinamarca i el Regne Unit per estudiar les fàbriques de *bacon* i la possibilitat d'importar animals d'aquells països (11).

Malgrat aquests avenços i ampliacions, l'organització del Departament i els afers de personal no van estar lliures de problemes i conflictes. El 1911, en la seva proposta de reforma de tot el Departament d'Agricultura, Nobbs va proposar convertir Veterinària en una simple Divisió dins d'Agricultura, igual com passava a Anglaterra. Sinclair no va rebre gens bé el suggeriment i va contestar explicant que a Anglaterra, tot i la dependència jurídica dels serveis Veterinaris cap als d'Agricultura, de fet el Veterinari en Cap tractava directament amb el Ministre, sense passar per la direcció agrícola. Ell proposava separar del tot els dos Departaments i lligar els veterinaris a Sanitat, ja que totes dues oficines es

dedicaven a la "profilaxi de les malalties". Nobbs va mantenir el seu pla, tot i reconèixer que "el Veterinari en Cap no ho recolza", per raons "que no em semblen proporcionals amb els beneficis que s'obtindrien". Al final Veterinària va seguir essent un Departament, però va mantenir la seva subordinació a Agricultura (12). L'afer no va quedar aquí, i pocs mesos després, el Cap de Veterinària en funcions mentre Sinclair era de viatge, Jarvis, va insinuar que el seu Departament era independent del d'Agricultura. Des de Tresoreria es va haver d'aclarir que "el Departament de Veterinària és, i ha estat sempre una branca del Departament d'Agricultura, i està subjecte a les instruccions del Director d'Agricultura" (13). Alguns colons van continuar reclamant la separació dels dos Departaments. El 1914 el coronel Grey deia al Consell Legislatiu que la divisió faria que els serveis veterinaris fossin més eficients. Newton s'hi va negar, afegint que "mai no he entès gaire bé per què els grangers sempre ho han demanat; la raó mai ha estat declarada realment" (14). Veterinària no va aconseguir la seva autonomia fins l'any 1918 (15).

El 1911 els diputats electes van informar al govern que l'augment en el nombre de veterinaris encara els semblava insuficient, però Newton els va contestar que no volien contractar més gent, perquè quan no es produïen brots greus de malalties, no tenien prou feina, i ells no desitjaven pagar per "homes ociosos" (16). Pel que fa al finançament, igual com va passar amb Agricultura, els serveis veterinaris van patir una considerable retallada dels pressupostos després del 1912. El 1913-14 només disposaven de 31.621 lliures, un 20% menys que l'any anterior (17).

Els ranxos de la BSAC

Igual com va fer en el cas dels conreus, la Companyia, a la vegada que impulsava des de l'Administració la ramaderia dels colons, va decidir augmentar i millorar els seus propis ramats i establir diversos ranxos per tot el país. Wilson Fox proposava el 1912-13 el desenvolupament de quatre ranxos de 500.000 acres cada un (18). El Dr. Jameson explicava als accionistes que els ranxos havien de servir per reforçar el pes de la BSAC en la indústria agrària del país, per iniciar l'exportació de carn, i per afavorir l'augment del preu de la terra en mans de la Companyia: el bestiar pasturava i adobava els sòls, millorant així la qualitat de les propietats, que es podrien vendre a la llarga a preus de terrenys de conreu i no dedicats a la ramaderia (19).

La BSAC va establir tres ranxos, el més important dels quals era el de *Rhodesdale*, d'un milió d'acres d'extensió, i on pasturaven gairebé 20.000 animals. El *Nuanetsi Ranch*, prop del riu Limpopo, al sud del país, encara era més gran, amb més de tres milions i mig d'acres, però el 1914 encara s'estava començant el seu poblament amb bestiar. El *Tokwe Ranch*, al districte de Victoria, era molt més petit i secundari. Pel setembre del 1914 els Directors podien informar que la BSAC ja era "el propietari de bestiar més gran de Sud-àfrica", amb més de 28.000 caps, la majoria comprats als africans (20). Aquell mateix any es van contractar els serveis de Richard Walsh, un expert provinent de Texas, com a Màner dels ranxos de la Companyia, i s'esperava que amb el descens en la incidència de les malalties animals, les inversions efectuades començarien aviat a donar fruit. Jameson advertia, però, que "Evidentment, hem d'esperar, potser, uns quants anys abans d'obtenir un rendiment adequat" (21).

A més de buscar un creixement dels seus ramats, la BSAC també va utilitzar les seves propietats per oferir ajut als grangers. A la Granja Central de Marandellas, per exemple, es van fer creuaments d'animals locals i importats, i es venien alguns exemplars als colons veïns, amb terminis de pagament molt favorables (22).

La lluita contra la Febre de la Costa Africana (ACF)

Malgrat l'optimisme que es podia detectar en els informes i declaracions dels Directors de la Companyia i dels oficials del govern, l'ACF va continuar afectant els ramats rhodesians en els anys anteriors a la guerra, i va entrebancar molts dels projectes de desenvolupament de la ramaderia, a la vegada que enverinava les relacions entre els serveis veterinaris i els grangers.

A primers d'abril del 1909 ja va esclatar un brot d'ACF al districte de Marandellas. Altre cop es va estendre el pànic entre els agricultors europeus, i l'Associació de grangers local va convocar una reunió a la qual van assistir Nobbs i Sinclair. En la seva línia habitual, els colons van acusar el moviment de bestiar per part dels africans, sobretot com a resultat del *lobola* o pagament per les núvies, de ser el causant de la malaltia. Van reclamar que s'establís un sistema de marques per al bestiar africà, amb una marca per cada poblat, i que el cap en fos responsable. També van demanar "l'establiment d'un Departament Veterinari plenament adequat" - com si no hi fos. Nobbs va recolzar la idea de les marques (23).

En els mateixos dies, la Rhodesian Agricultural Union també va exposar la seva opinió, que reiterava la consideració del Departament com a "inadequat", i a instigació de J.Meikle acusava els veterinaris de no haver actuat amb prou diligència en el brot de Marandellas. Reclamaven penes molt severes per als transportistes, als qui acusaven de fer moviments il·legals de bestiar (24). Des de Matabeleland, la RLOFA es queixava igualment. Un dels seus membres, A.G.Hay, afirmava que el Departament Veterinari tenia massa poc personal, i que el govern volia fer massa estalvis: "Tenen els diners. Van guanyar unes 25.000 lliures amb el país l'any passat. Com se les estan gastant?" (25). Les protestes van arribar al Consell Legislatiu, on el Coronel Grey va censurar Nobbs en termes molt durs per haver qualificat d'exagerades les opinions dels grangers sobre el Departament Veterinari: "Aquesta queixa estúpida, si puc anomenar-la així, o censura, com era aparentment, està, per usar una expressió molt suau, completament fora de lloc per a un funcionari nomenat recentment a aquest país". I els grangers "tenen la intenció en totes les ocasions, quan ho trobin necessari, d'expressar qualsevol opinió que vulguin". Nobbs va preferir no contestar (26).

Si les crítiques dels grangers cap al govern eren les mateixes que s'havien produït sota els mandats d'Orpen i Townsend, les divisions entre els colons també es mantenien inalterables. A Marandellas acusaven els africans de causar els brots, però des d'Umtali J.Meikle, ho negava: "Si un mira enrere i estudia l'extensió de la malaltia per tot el país, trobem que en cap cas s'ha estès gaire en els districtes perifèrics (on estaven les Reserves), i la introducció de la malaltia en aquests districtes ha estat en tots els casos deguda a gent blanca". Un membre de l'Associació de Rusapi, en canvi, insistia en la responsabilitat dels africans i en la insuficiència de mitjans del Departament d'Afers Nadius per controlar-los: "per tal d'evitar despeses, el govern posa tota el país sota el perill més seriós". La RAU va informar Nobbs que la majoria de grangers discrepaven de l'opinió de Meikle (27).

Així mateix, els grangers consideraven molt perjudicials les activitats dels miners, que tenien dret a portar bestiar a les granges on feien prospeccions. La llei de Mines del 1908 establí un pagament per al propietari de la terra en certes circumstàncies, però seguia facilitant l'ús dels animals en els treballs miners cosa que, segons els agricultors, augmentava el risc de contagi (28). Davant d'això, els petits miners hi van dir la seva, i van escriure al govern proposant la formació de Consells en què ells i els grangers hi estessin

representats, i que tinguessin l'autoritat per permetre el trasllat d'animals. Sol·licitaven, a més, que es prohibís als africans moure bestiar per al *lobola* (29).

La resposta dels diversos Departaments a l'allau de protestes i suggeriments va ser poc complaent amb els colons. Nobbs no veia gaire clar com controlar els moviments dels "tractants" de bestiar, com volien els grangers, ja que "tots els grangers compren i venen bestiar". Newton no podia evitar el sarcasme: "*Tothom*, tractant o no, que vengués conscientment animals infectats, hauria de patir un "càstig sever". Quirà i plomes, o oli bullent per exemple!" (30). Sinclair encara era més contundent, qualificava moltes de les propostes de l'associació de petits miners com a "ridícules", i s'escandalitzava de la idea dels Consells: "Dos miners i dos grangers i un Veterinari del govern per ajudar-los!". Per a ell qualsevol cessió d'autoritat als colons implicats seria un desastre. No feia una valoració millor de les propostes en relació als africans: "No veig perquè s'hauria de prohibir als nadius moure bestiar per al *lobola* i no impedir a un petit miner moure bous cap al seu jaciment i usar-los allí (...) Crec que estic calculant a la baixa en dir que el 80% de tots els brots a Rhodèsia van ser deguts al moviment de bestiar europeu, de fet només recordo un cas en els darrers quatre anys en què la malaltia s'hagi estès per moviments il·legals dels nadius" (31).

Els mateixos grangers no es posaven d'acord entre ells en qüestions com ara les compensacions que s'havien de reclamar al govern pels animals infectats destruïts en les campanyes d'eradicació de l'ACF. A Marandellas, Nobbs va anunciar el pagament de la meitat del preu dels caps. La Mashonaland Farmer's Association hi estava d'acord, cosa que va enfurismar els colons de Marandellas. Un membre de la MFA va visitar el districte i va trobar que "existeix un sentiment de dolor entre els grangers (...) Un o dos van afirmar que si el brot s'hagués produït a Salisbury en lloc de Marandellas pensaven que no s'hauria aprovat la moció (d'acceptar la meitat del preu)" (32).

Fins i tot en el cas d'una de les poques mesures proposades pels grangers que Nobbs havia recolzat, l'establiment de marques per al bestiar dels africans, els problemes tècnics n'impedien l'aplicació. La Mashonaland Farmers' Association va demanar que els Comissaris per als Nadius (CN) tinguessin un registre detallat de tot el bestiar africà en el seu districte, i els comerciants d'animals haguessin de ser autoritzats pel CN. Cada Reserva hauria de tenir una marca diferenciada, que s'hauria de posar obligatòriament. El propi

Nobbs va haver de reconèixer que aquesta idea "sembla que està més enllà de les possibilitats de cap comissari". Newton només compartia la visió que els africans eren menys curosos que els europeus a l'hora de moure els animals i va confirmar la necessitat que s'acabés el costum d'enviar africans a comerciar a les Reserves en nom de tractants blancs, i que "tot el comerç de bestiar amb nadius s'hauria de fer sota la supervisió d'un europeu" (33). El Coronel Grey va expressar la insatisfacció dels grangers: "No puc entendre per què els Comissaris per als Nadius han expressat la seva desaprovació sobre les marques (...) S'hauria d'explicar clarament als nadius que el sistema és tant per al seu benefici com per al de l'home blanc" (34).

En altres casos, els oficials del Departament acusaven alguns grangers d'expressar opinions motivats per interessos econòmics personals. A primers del 1910 un membre de la MFA, Maclaurin, va dir que la malaltia es podia haver propagat pel moviment de persones i gossos, que podien dur les paparres enganxades al cos o la roba. Reclamava que passessin a través d'un tanc de fumigació igual que el bestiar. Un altre, Partridge, fins i tot deia que els Veterinaris podien ser-ne la causa, en "moure's indiscriminadament" per les àrees infectades. La MFA va aprovar una resolució demanant la prohibició dels moviments dels Inspectors de Bestiar entre zones infectades i netes, i que se'ls desinfectés. A aquestes alçades, Sinclair ja estava desesperat. En el seu informe a Nobbs sobre les idees dels colons assegurava que només el bestiar portava les paparres que transmetien l'ACF. En Partridge acusava els veterinaris i els Inspectors de moure's amunt i avall, quan "Les mules, gossos i empleats europeus i nadius del Sr.Partridge viatgen regularment (...) i no ha pres cap precaució". La seva opinió sobre Maclaurin era encara més dura: "ha desenvolupat un gran interès en les fumigacions i els tancs. Potser no seria poc caritatiu ressaltar que el seu interès no és només pel bestiar i la malaltia". La idea de ruixar els veterinaris, els cavalls i els gossos era "absurda". I "és tan probable que els animals salvatges i ocells de tot tipus escampin les paparres com els cavalls. Evidentment podríem construir els tancs de fumigació millorats de Maclaurin per a ells". Al final, ja s'ho agafava a broma: "Estaria encantat de veure un tanc a Marandellas amb el propòsit de fumigar totes les persones que marxessin de l'àrea infectada" (35).

Els rumors alarmistes es van anar escampant per tot el país, i ja començaven a arribar a Sud-àfrica. L'octubre del 1909, el Bank of Africa de Ciutat del Cap va enviar un informe a

Newton sobre una visita que un agent seu va fer a Umtali. Els grangers locals es queixaven de les restriccions als moviments de bestiar. "No van preveure aquestes dificultats i ara que s'han establert les seves granges no són rendibles i no poden vendre a preus raonables". El districte "encara no està preparat per una colonització més intensa", i "molts possibles colons, la majoria homes comparativament rics, han tornat a marxar". Des del Departament de Colonització de Terres, Wise va intentar apaivagar l'efecte d'aquestes opinions, afirmant que el districte era bo per a les ovelles i el bestiar, i que hi havia mercats per als productes agraris, però la mala fama del país en referència a les malalties animals era difícil de contrarestar (36).

Les coses no van millorar gens quan el 1910 van esclatar nous brots prop de Salisbury. La RAU va demanar l'establiment d'una Comissió d'Investigació sobre l'origen del nou focus d'infecció. El govern de seguida s'hi va mostrar contrari. El Fiscal General creia que els testimonis no dirien la veritat a no ser que se'ls oferís una immunitat judicial que no es podia garantir. Pensava que "aquells que compareixen voluntàriament són persones que tenen poca informació però molts suggeriments i conjetures, o persones que tenen alguna cosa a amagar" i donaven explicacions falses. Nobbs era de la mateixa opinió. La policia era qui havia d'investigar, i una mala Comissió era pitjor que res. Unes conclusions dubtoses, "i el misteri al voltant dels brots de Marandellas i Salisbury, provocant un sentiment d'inseguretat, han de perjudicar el desenvolupament econòmic del país" (37). Tot i això, els colons van fer valdre la seva majoria al Consell Legislatiu i el Comité d'Investigació va ser aprovat (38).

Mentre es realitzava la recerca, els atacs contra el Departament de Veterinària s'anaven fent més greus, a l'hora que creixia l'angoixa entre els grangers. El diputat Fletcher afirmava que el govern, després de nou o deu anys d'existència de la malaltia, "no han fet res, no saben res, el mateix Director d'Agricultura els ha dit que tot l'afer és un misteri" (39). La Mashonaland Farmers' Association va discutir - tot i que no va arribar a aprovar - la possibilitat que s'imposés "la prohibició total durant un període d'anys" del transport amb carros de bous i la seva substitució per mules (40). Al Congrés de Grangers a Bulawayo, J.H.Finch va fer una conferència acusant els veterinaris de no saber detectar el brot de l'any anterior a Marandellas i de liquidar bestiar "salat" contra la malaltia (41).

El Comité de Recerca va emetre el seu informe a mitjans del 1910, i les seves conclusions incorporaven bona part de les teories del Departament, juntament amb altres opinions generalment defensades pels grangers. Els comissionats consideraven que almenys alguns dels brots havien estat causats per la importació il·legal d'animals, sobretot a la frontera sud del país, i proposaven incrementar els controls. En contra de l'opinió de colons com Finch, posaven en dubte l'existència d'animals "salats" o immunitzats contra l'ACF. Van analitzar molts dels suggeriments que els colons havien anat fent des del brot de Marandellas. Sobre la possibilitat de prohibir el transport amb carros de bous, ho van trobar impossible, ja que "només els bous poden cobrir les necessitats de transport de molts districtes". En canvi, sí que apostaven per "l'abolició del transportista professional que viatja grans distàncies a la recerca de negoci". Només s'haurien d'autoritzar els moviments de bestiar dins d'un mateix districte. Defensaven la construcció de tanques i la fumigació dels animals com a formes de combatre la malaltia, però no creien possible obligar per llei a tots els grangers a tancar les seves propietats o a fumigar en uns períodes de temps preestablerts. Sobre el bestiar dels africans, seguien reclamant que se'l marqués, però assumien les objeccions de l'Administració sobre la viabilitat de fer-ho obligatori i d'aplicació immediata. A més, es felicitaven "de saber que el natiu, tot i ser propens a fer certs moviments il·legals de bestiar restringits a causa del *lobola*, no és vist com un agent probable en la propagació de la malaltia".

Es reclamava al govern la contractació de més veterinaris, perquè substituïssin gradualment als Inspectors de Bestiar. I finalment, en vista de la tensió provocada entre molts grangers per l'eliminació d'animals que tenien febre, però que l'amo al·legava que no era causada per l'ACF, la Comissió recomanava que s'expliquessin millor els procediments i s'oferissin més proves de l'existència de la malaltia abans de destruir un ramat. Tot i confiar en l'encert dels diagnòstics dels veterinaris, reconeixien que molts grangers no ho veien així i podia desenvolupar-se "una tendència a amagar futurs brots" per evitar el sacrifici dels animals (42).

L'informe rebaixava el nivell de crítica als serveis veterinaris i descartava les propostes més exagerades dels grangers, i no va ser mal rebut pels oficials, però encara incloïa recomanacions que no es podien acceptar. Sinclair dubtava de la capacitat del govern per "abolir" els transportistes, i no estava d'acord amb la idea de substituir els Inspectors per

Veterinaris, ja que no era necessari. Sobre la necessitat d'explicar millor als propietaris l'existència d'ACF als seus ramats, era escèptic. Ja ho havia explicat moltes vegades, però no ho volien acceptar: "No hi ha ni sis grangers a Rhodèsia que hagin seguit atentament la literatura sobre Febre de la Costa que ha aparegut a l'*Agricultural Journal* tot i que està escrita en llenguatge planer". Nobbs compartia la visió de Sinclair i també era pessimista pel que feia a la voluntat dels colons per assumir les decisions científiques: "crec que ens haurem alliberat de l'ACF abans que algunes persones hagin entès la naturalesa de la malaltia" (43). El govern va aprovar la contractació de més veterinaris, i l'augment del seu salari, així com el nomenament de sis nous Inspectors. Es van construir més tancs de fumigació públics, i el seu ús va passar a ser gratuït. I es van restringir els moviments de bestiar a les zones infectades d'acord amb moltes de les propostes del Comitè (44).

La calma no va durar gaire, ja que l'any 1911 es van produir més brots, i a llocs no afectats pels casos del 1909-10, com ara Bulawayo. De fet, la mortalitat va ser el triple que la produïda el 1910, amb més de 1.000 caps morts per la malaltia o sacrificats per evitar-ne la propagació (45). Com que les queixes dels grangers cap al Departament continuaven, i hi havia dubtes sobre com i quan permetre el moviment de bestiar, el Veterinari en Cap en funcions, Jarvis, que substituïa a Sinclair que es trobava de viatge, va suggerir que es tinguessin en compte les opinions de la RAU a l'hora de prendre mesures oficials. Newton ho va descartar del tot: "la Unió és la conferència de grangers - són una entitat força irresponsable" (46).

Tot i l'aproximació de posicions que va tenir lloc després de l'informe de la Comissió i de les mesures aprovades pel govern, la desconfiança dels grangers no va desaparèixer, i algunes actuacions o declaracions dels oficials no ajudaven a rebaixar les sospites. Les opinions dels veterinaris eren clares i contundents, però en el seu informe per a l'any 1910 (publicat a principis del 1911), Sinclair reconeixia que l'aparició de nous brots d'ACF era "inexplicable" (47). Els atacs de grangers com Finch podien ser contestats amb arguments científics raonables i generalment encertats, però quan els va acusar d'actuar amb extrema lentitud a l'hora de construir tanques per aturar la propagació del brot de Marandellas, ja que no van comprar el material "fins que van trobar on es podia obtenir més barat", un informe de la Tresoreria va haver d'admetre que tenia raó, i "el Tresorer assumeix la responsabilitat pel retard causat en encarregar els materials a casa (Anglaterra)" (48).

La crisi es va considerar tan greu que el febrer del 1911 es va convocar una sessió extraordinària del Consell Legislatiu, que va aprovar l'esmena de l'Animals Diseases Ordinance (ADO). A partir d'aleshores, l'Administrador podia declarar infectada una zona, i obligar a construir-hi tanques a les granges que considerés necessari. Si el colon no ho podia pagar, el govern li avançava els diners, que hauria de retornar a terminis durant 17 anys, al 5% d'interès. El cost d'una tanca de separació entre dues granges seria repartit entre els dos veïns, i si la propietat estava al costat d'una Reserva, seria la BSAC qui n'assumiria el 50%. Els Inspectors de bestiar podien posar en quarentena els ramats que creguessin oportú, i l'Administració podia obligar els grangers a construir un tanc de fumigació a les seves terres. Com en el cas de les tanques, si el pagava el govern, el propietari havia de retornar-ne l'import (49).

Tanques i tancs de fumigació

Les tècniques per lluitar contra els brots d'ACF van continuar essent les mateixes de sempre: liquidar els animals infectats, posar en quarentena els sospitosos, i "netejar" les pastures prohibint-hi l'entrada de bestiar durant mesos. Però a la llarga es considerava que la millor forma de prevenir nous casos era tancar les granges i fer fumigacions regulars dels animals. Malgrat la reaparició continuada de la malaltia, l'aplicació d'aquests dos mètodes va ser extremadament lenta.

Pel que fa a la construcció de tanques - quan no era imposada obligatòriament per l'Administrador segons els termes de l'ADO del 1911 - només es podia aplicar en un districte si els dos terços dels grangers hi votaven a favor. La dificultat de posar d'acord els propietaris i la manca de recursos per pagar les tanques ho feien molt complicat. Fins al juny del 1909 no es va aplicar la llei per primer cop, al districte de Bubi, i Nobbs pensava que calia rebaixar les condicions necessàries per fer-la efectiva. Alguns colons, però, eren reticents a acceptar l'obligatorietat de la norma. Gordon S.D.Forbes, per exemple, argumentava que "no es pot obligar els homes a tancar les seves granges si no tenen els diners o si no hi ha un sistema bancari a través del qual puguin demanar els diners en préstec" (50). Per ajudar els grangers, Nobbs proposava facilitar-los préstecs i materials en termes favorables, com havia vist que es feia a Kenya (51). En conseqüència, la BSAC va aprovar la concessió de préstecs per a la compra de fins a la meitat del material necessari, a retornar en 11 anys al 5% d'interès. Els préstecs només estaven disponibles per als

europaus. Nobbs es lamentava que durant l'any 1909 només "una solitària sol.licitud ha estat rebuda" (52). A partir del 1911-12, però, l'angoixa davant la propagació de la malaltia va provocar que s'aprovés el seu ús cada cop a més districtes, i l'extensió de les tanques es va multiplicar per 10 entre el 1909 i el 1911 (53). De tota manera, la llei mai es va fer d'aplicació general i obligatòria, ja que existien alguns dubtes sobre la seva eficàcia en determinades circumstàncies, i els colons no volien assumir-ne els costos (54).

Les reticències dels colons a ser obligats a tancar les seves propietats no eren tan fortes a l'hora de demanar-ho a altres. El 1910 R.A.Fletcher va demanar al Consell Legislatiu que s'aprovés una llei obligant les Companyies ferroviàries a aixecar tanques al voltant de les vies que passaven per terres ocupades per grangers. S'ho podien permetre, ja que "estaven cobrint despeses". Newton no ho volia, perquè pensava que això retardaria la construcció de noves línies. I Nobbs va recordar que els ferrocarrils ja estaven disposats a pagar la meitat del cost si el granger feia el mateix. Els diputats electes no ho trobaven suficient, i van fer valer la seva majoria per aprovar la moció (55). Els mateixos grangers, però, van entrebancar la construcció de les tanques, en no reconèixer al ferrocarril la propietat sobre les 100 iardes a banda i banda de la via que reclamaven. Sense acordar on s'havia de posar la tanca, no es podia fer (56).

Una altra mesura defensada per Nobbs i reclamada des de molts sectors socials era la construcció de tanques a les fronteres, per separar Rhodèsia dels seus veïns, sobretot Bechuanaland, Sud-àfrica i Moçambic, i així evitar l'entrada il.legal o accidental de bestiar infectat. El 1909 ja s'estaven construint 33 milles de tanca a la frontera amb Bechuanaland, i el 1910 s'havia arribat a 100 milles. Tot i les reticències d'alguns diputats davant del cost d'erecció de les tanques, i a instigació dels grangers de Matabeleland, el Consell Legislatiu va aprovar una despesa de tres mil lliures per cobrir la frontera oest del país. En d'altres regions no era possible fer-hi una tanca, i en el cas del Transvaal es va establir un cordó de seguretat de 20 milles a banda i banda de la frontera, on no podia entrar el bestiar, i qualsevol animal que s'hi trobés era sacrificat (57).

L'altre mètode més defensat pels oficials com a preventiu contra l'ACF era la fumigació regular dels animals amb insecticides que eliminessin les possibles paparres enganxades al seu cos. Igual que en el cas de les tanques, no existia cap legislació que ho fes obligatori, i molts grangers hi eren reticents, ja que desconfiaven de l'efectivitat científica de les

fumigacions, creien que afectaven negativament la salut del bestiar, i no volien gastar els diners necessaris per a la construcció dels tancs. El Departament, però, era clarament partidari de les fumigacions i creia que la mortalitat entre els animals ruixats "és atribuïble bàsicament a la manca de cura per part dels encarregats del bestiar", és a dir els amos (58). Els brots d'ACF van provocar un increment en la construcció de tancs, però l'ajut econòmic del govern era el que ho feia possible normalment. L'any 1910 hi havia uns 100 tancs al país, 77 de privats i 23 de públics, però molt pocs havien estat pagats íntegrament pels colons. El govern es responsabilitzava de part del cost, o feia préstecs als grangers, i el pressupost programat per a aquests préstecs havia estat sobrepassat clarament. Per incentivar encara més l'ús dels tancs, es va fer gratuït el servei dels que eren públics (59). Però des de Veterinària es volia prioritzar la construcció de tancs privats, en lloc dels públics, ja que aquests obligaven grans quantitats d'animals a moure's per un districte fins al punt de fumigació (60).

La llei del 1911 permetia l'Administració obligar un granger situat en una zona infectada a construir un tanc a la seva propietat, i si no tenia els diners, el govern ho pagava i ell ho havia de retornar més endavant. El nombre de tancs va seguir creixent, però també es van repetir les queixes dels colons quan es va començar a aplicar el mètode ideat per Watkins-Pitchford a Sud-àfrica, que sotmetia els ramats a la fumigació cada tres dies. La mortalitat va augmentar i alguns grangers ho consideraven més perjudicial que els mateixos efectes de l'ACF (61).

Per contra, Sinclair creia que els tancs "han solucionat el problema de la Febre de la Costa", i que a la llarga serien els causants de la seva eradicació. Però igual que molts colons, era reticent a legislar sobre la seva obligatorietat general. En una conferència de veterinaris celebrada el 1913, per exemple, dubtava de l'encert d'aplicar a Rhodèsia la llei sud-africana que obligava els propietaris absentistes a construir tancs: "A Rhodèsia hi ha moltes granges en mans d'uropeus, que viuen en un altre lloc i utilitzen agents per cobrar la renda dels arrendataris nadius". En aquests casos era difícil fer la llei obligatòria ja que "no podem esperar que el natiu pagui per a la construcció del tanc de fumigació" (62). Els colons reclamaven una llei que permetés fer obligatòria l'erecció de tancs, però amb l'acceptació prèvia dels grangers afectats, i sempre i quan el govern mantingués els ajuts econòmics oficials (63). Amb el suport de la RAU, Nobbs i el seu Departament van elaborar una llei

aprovada el 1913 amb el nom d'Ordinança de Fumigació Obligatòria. Malgrat el seu nom, l'"obligació" només afectava els terrenys públics al voltant de les ciutats i pobles. A les granges privades, calia l'autorització de la majoria de propietaris abans que el govern pogués imposar la construcció dels tancs. El sistema de votació contemplava un major pes per al vot dels propietaris més grans. Es mantenien els préstecs per als grangers que ho necessitessin, i l'Administració faria tancs públics per a l'ús dels colons amb granges molt petites o per als africans de les Reserves (64).

L'Ordinança va comportar una major pressió sobre els africans i els seus ramats, sobretot en el cas dels arrendataris en terres europees, o dels residents en Reserves de districtes infectats o on la nova llei s'aplicava. Els primers eren forçats pels grangers a pagar-los una tarifa per usar els seus tancs, i els segons - a diferència dels europeus - no rebien cap ajut per a la construcció d'instal·lacions a les Reserves, i les havien de pagar a través d'una taxa que els cobrava el Comissari. De tota manera, la implementació de la llei no era sempre estricta, fins al 1918 no es va aprovar l'obligació general de ruixar els animals cada setmana a gairebé totes les àrees del país i, fins i tot llavors, molts colons i africans evadien el compliment de la norma (65).

El retrocés de l'ACF

El conjunt de mesures preses des dels anys 1903-04 i reforçades amb la legislació del 1911 van donar com a resultat una ràpida disminució dels brots d'ACF a Rhodèsia a partir del 1912, malgrat el desconeixement científic de certs aspectes de la malaltia i la poca col·laboració d'alguns sectors de colons. El 1912 la mortalitat de bestiar havia baixat a la meitat de l'any anterior i el 1913 era poc més d'una dècima part. El 1914 el Departament declarava que Matabeleland estava "completament lliure d'ACF", després de divuit mesos sense cap nou cas (66). La malaltia, però, no serà eradicada fins molts anys més tard. Els veterinaris seguien pensant que era possible que els animals que havien estat afectats per la Febre quedessin immunitzats i no la traspasessin a altres individus, cosa que era falsa i va provocar alguns casos de rebrot de l'epidèmia. Als anys 20 i 30 es mantindrà estabilitzada en un nombre de casos i, sobretot, una mortalitat reduïts, i després de la Segona Guerra Mundial ja era gairebé inexistent. El darrer cas es produirà l'any 1954 (67).

Recerca i lluita contra altres malalties animals

Sens dubte, la major part dels esforços del Departament de Veterinària es van adreçar a combatre l'ACF, però també es van fer avenços a l'hora d'afrontar altres malalties. Nobbs va aplicar la seva creença en la recerca científica als serveis veterinaris, i el 1909 es van ampliar les instal·lacions i es va fer un laboratori a Borrowdale Road, a Salisbury (68). La seva política coincidia amb un major interès pels afers veterinaris a Londres, on el 1907 es va crear el Comité Veterinari per assessorar el Colonial Office, i el 1909 el Comité Entomològic (69). Com en el cas de l'Agricultura, es va apostar per facilitar els viatges dels veterinaris a altres països, per estudiar-ne la ramaderia i els serveis governamentals. Bevan va anar a l'Institut Pasteur de París el 1908, i a l'Àfrica Oriental Alemanya el 1914 a estudiar-hi la pesta bovina. El 1913 Nobbs ho defensava, adduint la necessitat d'aquests oficials "de conèixer de primera mà els avenços recents en els seus àmbits específics". Així mateix, veterinaris rhodesians van participar en trobades internacionals, com la Pan-African Veterinary Conference de Pretòria el gener del 1909, en la qual van estar representades la majoria de colònies de l'Àfrica Austral (70).

El 1912 es va produir un brot d'àntrax a Salisbury i un altre a Bulawayo, seguits d'altres més reduïts, però la vacuna desenvolupada per l'Institut Pasteur de París va ser efectiva per reduir la incidència de la malaltia al mínim (71). L'avortament contagiós en el bestiar va ser identificat per primer cop el 1914, en un ramat que havia arribat des de Rhodèsia del Nord, però molt probablement ja existia al país abans (72).

El *redwater* i l'anaplasmosi eren tolerades pel bestiar local, que ja en portava el paràsit a la sang, però infectava els animals importats. Malgrat que, a partir del 1911 la fumigació i la vacunació dels caps que entraven al país van reduir molt els contagis, la reacció a les inoculacions podia provocar un cert grau de mortalitat, cosa que feia que alguns grangers preferissin aclimatar "naturalment" els seus animals, en lloc de vacunar-los (73). La pesta equina va patir una davallada considerable en la seva taxa de mortalitat gràcies a l'aplicació d'una vacuna desenvolupada per Bevan el 1910 (74).

Diverses malalties, per la seva naturalesa i característiques, es van mostrar resistents a les mesures preses per eradicar-les, però els serveis veterinaris també patien per la limitació de recursos personals i materials, que va continuar tot i la voluntat de prioritzar-los expressada pel govern i per Nobbs. El 1913 i el 1914 Bevan es queixava de la manca d'instal·lacions,

que li dificultava, per exemple, la separació estricta dels animals vacunats - i possiblement infectats - dels sans. Tampoc estava content pel fet que s'hagués retallat el pressupost destinat al laboratori, que s'havia de gastar gairebé íntegrament en les vacunacions d'animals importats, sense deixar res per a recerca (75). Anys més tard, i amb un toc d'exageració, Bevan deia que "Mai m'ha semblat una disposició econòmica contractar un científic per fer la feina d'un oficinista, però al Servei Civil de Rhodèsia del Sud era l'oficinista a qui s'elevava i el científic a qui es degradava" (76). El 1916 es va obrir la Veterinary Research Station a Salisbury (77).

Val a dir que els problemes de personal a Rhodèsia no només eren conseqüència de la limitació dels recursos locals, sinó d'una mancança estructural en els serveis veterinaris Imperials. Sinclair va advertir que a Anglaterra el nombre de veterinaris estava davallant, i la nova legislació que s'hi havia aprovat en relació a la tuberculosi i els productes làctics probablement crearia més llocs de feina a la metròpoli. A més, les condicions que Rhodèsia els oferia no eren prou bones per atreure'ls: "Hi ha un prejudici entre alguns dels membres de la professió més influents a casa en contra de certs Serveis Colonials, i em sap greu dir que això inclou el nostre, i fins que això no s'elimini els homes bons seran influïts per acceptar altres nomenaments" (78). Les premonicions de Sinclair es van complir aviat, ja que només un any més tard la Junta d'Agricultura britànica informava la BSAC que acabava d'enviar set veterinaris al Transvaal i "la meua llista d'homes fiables i disponibles és molt curta. També em trobo que molts homes refusen haver de pagar-se el passatge, ja que això és inusual en les condicions que imposen altres serveis". La Companyia també va ser informada pel veterinari Jarvis que "a conseqüència del gran increment de la tracció a motor en aquest país ara hi ha un cinquanta per cent menys de veterinaris, i hem de competir per ells amb Nova Zelanda, el Cap, el Transvaal i la Companyia de Moçambic. Els homes que estiguin disposats a acceptar els termes que oferim (...) serien d'un tipus inferior" (79).

L'amenaça del retorn de la pesta bovina

La pesta bovina havia estat eradicada de Rhodèsia el 1898 gràcies a la liquidació massiva de bestiar i animals salvatges que la malaltia va provocar i a les mesures de control sobre les importacions des de països infectats, però la preocupació per la seva possible reaparició continuava present entre els oficials del govern. El 1909 va esclatar un nou brot a Kenya,

que quedava molt lluny, però l'octubre de l'any 1912 el governador de l'Àfrica Oriental Alemanya informava els rhodesians que la pesta havia entrat al seu territori i, per tant, s'estava expandint cap al sud (80). Sinclair es va alarmar, ja que "a no ser que el brot sigui gestionat de forma molt eficient, cosa que dubto, existeix el perill que s'estengui cap a Rhodèsia del Nord-Est" i, des d'allí, fins a Rhodèsia del Sud. Proposava la compra immediata de dosis de sèrum de la vacuna contra la pesta, que s'enmagatzemarien en previsió d'una possible irrupció de la malaltia. Els governs de Kenya i l'Àfrica Oriental Alemanya produïen sèrum i haurien de ser-ne els subministradors. Milton compartia l'angoixa de Sinclair i va autoritzar l'enviament d'un dels veterinaris del Departament, Edmonds, a l'Àfrica Oriental per estudiar la situació sobre el terreny (81). Les autoritats alemanyes i les de Kenya van informar de seguida que no podien atendre les demandes de sèrum per a Rhodèsia o altres territoris, ja que les seves pròpies necessitats i les d'Uganda, on també s'havien produït brots de pesta, els impedien fabricar-lo prou ràpidament (82).

En vista d'aquests problemes i de la necessitat d'acordar actuacions conjuntes entre els governs dels diferents països, Milton havia proposat la celebració d'una conferència veterinària internacional a Salisbury, suggeriment que Sinclair i Nobbs van recolzar (83). Es van enviar les invitacions corresponents i es va canviar el lloc de la trobada, que finalment havia de ser Bulawayo. Sinclair estava una mica més tranquil, ja que tots els informes indicaven que la pesta s'estava expandint a una velocitat molt inferior a la de l'epidèmia dels 1890s, encara havia de creuar certes regions de l'Àfrica Oriental on la presència de bestiar era molt escassa, i els alemanys estaven contruint una nova fàbrica de sèrum a Dar-es-Salaam (84).

La Conferència es va celebrar l'abril del 1913, amb la presència de totes les colònies britàniques de l'Àfrica Austral, Kenya, el Congo Belga i Moçambic. Sturdy, el representant kenià, els va explicar que al seu protectorat i a Uganda s'havien perdut ja entre 40 i 60.000 caps, i que els alemanys estaven fent grans esforços per evitar que la pesta travessés el riu Ruaha. També va anunciar que ells podien fabricar 500.000 dosis de sèrum en un any, però necessitaven rebre suport financer dels altres territoris. En nom de Nyasaland, Garden també va sol·licitar assistència, ja que no podien controlar la seva frontera i detectar els hipotètics casos de la malaltia amb l'únic veterinari de què disposava la seva administració.

Bona part de les discussions es van centrar en la política a seguir de cara als ramats dels africans. El representant sud-africà, Gray (l'antic cap de veterinària a Rhodèsia), va suggerir que, en cas de brots aïllats, s'eliminés el bestiar infectat i es vacunés el de les àrees adjacents. Stordy no ho veia possible: "mai he intentat destruir bestiar al meu territori, ja que causaria problemes amb els maasai immediatament". Gray va acceptar que allí on el sacrifici d'animals pogués provocar tensió amb els africans, només es fessin vacunacions. Jones, el delegat de la Companyia de Moçambic, va preguntar si caldria prohibir el moviment de bestiar africà, però Gray va dir-li que això "estava completament fora de la política pràctica", i Stordy tampoc s'hi veia capaç. Sinclair va dir-los que, en canvi, a Rhodèsia els africans eren "molt dòcils davant les regulacions", però no es va poder fer una proposta d'acció universal. El tractament de la fauna tampoc estava massa clar, ja que Stordy els va explicar que no s'havia detectat una mortalitat gaire gran entre els animals salvatges, tot i que no podia descartar que poguessin ser un agent de contagi (85).

Els veterinaris van aprovar un seguit de recomanacions per als seus governs. Cada territori es va comprometre a demanar i a pagar a Kenya un determinat número de dosis. Rhodèsia era el país que més en va demanar, 50.000. El sèrum es lliuraria seguint un ordre de prioritats, començant per l'Àfrica Oriental Alemanya, i continuant per qualsevol país on es produïssin nous brots. Els delegats es queixaven de la manca de veterinaris als països propers a l'Àfrica Oriental, i sobretot a Bechuanaland, on "l'absència de veterinaris (...) col·loca aquell territori en gran desavantatge, i en una posició de perill extrem, si la malaltia s'estengués més al sud". D'entrada, calia situar dos veterinaris a vigilar la frontera angloalemanya entre els llacs Nyasa i Tanganyika, i els nyalandesos havien d'establir un cordó de 250 kilòmetres de llarg lliure de bestiar, que els separés del territori alemany (86).

La majoria de les resolucions es van anar posant en pràctica. Els diferents governs van acumular reserves de sèrum, es van col·locar els dos veterinaris que havien de vigilar la frontera a Nyasaland i Rhodèsia del Nord-Est, i es va establir el cordó de seguretat. La preocupació no va desaparèixer, primer quan un nou brot a Uganda l'octubre del 1913 va reduir el nombre de dosis enviades als altres territoris, i més tard quan, l'abril del 1914, el representant britànic a Dar-es-Salaam va informar que la pesta ja estava ben a prop del Ruaha (87). Tot i així, quan la guerra va esclatar uns mesos després i es van deixar de rebre

informacions per part dels alemanys, la malaltia no s'havia aproximat a territori britànic, i de fet, no tornaria a afectar Rhodèsia.

L'eradicació de la ràbia

Un altre cas en què el Departament va tenir èxit va ser el de la lluita contra la ràbia. La llei es va endurir el 1909, obligant els amos de gossos a lligar-los durant sis setmanes quan es detectava un brot de la malaltia. La normativa anterior només reclamava que se'ls posés un morrió. Sinclair estava satisfet: "Els amos de gossos, tant nadius com europeus, compleixen molt ràpidament amb les regulacions actuals, mentre que sota l'antiga ordre només posaven morrions als gossos quan hi havia la sospita que la policia o altres oficials s'aproximaven". El nombre de casos va disminuir (88).

En canvi, els anys 1911 i 1912 es va viure una multiplicació dels brots, que es van estendre per diversos districtes: Victoria, Chibi, Ndanga, Gwelo, Selukwe o Charter. Nobbs es lamentava que la lluita contra l'epidèmia requeria la col.laboració dels amos, però "hi ha raons per pensar que aquest no és el cas generalment" (89). Aleshores es va decidir prendre una mesura més dràstica, i es va aprovar la Dog Tax Ordinance, que instaurava un impost anual per cada gos que es tingués. L'objectiu bàsic de la llei era reduir el nombre de gossos al país, però Nobbs en destacava altres resultats addicionals. L'Ordinança "també està calculada per reduir la cacera dels nadius, i d'aquesta manera prevenir, almenys fins un cert punt, les pèrdues anuals a causa de la crema de la savana" (90). El Director feia referència a la pràctica habitual dels africans d'usar els seus gossos per caçar, així com de cremar matolls per espantar els animals salvatges. Totes dues coses estaven molt mal vistes per part dels oficials del Departament. A més, existia entre alguns europeus la sensació que els africans posseïen massa gossos i no en tenien prou cura. Ethel T.Jollie ho denunciava: "Mai no són alimentats pels seus amos, que contempen amb disgust els àpats regulars oferts als gossos dels europeus" (91).

La legislació sobre els gossos va afegir-se al conjunt de noves taxes imposades als africans en aquells anys, com ara la que calia pagar per residir a les terres públiques, o la tarifa per a les fumigacions de bestiar, però no hi va haver problemes significatius en la seva aplicació. Nobbs informava que "no s'ha experimentat cap dificultat per recaptar la taxa tant dels europeus com dels nadius". Els resultats van ser immediats i contundents: l'any 1912

existien brots de ràbia a nou districtes, el 1913 només es va detectar un sol cas, que havia de ser l'últim (92).

L'impuls i la modernització de la ramaderia

A mesura que els efectes de les malalties es van anar reduint també va reforçar-se la voluntat del govern i dels mateixos colons per incrementar la quantitat i qualitat dels ramats i per desenvolupar una indústria ramadera moderna. Aquests objectius s'havien d'assolir per mitjà d'una millora dels mètodes de pastura i gestió dels ranxos i d'una importació selectiva de bestiar forani.

La BSAC i el Departament d'Agricultura van optar per encoratjar una ramaderia que estés bàsicament en mans de Companyies inversores o de grans ranxers (a part dels ramats més petits que es trobessin en les granges mixtes). Mundy assegurava que era imprescindible disposar de molt capital, ja que els beneficis tardaven uns anys a arribar i depenien més de la venda de grans quantitats d'animals que no pas d'un preu elevat per unitat. Per començar un ranxo calia adquirir el bestiar, l'equipament i fer-hi tanques. Per tant, era "més adequat per a la gran companyia o l'home de capital considerable, per als quals un benefici immediat sobre els diners invertits no és essencial". Era un greu error dedicar-se al bestiar en exclusiva en propietats de tamany petit o mitjà. En les condicions rhodesianes, fins i tot un ranxo de 4.000 acres no seria rendible (93).

Malgrat la política declarada de la Companyia, als anys 20 Ethel.T.Jollie feia una descripció dels ramaders del país en què s'hi podia trobar de tot: mànagers en nom de grans companyies, antics funcionaris o comerciants que havien invertit el seu capital en un ranxo, i els grangers que es dedicaven al bestiar des de feia anys i que podien ser de qualsevol tipus, grans, petits, amb capital o pobres. L'aposta per les empreses i les inversions elevades no només no va acabar de quallar, sinó que no era gaire popular entre certs grups de colons. La mateixa Jollie criticava que les Companyies havien estat "els fills favorits del govern i van rebre terra en millors termes que els (grangers) individuals" (94).

En el seu informe, el Professor Wallace havia aconsellat la barreja d'animals importats amb locals, ja que considerava que els autòctons eren més petits, però més resistents al clima i les pastures rhodesianes, mentre els altres eren més grans però patien per acostumar-se a les condicions del país (95). Existia, a més, l'opinió generalitzada que el país estava "molt escàs de bestiar" (96). De seguida, a partir del 1909, es va iniciar un programa per adquirir

sementals a Europa i Sud-àfrica per a distribuir-los posteriorment entre els grangers. Nobbs ho havia recomanat, intentant a la vegada evitar les crítiques dels comerciants de bestiar privats, incorporant-los en algun moment de la transacció. En el projecte finalment aprovat, el govern assumia el risc de transportar els animals, i els venia als colons per mitjà d'un pagament a terminis, fins als 12 mesos, i hi carregava un 6% d'interès. Els comerciants no hi participaven (97). La BSAC, a través del Departament de Colonització de Terres, també ofería bestiar als colons, en aquest cas a pagar en dos anys, però al 10% d'interès. A més, va instaurar un sistema de "lloguer" d'animals: es cedien unes vaques al granger per cinc anys, i en acabar aquest període ell els retornava les vaques i la meitat dels vedells que n'eren descendents. L'altra meitat era per al colon (98). A partir del 1911 el Departament va insistir per tal que les importacions es restringissin als tipus de bestiar més adequat, de forma que s'anessin homogeneïtzant els ramats. Les varietats recomanades eren els Shorthorn, Hereford i Sussex, però els grangers van continuar adquirint-ne moltes altres (99).

La importació de bestiar es veia sovint entrebancada per la necessitat de prohibir l'entrada al país d'animals que provinguessin de territoris afectats per malalties contagioses. El control no sempre era fàcil, però, i el 1909 Nobbs explicava que havia calgut nomenar un inspector per garantir que el bestiar que venia de Sud-àfrica estés lliure de pleuropneumònia ja que existien sospites sobre la fiabilitat dels certificats emesos pels sud-africans (100). Uns anys més tard, el Director es lamentava que, tot i la manca de bestiar al país, era necessari prohibir l'arribada d'animals de la majoria de països veïns: el Transvaal, Natal, Rhodèsia del Nord, Moçambic i Bechuanaland estaven afectats per malalties diverses, i només el Cap i l'Orange eren susceptibles d'enviar bovins cap a Rhodèsia. El 1912 una epidèmia de febre aftosa també va fer aturar les importacions des del Regne Unit (101). Una de les raons bàsiques del viatge de Nobbs a Austràlia era la recerca de fonts de subministre de bestiar. Però tampoc allí els resultats van ser gaire encoratjadors: Queensland patia brots de *redwater*, i a Nova Gal.les del Sud i altres províncies existia pleuropneumònia. Això i el cost del transport li feien desaconsellar les compres de bestiar australià per a creuaments que no fos de gran qualitat (102).

De forma gradual els grangers van anar mostrant la seva insatisfacció amb el sistema d'importació de bestiar per part del govern i la seva distribució entre els colons. En primer

lloc, es queixaven de la pobra qualitat de molts animals, cosa que el cap de la Branca d'Indústries Animals (BIA), Simmons, reconeixia com a certa i causada per la dificultat de trobar bons bous al mercat. Les protestes també afectaven "la suposada interferència del Departament amb els negocis dels comerciants de bestiar privat". El volum d'operacions de la Companyia, escàs, mostrava que això era una exageració, però Simmons advertia el 1913 que "probablement ha arribat el moment quan els serveis del Departament ja no són requerits amb urgència pels grangers per a la compra del que no siguin animals de pura raça i amb *pedigree*". D'acord amb els peticions de la RAU, l'any següent es va interrompre el programa de subministre oficial de bestiar. El 1915 la BSAC també va suspendre el seu servei de "lloguer" (103).

A més de millorar els ramats a través de la importació i els creuaments, els veterinaris posaven l'èmfasi en la necessitat d'assegurar una gestió eficient dels ranxos. Això incloïa la construcció d'estables i la millora de l'alimentació dels animals. Especialment criticada era la pràctica de l'anomenat *kraaling*, que consistia, seguint la costum dels pastors africans, en tancar els animals a la nit en un recinte fet de matolls i bardisses, per protegir-los dels depredadors. Això es considerava incompatible amb la ramaderia moderna, ja que limitava el nombre de caps que es podien tenir en una granja, impedia que s'alimentessin durant la nit, i agreujava la sobrepastura de les àrees on es situava el *kraal*. La construcció de tanques evitaria haver de protegir els animals a la nit, a més d'evitar el contagi de malalties (104). A poc a poc els consells dels oficials van ser escoltats i aplicats, i el 1911 el Departament anunciava bones perspectives per a la indústria, en detectar un descens del *kraaling*, gràcies a l'extensió de les tanques i a la desaparició gradual dels lleons. En els informes dels anys següents, el govern i la BSAC destacaven la multiplicació d'estables, la producció creixent de fenc i l'augment dels acres dedicats a forratges, coses que permetien incrementar la quantitat d'animals presents en una mateixa extensió de terreny (105).

La modernització, però, avançava a poc a poc. Nobbs explicava que amb freqüència els colons atribuïen a la ingestió d'herbes "verinoses" les morts d'animals que havien rebut una alimentació insuficient o desequilibrada (106). Mundy criticava els grangers per no produir prou fenc ni enmagatzemar-lo en graners, cosa que impedia alimentar correctament els animals durant l'època seca (107). Un exemple podria ser el de Sheila MacDonald i el seu marit, que van voler començar un ramat el 1909 i l'any següent ja tenien clar que no se'n

sortien, en no haver pensat a construir un graner on guardar el menjar per a les vaques (108). Si bé es va produir una millora en els mètodes d'explotació dels ranxos, als anys 20 E.T.Jollie encara assegurava que molts ramaders s'havien embarcat en la ramaderia "amb massa poc capital i han d'aferrar-se a mètodes antics" (109). Aquestes pràctiques provocaven un descens en la qualitat de la carn produïda i uns rendiments per acre de pastura força baixos (110).

Des del punt de vista comercial, l'esperança dels oficials en el desenvolupament de la ramaderia europea es fonamentava en la demanda de carn cada cop més elevada a les ciutats i mines del país. Els ranxers l'havien de cobrir, cosa que permetria reduir les importacions i abaratir el cost per als consumidors. Nobbs era optimista davant de la necessitat de subministrar les mines per tal que poguessin complir les noves regulacions sobre la dieta dels treballadors, que havien de rebre més carn, i "a més d'això tenim ciutats en creixement que hem d'alimentar" (111).

Els mercats urbans i miners en expansió i la política del govern favorable a la ramaderia realitzada per grans empreses va atreure les inversions d'algunes companyies, que van establir ranxos al país. Entre elles es trobaven, a més de la mateixa BSAC, la Rhodesia Cattle and Land Co. a Gwanda, l'Anglo-French Company a Gwelo i la De Beers a Shangani (112). La principal inversora privada, però, serà la Liebig's Extract of Meat Company, que el 1909 va proposar entrar en el negoci dels ranxos i la ramaderia a Rhodèsia. El 1911 es va signar un acord amb el govern i Liebig's va rebre 1.200.000 acres a un xíling per acre, conjuntament amb la promesa d'ajuts oficials per fer arribar el ferrocarril a les seves propietats. Liebig's va comprar bestiar i va fer inversions, però les condicions imposades per l'Administració eren molt suaus, i una part de la terra concedida - tot i ser de qualitat - va continuar sense ser utilitzada, i l'empresa no va establir cap fàbrica per envasar la carn, com el govern rhodesià havia esperat (113).

El 1911 Nobbs es mostrava decebut pel fet que l'increment de la producció local i el descens del volum d'importacions de carn no havien vingut acompanyats d'una reducció dels preus, ja que la demanda a les mines i ciutats seguia creixent. Un any més tard seguia denunciant la continuació de "preus injustificadament alts per a la vedella fresca i el be, especialment per al consumidor urbà" (114).

De fet, la política destinada a recolzar la indústria ramadera, com en molts altres casos referents a les polítiques agràries de la BSAC, tenia objectius i conseqüències contradictoris. Per fer créixer els ramats locals i el volum de carn que arribés al mercat calia fer importacions d'animals per afegir als autòctons o barrejar-los, i d'altres per sacrificar als escorxadors. Això, no només xocava amb els impediments que els veterinaris es veien obligats a posar per raons sanitàries, sinó que, si les importacions creixien molt, ajudaria a fer baixar els preus pagats als ramaders rhodesians. Els grangers, per tant, reclamaven la suavització de les regulacions per a l'adquisició de bestiar destinat als seus ramats, però s'oposaven a l'entrada d'animals destinats als escorxadors. El Departament, per la seva banda, desitjava impulsar la ramaderia local a la vegada que rebaixar els preus de la carn per a les mines i els residents urbans. Tot plegat obligava l'Administració a fer un complicat joc d'equilibris entre els diferents sectors implicats.

Una mostra d'aquestes contradiccions seria que, a la vegada que els grangers rhodesians reclamaven facilitats per importar animals per recuperar les pèrdues dels anys d'epidèmies, el 1910 els exportadors del Cap i l'Orange es queixaven de les restriccions imposades per a la venda de bestiar a Rhodèsia, que consideraven massa estrictes i proteccionistes (115). O com, el mateix any, Milton informava a l'Oficina de Londres de la BSAC sobre les negociacions amb el govern de Nyasaland per assegurar la continuïtat del reclutament de treballadors per a Rhodèsia, i els deia que "Considerem que ajudaria a assegurar un subministre de mà d'obra més elevat durant uns anys si poguessim prometre assistència en la venda de bestiar de Nyasaland, que fàcilment trobaria compradors aquí". La Companyia, desesperada per trobar treballadors, ho va acceptar i va destinar cinc mil lliures a comprar bestiar als grangers de Nyasaland (116).

En conjunt, i fins a l'inici de la Primera Guerra Mundial, la ramaderia europea a Rhodèsia va augmentar la seva producció i la capacitat d'abastir el mercat local, però les mancances en la gestió i el desenvolupament dels ranxos, els problemes per accedir a bestiar de zones "netes" de malalties, així com la demanda creixent de mines i ciutats van mantenir els preus a nivells elevats.

Els primers intents per exportar

Malgrat aquests alts preus interns i la seva incapacitat per cobrir les necessitats de carn, els grangers rhodesians i l'Administració van intentar obrir mercats exteriors per al bestiar.

L'objectiu no era fàcil d'assolir. A principis de segle XX el mercat internacional de la carn estava dominat pels argentins, que tenien una indústria moderna i eficient, i eren els grans abastidors tradicionals del Regne Unit. A més, la competència del bestiar australià i neozelandès, que també aspirava a fer-se un lloc a la metròpoli, estava creixent. Davant d'això Rhodèsia oferia produccions molt petites i de qualitat inferior. Molts dels ranxos es trobaven a les zones més àrides del país, sobretot a Matabeleland, i, per tant, lluny de les línies de ferrocarril, i dels ports de Beira i Ciutat del Cap (117).

A nivell regional, les coses no estaven gaire millor. Sud-àfrica ja tenia una important producció ramadera pròpia, i els seus grangers no estaven gaire entusiasmats davant de la perspectiva que Rhodèsia els volgués fer la competència al seu propi mercat. A les mines de Katanga, els belgues sí que estaven buscant fonts de subministre de carn barata, però llavors van ser els colons de Rhodèsia del Nord, que volien controlar el mercat katanguès, els qui van pressionar el seu govern per posar tota mena de trabes al trànsit d'animals del Sud fins al Congo. Les queixes de Nobbs i l'Administració de Salisbury van aconseguir el permís per enviar alguns caps, però en unes condicions que van mantenir el volum de vendes sota mínims (118).

La BSAC no perdia les esperances, i l'informe d'H. Wilson Fox del 1912 esperava una propera obertura de nous mercats: "El Continent, amb l'excepció d'Àustria-Hongria, encara protegeix els seus grangers de la competència de la carn congelada amb una tarifa proteccionista, però és dubtós fins quan els interessos agraris seran capaços de mantenir aquesta posició. L'agitació contra els alts preus que regeixen les necessitats vitals, i particularment la carn, és activa en uns quants dels països que encara mantenen una tarifa elevada, i és probablement només una qüestió de temps fins que els sectors industrials de la comunitat tinguin èxit i puguin obtenir reduccions en la tarifa sobre la carn importada". El 1914 seguien optimistes per la "tendència a l'alça dels preus a conseqüència de les demandes creixents de subministre de carn a Europa i Amèrica, i les àrees comparativament limitades de terra adequada que ara estan disponibles per a la producció de bestiar arreu del món". Tot i així, la primera exportació, a Sud-àfrica, no serà realitat fins el 1916 (119).

Sí que es va aconseguir augmentar les exportacions de pells de bovins, que el 1914 es valoraven en més de 21.000 lliures, però les empreses comercialitzadores sud-africanes

insistien en la mala qualitat del material enviat des de Rhodèsia, cosa que els feia obtenir un preu inferior al que s'hauria pogut aconseguir en altres circumstàncies (120).

Ovelles i cabres

Els intents per desenvolupar una ramaderia europea al voltant dels ovins i caprins van continuar sota l'administració de Nobbs, però sense gaire expectatives ni èxit. La gran majoria d'aquests animals continuaran en mans dels africans, si bé el nombre d'ovelles a les granges va anar creixent, sobretot a Melsetter i a les planures de Somabula, al districte d'Insiza, i es van importar animals de la varietat Merino. Algunes ovelles es criaven per explotar-ne la llana, però el més habitual era consumir-ne la carn (121).

Entre d'altres problemes, les ovelles patien per la repetició de brots de sarna, mentre Nobbs reconeixia que la llei aprovada el 1904 per combatre-la no s'estava aplicant gaire, i que "en aquests moments els diners es necessiten amb més urgència per suprimir les restes de l'ACF" (122). El 1909 es va arribar a un acord amb el Departament d'Affers Nadius per tractar els animals dels africans del districte de Bulawayo amb un tanc de fumigació itinerant. Sinclair informava que "al principi es van experimentar algunes dificultats, perquè els nadius no van acceptar fàcilment la idea de la fumigació obligatòria, per la qual havien de pagar", però després van col.laborar sense problema. Tot i així, les proves no van resultar satisfactòries, per la dificultat de detectar els casos i perquè el tipus de sarna de les cabres era diferent i més resistent que el de les ovelles (123).

L'any 1914 el Departament advertia de la quantitat de diners que el país s'estava gastant en la importació de carn de be o d'animals vius que anaven destinats als escorxadors. Però reconeixia que per tal de fer rendibles els ramats locals caldria trobar una varietat d'ovelles més adequades a les condicions del país (124).

La indústria dels làctics

La recuperació dels ramats un cop van haver passat els anys més foscos de l'ACF va revifar les expectatives dels oficials i d'alguns colons de cara a la producció generalitzada de productes làctics per abastir els consumidors urbans i, potser, a l'establiment d'empreses dedicades a la seva transformació. Tot just arribat al país, Nobbs va informar l'Administració sobre l'excés d'importacions de mantega o formatges, i dels escassos coneixements dels grangers sobre la seva elaboració (125). El 1909 el país es va gastar

35.000 lliures en l'adquisició de làctics a l'exterior, de les quals més de 13.000 van anar a parar a la importació de llet envasada, i la demanda no parava de créixer (126).

Per intentar encoratjar la producció lletera, el juliol i l'agost del 1910 es va convidar a visitar el país a la Srta.E.A.Maidment, directora de la Durham County Dairy School al Regne Unit. Va fer xerrades a diversos districtes i es va entrevistar amb els grangers. En l'informe que va remetre a la Companyia, posava de manifest la mateixa percepció de Nobbs sobre el desconeixement de la indústria entre els colons locals. Seguint la línia del Departament de Veterinària pel que feia a l'adopció de noves tècniques de gestió del bestiar, recomanava millorar la qualitat dels ramats, la construcció d'estables, la fi del *kraaling*, i la producció de farratges per alimentar els animals a l'hivern. Maidment posava molt d'èmfasi en la necessitat que els grangers aprenguessin a fer formatge, ja que era una manera fàcil d'aprofitar l'abundància de llet a l'època de pluges, que es malaguanyava en no existir els mitjans per conservar-la refrigerada (127). Newton, que ja hem vist que era escèptic amb alguns informes fets per "experts" visitants, admetia la potencialitat de la indústria làctica al país, però afegia "Queda per veure si el procés és tan fàcil com la conferenciant fa que sembli" (128).

Efectivament, la demanda urbana i les crides oficials van tenir un cert efecte, i sobretot a les granges situades prop de ciutats com Salisbury i Bulawayo la producció i comercialització de llet van augmentar significativament (129). Sheila MacDonald, tot i lamentar-se dels preus elevats, es felicitava per la disponibilitat cada cop més estesa de llet i mantega als mercats (130). Malgrat això, els làctics d'origen local no cobrien, ni molt menys, la demanda. El 1913 Rhodèsia encara n'importava grans quantitats (131). A part de la insuficiència de la producció, la qualitat de les mantegues o formatges rhodesians era molt inferior als estrangers. Com hem comentat en apartats anteriors, la millora dels ramats europeus - i, per tant, dels productes que se n'extreien - va avançar molt lentament, molts grangers no dominaven suficientment les tècniques d'elaboració, i el subministre de llet oscil.lava molt entre l'excés de l'estació plujosa i l'escassetat de l'hivern (132). Als anys 20, E.T.Jollie encara deia que "s'ha de confessar que ni la mantega ni el *bacon* produïts a Rhodèsia són de la qualitat estàndar i a vegades són molt inferiors, cosa que fa inclinar la gent cap a la compra de l'article importat" (133). En aquestes condicions, el mercat d'exportació quedava totalment fora de l'abast de Rhodèsia, sobretot quan el Regne Unit

rebia bona part dels seus subministres des de Dinamarca, que estava molt més a prop i tenia una indústria eficient i competitiva (134). L'Administració, a més, no va disposar d'un expert en làctics oficial fins al 1918 (135).

L'increment en la producció lletera sí que va ser suficient, però, per rendibilitzar la construcció d'una fàbrica transformadora. L'any 1911 la BSAC va elaborar un projecte per establir una factoria a Gwelo, aprofitant el creixement dels ramats a les Midlands. Inicialment, es volia combinar l'elaboració de mantega i formatges amb la de *bacon* a la mateixa fàbrica, però els consells de W.J.Palmer - antic Director d'Agricultura a l'Estat Lliure de l'Orange, on havia supervisat l'establiment d'empreses similars - ho va fer desestimar, i va recomanar centrar-se en la producció de mantega i prou, deixant el formatge per més endavant. Per evitar que els grangers tinguessin expectatives massa optimistes sobre el model de gestió de l'empresa, Palmer els advertia que "serà dirigida com una empresa purament comercial". Però afegia: "Des d'un punt de vista purament comercial seria més prudent esperar fins que les condicions del bestiar assegurassin la inversió de capital en una empresa d'aquesta naturalesa, però la Companyia ha tingut correctament una visió més àmplia de la situació i ha decidit establir els fonaments del que serà una gran indústria làctica, independentment dels beneficis immediats" (136).

Aquesta darrera frase feia referència als objectius diversos - més enllà dels econòmics - que la BSAC perseguia amb l'establiment de la factoria. A primers del 1911 el govern havia rebut una demanda d'assistència per part d'H.R.Cumming, de Gwelo. Afirmant que "aquest tipus de fàbriques difícilment tenen èxit a no ser que siguin gestionades per l'empresa privada", i en vista que "les Societats Cooperatives de Grangers no han demostrat que tinguin èxit", ell assegurava que estava disposat a fer la inversió, sempre i quan la BSAC li oferís un préstec a un interès favorable, sobre el 4%. En un primer moment, els oficials de la Companyia van contemplar la possibilitat de negociar amb Cumming, però l'Oficina de Propietats - que havia d'impulsar la colonització del país - ho va desaconsellar. Ells volien que la fàbrica fos construïda i controlada per la BSAC, ja que "Si una factoria fos establerta per altres interessos sempre existeix la possibilitat que no sigui gestionada de manera que encoratgi el desenvolupament i la colonització del país". Afegien: "És probable que una part del capital invertit a les Colònies del Sud s'usi per establir factories a Rhodèsia, i d'aquesta manera la indústria làctica seria controlada per un grup de persones, els interessos

principals (:..) de les quals no estan a Rhodèsia; aquesta gent podria retardar el desenvolupament de la indústria làctica a Rhodèsia". Per contra, la propietat de la BSAC per una banda "donaria un gran impuls a una colonització més intensa", i per altra banda garantiria els interessos futurs de la Companyia al país. A mesura que la majoria de terres passessin a mans de colons i la BSAC les anés venent, seria un gran avantatge per a ella "si controlés uns mercats tan importants per als productes agraris com són les fàbriques de làctics i *bacon*" (137)

La iniciativa va tirar endavant i el març del 1913 la fàbrica, propietat de la Branca Comercial de la BSAC, ja estava en funcionament. Tot i els comentaris de Palmer, el 1915 ja s'havien cobert els costos i s'havien pagat interessos sobre el capital invertit (138).

Els porcs

La cria de porcs va tenir una evolució molt semblant a la de la indústria làctica, amb un increment productiu que va permetre l'establiment d'una fàbrica transformadora, però que no va permetre abastir ni tan sols les demandes del mercat intern. L'any 1908 una empresa privada, la Rhodesia Packing Company, la Junta de la qual estava presidida per un dels colons més prominents, S.H.Meikle, va avançar la proposta de construir una fàbrica de *bacon*, sempre i quan tinguessin garantit un subministre de 100 porcs a la setmana, i els grangers subscriguessin una part de les accions de l'empresa. A finals d'any el projecte va ser abandonat, a causa de l'elevat preu del blat de moro - que impedia utilitzar-lo com a aliment dels garrins -, de l'absència de garanties sobre la quantitat de porcs que la fàbrica rebria, i del "suport poc entusiasta" dels colons (139).

El 1911 es va recuperar la idea des del Departament de Colonització de Terres. Wise recomanava que es convidés a visitar el país i aconsellar sobre el tema a Loudon Douglas, un empresari sud-africà del sector. L'objectiu de Wise era que l'empresa fos una cooperativa dels grangers, i que la BSAC només hi col.laborés a través d'un préstec i la cessió dels terrenys. Nobbs va posar-hi pegues, ja que dubtava dels coneixements de Douglas sobre la situació a Rhodèsia. I, sobretot, no veia gens clara la capacitat dels ramaders per subministrar els animals necessaris. Ell també recolzava la idea d'una empresa cooperativa, però primer calia ajudar els colons a importar porcs, convèncer-los de subscriure accions, i limitar la grandària de la fàbrica proposada per Wise (de 500 porcs/setmana a només 100) (140).

Malgrat les recomanacions de Nobbs, però, finalment Douglas va realitzar la seva visita a Rhodèsia l'agost d'aquell any, i va escriure un informe per a la Companyia. Aconsellava que s'establís una Branca d'Indústries Animals amb un oficial dedicat exclusivament a impulsar la indústria del porc i dels làctics. A part de recolzar els ajuts per a la cria dels porcs per part dels grangers, també avançava el suggeriment d'encoratjar els africans a dedicar-s'hi: "no sembla que hi hagi cap raó per no educar-los per criar porcs que estessin disponibles per fer-ne *bacon* curat. El petit criador de porcs és gairebé tan valuós a Rhodèsia com ho és el gran, i sempre ajuda a mantenir el subministre estable que és tan essencial per a la Indústria del *Bacon* Curat" (141).

L'informe de Douglas coincidia en bona part amb les intencions inicials de la BSAC de deixar la indústria en mans dels grangers, però aviat es va fer evident que no es podrien dur a la pràctica. Un mes després de la visita del sud-africà, la Midland Farmers' Association va aprovar una resolució agraïnt els seus consells, però dient que no era possible establir dues factories, una a Mashonaland i una altra a Matabeleland, com Douglas volia, i reclamant que només se'n fes una, que hauria de ser propietat de la BSAC, no cooperativa. Quan s'hagués comprovat la viabilitat del negoci seria el moment d'emetre accions per al públic (142).

Seguint la resta de consells de Douglas, i veient la poca voluntat dels grangers per subscriure les accions de l'empresa, la BSAC va seleccionar uns terrenys a Bulawayo per fer-hi una factoria pròpia, que havia de tractar 500 animals per setmana. Així mateix, es va contractar R.C.Simmons per dirigir la nova Branca d'Indústries Animals. Abans de prendre possessió del seu càrrec, Simmons va visitar Irlanda i el Regne Unit per estudiar-ne les fàbriques (143).

Les coses no van anar com estava previst, però. D'entrada, igual que Nobbs, Simmons recomanava començar la indústria "a escala petita". El 1912, a conseqüència de la sequera, el preu del blat de moro havia tornat a pujar, i era inviable destinar-lo a l'alimentació dels porcs. El mateix Representant Comercial de la BSAC va aconsellar posposar la construcció de la fàbrica, i insinuava que hauria de ser més petita del que s'havia planejat (144). A més, Inskipp també desaconsellava que es construís a Bulawayo, ja que els efectes de la sequera eren molt greus a la província. Simmons va suggerir que es fes a Salisbury, que estava més a prop dels districtes on els grangers criaven més porcs. Nobbs ho va recolzar, i l'octubre

del 1913 la fàbrica, que va costar més de 5.000 lliures de posar en marxa, ja estava operativa. Només processava 300 porcs al mes (145). Evidentment, la nova indústria no evitava la necessitat de fer importacions considerables i, com en el cas dels làctics, el Departament criticava la poca qualitat dels productes obtinguts (146). Del suggeriment de Douglas sobre l'impuls de la cria de porcs per part dels africans no se'n va tornar a sentir a parlar.

L'aviram

On no es van produir avenços va ser en la cria de pollastres i gallines i el subministre de la seva carn o d'ous per al mercat. El Departament repetia constantment que aquest sector podria ser remuneratiu per als grangers, ja que, per exemple, cada any s'importaven molts ous des de Madeira, Itàlia, Holanda, Dinamarca, el Regne Unit, Sud-àfrica i Bechuanaland. El preu que es pagava era tan alt que feia rendible l'adquisició en països llunyans. També estava augmentant la importació de carn de pollastre australià i xinès. El 1913 Nobbs qualificava els preus locals com "absurdament alts" (147).

Tots els consells van ser inútils. El 1911 el Departament anunciava que els europeus tenien menys aviram que el 1904, i el 1919 només hi havia dues granges a tot el país que s'hi dediquessin (148).

El bestiar dels africans

En els anys entre el 1909 i el 1914 el nombre de caps de bestiar en mans dels africans no va parar de créixer. Si l'any 1910 el Departament en comptabilitzava 261.000, l'any 1912 ja en posseïen 345.000. El ritme de creixement era molt accelerat, amb 377.000 animals el 1913, cosa que suposava un increment de 32.000 animals en dotze mesos. La tendència no es va aturar, i el 1916 gairebé s'havia arribat als 500.000 caps (149). El creixement dels ramats permetia als africans vendre'n una part per tal de pagar les taxes i cobrir les seves despeses. L'arribada de nous colons i el desig dels grangers i el govern per recuperar la indústria ramadera ofería un mercat en constant expansió, ja que - com hem vist - la importació de bestiar era complicada i costosa. Molts europeus basaven els seus ramats en la compra de bestiar africà per barrejar-lo amb animals de qualitat importats. Els preus oferts als africans no van parar de pujar: el 1906 es pagaven entre una i dues lliures per cap, el 1909 entre 4 i 7 i el 1918 fins a nou lliures (150). L'any 1913 la Companyia calculava que els africans,

sobretot els residents als districtes del sud-oest, havien venut més de 20.000 caps als europeus (151).

El nombre de cabres i ovelles era també molt elevat, 860.000 el 1912, així com el seu creixement, 36.000 animals un any més tard (152). Aquests animals suposaven una font d'ingressos addicionals, ja que "existeix un mercat obert per a les cabres a les mines per a consum dels nadius" (153).

Igual com el cas de les altres produccions agràries i ramaderes, el Departament d'Agricultura no va fer cap esforç per recolzar o impulsar la reconstrucció, millora o comercialització del bestiar africà. De fet, l'opinió més estesa entre els colons i molts oficials era que els africans no aplicaven criteris econòmics racionals a la seva ramaderia, i que la gestionaven de manera ineficient. El Professor Wallace assegurava que no feien cap esforç per millorar la qualitat dels seus animals, que podien ser resistents, però eren poc productius (154). Fins i tot el Comissari en Cap per als Nadius de Mashonaland afirmava que "No existeix cap tendència significativa per part dels nadius a millorar els seus ramats, degut indubtablement a la freqüència amb què el bestiar canvia de mans a conseqüència del *lobola*, i al fet que el bestiar natiu és més prolífic que l'europeu o el barrejat" (155).

Nobbs compartia aquests punts de vista. Era especialment dur en la seva apreciació dels shona, que "no és per natura un pastor" a diferència dels ndebele, i considerava els mètodes que aplicaven a la cria del bestiar com a "crus". Seguint la línia argumental del Comissari en Cap, estava convençut que els shona "mostren molt poc interès o coneixements del bestiar i el consideren merament com una forma de moneda o una indicació de riquesa. La propietat no és permanent i el bestiar és usat principalment amb el propòsit d'aconseguir esposes" (156). Els africans, segons ell, "consideren la seva simple possessió com a riquesa, i (...) en èpoques normals no tenen cap incentiu i poca necessitat per convertir més que una petita fracció (...) en altres productes o en diners" (157).

Aquests plantejaments ignoraven el significat de les pràctiques tradicionals africanes sobre la gestió del bestiar, així com la funció econòmica i social que li atorgaven (158). Però, a més, es contradien amb les dades que el mateix Departament recollia sobre la gran quantitat d'animals que els africans estaven comercialitzant, i amb altres afirmacions del mateix Nobbs, que explicava com els ndebele durant el regnat de Lobengula van acumular bestiar "segons un procés de selecció molt rigorós" (159). El 1913, el Comissari en Cap

també reconeixia l'esforç dels africans per millorar els seus ramats, tot i atribuir-ho en part a l'acció dels europeus. Deia que "Entre els nadius més progressistes existeix una intel·ligent predisposició a millorar la raça del seu bestiar", cosa que es veia afavorida pel fet que els grangers obliguessin a castrar els bous de menor qualitat dels seus arrendataris africans, de manera que només es reproduïssin els millors (160).

Ja fos per la seva prioritització dels interessos dels ramaders blancs o pel poc valor que s'atribuïa al bestiar dels africans, els oficials del Departament no van fer res per potenciar la ramaderia africana. En canvi, sí que es van prendre - o almenys es van plantejar - diverses mesures que entrebancaven l'autonomia dels africans a l'hora de gestionar els seus ramats o els dificultaven la seva comercialització. Els intents per frenar els brots d'ACF van provocar un seguit de disposicions que afectaven el bestiar africà, i van ser motiu de discussions entre els veterinaris i el Departament d'Afers Nadius sobre com aplicar-les. El 1911 es va emetre un decret reclamant que els africans residents en districtes infectats indiquessin als Comissaris per als Nadius el nombre d'animals que posseïen. El Comissari de Matopo va escriure de seguida a Bulawayo anunciant que la mesura "causarà insatisfacció entre els amos de bestiar nadius i potser problemes seriosos al govern", i que molt probablement els africans mentirien en les dades que comunicuessin. Ell estava disposat a fer-ho, però "en cas de problemes no puc acceptar la responsabilitat". Immediatament el Comissari en Cap va enviar una circular als CNs autoritzant-los perquè si pensaven que el decret "és probable que molesti als nadius o causi disturbis o sospites" no fessin res. Llavors es va adreçar a l'Administrador advertint-lo que "res és més probable que creï malestar o sospita entre els nadius que qualsevol cosa que pugui ser mal interpretada com a un intent d'enumerar el seu bestiar". Era gairebé segur que es produirien "disturbis locals", i, per tant, ell suggeria que fossin els grangers els qui informessin sobre el nombre de caps dels seus arrendataris, i a les Reserves només es declarassin les morts o les compres de nous animals. Aprofitava també per protestar que s'haguessin pres mesures que afectaven als africans sense consultar-li (161). Sinclair va defensar l'actitud del seu Departament i no estava disposat a acceptar un tracte diferent entre africans i europeus: "Si les dades són necessàries d'una secció dels amos de bestiar en una àrea concreta, són igualment necessàries de l'altra". La mesura, però, no es va posar en pràctica (162).

L'oposició dels africans davant de certes disposicions oficials per combatre la Febre i les discrepàncies entre els veterinaris i els Comissaris per als Nadius també es van fer evidents a l'hora de realitzar les fumigacions del bestiar. El 1910, el Comissari en Cap per Matabeleland, Taylor, informava l'Administració sobre la reunió que havia tingut amb un grup d'africans enfurismats del districte d'Umzingwane i el seu cap, Majinkili. Protestaven per la mort de més de vint animals després de passar pels tancs de fumigació. Majinkili li va recordar que sempre havien obeït les demandes oficials per combatre la malaltia, tot i que afegia que no ho havien fet "perquè pensessin que els mètodes adoptats per tractar la malaltia fossin correctes, sinó perquè reconeixien que el que el Govern deia era Llei". Després del que havia passat, però, "es preguntaven si el govern realment volia que visquessin: Per què els oficials havien destruït deliberadament el seu bestiar?". El Comissari es va veure forçat a assegurar-los que l'Administració no els volia perjudicar i va garantir compensacions econòmiques per als afectats.

Segons el Comissari, Majinkili i la seva gent es van mostrar satisfets, però advertia que recentment havia dit als representants dels diversos Departaments "com n'era de necessari per a ells que s'ajudessin lleialment els uns als altres, ja que qualsevol cosa que semblés una fricció entre ells seria percebut pels nadius, i perdrien el seu respecte i autoritat sobre els nadius". Unes setmanes més tard assegurava que, malgrat que "Sense dubte existien friccions entre els representants dels Departaments implicats", la reunió que hi va tenir havia servit per reduir la tensió (163).

Un altre problema va ser molt més complicat de solucionar. A mesura que el nombre de colons que ocupaven efectivament les seves granges anava augmentant, molts d'aquests nous grangers reclamaven l'expulsió dels arrendataris africans - i del seu bestiar - que hi havien residit mentre la terra no era utilitzada. El 1913 el Comissari per als Nadius de Nyamandhlovu es queixava que molt colons s'estaven aprofitant d'aquesta circumstància, ja que prohibien als africans passar amb els seus ramats per les granges en el camí de les Reserves. Els arrendataris expulsats es veien obligats, per tant, "a abandonar el seu bestiar i vendre'l pel que en poden treure". Sovint els compradors eren els europeus del districte. El Comissari de Bulawayo explicava el mateix i criticava "l'exercici rigorós per part dels grangers dels seus poders restrictius". La resposta de Sinclair va ser que els grangers no podien posar objeccions als moviments de bestiar que no fossin raonables, però que només

se'ls podia obligar a deixar passar els animals si a la granja hi havia una "carretera pública o ben demarcada" (164).

L'afer, però, ja havia cridat l'atenció de R.Burns-Begg, el Comissari Resident (representant del govern britànic a Rhodèsia), que pel desembre demanava "quines passes s'han proposat per posar remei a un estat de coses que pot causar considerables perjudicis a certs nadius". Quan se li va demanar que donés exemples concrets de la seva denúncia, el Comissari de Nyamandhlovu no podia recordar-ne els detalls exactes, però reafirmava les queixes i parlava del cas d'un granger, Dechow, que havia amenaçat de matar el bestiar africà que trobés a la seva granja, però hi va deixar passar el d'un veí europeu. També discrepava de la interpretació de Sinclair sobre la llei, i defensava que s'obligués els grangers a permetre el pas dels ramats, hi hagués carretera o no. La BSAC estava inquieta per l'afer i el perill que "probablement provocarà comentaris i més preguntes per part de l'Alt Comissari". Milton va escriure al Comissari Resident pel gener del 1914 dient-li que l'oficial de Nyamandhlovu no podia donar exemples fermes i recolzant la versió de la llei avançada per Sinclair (165).

La cosa no va quedar aquí. En primer lloc, el Superintendent per als Nadius a Bulawayo seguia insistint que les objeccions dels grangers eren prou generalitzades com per "dissuadir molts nadius de marxar del districte. Han abandonat tota esperança i prefereixen arribar a qualsevol acord que puguin amb el propietari actual (per quedar-se a la granja)". Com el seu subordinat de Nyamandhlovu, proposava fer passar els animals per les granges, amb carretera o sense. En segon lloc, i més important, la qüestió va arribar a Londres. La Junta de la BSAC va reclamar informació sobre el tema i que es solucionés ràpidament. A mitjans de febrer del 1914 fins i tot el Secretari de Colònies, Harcourt, se'n va fer ressò, i va exigir que se li fes un informe sobre les queixes dels africans i com es pensaven tractar (166).

Llavors el govern va començar a rebre pressions en la direcció contrària, quan la Plumtree Farmers' Association va escriure al Departament de Veterinària per protestar contra la possibilitat de traslladar els ramats dels africans. En vista de la confusió que s'estava creant, Edmonds, el Veterinari en Cap Assistent, va suggerir fer servir el ferrocarril per moure els animals. Milton seguia pressionant per trobar una solució ràpida, però va tornar a escriure al Comissari Resident explicant-li que només podien intentar convèncer els grangers recalcitrants. Burns-Begg ja n'estava fart. La situació, li deia, "sembla que probablement

causarà molts perjudicis i descontent als nadius", i el renyava: "Li he de confessar que no puc veure cap indicació d'un esforç seriós per part de l'Administració per afrontar la qüestió i per suggerir una solució practicable" (167).

Finalment, els animals van ser traslladats a finals d'abril, i Milton en va informar Burns-Begg. Però en una carta adreçada a l'Alt Comissari per a l'Àfrica del Sud li reconeixia que el problema es repetiria en el futur, ja que no tenien poder legal per obligar els grangers a deixar passar els ramats africans si no existia una carretera que creués la propietat, i "sóc de l'opinió que aquest poder no ens serà concedit pel Consell Legislatiu fins i tot si es considerés raonable de sol·licitar-lo". És a dir, que el govern no podia imposar-se als colons en aquesta qüestió, i el Consell, dominat pels mateixos colons, no permetria un canvi legal que s'oposés als interessos dels grangers (168).

Aquesta darrera carta de Milton podria exemplificar la situació en què es trobava la ramaderia africana en el moment d'esclatar la guerra del 1914. Les limitacions de la capacitat de l'Estat per aplicar algunes de les seves normatives així com la divisió entre els Departaments a l'hora de dissenyar la millor manera per gestionar els ramats dels africans van fer que les restriccions i controls que es volien imposar no tinguessin encara un efecte significatiu. Això i un mercat que oferia preus cada cop més alts pel bestiar van facilitar l'acumulació de caps en mans dels africans i els va oferir una font d'ingressos important. Al mateix temps, però, l'augment del nombre de colons - i del seu poder polític - i un seguit de mesures aprovades pel govern, sovint a instigació dels serveis veterinaris, van anar reforçant el poder de l'Administració sobre el bestiar africà (sobre els seus moviments, llocs on tenir-lo, taxes a pagar, etc) i van fer afrontar als pagesos i pastors africans una competència creixent dels ramaders blancs. Milton advertia que en els conflictes futurs que això comportés, l'Estat no voldria o no podria imposar-se a les demandes dels colons.

La ramaderia europea el 1914

La disminució dels brots epidèmics, sobretot d'ACF, durant els anys 10 i els diversos tipus d'ajut oficial que van rebre van permetre als grangers blancs augmentar la qualitat i la quantitat dels seus ramats. Si el 1907 els europeus posseïen més de 38.000 caps de bestiar boví, el 1911 ja en tenien 164.000 (169). Ni tan sols els efectes de la sequera del 1912 van aturar aquesta tendència. El Departament calculava que la mortalitat havia estat limitada, i els grangers es van beneficiar en alguns casos dels ajuts que s'havien previst per als

africans. Pel març del 1913 uns 2.300 caps que l'Administració havia adquirit per subministrar carn als africans més afectats per la sequera, i que no s'havien consumit, van ser subhastats a Gwelo entre els ramaders europeus. Colons de Mashonaland i la De Beers els van comprar per afegir-los als seus ramats (170).

Els caps en possessió dels europeus augmentaven a un ritme superior al dels africans, i el 1912 la BSAC calculava que l'increment de la cabana europea des del 1905 havia estat del 440%, davant del 207% de l'africana. A finals del 1919 ja s'assegurava que, per primer cop, el nombre d'animals en mans dels colons era superior al dels africans (171).

Conclusió: Veterinària i ramaderia abans de la guerra

En la seva gestió dels afers veterinaris i de la indústria ramadera Nobbs va optar per la continuïtat amb les mesures que s'havien pres abans del 1908. El Director i tota l'Administració van refermar la prioritat que s'havia atorgat a la ramaderia com a font de desenvolupament econòmic i d'impuls per a la colonització. El Departament de Veterinària sempre va gaudir de més pressupostos i recursos humans que els seus col·legues d'Agricultura, i Sinclair va ser mantingut com a Veterinari en Cap.

Els ajuts oficials a disposició dels colons que desitjaven establir una explotació ramadera es van incrementar. Se'ls oferien préstecs per construir tanques o tancs de fumigació i per importar bestiar. I rebien l'assessorament dels experts del Departament Veterinari per tal que poguessin millorar la qualitat i el rendiment dels seus ramats. Les idees de Nobbs es van fer especialment evidents en el seu impuls de la recerca, que va permetre mantenir el país lliure de la pesta bovina o eradicar la ràbia. El creixement del sector ramader fins i tot va possibilitar l'aparició d'una petita indústria transformadora, en forma d'una fàbrica de làctics i una altra de *bacon*.

Els èxits assolits, però, no van ser suficients per superar un seguit de mancances estructurals que el 1914 continuaven entrebantant l'expansió de la ramaderia al país. L'ACF es va mantenir com una font constant de problemes i conflictes. Certament, la seva incidència va disminuir a partir del 1912, i això va ajudar a fer possibles les millores a què ens referíem abans, però el seu potencial per provocar crisis econòmiques i polítiques va costar més d'eliminar. Les crisis no eren tan greus pels perjudicis que causaven a la indústria - pèrdua d'animals, restriccions de moviments, despeses públiques i privades - com pels enfrontaments que es produïen entre els oficials i els colons. Les acusacions

mútues en els moments de màxima tensió i el clima de desconfiança que perdurava més enllà dels enfrontaments puntuals perjudicaven els esforços per eradicar la malaltia i per desenvolupar la ramaderia. En aquest sentit, l'oposició d'uns colons cada cop més forts políticament i les limitacions en la capacitat del govern per imposar les seves decisions van comportar l'aprovació de lleis - com la de lluita contra les malalties animals del 1911 o la d'obligatorietat de les fumigacions del 1913 - que concedien un gran pes a la voluntat dels grangers a l'hora d'aplicar-les.

Altres aspectes de la política del Departament tampoc van acabar de sortir com es desitjava. Les restriccions pressupostàries van afectar els serveis veterinaris a partir del 1912 i la recerca va ser un dels sectors que més se'n va ressentir. El 1914 Stanley Hyatt encara considerava que "Sud-àfrica en general, i Rhodèsia especialment, és el País de les Malalties. Absolutament res s'escapa de la ferotge gelosia de la Natura" (172). Els esforços per modernitzar les tècniques d'explotació dels ranxos o per ensenyar els colons a produir carn, llet o *bacon* de qualitat van assolir resultats escassos, ja fos per les mancances del país i dels Departaments governamentals o per la reticència dels grangers a adoptar noves tècniques i produccions. La indústria de transformació només va ser possible per la inversió directa de la BSAC, i no es va aconseguir ni cobrir la demanda local ni accedir als mercats d'exportació.

Pel que fa a la ramaderia africana, l'actitud oficial va ser molt semblant a la que es propugnava per a l'agricultura. Mentre la reducció de la incidència de certes epidèmies permetia el creixement dels ramats dels africans, i el mercat d'unes mines, ciutats i granges en expansió els oferia una important font d'ingressos, el govern no hi col·laborava pràcticament en res. Cap dels programes d'ajuts, préstecs o incentius que rebien els colons va fer-se extensiu als africans. En canvi, sí que se'ls van aplicar diverses mesures que augmentaven el control oficial sobre el seu bestiar, com ara taxes o restriccions de moviments. A la vegada, l'augment dels colons ocupant efectivament les seves granges va provocar una major competència pels mercats i l'inici de les expulsions dels ramats que es trobaven en terres "europees".

Val a dir, però, que l'economia en creixement de la colònia va mantenir les possibilitats dels africans per augmentar el nombre de caps que posseïen i per fer-hi negoci. I les accions del govern no eren sempre ni unívocament favorables als grangers ni lesives per als

interessos dels africans. Des del punt de vista comercial, la voluntat de facilitar el subministre de carn o llet per a les ciutats i mines a preus raonables va impossibilitar l'adopció de mesures proteccionistes per entrebancar les importacions i inflar els ingressos dels ramaders rhodesians. Fins i tot a l'hora de gestionar els ramats africans, l'Estat tenia actituds ambivalents. El Departament d'Afers Nadius, sobretot, va oposar-se a les mesures més radicals propugnades pels colons, com ara la prohibició del *lobola* o els impediments per traslladar el bestiar fins a les Reserves. Les propostes per comptabilitzar o marcar el bestiar dels africans també van trobar l'oposició dels Comissaris per als Nadius. Com en d'altres ocasions, en expressar la seves reticències el DAN barrejava els dubtes sobre la capacitat real d'implementar certes mesures, el disgust davant d'abusos flagrants i la por a provocar el descontent i la resistència entre els africans.

Els perills que s'apuntaven de cara al futur dels pastors africans provenien del creixement ara sí continuat de la ramaderia europea, assistida pel govern; del reforçament de la capacitat de l'Estat per intervenir sobre el seu bestiar, a través d'impostos, tanques o expulsions de certs terrenys; i la força política cada cop més gran que els colons estaven adquirint i que dificultava les accions defensives del DAN o dels representants de Londres a Rhodèsia i Sud-àfrica.

CAPÍTOL 25

LA CONSERVACIÓ DE LA VIDA SALVATGE

Fauna i conservació als anys 10

Durant els anys justament anteriors a la Gran Guerra, a Rhodèsia va continuar, tant a nivell oficial com popular, la discussió sobre quina seria la millor fórmula per combinar la protecció dels animals salvatges del país i el creixement de l'agricultura i la ramaderia. Les pressions per assegurar la conservació de la fauna d'una banda, i les exigències per prioritzar els interessos agraris de l'altra, es van fer cada vegada més insistents.

Alguns sectors de la població europea i dels oficials del govern asseguraven que la fauna encara era molt abundant al país. En referència als elefants, per exemple, l'any 1909 Selous afirmava que, al sud del riu Zambesi, "en conjunt hi ha un nombre molt més gran d'aquests animals vius avui (...) del que es creu habitualment". El fet que en els darrers vint-i-cinc anys l'exportació d'ivori hagués disminuït no es devia, segons ell, a la desaparició dels elefants sinó a que els qui havien sobreviscut a les grans matances dels 1870s i 80s, ara eren molt més tímids i "salvatges" i es refugiaven en àrees menys accessibles (1). En la seva visita al districte de Bulalima-Mangwe del mateix any, Nobbs el descrivia com un lloc que "encara ha de ser ocupat (per europeus) i mentrestant és el cau de la gran fauna i els gossos salvatges, el guepard, el lleopard i el lleó" (2).

Aquestes opinions i descripcions, però, convivia amb una preocupació creixent - sobre el terreny i a nivell imperial - per la necessitat de preservar la fauna salvatge, tant per raons científiques com estètiques (3). En un pamflet propagandístic adreçat als caçadors britànics, la BSAC els advertia que "Rhodèsia del Sud és encara un bon país per a la cacera, tot i que la fauna ja no és tan abundant com era en els primers dies" (4). L'Administració havia de gestionar les demandes dels grups conservacionistes i dels qui es queixaven dels perjudicis causats pels animals, dels qui creien que la fauna era abundant i dels qui la veien al caire de l'extinció.

Animals contra grangers

Una bona part dels agricultors blancs es mostraven hostils a la presència de la fauna en àrees properes a les seves granges. Especialment queixosos es mostraven els ramaders, que asseguraven que els animals salvatges els feien malbé les tanques i els obligaven a usar pastors africans per vigilar els ramats (5). El Professor Wallace ja va incloure en el seu

informe del 1908 la necessitat de reduir el nombre de lleons i lleopards si es volia expandir la indústria ramadera (6). Les pèrdues a mans dels depredadors en els anys següents van esdevenir força habituals. Alguns colons de Marandellas, per exemple, al·legaven que els lleons havien matat els animals que la Granja de la BSAC al districte els havia venut. I Nobbs descrivia els danys que patien a Melsetter els criadors d'ovelles i cabres. "Els tigres cometem actualment serioses depredacions (...) particularment si aconseguen entrar al *kraal* durant la nit i comencen a matar indiscriminadament" (7). A Lomagundi, els colons es veien perjudicats per la "prevalència de lleons i lleopards, molts dels quals estan essent constantment destruïts, però normalment no abans que s'hagin cobrat la seva part de vaques o vedells" (8).

Gairebé cap espècie s'escapava de les queixes. El 1911 el Departament d'Agricultura va realitzar experiments per tal d'espantar o destruir els "petits ocells" que s'alimentaven de les collites dels africans a l'estiu, i a l'hivern malmetien les plantacions de cereals dels colons. Mundy advertia els grangers que "En aquest afer no s'ha d'atorgar al sentiment un espai indegut". Allí on els ocells causessin danys, "no hi hauria d'haver cap dubte en reduir-ne el nombre" enverinant-los (9).

El Departament es feia ressò d'aquestes protestes i admetia que "La fauna és abundant, i en molts casos interfereix amb les operacions agrícoles, menjant-se les collites i trencant les tanques. Els ramats dels antílops més grans i els estruços salvatges són els pitjors infractors en aquest aspecte. Ells atreuen també als lleons, lleopards i altres bèsties salvatges, que d'aquesta manera entren en contacte amb els animals domèstics, i la pèrdua anual de bestiar, ases, mules, cabres i ovelles per aquesta causa ha estat considerable" (10). Uns anys més tard, reconeixien que el problema s'estava agreujant: "A mesura que els ramats augmenten, es reben més i més notícies de les depredacions dels lleons, lleopards, gossos salvatges i cocodrils, i s'han rebut queixes serioses des de moltes parts del país" (11).

Però la voluntat de protegir els interessos dels grangers no va acabar amb el desig oficial de conservar la fauna allí on es considerava possible. El 1912 el Departament feia una declaració d'intencions: "La fauna salvatge del país proporciona un subjecte de considerable interès avui en dia, ja que a mesura que la civilització avança, la fauna, a no ser que se la protegeixi, ha de desaparèixer, particularment aquella que és directament perjudicial. Simultàniament amb la seva desaparició, augmenta el desig de preservar exemplars en els

seus caus natus per sempre. Aquests dos objectius no són necessàriament oposats mútuament, i el moment ha arribat per aconseguir aquests fins, perquè, si es deixa passar massa temps més, no en quedarà cap de certes classes de fauna". La pròpia BSAC es mostrava preocupada pel fet que se'ls informés de "la destrucció il·lícita i indiscriminada de fauna, on no fa cap tipus de mal" (12). Per tant, la resposta del govern a les demandes dels grangers van ser diverses segons les circumstàncies i la prioritat que s'atorgava en cada cas a la protecció de l'agricultura o de la fauna.

El 1910, Souter Robertson, un granger acabat d'instal·lar a la seva propietat al districte de Gwelo, va escriure a l'Administrador queixant-se dels danys que els elefants causaven a les seves terres, ja que li feien malbé les collites i els arbres i li embrutaven l'aigua. Demanava permís per caçar-los. Quan es va demanar més informació als oficials destinats en aquella zona, tant la Policia com el Comissari Civil van minimitzar els danys i van desaconsellar la destrucció dels animals. Nobbs li va denegar el permís (13). Robertson va adreçar-se llavors directament a l'oficina de Londres de la BSAC, avisant-los que els consideraria responsables de les destrosses futures a la seva granja, i explicant-los que altres colons estaven en la seva mateixa situació. Es va tornar a demanar l'opinió de la Policia, i un oficial va visitar diverses granges. En el seu informe repetia que els danys causats pels elefants eren mínims i afirmava que els grangers amagaven el seu veritable objectiu: "jutjant per la meua conversa amb ells, el seu motiu principal és l'esperança que se'ls permetrà quedar-se els ullals". Es va tornar a denegar el permís per matar els animals (14).

Uns mesos tard, però, Robertson va protestar altre cop per les destruccions causades pels elefants, i ara reclamava 125 lliures de compensació. Aquesta vegada, la policia i el Comissari Civil van confirmar les explicacions del granger i van informar de danys en altres propietats. Recomanaven destruir el grup d'elefants. Clarke, que substituïa temporalment Nobbs durant una malaltia, va repetir que només els podien matar si els trobaven en el mateix moment de malmetre les collites, i denegava cap dret a compensació. Newton, en canvi, ara sí que volia autoritzar la cacera, i admetia que "L'elefant i el granger mai seran amics". Milton va refusar el pagament de compensació, però va donar permís "amb certa reticència" per disparar-los: només als mascles vells, a la resta se'ls havia d'espantar i prou (15).

L'afer es va anar complicant, primer per les protestes contra l'Administració per part de la Midland Farmers' Association i del Coronel Heyman, diputat. I després perquè la policia es negava a fer la feina: el Superintendent de la BSAP va dir al Fiscal General que els seus homes "corren un cert risc caçant elefants i no sembla gaire correcte demanar-los que ho facin". Al final, es va permetre l'ús dels serveis de caçadors voluntaris, i alguns dels animals van ser destruïts (16).

Tot i així, el Departament no era partidari de canviar la llei. Nobbs deia que era suficient per protegir als grangers "molts dels quals mantenen uns quants nois (treballadors africans) vigilant les seves collites nit i dia per protegir-les dels babuins i els porcs, per tant no es causa cap molèstia inusual als pocs grangers que poden ser molestats pels elefants". Quan la RAU va reclamar que es compensés Robertson econòmicament, Nobbs tampoc ho va voler acceptar: "Rebo queixes freqüents per danys a causa dels porcs, babuins, gossos salvatges, Fauna Reial, etc, i estic segur que es convertirien en demandes de compensació, si es pagués compensació en aquest cas". Newton hi va estar d'acord (17).

La destrucció de la fauna

La voluntat de combinar els interessos agraris i la conservació faunística, de tota manera, no va evitar l'increment de la cacera i l'eliminació de molts animals. Això es produïa o bé perquè el govern considerava que, en certs casos o circumstàncies, la protecció dels grangers era prioritària davant d'altres consideracions, o bé perquè els oficials eren incapaços de fer complir la llei del 1906 i els colons destruïen els animals il·legalment.

La legislació permetia que els prospectors miners, grangers i viatgers matessin animals si els era necessari per alimentar-se. Els Comissaris per als Nadius podien caçar per alimentar els africans del seu districte si es produïa una fam o una sequera. I també es podia usar la fauna com a font de menjar per als treballadors d'obres públiques (18). Algunes espècies no només no eren protegides, sinó que s'encoratjava el seu extermini. Per exemple, entre el 1911 i el 1914 el Departament d'Agricultura va dur a terme diverses "caceres organitzades" de babuins, i se'n van liquidar uns 4.000. Normalment, els treballadors d'una granja espantaven els micos i els dirigien cap a l'amagatall de caçadors blancs, que els disparaven (19). Els lleopards no estaven protegits ni dins d'espais considerats reserves (20). L'enginyer del Departament, Watt, donava instruccions als grangers per a la destrucció de xacals a través de fer explotar els seus caus amb dinamita (21). El 1912 es va autoritzar la

cacera de tots els hipopòtams que es trobessin en un radi de deu milles de les Catarates Victoria (22).

El Departament oferia recompenses per als colons que matessin exemplars de determinades espècies, com ara els lleons, lleopards, gossos salvatges, guepards, hienes, babuins o gats salvatges. Els colons demanaven constantment que l'import de les recompenses s'incrementés. L'any 1911 Heyman va sol·licitar-ho al Consell Legislatiu en el cas dels lleons, basant-se en el fet que "quan arribi el dia en que ens haguem lliurat dels lleons i tigres, suposarà una gran diferència per al cost de pasturar el bestiar, no només durant el dia, sinó que seran capaços de moure's a la nit, cosa que avui és impossible". La recompensa va ser augmentada (23). Dos anys més tard, però, va caldre suspendre els pagaments degut als "rígids estalvis" de l'Administració. La pressió dels colons no va afluir, i el 1914 els diputats electes van aconseguir que es reintriduessin les recompenses per als gossos salvatges i els babuins, considerats especialment perjudicials (24). Com a resultat de la persecució, la majoria de lleons i lleopards van anar desapareixent de les terres privades i es van refugiar als terrenys públics encara no ocupats (25).

L'Administració, a més, tenia greus problemes per imposar l'aplicació de la llei de cacera. Els oficials eren pocs i estaven desbordats de feina, alguns d'ells no atorgaven gaire importància a la feina de protegir els animals, i certes normes legals eren ambigües o de difícil interpretació. Molts colons feien un ús abusiu de l'autorització de caçar per alimentar-se, i mataben molts més animals dels necessaris per tal d'aconseguir carn per als seus treballadors sense haver de comprar-la o sacrificar el seu bestiar (26). Nobbs havia de reconèixer l'amplitud de les infraccions en el seu informe del 1910: "S'ha de lamentar que la cacera furtiva, la destrucció il·lícita de la gran fauna per beneficis, habitualment a gran escala, no és inusual (...) existeix una quantitat considerable de destrucció il·lícita als districtes remots on els grans antílops són exterminats cruament per caçadors i comerciants, que venen la carn als nadius, o la converteixen en *biltong*, i de les pells se'n fan regnes. Se'ns informa que els elefants són ocasionalment destruïts d'aquesta manera" (27).

La cacera generalitzada, tant si era aprovada pel govern com si es feia il·legalment, estava creant una imatge molt negativa de Rhodèsia entre influents cercles conservacionistes a Anglaterra. A principis del 1909 delegats de la Society for the Preservation of the Wild Fauna of the Empire (SPWFE), que ja s'havia queixat uns mesos abans per la liquidació

d'animals als districtes de Hartley i Lomagundi per eradicar-ne la mosca tsetse (28), van entrevistar-se amb alts càrrecs del Colonial Office. E.N.Buxton va indicar als funcionaris que "Hi ha una part de l'Imperi que destaca per la seva absència del darrer Llibre Blau (sobre la protecció de la fauna), i aquesta és Rhodèsia". Va protestar per la mort d'elefants a Lomagundi, més de 80, perquè es deia que havien causat danys a les collites dels africans de la zona. Ell reconeixia la necessitat de protegir els poblats, però creia que la cacera havia estat indiscriminada i "òbviament no va ser realitzada per motius benevolents sinó amb l'objectiu de guanys", referint-se a la venda dels ullals dels exemplars abatuts. Fins i tot es qüestionava el dret de la BSAC per gestionar la legislació sobre la fauna: "La Companyia Concessionària té el dret de prendre mesures per a la destrucció de la fauna que poden anar més enllà del que pretenia (...)? El govern central no hauria de ser consultat com a garant dels qui vinguin després, per dir-ho suaument - dels concessionaris d'un recurs de l'Imperi - i tenir dret de veto sobre mesures que poden tenir un efecte irreversible?".

L'altre delegat, Lord Cranworth, havia visitat Rhodèsia feia poc temps, i criticava els colons perquè "aparentment allà abaix tenen una visió molt més sinistra de les relacions entre la gran fauna i la mosca tsetse de la que nosaltres tenim a l'Àfrica Oriental, on em penso que puc dir que la majoria de gent creu que la gran fauna és més o menys innocent en la qüestió, amb l'excepció potser del búfal". Estava d'acord a caçar els animals que entrebanquessin el desenvolupament de l'agricultura allí on els colons s'establien, però "ben segur és un gran pas més enllà el dir que mataràs la fauna abans de portar-hi els grangers". En vista de les acusacions, R.S.Antrobus demanava explicacions a la BSAC en nom del Secretari de Colònies (29).

Nobbs, amb el suport de Newton, va defensar que la política rhodesiana no funcionava tal com la descrivien Buxton i Cranworth. El Director assegurava "que l'opinió del Govern i el poble de Rhodèsia és que la fauna ha de ser una consideració secundària davant la colonització, però (...) la matança indiscriminada aduïda per Lord Cranworth i Mr.E.N.Buxton és en bona part imaginària". A Rhodèsia, "Allí on no causa danys directament, la fauna és estrictament protegida". El Tresorer negava la validesa dels dubtes de Buxton sobre la legitimitat de la jurisdicció de la BSAC sobre la fauna del país. La seva política "no és subversiva de cap "Visió Imperial" racional o antagònica de cap "dret de futures generacions" que pugui ser reclamat raonablement" (30).

Tot i la contundència de les respostes des de Rhodèsia, la política de la BSAC es va veure influïda, ni que fos indirectament, per la pressió de les protestes conservacionistes a Londres, o per la voluntat d'evitar-les. Tres anys més tard, el Coronel Heyman va exigir al Consell Legislatiu que s'autoritzés els grangers del districte de Gwelo a matar els elefants que feien malbé les seves collites, encara que no els enxampessin en el mateix moment de causar els danys (com preveia la llei). El mateix Newton s'hi va negar, al·legant entre altres coses que, quan això s'havia permès a Lomagundi el 1906, "es va exposar l'Administració a una quantitat considerable de crítiques. Comentaris hostils van arribar des d'Anglaterra sobre la forma com s'havia fet la guerra als elefants". Per evitar que això tornés a passar, calia mantenir la llei en la seva forma actual, i quan s'autoritzaven caceres d'elefants agressius es prohibia disparar contra femelles i cries (31).

La lluita contra la tripanosomiasi

Conjuntament amb les queixes per la destrucció de collites i ramats que feien els colons, la qüestió que més va preocupar l'Administració rhodesiana durant els anys 10 va ser l'expansió de la mosca tsetse i el perill d'augment dels brots de tripanosomiasi. L'afer va provocar dos debats paral·lels però interrelacionats: per una banda, s'estaven fent estudis i debats sobre les característiques de la tsetse, sobre les formes de transmissió dels tripanosomes i sobre els lligams entre la mosca i la fauna; i per altra banda, es discutia - acaloradament de vegades - sobre la millor manera de combatre els insectes.

Com a part de les demandes de Nobbs per ampliar els recursos del Department, l'any 1909 va arribar Rupert Jack, un entomòleg que havia de dirigir la recerca sobre la tripanosomiasi, però que aviat es va veure afectat pels problemes habituals: el 1910 Nobbs lamentava que l'entomòleg no tingués temps per dedicar-se a l'estudi de la mosca perquè els grangers insistien que es dediqués a combatre les plagues de les collites. Bevan, l'altre científic del Departament que treballava sobre la tripanosomiasi, el 1911 deia que ho havia hagut d'abandonar "per dedicar més temps a altres qüestions" (32). Quan, l'any 1910, Jack va proposar que s'establís una estació experimental a Gatooma per estudiar la malaltia, la seva sol·licitud va ser refusada (33).

Des de feia uns anys existia entre els colons i alguns oficials la convicció que la mosca tsetse s'estava expandint cap a nous territoris. Jack va visitar diversos districtes per comprovar-ho sobre el terreny. Entre el 1910 i el 1911 va anar a Lomagundi, Hartley,

Sebungwe i Mafungabusi, però en alguns casos va tenir problemes per localitzar les mosques en quantitats suficients per fer-ne un estudi significatiu (34). El Departament de Colonització de Terres estava preocupat per si la possible expansió de les zones infestades podia entrebancar l'establiment de colons a certs districtes (35). L'alarma s'havia disparat quan el 1908 va esclatar un brot de tripanosomiasi a Broken Hill, a Rhodèsia del Nord, i quan el 1909 es va produir el primer cas de malaltia de la son en un europeu, William Armstrong, que havia estat caçant a Rhodèsia del Nord i que moriria a Londres sis mesos més tard (36). Per acabar-ho de complicar, Montgomery i Kinghorn, els dos especialistes que van estudiar el brot a Broken Hill van afirmar que la malaltia havia estat transmesa per una mosca diferent de la tsetse (37).

Angoixats per totes aquestes notícies, els veterinaris reunits en una Conferència regional a Pretòria pel gener del 1909 van recomanar la realització d'una expedició conjunta per estudiar la tripanosomiasi a Moçambic, on també s'havien detectat diversos brots (38). A demanda dels governs de les colònies sud-africanes, l'Alt Comissari britànic, Selborne, va preguntar als rhodesians si estarien disposats a col.laborar en l'expedició de recerca a Moçambic. A Salisbury l'oferta no va ser massa ben rebuda, ja que el Departament volia fer una expedició pròpia a Rhodèsia del Nord. Nobbs i Newton van condicionar el seu suport al fet que els expedicionaris també visitessin Broken Hill. Des de Londres, la BSAC no volia participar-hi en cap cas. Quan els altres governs van acceptar la petició de Nobbs, Rhodèsia va prometre un ajut de 250 lliures (39).

L'expedició, però, de seguida va esdevenir un maldecap més que no pas una ajuda. Tot just acordada la participació rhodesiana, el Natal va reclamar que l'estudi es comencés a Zululand, on havia esclatat un violent brot de tripanosomiasi. També es va proposar que l'inici de la recerca es posposés fins a finals d'octubre. Nobbs i Newton estaven molestos, però van acceptar el retard. Newton, a canvi, va suggerir que els expedicionaris visitessin Rhodèsia mentrestant, ja que la població estava molt nerviosa per tot l'afer. El Transvaal va accedir només a l'enviament d'un entomòleg, C.W.Howard, per fer un estudi preliminar. Quan Nobbs es va adreçar a Pretòria per demanar que s'enviés també un veterinari, li van contestar que no hi havia prou pressupost, i que, a diferència del que el Director pensava, la resta de governs no estaven tan interessats en descobrir més coses sobre la malaltia en sí, sinó en aclarir quina mosca la transmetia (40).

A sobre, la visita de Howard va ser motiu de més enfrontaments. En el seu informe, redactat el desembre del 1909, deia que no havia trobat mosques ni a Hartley ni a Lomagundi i que, per tant, "o les històries de la presència de tsetse a les parts que he visitat han estat molt exagerades, o la mosca està desapareixent ràpidament". La destrucció de la fauna li semblava la millor fórmula per evitar la futura reaparició de l'insecte. Tal com havien fet des del Transvaal, recomanava centrar l'estudi en la transmissió dels paràsits, i no trobava necessari que l'expedició visités el país (41).

Jack va dir que estava d'acord amb les idees de Howard, sempre i quan la varietat de tripanosomiasi de Moçambic fos la mateixa que la de Rhodèsia i, en conseqüència, les conclusions de l'expedició moçambiquesa fossin aplicables a territori rhodesià. Sinclair es va queixar de l'actitud de Howard que "no estava especialment interessat a perllongar la seva estada a Rhodèsia". Newton va demanar a Milton que expliqués a l'Alt Comissari que "No penso que haguem estat ben tractats per les altres parts de la proposada Comissió de Recerca Pan Africana" (42). Les conclusions de l'informe de la Comissió no van servir per gran cosa: reclamaven posar en quarentena les àrees on es detectessin ramats infectats i que es sacrificués els animals afectats. Sobre l'afer principal, és a dir, quin insecte transmetia els tripanosomes, no eren capaços de donar cap opinió mínimament conclusiva (43).

Nobbs explicava el 1910 que a l'hora d'identificar el transmissor de la malaltia "sembla que existeix una gran confusió", però Bevan ja assegurava que, almenys en els casos detectats a Rhodèsia del Sud, sempre es podia lligar la infecció amb la presència de tsetse, i no existia cap fonament per suposar que una altra mosca en fos la transmissora (44). Dos anys més tard, Bevan va començar a provar una inoculació per curar els animals infectats, que va donar uns primers resultats força positius. Un percentatge significatiu dels animals sobreviuen, sempre que se'ls atorgués un període de descans després del tractament (45). En canvi, unes proves que es van realitzar a Umtali per descobrir si, igual com passava amb les paparres transmissores de l'ACF, la fumigació del bestiar permetia eliminar la mosca tsetse, van ser negatives (46). Jack va fer estudis sobre els hàbits de residència i reproducció de la mosca, desmentint idees moltes esteses entre els colons, com ara que la separació entre les àrees on la tsetse era present i aquelles on no existia era dràstica, o que sempre es trobava en zones boscoses. L'Entomòleg demostrava com la transició entre els dos territoris era gradual i variable, i com la presència de mosca depenia de l'època de l'any:

a l'hivern, sec, molts arbres perdien la fulla, i la tsetse es concentrava prop dels rius, on hi havia més arbres de fulla perenne, que li proporcionaven ombra. Quan a l'estiu tornaven les pluges, la mosca s'escampava per les zones properes on els arbres de fulla caduca tornaven a tenir-ne (47).

Les investigacions locals i internacionals i els nous coneixements que aportaven, però, no esvaïen molts dels dubtes i incògnites que envoltaven la tripanosomiasi. De fet, ni tan sols existia unanimitat a Rhodèsia sobre si la tsetse s'estava expandint i, si ho feia, en quin grau. Sinclair, per exemple, creia que simplement estava retornant a les seves antigues àrees, a districtes com Lomagundi, Sebungwe i Hartley. I l'augment de casos de tripanosomiasi en el darrer districte no es devien "a cap extensió de les àrees de mosca tsetse, sinó al gran increment del nombre de bestiar utilitzat en connexió amb la indústria minera, i al gran nombre de granges que han estat ocupades dins i a prop dels territoris de mosca" (48). Un altre funcionari del Departament, Mundy, va visitar Hartley el 1912 i afirmava que "en els darrers quatre anys la "mosca" ha disminuït molt en quantitat", cosa que Nobbs corroborava, convençut que les àrees de distribució de la tsetse s'estaven reduint (49).

L'any 1910 la Liebig's va rebre informes sobre la possible presència de tsetse en un dels terrenys que havia seleccionat per a un dels seus ranxos, al districte de Shangani. Milton es va almar i va demanar que hi enviessin Jack a comprovar-ho en persona. L'Entomòleg hi va anar, i no va ser capaç de localitzar cap mosca. Però els africans de la zona i el Comissari per als Nadius li van dir que l'insecte s'estava escampant a noves àrees des del 1904. Jack va calcular que estava viatjant cap al sud a una velocitat de 10 milles l'any (50). Aquell any es va expulsar alguns grups de població tonga de les proximitats del Zambesi per evitar nous brots de tripanosomiasi, i el 1913 es van evacuar 6.000 persones del riu Sengwa per aturar l'expansió d'un altre brot. Al districte d'Inyoka també es va detectar un augment de la presència de tsetse a partir del 1910 (51).

Cap al 1913-14 l'opinió majoritària del Departament era que, efectivament, la mosca s'estava expandint. Sinclair reconeixia que "la impressió general és que les àrees de mosca tsetse, en total, s'han estès". I Bevan explicava que l'insecte "ha mostrat un marcat increment en nombre i distribució, i una tendència a establir-se a les àrees d'on va desaparèixer en el temps de la pesta bovina" (52). Jack, en canvi, es mantenia escèptic sobre la veritable naturalesa d'aquesta expansió. El 1914 va visitar el districte de

Lomagundi i va explicar a Nobbs que l'increment de la tsetse no era tan generalitzat com es deia, i l'advertia: "Sembla que els caçadors no perden cap oportunitat per mantenir les alarmes sobre la mosca, però una part considerable de les afirmacions provinents d'aquestes fonts semblen completament sense fonament" (53). Va publicar un article al *Rhodesia Agricultural Journal* amb la intenció de "desmuntar els vagues temors expressats a vegades que existeix la possibilitat que la mosca tsetse escombri tot el país, portant la mort i la destrucció amb ella". Les àrees infestades eren molt limitades i "les úniques parts d'aquest Territori on la "mosca" s'ha estès en els darrers anys, i ha amenaçat de reocupar els seus caus anteriors a la pesta bovina són aquelles que no han estat tocades per la mà de l'Europeu (...) No hi ha cap perill d'una invasió de tsetse a les parts colonitzades" (54).

La mosca tsetse i la fauna

El punt més important i conflictiu en la lluita contra la tripanosomiasi, però, no era descobrir si la mosca s'estava expandint en major o menor grau, sinó trobar la política més adequada per combatre-la allí on existia i prevenir-ne l'extensió cap a nous districtes. Com hem apuntat en la tercera part, molts colons i oficials estaven convençuts que la tsetse depenia dels animals salvatges per alimentar-se i, per tant, liquidar la fauna asseguraria la desaparició de l'insecte. Aquest plantejament era molt polèmic, a causa de la destrucció faunística que comportava, i de l'existència de nombrosos crítics a Rhodèsia i Anglaterra, que eren escèptics davant de la teoria del lligam directe mosca-fauna.

Quan es va detectar un augment de la presència de mosca al districte de Hartley el 1909, el diputat Brown va reclamar que s'obrís la zona a la cacera lliure, ja que la tsetse havia desaparegut quan la pesta bovina va matar els antílops, i ara que la fauna s'estava recuperant, l'insecte tornava amb ella: "S'ha dit que si obren el país atreuran tots els caçadors de pells, caçadors de *biltong*, i altres del Transvaal, i la fauna seria totalment exterminada. Bé, això és el que es desitja. Ens hem de lliurar de la fauna immediatament". En contestar-li, Nobbs va mostrar els dubtes del Departament i la reticència a sancionar l'extermini massiu. Primer calia assegurar-se de quins animals alimentaven la mosca: "Tothom estarà d'acord que no hi ha necessitat de liquidar animals innocents. Hem de conservar la fauna que poguem al país, però si transmeten malalties, la fauna ha de desaparèixer". Es va obrir a la cacera lliure una part del districte, no tot (55).

Entre els defensors de la relació tsetse-fauna s'hi comptava un dels caçadors més famosos del moment, Frederick Selous. Ell estava disposat a acceptar que la mosca no actuava de la mateixa forma a tot arreu, ja que donava crèdit als informes de l'Administrador de Nyasaland, Sir Alfred Sharpe, que explicava com en aquell territori es podia trobar tsetse en llocs amb poca fauna, cosa que feia pensar que la sang humana ja li oferia prou aliment. En canvi, al sud del riu Zambesi la situació era diferent. Selous havia estat testimoni de la liquidació dels grans ramats de búfals al nord del Transvaal els 1870s i a la regió de les catarates Victoria els 1880s, i en tots dos casos la tsetse havia disminuït quan els búfals van desaparèixer. Si la matança dels búfals no va causar el retrocés de la mosca, "no conec cap altra teoria que pugui explicar la seva desaparició". Ell ho tenia clar: "en aquesta part de l'Àfrica la relació entre la mosca tsetse i el búfal ha estat molt estreta (...) la mosca tsetse no va sobreviure gaire temps sense accés a la sang dels búfals". A part dels búfals, la mosca també s'alimentava d'altres animals, ja que ell disposava d'informes sobre alguns territoris del Transvaal on la tsetse havia desaparegut i, en canvi, encara hi quedaven búfals (56).

Els directius de la BSAC compartien aquests plantejaments. El 1910 Wilson Fox explicava en un informe que "La prevalència de mosca tsetse en extenses àrees, especialment a Rhodèsia del Nord, és una condició que continuarà restringint la colonització europea a molts districtes que altrament podrien ser adequats (...) Sense dubte, a mesura que la fauna desaparegui la mosca disminuirà, però durant molts anys se l'ha de considerar un factor retardant" (57).

Com en el cas de la cacera per protegir les collites, el debat va traspasar les fronteres rhodesianes. L'any 1911, Robert Coryndon, que havia estat l'Administrador de la Companyia a Rhodèsia del Nord-Oest (58), va escriure a Milton, preocupat per les notícies que li havien arribat sobre les intencions de liquidar la fauna rhodesiana per tal d'eliminar la mosca tsetse. Ell s'hi oposava totalment, i explicava que una mesura semblant s'havia pres a Zululand sense cap èxit (59). Els seus contactes en aquell territori li asseguraven que la mosca no havia reulat. Segons la seva opinió, "mai ha estat *demonstrat* que t'alliberaràs de la mosca matant la fauna", i discrepava totalment de les idees de Selous: "Lamento molt l'actitud que Selous ha adoptat sobre aquesta qüestió. Crec que els seus arguments estan totalment equivocats però s'ha mantingut en el seu raonament durant tant de temps que suposo que troba molt difícil reconèixer el seu error". Com que era molt conegut i respectat,

la seva opinió era molt escoltada i Coryndon estava intentant convèncer-lo perquè fes alguna declaració pública en contra dels lligams entre la tsetse i la fauna.

Com a teoria alternativa, Coryndon defensava que la mosca no depenia de la sang de mamífers per sobreviure, sinó que "Sembla raonable que puguin dependre dels sucres de substàncies vegetals". Si depenguessin de la sang, caldria liquidar tots els animals, fins i tot els ocells, cosa impossible d'efectuar. La millor opció seria netejar el bosc i els matolls de certes àrees per prevenir l'expansió de la mosca a través d'elles (60).

Coryndon adjuntava a la carta un informe redactat pel Guardià de la Reserva de Fauna del Transvaal, J.Stevenson-Hamilton (61), que recolzava els seus plantejaments. Stevenson creia que la situació ara no era igual a la d'abans de la pesta bovina, i les observacions fetes abans del 1896 no eren vàlides. De fet, "molta gent raonable a Sud-àfrica ha arribat a la conclusió que la fauna, almenys al sud del Zambesi, ha estat reduïda al límit més baix compatible amb la supervivència de les espècies, i per tant s'ha d'establir una prohibició de qualsevol destrucció general en vista de que ara no està present enlloc en nombre suficient per amenaçar l'agricultura o menjar-se l'herba requerida pel bestiar". Certs sectors de la població, però, volien continuar les matances: "Un és la classe de caçadors professionals, l'agitació dels quals es deu a raons prou òbvies", i l'altra són els colons d'origen anglòfon, convençuts del lligam mosca/fauna. Les matances efectuades a Zululand havien estat un fracàs, i seria un error repetir-ho a Rhodèsia: "No tinc cap dubte que quan la fauna hagi desaparegut, molts es penediran de la seva actitud actual".

Estava segur que la mosca no depenia de la fauna i que xuclava la sang de qualsevol animal. Al riu Save els búfals van tornar després de la pesta, i la tsetse no, i ell disposava d'informes de Rhodèsia del Nord-Oest on es veia clar que l'insecte havia desaparegut de zones plenes de fauna, i havia augmentat en d'altres on els animals salvatges eren escassos. Per eliminar la tsetse "L'única manera, en la meua opinió, és atacar la *flora* i no la *fauna*; tallar els matolls espessos on la mosca es refugia" (62).

Fins i tot el cònsul britànic a Lourenço Marques (actual Maputo), R.C.F.Maugham, va voler dir la seva en l'afer. Va escriure una carta al *Lourenço Marques Guardian* on es queixava de les peticions dels colons a Rhodèsia i Nyasaland en favor de la liquidació de la fauna, perquè així "és defensat sense base científica i, en la meua opinió, il·lògicament, que la mosca tsetse pot ser exterminada, i el bestiar i els animals domèstics podran viure sense

perill ni molèsties". La seva experiència a Moçambic li demostrava, en canvi, que a moltes regions la mosca es podia trobar allí on la fauna era escassa, i a la inversa. Per acabar, advertia que "si les coses salvatges interessants i boniques d'aquest gran continent han d'avançar cap a la perdició sense ser jutjades ni condemnades, la posteritat exigirà una gran responsabilitat en el futur als culpables d'una injustícia tan insòlita i irreparable" (63).

Totes aquestes opinions no van convèncer els oficials rhodesians. Fleming, el cap de Sanitat a la colònia, va admetre que no ho tenia clar. Algunes idees de Coryndon semblaven encertades, però a districtes com Lomagundi i Pungwe la mosca havia desaparegut quan la fauna va ser eliminada per la pesta. Milton va contestar a Coryndon que no s'havia pres cap decisió final, i que "espero que no sigui considerada necessària", però si després d'escoltar totes les teories seguien existint dubtes, "l'Administració estaria justificada per prendre qualsevol mesura que tendeixi a la seguretat del Territori". És a dir, la protecció del bestiar i l'agricultura era prioritària davant de la conservació (64).

Dins del Departament d'Agricultura les opinions eren diverses, però a poc a poc es va anar estenent el convenciment que la mosca i la fauna efectivament estaven lligades, i que la cacera generalitzada podia servir per aturar el creixement de la tsetse. Els dos oficials que s'encarregaven de la recerca sobre la tripanosomiasi, Jack i Bevan, eren els més reticents a recomanar les liquidacions, però la resta del Departament cada cop n'estava més convençut. L'any 1913 Fleming va proposar liquidar tots els animals d'una zona específica de territori per comprovar si això era veritablement efectiu per eradicar la mosca. Jack, s'hi va oposar, ja que "Existeix un fort desig d'evitar la destrucció de la fauna natural del país mentre sigui possible fins que l'amenaça de la prevalència de la gran fauna per al benestar humà hagi estat provada definitivament". I a més l'experiment no donaria resultats conclouents a no ser que es fes durant diversos anys. Nobbs hi va estar d'acord (65).

Malgrat això, la liquidació d'animals per aturar la tsetse es va anar fent més freqüent. L'octubre del 1913 es va suspendre l'aplicació de la llei de cacera al districte de Lomagundi durant un any, i certes àrees de Sebungwe i Hartley van ser obertes a la caça lliure i sense restricció (66). El Departament en va valorar positivament els resultats, ja que la matança a Hartley "sembla haver assolit el seu objectiu en gran mesura, ja que la mosca no és tan abundant com abans, i malgrat que el bestiar domèstic està més àmpliament distribuït pel districte, no se sap que hagi estat afectat per la mosca". Tot i no poder garantir que la

liquidació de la fauna faria desaparèixer la tsetse, "tot apunta que aquest resultat ha estat assolit" (67).

Jack i Bevan van mantenir les seves reserves davant de la política d'extermini. Quan el setembre del 1914 Charles Gray, aleshores Cap de Veterinària de la Unió Sud-africana, va demanar informació sobre els resultats de les caceres a l'hora de fer retrocedir la tsetse a Rhodèsia, Bevan va indicar que la mosca no estava en expansió, "Si hi ha algun canvi és una reducció en nombre des de la neteja de llenya per a les mines". I la destrucció de la fauna era "un factor negligible" (68). Ell sempre va mantenir que les matances eren un error, perquè "en absència de la gran fauna hi ha centenars d'altres animals més petits que servirien (per alimentar la mosca)", així com la sang humana i la del bestiar (69). Tot i acceptar que la mosca estava lligada a la presència de fauna més que no pas a la vegetació, Jack va continuar criticant les caceres, ja que eren cares i resultava impossible eliminar tots els animals salvatges. Alguns de petits i molt nombrosos, com els facoceros, eren portadors de tripanosomes igual que els grans antílops (70).

Però les seves idees eren minoritàries. L'any 1914, Edmonds, que substituïa Nobbs temporalment, escrivia a l'informe anual del Departament que l'objectiu principal en la lluita contra la tsetse era "obrir uns quants milions d'acres de terra que són adequats per a l'ocupació humana. La forma més fàcil d'aconseguir aquest objectiu sembla ser destruint la mosca, i de les diverses maneres recomanades per alliberar-se de la mosca, la que atreu més als estudiants de la història sud-africana és aïllar-la del seu subministre natural d'aliment destruint la gran fauna" (71). Aquell any es va obrir una nova àrea, a Sinoia, per a la cacera indiscriminada. Un cop acabada la guerra, Nobbs va autoritzar una liquidació total de fauna al territori entre els rius Gwaai i Shangani, que va provocar una mortaldat massiva (72). L'Anuari Oficial de la colònia de l'any 1924 recolzava les proves fetes durant els anys anteriors per demostrar els lligams entre l'expansió de la fauna i de la tsetse i considerava necessària la liquidació: "El mètode és cru, l'èxit dubtós, i la destrucció de fauna salvatge lamentable, però en l'estat actual dels coneixements aquest mètode sembla ser la millor solució al problema" (73).

Explotació comercial de la fauna

Els intents per establir indústries viables per explotar els animals salvatges no van tenir cap èxit. Tot i que els documents propagandístics de la BSAC asseguraven que "No existeix cap

raó per la qual la cria d'estruços no s'hagi de desenvolupar a gran escala a Rhodèsia" (74), el sector no va prosperar. La demanda de plomes d'estruç va disminuir als anys 10, i la guerra en va aturar l'exportació. La mateixa Companyia va haver d'abandonar els plans que tenia per criar els ocells al seu ranxo a Shangani (75).

Tampoc van funcionar les proves realitzades per utilitzar zebres o elands com a animals domèstics. A.R.Jelliman, de Macheke, n'havia capturat a la regió d'Umvukwe Hills i havia creuat les dues espècies. Al principi es va produir una elevada mortalitat, però després es va poder usar els animals per a estirar les arades i els carros. De tota manera, Jelliman va acabar venent els exemplars a Carl Hagensbeck, un gran col·leccionista d'Hamburg (76).

La població africana i la cacera d'animals

Des de l'aplicació de la llei del 1906, els africans havien anat veient com el seu accés als animals salvatges es retallava. Les llicències necessàries per caçar eren massa cares per a la majoria, o els eren denegades. I el govern imposava una política de desarmament de la població africana com a mesura de prevenció contra noves revoltes. L'any 1914 el Comissari en Cap per als Nadius refermava la necessitat de mantenir els africans allunyats de les armes de foc, que només s'havien de permetre com a privilegi i "recompensa" del govern per a caps especialment influents i provadament fidels a l'Administració (77). L'aprovació de la Taxa sobre els gossos el 1912, que va reduir el nombre d'aquests animals en mans dels africans, també els dificultava la cacera.

Aquesta política podia deixar als pagesos indefensos davant dels danys causats pels animals salvatges. El 1909 el Comissari per als Nadius del Nord de Mazoe demanava que els kudus fossin considerats com a fauna de classe "B" segons la legislació, cosa que permetria caçar-los amb una llicència més barata. Aquests antílops eren molt nombrosos, "i un si no dos ramats es poden trobar sempre al voltant de les terres de pràcticament tots els *kraals*". Nobbs no ho va aprovar, i Newton tampoc, ja que "Aquest és un dels pocs llocs on hi ha alguns kudus" (78). Un any després, el Comissari del districte de Makoni demanava exactament el mateix, en vista que "A totes les parts del Districte els nadius es queixen de les dificultats que pateixen per salvar les seves collites de les depredacions dels kudus; molts han hagut de tancar les seves terres". Nobbs i Newton ho van tornar a refusar (79).

El mateix 1910, el Comissari a Mtoko informava al seu superior que els africans del seu districte estaven caçant animals, "tot i que no a gran escala". Ell pensava advertir-los, però

potser si ho feia el Comissari en Cap l'efecte seria més immediat. El Comissari en Cap, Taberer, va fer l'advertiment quan va visitar el districte l'any següent. Els caps locals, però, li van dir que Selous havia signat un acord de protectorat amb ells en nom de la Companyia el 1891, i que els va prometre que podrien caçar sense necessitat de llicències. Taberer els ho va negar i "Es van ofendre molt, i van mostrar obertament els seus sentiments sobre la qüestió. De tota manera, em vaig mostrar ferm amb ells, i de forma reticent van acordar respectar la meua decisió". Tot i la "fermesa", Taberer volia saber si Selous havia fet aquella promesa (80). Selous va enviar una carta de resposta a l'Administració assegurant que ni tan sols va tractar el tema de la cacera amb els caps de Mtoko l'any 1891, ja que aleshores no hi havia cap llei en vigor ni cap llicència de la qual poguessin ser exempts. L'acord de protectorat va ser llegit i traduït fidelment als caps, i no hi havia cap clàusula referent a la cacera (81). Els africans de Mtoko no van aconseguir cap exempció.

El govern també va intentar aturar la cacera d'animals per part de grups de població san, que vivien i caçaven a la regió fronterera entre Rhodèsia i Bechuanaland. El 1913, les autoritats del Protectorat van demanar ajut als rhodesians per fer una patrulla conjunta i arrestar els san que havien matat animals protegits a Bechuanaland, i que movien bestiar il·legalment a banda i banda de la frontera. El Comissari per als Nadius de Plumtree va fer arribar la petició a Bulawayo, afegint que "No hi ha dubte que els boiximans destrueixen fauna, elefants entre d'altres, però la gent de Khama probablement ho fan també". Khama era el cap principal dels tswana dins del Protectorat. Tot i que Newton no ho considerava gaire important, la patrulla conjunta va ser enviada a finals d'any (82).

L'encarregat de l'expedició, Mocke, va informar de l'arrest de quaranta-dos san, la majoria acusats de robar bestiar. Molts altres, però, havien fugit. Sobre la cacera furtiva, Mocke explicava que "El dany que aquests nadius fan a la fauna és incomprendible. Cada família té un rifle, i viuen només de la fauna, cosa que mostra que els animals salvatges han de ser caçats en gran nombre per mantenir-los vius. La fauna és molt salvatge només degut a que és caçada cada any pels boiximans". Ell afirmava que els san rebien les seves armes i municions dels tswana: "El fet que els nadius Bechuana estiguin autoritzats a portar armes i munició és prova suficient que hi ha menys fauna a Bechuanaland que a Rhodèsia. Naturalment, els nadius cacen allí on es pot trobar fauna en abundància". No en tenia proves, però estava segur que la gent de Sekgoma, un cap tswana de la regió, caçava

elefants i utilitzava els san com a rastrejadors. En pagament, els donava armes i munició (83).

El Comissari en Cap a Bulawayo, Taylor, era escèptic amb els resultats de les patrulles: "La qüestió de posar sota alguna forma de control els Boiximans que habiten en aquesta part del Territori i viuen una vida nòmada, ha rebut l'atenció d'aquest Departament des de fa un temps considerable. Al districte de Wankie vam tenir èxit en convèncer-ne uns quants a establir-se i a ocupar terra sota el Cap Dinga. Però és un procés molt lent i no es pot aconseguir cap solució satisfactòria del problema mentre continuïn rebent armes i munició de la gent de Khama". Ell suggeria l'enfortiment de la col.laboració amb les autoritats de Bechuanaland i potser l'establiment de més policia a la regió fronterera (84).

Les dificultats per fer efectiu el control del territori a la frontera occidental o per aplicar les lleis de cacera als san només eren un reflex de les limitacions que l'Estat demostrava a l'hora de fer complir la legislació, i que oferien marges d'actuació autònoma a les poblacions africanes. El Departament d'Agricultura no tenia personal dedicat específicament a la protecció de la fauna, i els Comissaris per als Natus estaven desbordats de feina. En aquestes circumstàncies els san no eren els únics capaços d'esquivar les reglamentacions. A més, la pròpia Administració flexibilitzava les disposicions en determinats casos: quan es van produir les sequeres del 1912 o del 1916 es va autoritzar els africans a caçar en certes àrees. En la lluita contra la tripanosomiasi fins i tot es va permetre que els africans portessin armes de foc per col.laborar en les matances selectives (85).

La llei del 1914

Els incompliments de la llei del 1906 per part de blancs i africans, els danys ocasionats per la fauna a les granges, els problemes amb la tsetse i les pressions conservacionistes locals i metropolitanes van impulsar el replantejament de la legislació vigent. El 1913 el Departament anunciava que s'estava estudiant una possible esmena legislativa, basada en el principi que "Mentre que són necessàries mesures urgents i fermes per preservar alguna de la fauna més rara, per altra banda molts danys són causats per algunes classes d'antílops ara protegits, i ha arribat el moment que els interessos de la fauna deixin lloc a les demandes de les collites i el bestiar". Nobbs donava el mateix missatge a les pàgines del *Rhodesia Agricultural Journal*: "mentre la fauna ha de retrocedir davant el progrés de la civilització,

seria un afer que lamentàriem sempre si la matança indiscriminada o l'extermini total de la fauna salvatge fossin permesos" (86).

El maig del 1914 el Consell Legislatiu va formar un Comit  per estudiar la reforma de la llei, integrat per tres diputats electes (Coronel Napier, George Mitchell i J.A.Edmonds) i Newton i Nobbs. La preocupació principal dels colons era que se'ls facilités la cacera dins de les seves terres. Napier reclamava que "el terratinent tingui control sobre la fauna a la seva pròpia granja (...) Han de recordar que en l'estat actual del país podria ser necessari netejar completament de fauna una granja (...) el granger vol el dret de caçar animals a la seva terra sempre que ho cregui desitjable". El Comit  va fer un esborrany en qu  es feia especial atenció als danys que feien els animals als equipaments i instal.lacions, a part de les collites, que ja estaven previstes a la llei anterior. També s'accedia a les demandes dels diputats i es permetia als grangers caçar lliurement a la seva propietat. Tal com va ser aprovada, la Game Law Amendment Ordinance del 1914 permetia a l'amo d'un tros de terra o a qui en tingués un Perm s d'Ocupació (arrendatari) caçar-hi animals, i també autoritzar terceres persones a fer-ho, pagant només una llicència anual d'una lliura esterlina. En la discussió parlamentària, Mitchell es va alarmar pel fet que la llei parl s d'autoritzar "persones", sense més especificació: "No crec que sigui la intenció que l'usuari d'un perm s d'ocupació o l'amo d'una granja delegui els seus poders als Cafres. Crec que la intenció hauria de ser una persona europea i no un natiu (...) no seria desitjable que els nadius fossin autoritzats a portar una arma". Nobbs li va assegurar que no es volia canviar la llei d'armes, i es va afegir la paraula "europea" a l'Ordinança (87).

La llei de seguida va causar problemes. Els termes d'autorització eren tan vagues que pel juliol del 1914 Newton ja estava demanant canvis legals a la Fiscalia General, perquè es podia obtenir la llicència per caçar en una granja privada sense donar el nom de l'amo ni oferir proves que se n'havia rebut el consentiment. La Fiscalia va dir que "Aquesta  s una llei permissiva", i era legal obtenir la llicència i posar-hi el nom del granger "més tard" (88). Els grangers tenien fàcil abusar de les prerrogatives que se'ls atorgaven, i es donaven casos en què autoritzaven per caçar a les seves terres a agents de companyies pelleteres o d'elaboració de *biltong* (89). El 1916 Nobbs es va sumar a la demanda per modificar la llei i el 1917 es va aprovar la Game Law Further Amendment Ordinance, que eliminava la possibilitat que un granger autoritzés una altra persona a caçar a les seves terres (90).

La creació de Reserves de fauna

L'any 1909 Nobbs ja apuntava que caldria establir reserves per als animals salvatges del país. Li deia a Newton que "Crec que és molt desitjable crear reserves de fauna o parcs nacionals com a santuaris per a certes espècies i que haurien de ser demarcades abans que l'ocupació del país avanci més i que haurien de ser de tamany limitat i a diferents localitats, diguem quatre més que no pas en un racó gran i remot on la cacera furtiva seria fàcil i la protecció difícil, especialment, si estés a la frontera, d'expedicions estrangeres" (91).

L'any següent, en un informe sobre l'estat dels boscos rhodesians, James Sim propugnava que "Per tal de crear un santuari, jo suggeriria que totes les reserves forestals es constituïssin en reserves de fauna en què la gran fauna és especialment protegida". L'oficial encarregat dels boscos hauria de caçar els animals perjudicials (carnívors, etc), però "hauria de ser part de les seves obligacions evitar qualsevol cacera a la reserva". Només quan es considerés que una espècie era molt nombrosa se'n podria autoritzar la destrucció, sota supervisió oficial, per part d'individus o grups que paguessin una llicència (92).

Totes aquestes propostes van quedar en paper mullat i no es va fer res. Quan es va aprovar la llei del 1914, el diputat Lionel Cripps va recuperar la idea de les reserves: "He votat a favor de l'Ordinança amb un cert dolor, ja que penso que tindrà l'efecte d'exterminar molts tipus de gran fauna del país". Per tant, sol·licitava al govern "que prengui en consideració la qüestió de proclamar un santuari en algunes àrees on no existeixi la mosca" (tsetse). Mitchell va advertir que "s'hauria d'anar amb molta cura a l'hora d'establir la reserva de fauna, de forma que no fos una font de perill per a les granges al costat de les fronteres de la reserva". Nobbs va anunciar que la creació de santuaris ja estava previst, però que "Existien dificultats per seleccionar llocs adequats perquè els confins del país òbviament no són apropiats per a aquest propòsit. L'objectiu és científic i desitgem permetre als habitants del país, quan viatgin a través dels santuaris, veure la fauna en la seva condició natural" (93). El primer parc nacional no es va establir fins l'any 1926, quan Nobbs va aconseguir que una part de l'antiga propietat de Rhodes a Matopos rebés aquest estatus (94).

L'agricultura avança, la conservació retrocedeix

Els primers anys de mandat de Nobbs com a Director del Departament d'Agricultura van estar acompanyats per una conflictivitat creixent entre els interessos i les demandes dels grangers i les crides en defensa de la fauna per part dels conservacionistes locals i

metropolitans. A mesura que l'agricultura i, sobretot, la ramaderia europees anaven ocupant més terreny, els efectes negatius - reals o percebuts - que els animals salvatges tenien sobre l'activitat econòmica s'agreujaven: els carnívors devoraven el bestiar, els antflops i elefants malmetien collites i tanques. I l'amenaça d'un "retorn" de la mosca tsetse i d'una multiplicació de casos de tripanosomiasi preocupava els colons, l'Administració i la Companyia.

En resposta a totes aquestes circumstàncies, Nobbs i la resta del govern no van dubtar a prioritzar l'avenç de l'economia agrària i van recolzar les caceres d'animals considerats perjudicials o van impulsar matances indiscriminades de fauna per aturar la tsetse. Uns colons cada cop més exigents i amb un poder polític reforçat van aconseguir l'aprovació de la llei del 1914, que sancionava el seu dret gairebé absolut sobre els animals que es trobessin a les granges. Si a tot això hi afegim les dificultats de l'Administració per perseguir el furtivisme de forma efectiva, podem parlar d'un període d'increment de la cacera i de reducció del nombre d'animals salvatges en certs districtes.

Però, com en els altres aspectes sotmesos a la jurisdicció del Departament d'Agricultura, les coses no van ser tan simples o unidireccionals com podria semblar. Tot i prioritzar el creixement econòmic, l'Estat i els funcionaris tenien altres objectius. La necessitat d'assegurar la conservació de la fauna per raons comercials, científiques o estètiques era compartida per molts oficials i per alguns colons, que volien evitar l'extinció de les espècies africanes i la mortaldat "innecessària". Per tal d'aconseguir-ho, la capacitat del govern per dir *no* als colons no va desaparèixer i moltes demandes per matar animals suposadament perjudicials van ser denegades. Entre els oficials del Departament existia la convicció que algunes queixes per "danys" o l'alarma per una "invasió" de tsetse eren exagerades. Fins i tot en el cas de la lluita contra la mosca, individus com Jack i Bevan van mantenir el seu escepticisme davant de l'efectivitat de les matances, i van abonar els dubtes sobre la certesa científica del lligam directe fauna/tsetse. A més, quan els conservacionistes locals no eren prou forts o nombrosos, es podia comptar amb la intervenció en defensa de la fauna d'individus i associacions britàniques influents. Exemples d'aquestes complexitats i contradiccions són la llei del 1914, que autoritzava els grangers a fer gairebé el que volguessin, però que el 1917 es va esmenar; i l'actitud de Nobbs, que permetia matances indiscriminades i era un defensor de la creació de santuaris protegits.

La mateixa combinació de factors es podia detectar en l'actitud vers la cacera realitzada per africans. Per una banda se'ls sotmetia a un control cada cop més ferm per part de l'Estat i se'ls aplicaven normes discriminatòries - en la llei o en la pràctica - a l'hora de regular l'accés a les llicències o la possessió d'armes. Però per altra, els oficials del NAD reclamaven permisos especials en casos de sequera o d'atacs d'animals a les collites i ramats, mentre se'ls permetia participar en les liquidacions anti-tsetse. Com en el cas dels colons, ni el NAD ni altres Departaments es veien capaços d'aturar les violacions de la llei i el furtivisme.

CAPÍTOL 26

LA POLÍTICA FORESTAL

Nobbs i els recursos forestals

Ja hem vist com Eric Nobbs provenia d'una família amb destacats defensors de la conservació dels boscos i la vegetació de l'Àfrica Austral i com, mentre ocupava càrrecs de responsabilitat al Cap havia propugnat una gestió que ell considerava més moderna i eficient dels recursos forestals (1). En això, estava en sintonia amb la preocupació que aquestes qüestions suscitaven a Anglaterra i a Sud-àfrica. Durant el seu viatge per l'Àfrica Oriental, Churchill es va interessar per la política forestal a Kenya, on segons ell "Resulta de vital importància evitar que aquests boscos siguin delmats per mans malgastadores i temeràries, però no és menys transcendental que el Ferrocarril d'Uganda obtingui la fusta a bon preu". Un cop es formés un Departament Forestal existia "el perill que la silvicultura es converteixi en l'únic objectiu", cosa que provocaria alces en el preu del combustible i un perjudici econòmic. El seu consell era que "El que fa falta aquí, com a qualsevol altre lloc, és assolir un grau de compromís harmoniós entre tants interessos contraposats i conflictius" (2). El 1909 es va fer una Conferència internacional a Washington, en què representants nord-americans, canadencs, mexicans i de Terranova van discutir sobre la necessitat de protegir els boscos. I a Anglaterra una Comissió Reial també ho havia reclamat (3). El 1907, un col·lega de Nobbs als serveis agraris del Cap, F.E.Kanthack havia tornat a advertir l'Administració sobre els perills inherents de la deforestació: el canvi de règim pluviomètric, l'erosió dels sòls, la pèrdua d'aigua que els arbres retenien, etc. Exigia l'aprovació de lleis prohibint calar foc a la savana, i l'afirmació del control estatal dels boscos (4).

En arribar a Rhodèsia, Nobbs es va trobar sobre la taula l'informe del Professor Wallace, que incloïa diverses indicacions sobre la política forestal que s'havia de dur a terme al país. Creia que era necessari impulsar la reforestació, en vista de la destrucció d'arbres causada per europeus i africans. Entre altres raons per fer-ho citava que l'augment de la massa forestal tindria una "influència beneficiosa sobre el clima", tot repetint els mateixos arguments de Kanthack: no es formarien torrenteres, i l'aigua seria retinguda pels arbres, que atreïen les boires i, per tant, la pluja. Aconsellava contractar un oficial dedicat íntegrament a la gestió forestal (5).

Nobbs, en canvi, preferia esperar abans de nomenar algú. La seva prioritat era obtenir un informe "per part d'una autoritat competent" sobre la situació dels boscos rhodesians i que aportés una guia sobre la millor manera de gestionar-los. Li deia a Milton que "jo mateix tinc coneixements de silvicultura", però no podia dedicar el temps que caldria per fer l'estudi. Recomanava que es considerés Thomas R. Sim, antic Conservador de Boscos del Natal com a possible redactor (6). L'opinió del Director sobre els boscos era molt semblant a la que havia expressat Churchill: "En referència a l'ús de la fusta, sembla que hi ha dues visions extremes, i la veritat probablement es troba al mig. Alguns consideren la destrucció de fusta nativa, fins i tot de malesa, a la savana, com una mena de sacrilegi, que serà seguit aviat per un canvi en el nostre clima, la conversió de la nostra savana en *karoo*, els nostres rius en barrancs, i els nostres *vleis* en terres àrides. Altres, en canvi, veuen tots els arbres com a adjunts de la mineria i la prospecció, per ser agafats quan es vulgui, sense considerar el malbaratament causat, o les futures necessitats de la comunitat, o la regeneració de les àrees devastades". Ell volia combinar l'explotació dels boscos per a la mineria i altres indústries, però alhora conservar-los perquè el subministre de fusta fos sempre possible i per salvaguardar els "altres interessos de naturalesa climàtica i hidrogràfica" (7).

Una altra característica de les intencions i pensaments de Nobbs era el seu desig de conservar els boscos i les espècies locals allí on fos possible. En els seus anys de mandat va dedicar una especial atenció a les antigues propietats de Rhodes a Matopos, on la BSAC havia iniciat plantacions d'arbres exòtics. En contra de l'opinió de l'informe de Hutchins del 1903, Nobbs va criticar aquesta decisió, mentre defensava la conservació de bona part del terreny que "no ha estat tocat per l'home civilitzat i es manté en el seu estat natural de grandesa salvatge amb només ocasionals horts i *kraals* nadius, tal com ha estat des de temps immemorial". La zona era ideal per "preservar a perpetuïtat les circumstàncies naturals primitives de Sud-àfrica que s'estan esvaïnt tant ràpidament per tota la resta del subcontinent". A més, "Els pocs nadius de l'àrea no han de ser molestats, ja que els seus pintorescos *kraals*, els seus vestits, bestiar, collites i costums afegirien factors d'interès per a molts visitants". Com molts altres contemporanis seus, Nobbs ignorava les veritables relacions entre els africans de Matopos i el seu medi ambient, així com els canvis que l'acció d'aquests habitants provocava en els boscos o la fauna "naturals" de la regió (8).

L'informe de Sim

Finalment, l'expert contractat per fer l'informe sobre els boscos rhodesians va ser James Sim, aleshores Oficial Forestal del Districte de King William's Town a la Colònia del Cap. Sim ja havia fet un estudi l'any 1902 per aconsellar la Companyia sobre la política forestal que calia seguir a la seva propietat de Matopos. Entre els mesos de juliol i octubre del 1910 va visitar bastants districtes del país i a finals de novembre va fer arribar al govern les seves conclusions. Per a ell, "El principal propòsit econòmic d'un bosc és subministrar fusta en la quantitat i la varietat adequada per a la gent". Era necessari preservar els recursos forestals perquè "Els subministres principals de fusta del món - és afirmat pels més capacitats per jutjar-ho - estan aproximant-se a l'exhauriment, i s'acosta el moment en què cada país ha d'estar en posició d'autoabastir-se a partir dels seus propis boscos o ha de pagar un càstig en preus alts". Gairebé cap país tenia arbres indígenes de prou qualitat i varietat per cobrir les seves necessitats i, per tant, calia fer plantacions d'espècies exòtiques. Seguint les teories del moment, emfasitzava la utilitat dels arbres com a conservadors de l'humus del terreny, protectors contra el vent i essencials per a la conservació dels sòls. De tota manera, tot i creure "probable" que la massa forestal incidís en la pluviometria, ho considerava "una qüestió polèmica i molt difícil de provar satisfactòriament". Pensava que Rhodèsia tenia encara força extensions de territori cobertes per arbres, però la majoria eren de poc valor. Destacava la utilitat del *mahogany*, la teca i, sobretot, l'eben rhodesià, però remarcava la necessitat de plantar bones espècies de fustes toves.

L'informe denunciava la destrucció ocasionada per la tala d'arbres generalitzada, així com pels focs encesos a la savana, que Sim atribuïa a accidents, als grangers i africans que volien netejar la terra per afavorir noves pastures, i als caçadors i viatgers. Era extremadament crític amb les pràctiques habituals d'africans i europeus: "A tots els països amb boscos habitats per tribus incivilitzades, la destrucció del bosc és un tret característic. No donen cap valor als arbres o a la fusta, excepte com a contribució a la seva existència immediata". Condemnava l'agricultura itinerant tradicional, ja que cremava arbres per desbrossar els terrenys de conreu i usava les cendres com a adob, en lloc d'usar els fems dels animals. Els africans també tallaven arbres per aconseguir fruits o insectes. Un Comissari per als Nadius, a Umtali, li va dir que "com més els talles (els arbres), més creixen", però ell no acceptava aquesta teoria de cap manera. Pel que feia als colons, tot i

reconèixer que requerien combustible, fusta i terres desbrossades, "la tala d'arbres tal com es practica en aquest país és tan malbaratadora i indiscriminada que només pot ser classificada com a destructiva". Tallaven els arbres saltant-se les regulacions oficials i abandonant perquè es podriessin els troncs i branques que no necessitaven. "Els tractants de fusta per a les mines són probablement els pitjors infractors en aquest aspecte, però hi ha poca diferència. Grangers, tractants, miners i gairebé tothom talla de la mateixa manera".

Es lamentava que Rhodèsia no tingués cap llei forestal específica, i que aquest tema estés lligat a la legislació minera, cosa que veia com una "anomalia". Considerava un error que els miners poguessin tallar arbres situats en propietats privades, perquè els permetia destruir-los, i desincentivava els grangers a replantar-ne. Era imprescindible aprovar una llei nova, que no podia basar-se, com les regulacions actuals, en la protecció d'espècies aïllades d'arbres en lloc de masses forestals complertes, així com crear un Departament Forestal. Al capdavant del Departament s'hi havia de posar algú amb experiència a Sud-àfrica, assistit per uns deu agents forestals i guardes i un administratiu. Sim calculava un pressupost de 12.000 lliures per dur-ho a terme.

La nova legislació havia d'assegurar que es gestionés cada bosc de forma que "pugui subministrar una quantitat regular i creixent de fusta i combustible i al mateix temps mantingui o incrementi les reserves". Era una equivocació conservar espècies d'arbres aïllats, ja que si es tallava el bosc al seu voltant no podien sobreviure sols. Seria millor establir un sistema de Reserves Forestals, on només es poguessin tallar arbres sota control oficial i amb una llicència. Els miners havien de poder seguir tallant a les terres públiques, però amb una supervisió estricta dels mètodes, i els grangers haurien de tenir dret de preservar les espècies més valuoses a les seves propietats, sense que les mines les poguessin utilitzar. Els africans havien d'estar sota la jurisdicció dels Comissaris per als Nadius, a qui haurien de demanar permís per tallar arbres, sempre "sota regulacions dissenyades per assegurar la permanença del subministre de fusta". I no se'ls havia de permetre fer tales per aconseguir fruita o insectes. Finalment, els miners haurien de pagar una tarifa per usar els boscos situats en terrenys públics, i els fons recaptats es podrien usar llavors per a replantacions (9).

Reaccions davant l'informe

Les propostes de Sim van ser rebudes amb una certa diversitat de criteris. Nobbs era el més entusiasta amb les conclusions de l'estudi, tot i reconèixer la dificultat d'assegurar els mitjans necessaris per implementar-les i, per exemple, la incertesa sobre la legalitat de retallar els drets que havien estat concedits prèviament als miners. Anticipant-se a les previsible objeccions sobre el pressupost, advertia que "Tot i que la suma és indubtablement elevada, és petita comparada amb els interessos implicats. La nostra importació anual de fustes puja tres vegades aquesta suma, i el malbaratament ocasionat per l'actual tala indiscriminada ha de ser equivalent a un import molt considerable". Ja hem vist com el Director compartia la voluntat de Sim de compatibilitzar l'explotació dels recursos forestals i la seva conservació. A més, abans que l'informe fos redactat, Nobbs ja havia defensat que "La conservació d'una o dues espècies i la completa neteja de la resta és errònia en el terreny de la silvicultura" (10).

Com era d'esperar, la rebuda no va ser tan bona al Departament de Mines. El Secretari, Montagu, preferia "cridar l'atenció" sobre les crítiques de Sim cap a la "destrucció malbaratadora causada pels nadius". En la seva opinió, els miners i els africans havien de ser tractats de forma diferent: "El Miner talla arbres, però creixen de nou. El natiu mata cruament els arbres. Cada mina operativa és una font d'ingressos per a la BSAC en les seves branques Administrativa i Comercial, i així s'obtenen diners per a un més gran desenvolupament del país (...) No crec que es pugui dir el mateix de la destrucció d'arbres en estat de creixement a les terres natives". El que feia falta era que l'agricultura africana fos "dirigida" perquè no causés tanta pèrdua d'arbres. Montagu també refusava la proposta de cobrar als miners per tallar arbres en terres públiques fins que el ferrocarril rebaixés el preu del transport de carbó (11).

Per la seva banda, el Departament de Colonització de la Terra, per boca de Wise, el Director, recolzava la majoria de punts de l'informe, com ara la creació del Departament Forestal, l'aprovació de noves lleis, el control dels boscos de les Reserves africanes per part dels Comissaris, i la necessitat de fer col.laborar les mines en la reforestació (12).

La nova política forestal

Un cop es van haver rebut i analitzat les recomanacions de Sim, Nobbs va fer les seves propostes d'actuació al govern. Reclamava la creació d'una Divisió Forestal dins del

Departament d'Agricultura i l'aprovació d'una Ordinança específica sobre els boscos. Un Conservador de Boscos havia de ser nomenat per encarregar-se de la Divisió, preferiblement una persona provinent dels serveis forestals sud-africans, o de l'Índia. També era necessari l'establiment de quatre Plantacions Experimentals públiques, on es farien experiments amb arbres i plantes, i se'n distribuïrien a colons privats. Els costos de personal de la Divisió i les Plantacions es calculaven en sis mil lliures per als primers nou mesos (13). La BSAC només li va contestar que ja ho discutirien més endavant i que durant aquell any, el 1911, no es podia fer res (14).

El nomenament del Conservador, però, es va anar arrossegant al llarg dels anys següents sense que es fes res. A finals del 1911, el diputat Eyles va preguntar quan se'l contractaria, i Nobbs li va contestar que es faria l'any vinent. La BSAC també va anunciar als seus accionistes que aquest oficial supervisaria "la tala de fusta per a la mineria, i posarà fi als mètodes imprudents i extravagants usats freqüentment pels contractistes de fusta" (15). La cosa no va anar així, i l'any 1912 la Companyia tornava a anunciar que "un Oficial Forestal serà nomenat aviat", mentre Nobbs assegurava que s'aprovaria una nova Ordinança i es crearia una Branca Forestal al Departament. Aquell any tampoc no va ser possible, ja que Milton va demanar "l'estalvi més estricte" i l'apartat destinat al Conservador va saltar dels pressupostos (16). Fins al 1914 no es va poder comptar amb un "Conseller Forestal", J.J.Boocock, que només va treballar sis mesos fins que l'esclat de la guerra va obligar a posposar altre cop l'establiment d'un servei forestal (17).

Mentre el Conservador no arribava, les tasques lligades amb la política forestal es van deixar en mans de l'Agriculturalista i Botànic, Mundy, que va començar a recollir i estudiar plantes locals de diversos tipus (18). Bona part dels seus esforços van ser destinats a fer experiments de plantació d'espècies locals i exòtiques i a distribuir-les als grangers que ho sol·licitaven. En un primer moment, el viver prop de Salisbury va ser tancat i les proves es van dur a terme en un terreny al costat dels laboratoris agrícoles, però el 1912 es va reobrir el viver, i l'any 1913 es va contractar F.B.Willoughby, com a Superintendent encarregat de gestionar-lo (19). Mundy va fer estudis per trobar la forma de protegir els arbres locals dels atacs d'insectes perjudicials, mentre el repartiment d'arbres a colons i institucions diverses va créixer considerablement: l'any 1913 es van vendre 14.000 arbres i se'n van regalar 3.200 a hospitals, Comissaris per als Nadius i entitats governamentals (20).

La protecció dels boscos

La sensació generalitzada entre colons, oficials i experts en els anys 1908-14 era que s'estava produint a Rhodèsia una tala indiscriminada d'arbres per part de gairebé tots els sectors de la població. Un colon, Percy Hone, es lamentava l'any 1909 que no s'hagués fet res d'efectiu davant del fet que "Enormes àrees de terra boscosa ja han estat tallats, i el país s'està quedant pelat a una velocitat alarmant. La destrucció d'arbres no només priva el país d'un recurs valuós, sinó que també afecta la pluja". Era especialment crític amb "els milers d'acres de boscos que són tallats anualment per a la mineria" (21). Al seu informe del 1908, el Professor Wallace explicava que grans quantitats d'arbres estaven essent tallats pels miners i pels africans, i tots dos ho feien amb mètodes "innecessàriament malbaratadors", fent malbé molts més arbres dels que caldria per aconseguir la llenya o la fusta que era efectivament utilitzada. Com a exemple citava la seva entrevista amb Nyungundya, un cap de la regió propera a la carretera que unia Salisbury i Victoria: "Assenyalant amb els dos braços ben estirats en la direcció d'una vasta planura que ha estat gairebé netejada de fusta a causa dels conreus nadius, va declarar que quan era un noi un gran bosc s'estenia fins on la vista podia abarcar ple d'animals salvatges, dels quals va mencionar especialment la girafa". Aquesta situació era un perill: "Quan a aquesta àrea se n'hi afegeixen d'altres de similars a poca distància, no ens hauria d'estranyar que el país en general pateixi perceptiblement una pluviometria en disminució" (22).

Els oficials del Departament compartien aquestes preocupacions. Mundy explicava com al districte d'Insiza els grangers aprofitaven la presència de nombroses mines per vendre'ls fusta i carbó, obtinguts dels arbres tallats a les seves propietats. I Nobbs es felicitava que a la regió de Mount Selinda hi hagués encara poca demanda de fusta per a la construcció de cases i carros perquè "sinó aquest bonic i interessant bosc probablement ja hauria estat saquejat" (23). L'octubre del 1912 l'Enginyer, Watt, va assistir al Congrés de l'Associació Sud-africana d'Irrigació a Oudtshoorn. Allí, el Conservador de Boscos de l'Estat Lliure de l'Orange, K.A. Carlson, va reiterar la urgència amb què calia actuar per evitar la deforestació, que estava causant un augment de l'erosió dels sòls i una disminució de les pluges. Watt hi estava d'acord, i també volia impulsar la reforestació perquè "En el futur hi haurà segur una gran fam de fusta; el preu de la fusta industrial ha pujat enormement en els darres vint anys". En canvi, a Rhodèsia, "Enormes quantitats d'arbres indígenes estan essent

tallats per miners, nadius i altres, i gairebé no es fa res per compensar aquesta devastació" (24).

Malgrat aquest consens aparent sobre la necessitat d'actuar amb urgència per regular la protecció dels recursos forestals, les actuacions van ser escasses. Un decret del 1909 va protegir l'arbre conegut com a *mashuma*, i un del 1910 establí les normes a seguir a l'hora de tallar els arbres, per evitar el malbaratament denunciat per Wallace. També es va aprovar la protecció d'algunes àrees concretes, com els boscos de les riberes del riu Mazoe. Però Sim ja advertia al seu informe que les lleis no es complien (25).

Igual com havia passat en els anys anteriors al 1909, la voluntat de protegir els boscos topava amb els interessos i drets preestablerts de certs sectors dels colons, i amb les discrepàncies a l'hora de donar la culpa de la deforestació a un grup de la població o a un altre i de dissenyar les polítiques que calia aplicar. Els africans eren assenyalats com uns dels principals culpables de la deforestació, sobretot per part dels grangers i els miners. Un colon que havia visitat Nyasaland advertia els rhodesians que en aquell territori els africans havien tallat molts arbres i que "estic segur que la política de permetre als nadius tallar arbres afectarà negativament la futura condició de Rhodèsia". Ell volia intervenir en les tècniques agrícoles dels africans: "Penso que els nadius volen ser educats per saber que podrien fer una rotació de conreus adequada al mateix terreny sense haver de tallar arbres en noves àrees" (26).

Aquesta visió negativa dels mètodes de conreu africà era compartida per oficials i experts com Wallace, que criticava la pràctica de cremar arbres per desbrossar noves terres, sobretot perquè es tallaven les branques i se'ls calava foc al costat dels arbres, que acostumaven a morir. Ell proposava que els africans cremessin les branques a una certa distància i després escampessin les cendres, evitant així la mort dels arbres. Segons ell, en interès del país i dels nadius mateixos "que són massa ignorants per apreciar-los, aquest sacrifici innecessari d'un dret natural nacional ha de ser aturat" (27). Entre els alts càrrecs de la Companyia, Wilson Fox, anava més lluny i volia incidir en la regulació de l'accés africà als boscos com una forma d'accelerar la seva integració en l'economia colonial. Si es prohibís als africans tallar arbres a les Reserves sense permís previ de l'Administració "es donaria un fort cop als mètodes destructius actuals de l'agricultura nativa, i el resultat seria

que les reserves esdevindrien llocs de residència molt menys desitjables des del punt de vista natiu" (28).

Totes aquestes propostes acostumaven a ignorar el veritable ús que els africans feien dels arbres en les seves terres. Tot i la tala generalitzada d'arbres, sovint existien prohibicions rituals a l'hora de tallar-ne les espècies més valuoses. Normalment no s'arrencaven les arrels dels arbres cremats ja que, quan el tros de terra es tornava a deixar en guaret, facilitaven la reaparició ràpida de vegetació i nous arbres. A més de com a fonts de fusta i llenya, els arbres eren valorats pels seus fruits, per l'ombra que donaven i, en alguns casos, pels seus lligams amb els esperits. De fet, unes dècades més tard, els termes en què els oficials criticaven les tècniques forestals africanes s'invertirien: a partir dels anys 30 el govern intentarà obligar els africans a tallar els arbres que tenien als seus camps de conreu, argumentant que la seva presència perjudicava els rendiments agraris (29).

De tota manera, quan es tractava de passar de les paraules als fets, i d'aprovar una normativa legal per regular l'ús dels boscos per part dels africans, els desacords dins del mateix Estat i les seves capacitats limitades ho complicaven tot. Un exemple significatiu es va produir a finals del 1909. L'octubre d'aquell any la Victoria Farmers' and Land Owners' Association va aprovar una resolució que condemnava la "destrucció indiscriminada de fusta per part dels nadius" i demanava al govern que ho aturés. Wise va proposar que se'ls prohibís tallar arbres fora de les Reserves, especialment als residents en terres de la BSAC encara no cedides a colons. El Comissari en Cap per als Nadius de Mashonaland, H.S. Taberer, s'hi va mostrar d'acord, i volia estendre la prohibició a les Reserves. El seu col·lega a Matabeleland, Taylor, opinava el mateix, i es va enviar una circular a tots els Comissaris per als Nadius perquè informessin de la situació als seus districtes i avancessin propostes de legislació per restringir la tala d'arbres (30).

Quan les respostes van començar a arribar, també van aparèixer les primeres sorpreses. El Comissari a Wankie deia que "és una necessitat absoluta, si els nadius han de llaurar, que es tallin arbres". No calia fer res, ja que no en destruïen gaires. El d'Umzingwani deia el mateix i advertia que els grangers deixaven tallar arbres a les seves propietats als arrendataris africans sense cap problema. El de Tegwani, Thomas, explicava que, al contrari del que molts opinaven, des que ell va arribar al districte el 1898 les zones que els africans havien netejat d'arbres per conrear ara tornaven a estar cobertes "de vegetació

espessa". A aquestes alçades, Taylor ja estava irritat i va escriure al seu subordinat: "He d'entendre que vostè creu que els nadius no fan cap mal als arbres i, per tant, no té cap suggeriment per a la seva preservació per fer?". Thomas es va mantenir ferm i li va repetir que, efectivament, no calia cap llei nova. El Comissari de Gwelo recolzava Thomas i també descrivia com a les àrees netejades per fer-hi camps de conreu "en uns deu anys no quedarà rastre de deforestació".

Alguns Comissaris no només no veien la necessitat de restringir les activitats dels africans, sinó que volien actuar sobre els colons. El Comissari a Inyati deia que "molt poca fusta és destruïda pels nadius en comparació amb la que tallen els miners, la pèrdua de la qual està despullant gradualment milles de territori". El d'Insiza ho reafirmava: "Hi ha més fusta o arbres més valuosos (...) tallats per una sola mina mitjana en un mes que per tots els nadius d'aquest districte en un any".

Les úniques respostes coincidents amb les intencions de la direcció del Departament per als Afers Nadius i les altres seccions del govern van ser les dels Comissaris de Selukwe i Fort Usher. Tots dos criticaven les tècniques agrícoles africanes, en la línia de les teories exposades per Wallace, lamentant la destrucció "innecessària" dels arbres cremats. El primer volia que es possessin límits a la llibertat de moviments dels africans, per tal que no es poguessin traslladar d'un lloc a l'altre desbrossant terres. El segon, però, no creia que es pogués fer res fins que es nomenessin guardes forestals especialitzats (31).

Els oficials a Mashonaland van oferir una varietat de respostes més gran. El Comissari de Hartley proposava enviar els africans residents en terres públiques a les Reserves i allí, igual com havia dit el CN de Selukwe, se'ls havia de restringir els moviments, cosa que impulsaria l'ús d'adobs animals en lloc de les cendres. El Comissari de Marandellas també demanava que s'aprovés legislació que aturés la destrucció "massiva" d'arbres. El de M'rewa, malgrat que feia referència al ràpid creixement dels arbres en les terres deixades en guaret, apostava per protegir algunes espècies per llei, i per canviar "el mètode natiu d'Agricultura", a través de "limitar la quantitat de terra de conreu per a cada cap". A Goromonzi, l'oficial reconeixia que "Degut a la pobresa del sòl a les Reserves" els africans no podien deixar de tallar arbres per accedir a noves terres, però sí calia evitar que destruïssin la fusta dels terrenys públics.

Altres oficials eren més prudents. El Comissari de Chibi deia que els africans tallaven força fusta, "Però no veig com es podria aturar si els nadius han de plantar collites amb èxit, igual que els grangers europeus han de desbrossar les seves terres per sembrar, també el natiu ha de netejar la seva terra". El de Chilimimanzi estava preocupat per la quantitat d'arbres que es perdien, però "Per altra banda, les Mines i els Ferrocarrils del país tallen molta més fusta que els nadius i com això naturalment s'ha de permetre perquè puguin funcionar, és una qüestió difícil suggerir un remei adequat sense introduir legislació de classe". Amb això es referia a lleis discriminatòries que només s'apliquessin als africans, no a tota la població. I el Comissari de Mtoko advertia que els africans havien de seguir conreant la terra que necessitessin: "Bona part d'aquest Districte no podria suportar la seva població actual (...) si s'ordenés als nadius aturar aquest mètode de conreu" (32).

El consell més freqüent per part dels Comissaris de Mashonaland era fer una llista d'arbres valuosos i prohibir la seva tala, sense intervenir en les tècniques agrícoles africanes. Taylor va haver d'acceptar que a la seva regió "l'opinió general és que no hi ha pràcticament destrucció indiscriminada de fusta". Recomanava fer simplement una llista d'arbres a protegir especialment. Taberer sí que denunciava la pèrdua de boscos, però no podia anar més enllà de la recomanació del llistat i d'intentar aplicar amb més rigorositat les normes ja existents (33). I ni tan sols la recerca dels arbres susceptibles de ser assenyalats per a una protecció específica estava clara. Després de llegir els informes, Nobbs es mostrava "completament en contra la preservació d'espècies d'arbres" aïllats (34).

Si la limitació de l'ús dels boscos per part dels africans no es va poder consensuar, ni gairebé aplicar, el mateix va passar en el cas dels miners. La llei del 1908 els permetia tallar tots els arbres que volguessin en les terres públiques no ocupades, totalment de franc, i usar els boscos situats en granges privades, a canvi d'un pagament per al propietari estipulat oficialment. Això era motiu de queixes constants per part de les Associacions d'agricultors, però no van servir per a res. Als anys 20 l'anuari oficial de la colònia seguia justificant el manteniment d'aquests privilegis perquè "la mineria de l'or és la primera indústria del país" (35). Ni tan sols els decrets del 1909 i 1910 per protegir alguns arbres o zones reduïdes, o les normes exigibles a l'hora de tallar els arbres es feien complir efectivament.

Les plantacions a les granges

A més d'intentar protegir els boscos en terrenys públics i Reserves, el Departament va fer esforços per inculcar en els colons la necessitat de preservar els arbres a les seves terres i de plantar-ne de nous. El Conservador de Boscos a Victoria Falls, C.E.F.Allen, propugnava un esforç de mentalització entre els colons rhodesians sobre els avantatges dels arbres a les granges: oferien una font de combustible per a l'amo i per a la comercialització, donaven ombra i protecció als conreus i milloraven l'estètica de les propietats. Els assegurava que "Un país amb bons boscos és també un país generós en agricultura". L'encarregat de la propietat de la BSAC a Matopos, W.E.Dowsett, s'afegia a aquests arguments, recomanant als agricultors que aprofitessin les àrees menys favorables per a les collites per plantar-hi arbres. Les seves propostes combinaven el valor com a protectors del sòl, ja que hi retenien l'aigua de pluja i evitaven les torrenteres, amb l'interès que oferien com a possibles fonts d'ingressos comercials a través de la venda de fusta a les mines (36). Sim va fer una puntualització, però: "La generació actual (...) té pressa per fer-se rica i busca beneficis ràpids, i no compliria el meu deure si no digués unes paraules d'avertiment. La fusta bona i útil no pot créixer en 10 o 12 anys (...) per a una collita de fusta 20, 40 o fins i tot 50 anys poden ser necessaris per tal que assoleixi la maduresa" (37).

L'increment de les plantacions va ser lent. El 1910 Nobbs només comptabilitzava quinze vivers al país, la majoria dels quals amb prou feines es dedicaven a vendre plantes ornamentals (38). Alguns colons es malfiaven dels suposats beneficis que els arbres els aportarien. Sheila MacDonald explicava que a la seva granja hi havia "alguns esplèndids i grans arbres *m'sasa*, que insisteixo a conservar. En Toby (el seu marit) està molest, ja que diu que la fusta del *m'sasa* no té valor, i l'arbre s'endú tots els nutrients del sòl" (39).

Tot i així, les quantitats d'arbres plantats van anar augmentant, gràcies en part al subministre a preus molt barats que el Departament oferia als grangers. A més, els colons que encara no havien acabat de pagar la seva propietat gaudien de rebaixes en el preu final si reforestaven les seves terres (40). A poc a poc es van anar estenent algunes espècies autòctones, i també les exòtiques com ara els pins, els eucaliptus i els xipressos. Els jesuïtes, per exemple, el 1910 van començar a plantar eucaliptus a la seva granja-missió a Drietfontein (41). Una sola granja, com la de Swynnerton a Mount Selinda, va arribar a tenir 15.000 arbres locals i importats. El 1914 el Departament podia parlar de la

multiplicació de serradors dedicats a la fabricació de tanques, materials de construcció, carros i mobles (42). Nobbs era un gran defensor de la pràctica - que els africans també feien - d'usar la fusta que s'havia tallat per desbrossar els terrenys d'una granja per obtenir carbó vegetal, destinat al consum propi o a la venda (43).

Les companyies fusteres

La BSAC va continuar amb la seva política de fer concessions per a l'explotació dels boscos de les terres públiques que no s'havien venut o arrendat a colons. Cedia l'explotació de les parcel·les durant uns anys a empreses locals o sud-africanes, a canvi d'un cànon per la fusta tallada. Els ingressos no anaven a parar a l'Administració sinó a la Branca Comercial de la Companyia (44). Aquesta pràctica va provocar nombrosos problemes i discussions.

Sim va aprofitar el seu informe per denunciar que els miners "i altres corporacions" molt sovint "han despullat el terreny per a l'ús de les seves pròpies mines, o altrament ho han venut amb beneficis". Ell volia que se'ls demanés "si no reemplaçar-ho tot, almenys plantar tant com sigui necessari en les proximitats" (45). Les dificultats per aplicar les propostes de Sim no van trigar gaire a sorgir. Mentre ell es trobava a Rhodèsia preparant l'informe per al govern, E.Meister, en nom de la companyia Baerecke & Kleudgen de Johannesburg, va escriure a la BSAC sol·licitant-los una millora en les condicions que se li havien exigit per tallar arbres a terres públiques. En vista dels alts costos de producció que al·legava, volia que se li rebaixés la tarifa que la Companyia li cobrava, i que se li atorgués el dret exclusiu de tallar teca i *mahogany* en un territori de cinc milles a banda i banda de la línia de ferrocarril Bulawayo-Victoria Falls (només en un tram determinat). A més, la concessió havia de ser per vint anys i havia d'incloure el monopoli de l'exportació d'aquelles fustes. Sim de seguida ho va desaconsellar, i va proposar que només s'atorgués la concessió durant deu anys, amb unes tarifes que s'incrementessin progressivament i sense monopolitzar les exportacions. Aconsellava, a més, reforçar els mecanismes de control sobre les quantitats d'arbres tallats per Meister i els mètodes que usava (46).

Uns mesos més tard, pel maig del 1911, la BSAC va oferir a Baerecke & Kleudgen les condicions que Sim els havia recomanat, i els sud-africans van decidir refusar-ho. Van contactar amb F.T.Tothill, un antic treballador del Departament Forestal del Cap, que va escriure en termes força crítics a la BSAC, dient-los que s'havien equivocat i que, en

aquelles condicions "no es trobarà cap firma comercial que inverteixi diners en una proposta de naturalesa tan incerta". Va acusar Sim d'haver malaconsellat a la BSAC, ja que les terres on s'havia d'aplicar la concessió no eren "públiques" en el sentit de ser una reserva forestal. Pertanyien al ferrocarril i a la BSAC, que en el futur les voldrien cedir a colons privats, i els controls que ara es volien aplicar a Baerecke & Kleudgen igualment serien anul.lats (47).

La Companyia es va mantenir ferma, i el Representant Comercial, Percy Inskipp sospitava que Tothill, antic col.llega de Sim al Cap, tenia "algun greuge" personal en contra d'ell. De fet, Meister va decidir aprofitar l'oferta de concessió a títol personal, i tant la BSAC com els ferrocarrils li van atorgar els mateixos termes que a l'empresa sud-africana. La Companyia tenia interès en què Meister seguís treballant al país, ja que "està fent un treball de pioner molt valuós i sens dubte aviat demostrarà com la fusta dels boscos rhodesians pot ser gestionada i comercialitzada econòmicament" (48).

Les mesures de protecció o de restricció de la tala d'arbres no es van aplicar igual en el cas d'una petició que afectava les Reserves africanes. L'agost del 1913 A.H.Hobbs va demanar permís per tallar certes espècies d'arbres a les Reserves dels districtes de Lomagundi, Hartley i Salisbury, amb l'objectiu de manufacturar parts dels carros de transport. L'Administració no ho volia permetre. En nom de Milton, Holland va explicar que "Les Reserves Natives estan assignades per a l'ocupació de nadius. Un cop s'ha produït aquesta assignació és molt dubtós que la Companyia pugui atorgar drets a cap persona no nativa per fer ús de la terra o de res que hi pertanyi (...)". Des de l'Administració, "desaprovaven qualsevol nou acord que pugui tenir l'aparença de privar els nadius de cap condició lligada a la seva ocupació de la terra". Però, en una mostra més de les diferències de plantejaments entre la branca Administrativa de la BSAC i la Comercial, uns dels Directors de la Companyia, que es trobaven de visita a Rhodèsia, van fer modificar la decisió del govern i Hobbs va rebre l'autorització que demanava (49).

La mateixa BSAC va seguir els consells de Sim, que recomanava que el govern fes plantacions d'arbres pròpies, ja que "En tenir permanència, el Govern pot permetre's esperar i, per tant, establir plantacions permanents de fusta, que per ser rendibles, han de ser prou extenses per fer de les asserradores una proposta comercial". La Companyia va plantar arbres locals i exòtics a la propietat d'Inyanga, però Nobbs no n'estava gaire satisfet i

buscava resultats pràctics amb més urgència que Sim: "la plantació d'arbres s'ha de veure com un projecte molt especulatiu a Inyanga (...) financerament només pot ser rendible si sorgís una demanda per a la fusta que no es veu actualment. Mentre, s'està usant i immobilitzant diners que es podrien gastar millor en alguna forma més ràpidament i certament reproductiva" (50).

La conservació del sòl i els focs a la savana

A mesura que la colonització de Rhodèsia es va anar fent més intensa, i que l'extensió de les terres sota conreu per part dels europeus i dels africans augmentava, va anar creixent la preocupació pels possibles perjudicis mediambientals que certes pràctiques agrícoles poguessin causar. Aquests plantejaments lligaven amb les teories conservacionistes que s'havien desenvolupat a Sud-àfrica, on el problema s'estava discutint des del segle XIX. La preservació de la fertilitat dels sòls i dels nivells de pluviometria, a més, cada vegada es lligava a aspectes diversos de l'agricultura i la ramaderia, que anaven més enllà de la deforestació.

Lionel Cripps, d'Umtali, va ser un dels primers a cridar l'atenció sobre el tema. El 1909 advertia que certes actituds dels colons estaven agreujant els efectes negatius de les pluges torrencials. L'excés de caps de bestiar a les granges, o la pràctica del *kraaling* (tancar-los a la nit) eren especialment danyines. Encara no hi havia una sobrepoblació d'animals generalitzada, però "la prevenció és millor que la cura". També es queixava dels esforços per fer una agricultura més intensiva, que exhauria els sòls més ràpidament: "És millor obtenir una collita més petita i salvar el sòl que a través d'un conreu intensiu provar d'assegurar-se un rendiment més gran i perdre un sòl que mai podrà ser reemplaçat" (51).

Els oficials del Departament compartien bona part d'aquestes recomanacions. Uns anys més tard, Mundy es queixava que a Rhodèsia "Milers d'anys han estat necessaris per a construir el fèrtil sòl del nostre país. En menys d'una generació, l'home, per la seva manca de cura, pot, en gran part, desfer aquesta feina beneficiosa de la natura". Criticava els agricultors per usar mètodes ineficients, per esgotar les pastures i per tallar els arbres. Molts grangers no eren conscients del perill ni del fet que era millor criar un ramat petit, però de qualitat, que un de massa gran. Ell volia que es fessin canalitzacions d'aigua i terrasses i que es plantessin més arbres. Les culpes, segons Mundy, estaven repartides entre els africans que feien horts a les vores dels turons o en les proximitat dels rius, d'on eliminaven els arbres i

la vegetació, i els grangers, en especials els tabaquers, per llaurar la terra de forma deficient (52).

Watt, l'Enginyer encarregat de les qüestions lligades amb la irrigació, també feia esforços per conscienciar els colons. Els deia que calia reduir o eliminar els focs a la savana, l'excés de caps de bestiar, el *kraaling* que protegia els ramats dels atacs dels animals salvatges a la nit però malmetia les zones on es concentrava el bestiar, i la multiplicació de carreteres i camins abandonats que es convertien en torrenteres quan plovia. Hi afegia un element estrambòtic, els "camins dels Cafres" o vies que els africans suposadament trepitjaven contínuament ja que "Nadius i animals tenen la tendència a caminar en filera". En contra de totes aquestes pràctiques proposava un seguit de mesures: la prohibició de tallar arbres en les proximitats dels rius; reduir el nombre de caps de bestiar; millorar els mètodes per llaurar; fer tanques per protegir els animals en lloc del *kraaling*; establir diversos punts d'aigua a cada granja en lloc de concentrar-los; i fer tanques al voltant de les carreteres allí on fos possible (53).

Ben poques d'aquestes recomanacions van ser posades en marxa, ja fos per manca de voluntat o fons per part del govern o perquè els colons no volien fer les inversions necessàries ni retallar el nombre de caps de bestiar que tenien. El 1914 Cripps, aleshores diputat, va reclamar que el govern actués, perquè sinó "abans o després Àfrica, al sud del Zambesi, serà un desert inhabitable". Ell mateix, però, afegia que la qüestió de la quantitat de bestiar a cada granja "s'ha de deixar a la intel·ligència dels propis grangers", i no fer imposicions. Nobbs li va respondre en la mateixa línia. La conservació del sòl "no és considerada una qüestió de grans obres públiques o de cap gran despesa de diners; no són necessàries grans obres per a la restauració del sòl (...) molt més es pot fer per mitjà d'una opinió pública ben educada, i d'uns grangers instruïts adequadament, que per cap costosa empresa del Govern" (54).

La resposta governamental sí que va ser més activa a l'hora d'afrontar una de les causes de l'erosió: l'encesa periòdica de focs a la savana. Ja feia anys que se'n parlava, però no s'havia pogut fer gran cosa per aturar-los. Eren una pràctica habitual per part d'africans i colons, que els feien per desbrossar els camps, per aconseguir pastures fresques quan arribessin les pluges i per espantar els animals que es volien caçar. Alguns focs eren causats també per accidents, com ara les guspines que saltaven de les màquines de ferrocarril.

L'opinió habitual entre els tècnics era que els incendis eren molt perjudicials. Mundy explicava que l'herba que no es cremava es podria amb el temps i aportava humus als sòls, mentre que si es cremava es perdia aquest nutrient. A més, si no plovia aviat després de la crema, es perdia la pastura. Si el bestiar tastava l'herba nova s'hi acostumava i refusava menjar-ne de més vella. I era fàcil que els focs es descontrolessin i causessin més danys dels que es pretenia inicialment. Només en casos concrets, com ara quan calia eliminar matolls o herbes que no es pasturaven, estaven justificats els incendis voluntaris. Nobbs destacava els efectes negatius sobre la fertilitat del sòl i l'agreujament de les sequeres, com la del 1912 (55). Al Congrés de l'Associació Sud-africana d'Irrigació "El consens general de les opinions era que cremar el *veld* anava en contra dels interessos de la comunitat agrària en general" (56).

Des del Departament es queixaven que els focs es seguien produint "en una quantitat per a la qual no hi ha excusa o justificació", i en culpaven tothom: grangers, africans, caçadors, miners i ferrocarrils (57). A més, la llei es demostrava insuficient per aturar-ho. Nobbs explicava que "La detecció és difícil en aquest país de grans extensions, i les condemnes són rares" (58).

Un altre problema que els oficials havien d'afrontar era la creença, estesa entre molts colons i gairebé tots els africans, que els focs tenien efectes benèfics. L'any 1911 un colon, J.Waddel, escrivia al RAJ que els incendis ajudaven a aconseguir herba fresca, netejaven la vegetació que molestava als prospectors miners, facilitaven la feina als caçadors blancs i africans, i evitaven les pèrdues per culpa dels incendis accidentals de matolls secs. A diferència dels funcionaris del Departament, que lligaven els focs amb el descens de la fertilitat dels sòls, ell creia que "l'evidència de l'experiència no ho recolza necessàriament. Malgrat que l'herba ha estat cremada durant almenys moltes generacions, encara creix luxuriosament, i les collites satisfactòries produïdes en la terra de conreu dona un clar testimoni sobre la fertilitat del sòl. Si l'exhauriment es dona per aquesta causa el procés és tan excessivament lent que val ben poc la pena considerar-lo". Només reconeixia que el foc "impedeix l'increment de la fertilitat" (59). L'opinió dels experts tampoc era unànime. L'especialista en indústria làctica, Loudon Douglas, que va visitar Matabeleland el 1911, valorava positivament "el fet que la crema sigui practicada generalment a Matabeleland, assegura que herba fresca jove estigui sempre disponible a l'hivern". I als anys 30 un dels

alts càrrecs de l'Administració colonial britànica, Lord Hailey, encara indicava que la tala d'arbres per als conreus en itinerància podia no causar tants danys com es creia, i reconeixia que no existia un mètode alternatiu aplicable, ja que l'agricultura mixta no podia ser imposada a tots els pagesos africans (60).

Malgrat aquesta confiança, almenys parcial, en els bons efectes de la crema de pastures, els colons sí que feien arribar al Departament les seves protestes quan un foc descontrolat els causava danys, sobretot si els suposats culpables eren africans. El 1911 la Victoria Farmers' Association va demanar que s'insistís perquè els Comissaris per als Nadius vigilessin més de prop les activitats dels africans que cremaven matolls i pastures. La Mashonaland Farmers' Association es va afegir a la petició. El govern va actuar ràpidament i es van enviar ordres als Comissaris per tal de reforçar la vigilància (61). Poc després, però, el Departament d'Agricultura rebia una carta de queixa d'un granger a Nyamandhlovu, Edward Jowitt, que els informava que havia perdut material i gairebé tota l'herba de la seva propietat per culpa d'un foc descontrolat. Segons ell, el Comissari local no feia res per aturar-ho: "mantinc com a contribuent que la forma actual de permetre la crema indiscriminada del país provocarà que molts grangers es desmoralitzin i abandonin les seves granges". Des de la Tresoreria es va proposar augmentar les patrulles durant l'estació dels focs. I des d'Agricultura es recomanava als grangers fer tallafocs a les seves terres (62).

L'any següent Nobbs va visitar el districte de Victoria i les Associacions de grangers li van demanar que es fes obligatori l'establiment de tallafocs a les Reserves i a la terra pública - però, aparentment, no a les granges. Ell també volia una nova llei. El Departament Legal només va informar que les patrulles s'havien intensificat i els focs havien estat menys nombrosos que el 1911 (63). Llavors van arribar les protestes de d'A.Hodson, un granger de la regió de Beatrice. Les seves pastures havien estat cremades per un foc iniciat pels africans. "Una multa de cinc lliures és simplement absurda i mai aturarà el mal - els Mashona són homes rics i semblen obsessionats amb la idea que el desafortunat colon europeu és un objectiu legítim, i no estan satisfets fins que la seva herba ha estat cremada". Com Jowitt, amenaçava de plegar: "hauré d'abandonar la ramaderia a Rhodèsia si un esforç més gran no és fet per les autoritats per combatre aquest mal". La Rhodesia Agricultural Union va emetre una resolució demanant una nova llei més severa (64).

Les queixes no sempre anaven destinades als africans. El 1912 O.Zimmermann, un granger del districte de Salisbury acusava un colon d'origen italià, Poggi, i els seus fills, de calar foc a les terres que posseïen per tal de caçar. L'incendi s'havia estès a les propietats de Zimmermann i l'havia deixat sense pastures. La Policia no hi podia fer res, perquè no hi havia testimonis oculars, i l'oficial encarregat del cas explicava que els Poggi donaven carn dels animals caçats als africans de la zona i eren "lingüistes en Mashona i tenen una gran influència sobre els nadius al voltant de Gwibi, que no informaran la Policia sobre el que aquests homes fan". Es va aprovar un decret prohibint la caça a les granges de la regió (65). Davant de les protestes, Nobbs va suggerir algunes mesures provisionals, com ara aplicar la llei existent amb més eficiència, que els Magistrats imposessin penes més dures, i que es fessin més tallafocs a les granges i a les Reserves. Calia, però, modificar la llei (66).

Els desacords sobre com fer-ho van continuar al llarg del 1913. Quan Nobbs va enviar una circular al Comissari en Cap per als Nadius a Matabeleland, Taylor, per reforçar la vigilància sobre els africans, ell li va contestar que els grangers tampoc no col·laboraven, i li suggeria que fes una circular semblant per a les "Associacions de Grangers" (67). El Congrés de la RAU va dedicar força temps a discutir el tema, que va aixecar polèmica entre els mateixos colons. Diversos representants van afirmar que no era just acusar només els africans. Els grangers i els ferrocarrils també eren culpables dels focs. Alexander estava convençut que "els blancs són responsables de tants focs com els nadius". Austen apuntava cap als caçadors: "tenim també uns 400 anomenats esportistes. Si aquests homes blancs fossin esportistes podrien ajudar molt els grangers en aquest afer però com que no són gens esportistes molta de la nostra herba és cremada". I el capità Gillwald avisava que molts grangers seguien pensant que els focs eren beneficiosos per a la ramaderia.

Els atacs del Congrés contra els africans, però, van ser nombrosos. Rosenfels va dir que les penes eren molt febles i els procediments legals llargs i complicats: "A la seva zona del país no tenien temps per a aquest procediment, per tant si atrapaven algú, se n'encarregaven ells mateixos (rialles dels assistents), i això era més satisfactori". Backhouse creia que aniria bé "si poguessin tancar els nadius en àrees on tinguessin una quantitat raonable de terra on pasturar el seu bestiar", i Whyte volia que es prohibís caçar als africans. Finalment, Chalmers, de Victoria, va assegurar que només hi havia un tipus de càstig adequat per als africans "però era un tema molt difícil de proposar, s'ha de fer amb justícia i imparcialitat i

no pot ser fet sota l'emoció del moment, i això és, el càstig corporal". Lionel Cripps de seguida va discrepar: "Crec que és un suggeriment molt desgraciat, i no penso que hi hagi un home en aquesta habitació que no hagi calat foc a l'herba en un moment o altre de la seva vida". La seva resposta va ser rebuda amb protestes per part de la majoria de colons presents. Nobbs, que assistia al Congrés, no va poder evitar dir-los que les seves opinions eren "més aviat contradictòries" (68).

La llei del 1913

Les peticions i queixes dels colons, juntament amb la preocupació dels oficials, van acabar propiciant l'aprovació d'una llei nova per combatre els focs. Nobbs volia fer una legislació semblant a la que havia estudiat a Austràlia del Sud, i que inclogués la prohibició de fer focs a la nit, l'obligatorietat d'obtenir un permís oficial per cremar matolls a les granges, i la consideració com a responsables d'un incendi l'amo de la granja o el caps del *kraal* més proper si no eren capaços de demostrar que una altra persona concreta n'era el culpable (69). Ell i Tredgold, el fiscal general, es van reunir amb un comitè dels grangers per discutir les clàusules de la llei, i no van trobar gaires punts d'acord. Tredgold explicava que "lamento haver de dir que no vam obtenir gaire ajut i la majoria de les previsions incloses a l'esborrany (de la llei) van ser suggerides per nosaltres". El comitè es va mostrar reticent davant de gairebé totes les propostes, especialment quan implicaven alguna obligació per part dels colons. No veien clara la possibilitat d'obligar els propietaris a fer tallafocs en col.laboració amb els veïns a l'estil de la llei de tanques, i estaven totalment oposats a que el granger fos responsable dels focs que s'originaven a la seva terra. En canvi, van demanar la màxima severitat amb els "intrusos". Tredgold va captar fàcilment la implicació que això tenia: "Era obvi durant tota aquesta part de la discussió que els seus comentaris estaven destinats més a l'intrús natiu que a l'uropeu". Ell no volia fer diferenciacions (70).

Al Consell Legislatiu les discussions també van ser agitadaes. Molts diputats consideraven que la llei no s'aplicaria en la realitat, i el Coronel Grey la qualificava d'"Ordinança Utòpica". Quan el Coronel Heyman va demanar que l'establiment de tallafocs fos obligatori, Tredgold li va explicar que, a la reunió amb el comitè d'agricultors, molts s'hi havia oposat i "no era la seva intenció xocar amb les opinions dels grangers". El govern i alguns diputats volien obligar els prospectors miners a avisar els grangers abans de fer foc en una propietat privada. El Comissari de Mines, Montagu, pensava que això era injust amb

els miners, ja que "els grangers mateixos eren descuidats en referència amb els focs a les seves granges, i sovint calaven foc per caçar". El diputat Mitchell tampoc volia acceptar la clàusula, i repetia l'argument tradicionals dels miners per defensar els seus privilegis: "Actualment el país depèn en gran mesura de l'èxit de la seva mineria, i sota la clàusula sembla que el prospector és sotmès a un desavantatge considerable". Nobbs va defensar la proposta oficial, argumentant que "Avui dia, s'està invertint capital a les granges, i aquests diners estan exposats a un gran risc pel foc, i crec que el granger desitja una protecció raonable". La clàusula es va mantenir. Alguns colons van repetir la seva demanda de lleis específiques per als africans i un dels líders polítics europeus, Coghlan, es va queixar que la llei "és un exemple més dels molts casos en què les lleis són aplicades, no on és particularment necessari que s'apliquin, als nadius, sinó als habitants blancs del Territori" (71).

La nova Herbage Preservation Ordinance, 1913, va ser aprovada l'abril i promulgada pel juliol. Revocava la vella llei del Cap, que datava del 1859, i havia estat aplicable a Rhodèsia fins aleshores. Aquell qui calés foc a les pastures sense permís i causés danys a tercers podia ser condemnat a una multa de fins a 100 lliures, a presó fins a un any i a rebre fins a quinze cops de fuet. L'Administració podia obligar els grangers d'un districte a col.laborar en l'establiment de tallafocs, si dos terços dels propietaris de la zona hi votaven a favor. Un granger havia d'avisar els seus veïns abans de fer un foc, igual com un prospector miner havia d'advertir l'amo de la terra on estava treballant. Els caçadors i els buscadors de mel havien de demanar permís als grangers per entrar a la seva propietat (72).

Ni Departament, ni personal, ni lleis

Si bé el 1914 el Departament es felicitava del descens en el nombre de focs respecte als de l'any anterior gràcies a la nova Ordinança, també informava que ja se'n detectaven els primers efectes negatius. En alguns districtes, els africans havien sol.licitat permisos especials per cremar els matolls perquè l'herba alta afavoria la presència d'animals salvatges, mosquits i paparres (73). I aquesta llei era una de les poques actuacions pràctiques que el Departament havia pogut fer abans de la guerra en referència a la política forestal.

En els pocs mesos que va estar a càrrec dels boscos rhodesians, Boocock va tenir temps de fer una visita a certs districtes, on va continuar queixant-se de la tala indiscriminada feta

pels miners. A Hartley, per exemple, "Pràcticament tot és tallat i el malbaratament és enorme". Els contractistes, a més, anaven a les terres públiques, on tallaven arbres de forma gratuïta i els convertien en carbó per vendre a les mines del districte veí de Selukwe (74). I deu anys més tard, l'Anuari de la Colònia explicava com "Només per a combustible s'han tallat grans àrees. A les rodalies de les ciutats més grans s'estan esgotant els subministres disponibles de llenya. A moltes localitats la distància a la qual s'ha de traslladar la llenya fa que sigui tan cara que és més econòmic usar carbó, tot i que ha de ser transportat a través de grans distàncies per ferrocarril" (75).

El 1916 Nobbs seguia demanant l'aprovació d'una legislació forestal específica (76), però no es va fer gairebé res fins que la guerra es va acabar. El 1920 per fi es va crear una Branca Forestal dins del Departament d'Agricultura, i s'hi va posar un oficial especialista al capdavant, J.S.Henkel. I el 1922 es va establir la primera reserva forestal a Mtao, al districte de Chilimanzi, amb una extensió de més de 13.000 acres. La indústria fustera encara estava en els seus inicis, i el país continuava important grans quantitats de fusta (77). Nobbs va portar amb ell a Rhodèsia un interès més gran per assegurar una gestió adequada dels recursos forestals. Com bona part dels seus col·legues a Sud-àfrica i Anglaterra volia combinar un increment del subministre de fusta amb la conservació dels boscos, tant per garantir la continuïtat de la indústria com per evitar un suposat i temut canvi climàtic. A aquestes raons hi sumava una devoció pels espais "naturals", "salvatges", on els europeus podrien satisfer els seus gustos estètics i el seu desig de contemplació de la vida "primitiva". Per aconseguir tot això va demanar recursos i personal, va fer campanya per conscienciar els colons i va fer redactar un informe d'assessorament a un especialista del Cap, els suggeriments del qual eren ben semblants als del Director.

La realitat, però, va ser ben diferent. Nobbs no va poder esquivar els obstacles que havien aturat fins aleshores el disseny i la implementació d'una política forestal coherent. A part de les recurrents dificultats pressupostàries, va haver d'afrontar l'oposició i els interessos - coincidents a vegades, contradictoris d'altres - de la població europea i africana. La prioritització de la mineria en els primers anys de la colònia (i que encara es mantenia parcialment) li va impedir retallar significativament els privilegis dels miners pel que feia a l'accés a la llenya i la fusta. I el Departament de Mines va posar-se més al costat del seu sector econòmic que dels seus companys d'Administració. Els grangers no dubtaven a

criticar els miners i els africans, però no van acceptar mesures restrictives obligatòries sobre el *seu* accés als arbres. I quan es va voler legislar sobre les activitats dels africans, molts dels oficials del Departament d'Afers Nadius ho van refusar, perquè ho veien impossible d'aplicar o perquè, més sovint, tenien una visió menys negativa de les pràctiques agràries africanes, sobretot quan les comparaven amb els efectes de l'agricultura i la ramaderia europees.

La suma de tots aquests factors i interessos va desembocar en l'absència de decisions i mesures pràctiques. No es va crear cap Branca Forestal a l'Administració, no es va contractar cap especialista fins el 1914, i no es va aprovar cap llei general sobre boscos. L'única mesura de pes va ser l'Ordinança contra els focs, que conservava amplis espais de permisivitat i, en certs aspectes, feia dependre la seva aplicació de la voluntat dels grangers. Si bé l'estudi de la política forestal de la BSAC abans de la guerra ens ofereix claus importants de la visió que els oficials i els colons tenien sobre l'accés i la gestió dels recursos naturals del país, també ens mostra de forma contundent les dificultats del govern per trobar un consens entre els diferents interessos i objectius públics i privats i, en conseqüència, per posar en marxa un programa clar d'actuació. Encara més que en d'altres àmbits lligats amb l'agricultura, els africans van poder preservar una autonomia vers les regulacions de l'Estat que no va començar a ser reduïda fins dècades més tard.

CAPÍTOL 27

EL DEPARTAMENT D'AGRICULTURA I

LA COLONITZACIÓ DE LA TERRA

La nova política de colonització

Com a part de la seva política d'impuls de l'agricultura, a partir del 1907 la BSAC va refermar la seva aposta a favor de l'increment de la població blanca i del nombre de grangers que ocupessin efectivament les seves terres. Aquell mateix any, la gestió de les terres de la Companyia i les concessions a nous immigrants van ser transferides del Topògraf General al Departament de Colonització de Terres (amb una Oficina de Propietats), dependents de la Branca Comercial, no de l'Administració, i Wise en va ser posat al capdavant com a Director de Colonització. També es va obrir una Oficina d'Emigració a Londres per tal d'atreure colons (1). Un cop tornat de Rhodèsia, Birchenough, un dels Directors, explicava als accionistes que "vostès entendran fàcilment, com a homes de negocis, que qualsevol despesa feta per la Companyia en aquesta colonització serà molt més que recuperada per la futura apreciació del valor de les nostres terres, a més de per altres avantatges incidentals". Aquests beneficis "incidentals" d'una major presència de grangers incloïen l'augment de la clientela dels ferrocarrils, l'abaratiment dels aliments per als miners o uns ingressos més grans a través de les tarifes duaneres. El 1911 la Junta repetia que "es pot incrementar millor el valor de les propietats de la Companyia fent de Rhodèsia un país rendible i atractiu per al colon" (2).

Un dels problemes bàsics que calia afrontar si es buscava una ocupació més intensiva del territori eren els milions d'acres infrautilitzats per multitud de companyies. Aquesta qüestió era una de les que més molestava els colons, que se'n van queixar als Directors de la BSAC durant la seva visita del 1907. Jameson va reconèixer que molta terra estava bloquejada des que es van fer les concessions a finals de segle XIX, "i he de confessar que en aquells primers dies jo vaig ser principalment responsable per moltes d'elles", però els va garantir que "Aquell temps ha passat, i no crec que hi hagi més queixes per cap concessió futura. Us puc dir que la Companyia està més farta d'elles que ningú més" (3). El Professor Wallace també va criticar durament el fet que les millors terres, prop del ferrocarril, estessin en mans d'empreses que no les usaven, i que es dedicaven segons ell a "l'impossible esforç de

recollir els avantatges derivats en certes circumstàncies de l'increment no merescut del valor de la propietat immobiliària" (4).

Lluitar contra aquesta situació no va ser gens fàcil. El 1910 Nobbs denunciava que al districte d'Umzingwane, la major part de la terra estava bloquejada per "companyies o individus no residents que posseeixen propietats sense conrear-les, esperant una alça dels preus de la terra". Alguns d'ells tenien arrendataris europeus per gestionar-les, però això no acostumava a funcionar, perquè no tenien preparació suficient i "pels objectius especulatius de les entitats propietàries" (5). Però era complicat legalment imposar un canvi en les condicions originals d'ocupació o propietat d'una terra un cop s'havien acordat i signat. Una de les fórmules proposades era la taxació de les terres que no s'utilitzessin, i el president de la Rhodesia Agricultural Union ho va reclamar el 1911 (6). La BSAC va plantejar-s'ho cap a finals del període que estem estudiant, tot i que la seva visió era més ambivalent que la dels colons. Wilson Fox, el 1913, negava que tanta terra estés "bloquejada" per les grans companyies, i criticava els grangers: "l'home que vol comprar una granja que els seus recursos no permeten aprofitar en una escala adequada, és un especulador immobiliari gairebé igual que el gran propietari a qui vol comprar-li". Tot i així, pensava que "l'opinió està madura" per a algun tipus "d'impost o expropiació, o les dues coses" de les terres infrautilitzades. Ell hi veia sobretot un avantatge polític: "Un argument popular en contra de l'administració de Carta és que mentre la Companyia governi, no hi ha cap possibilitat que es permeti legislació dirigida contra els terratinents. Propostes d'aquest tipus, per tant, crec que arribarien com una sorpresa gran i benvinguda", millorant la imatge de la BSAC davant dels colons (7). Però l'esborrany d'impost sobre la terra que es va discutir al Consell Legislatiu un any més tard va ser retirat davant la impossibilitat d'arribar a un consens entre el govern i els diputats electes (8).

L'altre punt que preocupava els grangers i que, segons ells, retardava l'expansió agrícola i l'arribada de més colons era la manca de seguretat que oferien els títols de propietat o ocupació davant dels miners. Com ja hem vist, per tal de facilitar-los la feina, els prospectors podien usar lliurement l'aigua i la fusta d'una granja. En la Declaració dels Directors de l'octubre del 1907 es prometia als colons que l'Ordinança de Mines seria reformada per tal que oferís als agricultors "un títol (de propietat) satisfactori i atractiu", això sí "sense interferir indegudament amb la indústria minera" (9). La llei va ser

efectivament canviada el 1908, i es va establir que l'aigua "que corria naturalment" dins d'una granja seria repartida entre el granger i el prospector miner. L'amo de la terra havia de poder disposar de prou aigua per als seus conreus i ramats i per a la irrigació allí on es practiqués. La resta quedava a disposició del miner gratuïtament. Si no hi havia prou aigua, els conreus i el bestiar eren prioritaris, però la irrigació no. El miner podria usar l'aigua, però pagant al granger una compensació fixada en arbitratge per haver-lo impedit irrigar les seves terres. Pel que feia als arbres, els prospectors podien tallar-los a canvi d'un pagament al propietari (10).

Aquestes reformes legals no van aturar les disputes ni les queixes dels grangers. Els miners, recolzats pel Secretari de Mines, Montagu, no volien renunciar als seus privilegis, i fins i tot demanaven que es protegissin encara més. El 1909 el Coronel Grey demanava que no es concedissin granges en terres que estessin pròximes a jaciments minerals, per tal d'evitar reclamacions per part dels nous colons. Segons ell, calia protegir "no només els interessos de la mineria tal com són aparents ara, sinó com podrien esdevenir-ho més endavant, i cal retenir la terra al voltant dels jaciments i al voltant de les mines" (11). Els agricultors ho veien d'altra manera, i un any més tard el president de la RAU, J.A.Edmonds, demanava "una millor i més estreta definició i comprensió dels drets i privilegis respectius del granger i les mines" (12). Les peticions dels grangers també afectaven la BSAC. El successor d'Edmonds, R.A.Fletcher, demanava que els propietaris d'una granja que tenia un riu que feia frontera amb terrenys de la Companyia poguessin usar l'aigua del riu com si formés part de la seva propietat (13).

De seguida es van iniciar discussions per a l'elaboració d'una nova llei sobre l'ús de l'aigua. Des del Departament d'Agricultura es recolzaven les exigències dels grangers, i l'Enginyer, Watt, insistia en la necessitat "que el granger pugui obtenir un dret definit a l'aigua que desitgi utilitzar". Quan es van fer les primeres propostes, Fletcher les considerava massa semblants a la legislació vigent de Swaziland, un país on "la mineria era pràcticament l'única indústria". Ell preferia inspirar-se en el Transvaal perquè "Allí la indústria agrícola és protegida de totes les maneres possibles" (14). Al final, la Water Ordinance va ser aprovada el 1913. Mantenia els drets dels miners i reforçava la jurisdicció de l'Administració sobre els rius, però creava uns Tribunals d'Aigua itinerants que facilitaven les decisions ràpides de les disputes jurisdiccionals, afavorint els petits grangers, que patien

molt pels retards judicials quan els grans propietaris i les companyies els duïen als tribunals (15).

En general, malgrat les declaracions a favor d'una legislació més favorable a la colonització de la terra, les millores realment efectuades - ja fos en referència a la infrautilització de les propietats, els drets forestals o l'accés a l'aigua - van ser escasses o parcials. En visitar la regió d'Inyati, a Matabeleland, el 1914 Nobbs encara es lamentava que "al llarg de 30 o 40 milles tot el país està retingut en grans blocs, en la seva major part per companyies o sindicats, i no és utilitzat, tot i que posseeix grans possibilitats per a la ramaderia, i en algunes parts àrees adequades per al conreu". També va visitar la vall del riu Bubi "la llargària de la qual està demarcada en grans blocs, actualment desocupats" (16).

Les Reserves africanes

Els anys 1910 van viure una intensificació del debat sobre l'existència de terres Reservades als africans. Es discutia si aquesta era una opció encertada o - en cas que ho fos - quina extensió, localització o utilitat havien de tenir. De forma gradual es va anar imposant la idea que les Reserves s'havien de mantenir i que la segregació de la propietat de la terra en funció de la raça s'havia d'aprofundir.

Alguns alts càrrecs de la Companyia, però, van fer públic el seu desig d'acabar amb el sistema de Reserves. El més clar va ser Wilson Fox el 1910. El seu objectiu era la integració, gradual però ràpida, dels africans en l'economia moderna, bàsicament a través de la feina assalariada. Era molt crític amb l'actitud del Departament d'Asser Natiu, que defensava les Reserves i la segregació. Els Comissaris volien "segregar els natis, mantenir-los separats de la vida i el treball general de la comunitat, i cridar "mans fora" quan es fa qualsevol intent d'entrar en contacte amb ells per propòsits industrials". Fox, en canvi, volia "posar el natiu gradualment en la mateixa posició de qualsevol altre habitant del país". El Comissari típic sempre ho refusava: "És un expert en natis. Parla d'ells com "els meus natis". Tota la seva idea és la segregació, ni que sigui perquè s'adona conscientment o inconscientment que quan no hi hagi districte natiu no hi haurà Comissari per als Natis".

"El mal més gran del sistema comunal és, en la meva opinió, la barrera que oposa a qualsevol tipus d'educació nativa, industrial o altra". Per canviar-ho "s'han de fer tots els esforços per aconseguir el seu (dels africans) trasllat voluntari des de les reserves natives

cap a llocs on estiguin en contacte diari amb idees i ambients europeus". Propugnava l'enviament de "comunitats natives" a "granges privades o a propietats especialment preparades per la BSAC per a l'ocupació nativa". Tot i reconèixer que seria difícil, creia que es podia fer, si s'imposaven garanties legals suficients contra l'explotació abusiva dels africans per part dels grangers. Com a forma d'iniciar el procés de traspàs de població fora de les Reserves suggeria augmentar la taxa de capitació per tal que la feina assalariada fos més necessària (17).

Aquests plantejaments, però, eren força minoritaris. La separació de les terres "europees" i "africanes" era defensada, amb més o menys entusiasme i per raons diferents, per un ampli ventall de l'opinió pública rhodesiana. El Departament d'Asseriments, normalment recolzat per Milton, volia assegurar que els africans conservessin un mínim de terres, i protegir el que ells consideraven com a vida "tradicional" dels africans, començant per la propietat comunal de la terra. Aquestes raons eren també predominants al Colonial Office, que volia evitar una desposseïció dels africans i la possible resistència que pogués provocar. A més, l'establiment de Reserves era la política seguida a Sud-àfrica, i una coincidència en aquest punt facilitaria la integració de Rhodèsia a la Unió en el futur (18). Els missioners compartien bona part de les raons del NAD i hi afegien una preocupació creixent pels efectes nocius que la vida a les ciutats o les mines tenien sobre els africans: prostitució, alcoholisme, pèrdua de respecte pels caps de família, etc. (19).

Fox recolzava els intents dels colons per aconseguir mà d'obra, i assegurava que "els ciutadans més progressistes" estaven a favor dels seus suggeriments, però afegia: "És curiós (...) adonar-se que cap Associació (RLOFA, MFA) ha seguit aquestes idees fins a la seva conclusió lògica, i trobin en el sistema de reserves en sí mateix l'arrel de tots els mals" (20). Existien raons de pes perquè els grangers i els miners no arribessin a la "conclusió lògica" de Fox. No volien veure desaparèixer les Reserves, ja que preferien mantenir l'aposta per una mà d'obra migrant, que podia aconseguir-se a un preu baix gràcies en part a l'existència d'unes terres on residissin els familiars dels treballadors, i on s'hi retiressin quan es fessin vells. D'aquesta manera, els salaris no havien d'incloure el cost d'alimentació i allotjament de la família (21). La presència de propietaris africans en peu d'igualtat amb els europeus tampoc era una cosa ben vista. Els grangers no volien veïns africans, per evitar la possibilitat que accedissin a les millors terres i perquè les granges properes a Reserves o als

pocs propietaris africans baixaven de preu en el mercat (22). I com apunten Raftopoulos i Yoshikuni, en comú amb els oficials "En la imaginació dels colons l'autèntic lloc de la llar i de la reproducció familiar per al treballador urbà era l'àrea rural, el lloc de les estructures i el control tradicionals" (23).

Però una cosa era la coincidència majoritària a favor de la segregació i una altra la delimitació de territoris amplis i fèrtils per als africans. Els missioners i els Comissaris acostumaven a defensar unes Reserves de major qualitat i extensió. Però fins i tot al DAN s'hi posaven límits. El 1908 el Comissari en Cap per Mashonaland explicava que els africans seguien practicant mètodes de conreu "ineficients", no intensius, basats en la magalla i la itinerància pel foc. Això augmentava exageradament la seva necessitat de terreny. Seria, per tant, un error afegir més terres a les Reserves, ja que els pagesos no tindrien incentiu per millorar els rendiments. El que calia era una llei semblant a la Glen Grey Act que Rhodes havia fet aprovar al Cap quan n'era el primer ministre, i que preveia la divisió de les Reserves en parcel·les individuals, amb títol de propietat. Així els titulars de les parcel·les esdevindrien pagesos més moderns i la resta anirien a treballar per un salari (24).

Els grangers eren més contundents. El 1909 un comitè de la Mashonaland Farmers' Association va arribar a la conclusió que "Les reserves petites actuals s'haurien de desmuntar, i els nadius haurien de ser col·locats en unes quantes reserves grans, que s'haurien de situar en aquelles parts del país inadequades per a la colonització blanca" (25).

Una altra idea que reforçava les reticències a augmentar l'extensió de la terra destinada als africans era la "temporalitat" de la mesura. Existia en certs sectors de l'oficialitat i dels colons el convenciment que a la llarga els africans s'incorporarien de forma massiva a l'economia moderna, cosa que reduiria el nombre d'habitants de les Reserves, i que les millores tecnològiques aplicades a l'agricultura africana augmentarien els rendiments, cosa que feia innecessària la delimitació de terres per cobrir un futur increment demogràfic (26). Així mateix, molts europeus estaven convençuts que els shona preferien els sòls sorrosos i més lleugers, davant dels vermells, argilosos i densos que triaven els colons. De fet, els shona conreaven tots els tipus de sòl, en funció de la seva disponibilitat i del producte que en volguessin obtenir. És cert que bona part del *High Veld* de Mashonaland està format per sòls sorrosos, que els shona usaven perquè amb una menor quantitat de pluja obtenien

millors rendiments, i eren molt adequats per al mill. Però també plantaven amb freqüència als argilosos. La suposada preferència era més aviat una excusa per justificar les ocupacions europees. Igualment, quan els sòls sorrosos eren bons per al tabac, també se n'expulsava els shona (27).

El debat va culminar amb la Comissió de Terres constituïda el 1914. Com en el cas de la Comissió del 1894, els nomenaments dels seus integrants ja van suposar una hegemonia dels punts de vista de la BSAC i els colons, per davant dels del Colonial Office - especialment dels oficials més proteccionistes dels interessos africans. L'Alt Comissari a l'Àfrica del Sud, que representava l'autoritat metropolitana a la regió, va recomanar E.C.F Carraway i, sense avisar Londres, Robert Coryndon, l'antic funcionari de la BSAC a Rhodèsia del Nord. A més, el Colonial Office esperava que la BSAC nomenés un representant del Departament d'Afers Nadius, però en lloc d'això van proposar el Tresorer, Newton, que era un granger amb cinc propietats. Quan va haver de plegar per raons de feina, el van substituir per W.J.Atherstone, el Topògraf, conegut per la seva postura contrària a les Reserves.

Les conclusions dels Comissionats van refermar els plantejaments majoritaris dins de la BSAC i de la comunitat europea: el manteniment d'un sistema de Reserves (a diferència del que Fox havia suggerit), però mantenint-les en les regions menys afavorides. Es confirmava la visió de les àrees reservades com a llocs on residirien els ancians, les dones i nens, i les comunitats encara no integrades a l'economia moderna. A mesura que la integració fos més gran, menys africans hi viurien, i els que s'hi quedessin practicarien una agricultura més productiva. Per tant, no calia tenir en compte el futur creixement de població africana a l'hora de considerar-ne l'extensió, i no feia falta afegir més terra a les Reserves. De fet, la Comissió va recomanar la sustracció de 6.673.055 acres de les àrees africanes, i la incorporació de 5.610.595, donant com a total una disminució de les terres reservades de poc més d'un milió d'acres.

A Anglaterra les conclusions no van acabar de convèncer els funcionaris del Colonial Office, però com gairebé sempre, les circumstàncies del moment i els interessos imperials generals van pesar més que les reticències davant de la política de la BSAC. El país estava immers en la guerra, no es volia iniciar un enfrontament amb els colons i la Companyia, o que s'hagués de nomenar una nova Comissió, que obligaria a gastar més temps i diners. La

proposta va ser aprovada el 1917 i la Native Reserves Order-in-Council va entrar en vigor el 1920. S'esperava que fos la solució definitiva al tema de la distribució de terres i, per salvaguardar els interessos africans, es col·locaven les Reserves sota jurisdicció de l'Alt Comissari. El govern rhodesià no podia modificar-ne l'extensió ni els límits. Un bon grapat de Comissaris per als Nadius van protestar per les conclusions de la Comissió, però ells també es van veure afectats per la guerra (molts van ser traslladats o es van allistar) i la BSAC es va preocupar de no fer arribar les seves objeccions a Londres (28).

Els africans en terres europees

Una qüestió relacionada amb la distribució de les terres i amb el lloc de residència "ideal" - des del punt de vista dels colons - per als africans era la dels arrendataris en propietats europees. A l'hora de legislar sobre el tema també es produïen desacords entre els diferents Departaments governamentals i entre els diversos grups de colons. El 1910 la Companyia calculava que dels gairebé 700.000 africans de Rhodèsia, 381.000 vivien a les Reserves, mentre que 164.000 es trobaven a les terres europees i 152.000 a les terres de la BSAC encara no distribuïdes (29).

Tot i que Wilson Fox havia parlat a favor de la presència d'africans a les granges com a fórmula per integrar-los més ràpidament a l'economia de mercat, l'opinió més generalitzada entre els oficials i grangers més modernitzadors era la inversa: l'expulsió dels arrendataris (coneguts universalment com a *squatters*) i el seu enviament a les Reserves. La BSAC estava descontenta de la pràctica habitual de les companyies i altres propietaris absentistes, que permetien als africans residir i utilitzar les seves terres a canvi d'una renda, que els proporcionava ingressos sense haver de fer inversions. La Companyia i els colons més productius consideraven que això entorpia el creixement de l'agricultura europea i oferia una alternativa al treball assalariat a massa africans. Els grangers que estaven expandint els seus conreus o ramats, a més, volien alliberar terreny per usar-lo ells o garantir la separació del seu bestiar i el dels africans.

En contra d'aquestes posicions s'hi trobaven els dos extrems de la comunitat agrària blanca. Els grans terratinents absentistes no volien quedar-se sense una font d'ingressos, i els colons més pobres i que usaven la seva terra menys intensivament preferien tenir unes comunitats africanes a la granja, que els proporcionaven rendes econòmiques i en treball, abans que dependre dels treballadors assalariats, que normalment no es podien permetre. El

Departament d'Afers Nadius acostumava a ser tolerant amb la situació dels *squatters*, tant a causa d'una certa consciència dels drets dels africans, que moltes vegades eren els habitants originals de les propietats, com per evitar-se el problema de trobar-los un lloc de residència alternatiu. Amb unes Reserves que s'havien de reduir i una població creixent, alguns Comissaris ja anticipaven problemes de subsistència a les àrees africanes (30).

Els partidaris de les expulsions van aconseguir que el 1908 s'aprovés la Private Locations Ordinance (PLO), que estipulava un màxim de 40 homes adults (amb les seves famílies) com a arrendataris per cada 3.000 acres de propietat, i obligava l'amo a pagar una taxa d'1 xílling per cap, o de 5 xíllings si era un absentista. Així mateix, per evitar condicions abusives, el Comissari per als Nadius del districte exercia de supervisor de l'acord entre els africans i el granger, que s'havia de posar per escrit. Els grans terratinents van fer pressió perquè la llei no s'apliqués fins el 1910, però no la van poder aturar (31). En coherència amb la nova política de reducció del nombre d'arrendataris, l'any 1909 la BSAC va començar a cobrar una taxa als residents a les seves terres (32).

La PLO i la taxa de la BSAC van provocar un augment dels trasllats de famílies o comunitats africanes cap a les Reserves. Els Comissaris per als Nadius no n'estaven satisfets, però no podien fer-hi gran cosa. A Matopos, per exemple, a partir del 1911 van incrementar-se les expulsions d'africans de les terres de la BSAC, malgrat les promeses fetes per Rhodes als ndebele i banyubi locals. Els Comissaris van queixar-se i es va demarcar una zona reservada propera per als expulsats, però el procés no es va aturar (33). Al Departament d'Agricultura estaven satisfets amb la nova situació. El 1912 Nobbs es felicitava pel fet que els terratinents estessin augmentant les rendes demanades als arrendataris i els estessin restringint l'ús de pastures, cosa que estava fent créixer el nombre d'africans que marxaven cap a les Reserves: "Les reserves natives són àmplies per als seus objectius, i esperem que la transferència de bestiar natiu cap a les àrees originalment separades per a ells conduirà a una distribució més uniforme del bestiar per tot el país, i portarà l'ocupació per part de colons europeus d'aquelles parts del país destinades a ells" (34).

De tota manera, els efectes de les noves disposicions van ser limitats. Els grans propietaris van tenir prou capacitat d'influència com per assegurar-se una redacció ambigua de la PLO i, sobretot, una exempció essencial: els acords que es consideraven com a "laborals", és a

dir, quan un africà anava a una granja a treballar a canvi d'un pagament, no entraven sota la jurisdicció de la PLO. Era fàcil, per tant, arribar a un compromís verbal amb els antics arrendataris o amb altres de nous perquè treballessin a canvi de la residència, sense que els oficials del govern en controlessin les condicions i verificuessin si era un contracte laboral o una revisió de les velles pràctiques d'arrendament. A Mashonaland molts grangers petits i amb pocs mitjans es valien d'aquest forat legal per no expulsar els residents africans ni oferir-los condicions verificables oficialment (35).

A la recerca de nous colons

Com a part de la seva política per atreure més població europea, especialment la destinada a dedicar-se a l'agricultura, la BSAC va establir una Oficina de Propietats dins del Departament de Colonització de Terres. L'OP tenia com a funcions bàsiques l'encoratjament i atracció de nous colons i la tramitació de les demandes i adquisicions de terra. Va aconseguir posar una mica d'ordre en el procés de venda de les parcel·les, que havien de ser visitades per un inspector oficial, per un topògraf i, finalment, pel granger interessat, abans de ser adquirides (36). Per reforçar la captació de colons es va obrir una Oficina d'Emigració a Londres sota la direcció d'un Supertinentent, G.N.Savage. Poc després, s'hi va afegir una sucursal a Glasgow (37).

Si bé existia un ampli consens d'opinió sobre la necessitat d'incrementar el nombre de colons al país, no estava tan clar quines característiques havien de tenir els nouvinguts, especialment pel que feia a orígens nacionals, capacitació professional i capital disponible. Aquest debat s'arrossegava des dels primers anys del segle quan, com hem vist, la BSAC va apostar per l'arribada d'immigrants anglòfons i que tinguessin un capital inicial com a mínim moderat, al voltant de les 1.000 lliures esterlines. El Professor Wallace mencionava específicament aquesta quantitat com a necessària per iniciar-se en l'agricultura a Rhodèsia (38).

Però sobre el terreny les opinions eren menys coincidents. Precisament en una trobada d'oficials i grangers celebrada el 1909 per discutir les recomanacions de Wallace, Frank Johnson dibuixava la seva percepció del que havia passat fins aleshores: el problema era que tenien dues classes de grangers "el granger holandès, l'únic objectiu del qual és sobreviure" i "el jove anglès, que ha vingut amb capital i ha anat a la seva granja amb la intenció de conrear la terra, però s'ha trobat que podia enriquir-se més ràpidament per altres

mitjans, com ara fent de transportista, de contractista de fusta, etc, i ha negligit l'agricultura".

Sobre el tema del capital no hi havia acord. Newton, tot i formar part de l'Administració, pensava que 750 lliures podrien ser suficients. Per contra, colons com el Tinent Coronel Weston Jarvis deien que això era massa, i que es podia engegar una granja petita amb 300 o 500 lliures. El Marquès de Winchester, en nom de la BSAC, els va repetir la visió oficial: els immigrants que calien eren els que disposaven de diners, i Rhodèsia no era un país per anar-hi a treballar: "No és bo per a un home anar i oferir la seva feina al costat de la del negre. El granger no pot permetre's l'ús de mà d'obra blanca, perquè en pot obtenir de negra molt més barata" (39). En general els paràmetres per a la selecció de colons es van mantenir: anglesos o sud-africans anglòfons i amb capital. La Companyia i l'Administració no veien amb bons ulls la possibilitat d'incrementar la comunitat afrikaner o l'establiment d'una comunitat de blancs pobres. Això sí, es va rebaixar una mica la inversió inicial que s'esperava. El 1909 700 lliures eren considerades suficients (40).

A partir del 1909 el nombre de colons arribats a Rhodèsia va créixer significativament, així com la quantitat de granges que s'ocupaven o adquirien. El 1910 Nobbs informava dels resultats d'un cens que indicava que al país hi havia 1.470 granges ocupades (990 a Mashonaland i 480 a Matabeleland), i es congratulava que "El granger mitjà a Rhodèsia és un home de substància" (41). Segons les dades de la Companyia, el 1909 s'havien establert 863 colons nous en granges, el 1910 n'havien arribat 403 (comptant les famílies complertes) i entre el 1911 i el 1912 1.074 (42). S'ha calculat que entre el 1907 i el 1911 el nombre de grangers a Rhodèsia va augmentar en un 82% (43). Sud-àfrica va esdevenir de seguida la font principal de nous immigrants. Aquell mateix any representants de colons anglòfons de l'Estat Lliure de l'Orange van visitar el país amb vistes a un possible trasllat. Alguns grangers britànics d'aquell territori o del Transvaal estaven descontents amb la perspectiva de viure sota els governs autònoms restaurats i controlats pels afrikaners. El nombre de sud-africans que compraven terra a Rhodèsia també va anar creixent, a mesura que els preus pujaven al Sud (44).

Un altre factor que contribuïa a l'augment del col·lectiu de grangers era el nombre creixent de miners o de colons urbans que decidien invertir i dedicar-se a l'agricultura. Alguns d'ells estaven comprant terra amb la previsió d'establir una granja o un ranxo en el futur. Altres ja

feia temps que posseïen terres, que havien deixat al càrrec d'un empleat europeu, o s'hi estaven traslladant personalment. Percy Hone indicava com, amb freqüència, aquests grangers tenien més èxit que els nouvinguts, ja que coneixien el país i podien usar els contactes comercials que havien establert en les seves ocupacions anteriors (45). El 1912 la BSAC informava d'un augment substancial de la demanda i dels preus de la terra a les àrees properes a Salisbury, Gwelo o centres miners com Hartley, Gatooma o Odzi (46). I el 1914 es felicitava de la contínua inversió en terres per part dels miners: "Això és clarament un bon signe; mostra que no tot l'or extret de les mines està marxant del país; i també mostra que hi ha força confiança en el futur agrícola del Territori" (47).

El creixement del nombre de grangers va provocar una expansió territorial gradual, a mesura que s'anaven omplint les zones més properes a les ciutats, mines o ferrocarrils. Alguns colons optaven per adquirir propietats més barates en zones més allunyades. Nobbs explicava com a Salisbury, Gwelo, Hartley, o Enkeldoorn molts grangers "gairebé invariablement han comprat terra més lluny amb l'objectiu de reclamar les àrees salvatges". L'arribada d'immigrants ho afavoria, ja que alguns residents més antics els venien les seves propietats - a preus alts - i se'n compraven d'altres, més barates, en zones perifèriques. Per al Director d'Agricultura "Això és un bon senyal, ja que el nouvingut amb capital pot ocupar una parcel·la que ja està en condicions productives, mentre que el veterà amb diversos anys d'experiència és més capaç que l'estrany d'ocupar terra nova i convertir-la en una granja" (48).

El replantejament de la política de colonització

A partir del 1912, però, la BSAC va voler replantejar-se la política de colonització i, sobretot, de distribució de terres entre els immigrants. Es va encomanar a Wilson Fox que avalués la situació i suggerís el millor camí de cara al futur. Fox va escriure dos informes, el 1912 i 1913, que van marcar les directrius bàsiques d'actuació de la Companyia. En primer lloc, dubtava de les propostes més exagerades d'immigració: "No anticipo que mai hi hagi una gran densitat de població europea a Rhodèsia". Però afirmava rotundament la necessitat de prioritzar la terra com a indústria bàsica del país i font d'ingressos de la Companyia, per davant de mines i ferrocarrils: "en qualsevol moment que un o altre d'aquests actius s'hagi de sacrificar parcialment, els interessos de la terra han de rebre la primera consideració".

Fins aleshores la BSAC havia venut la terra als colons a preus "considerablement per sota del seu valor econòmic real" i això s'havia d'acabar. No va ser bona idea oferir terra fàcilment a les grans companyies a canvi d'una possible inversió, ni era bo ara fer el mateix simplement amb l'esperança d'incrementar la població blanca. Tot i que era probable que la Carta de govern de la Companyia sobre el país fos renovada el 1914, seria només per deu anys, i calia treure benefici de la terra abans de traspasar el territori a Londres o a Sud-àfrica: "El problema és assegurar el màxim de resultats en el mínim de temps (...) El temps, en termes polítics, corre en contra d'ella (de la BSAC), i és un cas d'ara o mai". Per tant, calia apujar els preus de la terra que es venia (49).

La idea que potser no es podrien fer venir tants immigrants i que oferir-los terra barata només per fer créixer el nombre de blancs era un error va començar a ser expressada amb més o menys claredat per altres sectors de la BSAC. El 1913 Jameson deia als accionistes que a Rhodèsia "no sé si és una maledicció o una benedicció - (...) tenim una població nativa gran, saludable, prolífica i creixent" i calia no oblidar-ho a l'hora de promocionar la colonització. I el *Rhodesian Herald* del 29 d'abril del mateix any era més clar: "El tranquil convenciment que un país amb una gran població indígena està "buit", i per tant obert a la immigració il·limitada d'europèus de l'estranger és absurd, però aquesta forma de raonar és comú per tot Sud-àfrica, excepte potser entre els mateixos grangers, i a Rhodèsia, aparentment no es pot aplicar ni tan sols aquesta excepció (...) qualsevol intent, per molt ben intencionat que sigui, d'inundar el *veld* sud-africà o rhodesià amb una classe d'immigrant que està omplint "els amplis espais buits" de les praderies canadenques o el camp australià seria un fracàs evident des del principi" (50).

Aquests plantejaments, però, eren minoritaris i poc populars a Rhodèsia, i Fox ho sabia. Ell era ben cru a l'hora de marcar els objectius de la Companyia: "Els accionistes mai s'han adonat que el problema de la Junta és promoure la colonització, no l'emigració, i que la colonització només s'ha de veure com un mitjà per a un fi, és a dir: guanyar el màxim de diners possibles per als accionistes gràcies a la terra de la Companyia. No seria possible oferir explicacions clares sense al mateix temps unir totes les seccions de Rhodèsia contra la Companyia". Es produiria una gran crisi "si s'admetés que la Companyia estava adoptant deliberadament una política que pogués tenir l'efecte de restringir temporalment la colonització amb el propòsit de guanyar més amb una terra que la comunitat afirma que no

li pertany. No puc pensar en res més ben calculat per aixecar una tempesta. Per tant, si es decideix adoptar la política recomanada, s'ha de fer gradualment, amb compte, i sobre tot sense explicació".

Arribats a aquest punt, l'informe passava de la cruesa al maquiavel·lisme. Era necessari allargar al màxim el termini de jurisdicció administrativa de la BSAC sobre el país, perquè així es podria vendre molta terra als nous preus, i "seria més petita l'àrea que quedaria per ser adquirida pel nou Estat" successor de la Companyia. Així, "estarien plenament justificades despeses raonables o sacrificis per induir els habitants de Rhodèsia a acceptar la perllongació de l'administració de la Companyia". La seva opinió era que "Com a tot arreu, el suport polític pot ser comprat. La gent no recolzarà la Companyia si no els surt a compte fer-ho". Rebaixar les tarifes de ferrocarril, per exemple, seria molt popular (51).

En el segon informe Fox tractava dues qüestions que preocupaven la Companyia: el tamany de les granges venudes i la seva situació geogràfica. En primer lloc, en vista del procés que hem comentat d'extensió de les àrees que s'estaven colonitzant, aconsellava centrar les cessions de propietats a una distància de 25 milles del ferrocarril. Mentre Nobbs estava satisfet per l'ocupació de nous territoris, per a Fox si els colons s'escampaven provocaven un augment de despesa: carreteres, expansió de la xarxa ferroviària, fer-los arribar l'administració i els serveis públics, etc. En les zones més perifèriques era millor que la BSAC hi fes inversions puntuals, tot establint-hi ranxos, que més endavant podria vendre a preus superiors com a terres ja preparades per al comprador (52).

En segon lloc, volia reduir el tamany de moltes explotacions, que considerava massa grans. El nouvingut "de fet és perjudicat si se li ven més terra al principi de la que pot gestionar convenientment (...) perquè una àrea no usada haurà de ser pagada igual que la usada, i representarà una disminució d'ingressos constant durant tot el període en què queda abandonada". No volia acceptar cap demanda de terra per part de colons que ja disposessin de 6.000 acres (53). La BSAC feia un parell d'anys que es proposava "abandonar el tipus uniforme de granja extensa que és una característica distintiva de l'agricultura sud-africana, i ajustar el tamany de les parcel·les a les capacitats del sòl i als requeriments dels sol·licitants" (54). El Secretari de la Companyia, Brodie, explicava al Representant Comercial que "La Junta està convencuda que actualment la majoria de "granges mixtes" a Rhodèsia són massa grans, i mai podran ser desenvolupades correctament amb el capital a

disposició dels amos actuals. Prova d'això es pot trobar en el fet que molts amos estan començant a vendre una part de les seves granges per obtenir capital per invertir en la resta". Per tant, "la vella unitat de 3.000 acres o similars hauria d'abandonar-se completament, i (...) l'única consideració important en el futur hauria de ser el tamany que pot ser usat més econòmicament" en funció de les característiques del sòl (55).

Finalment, Fox va aportar una sèrie d'indicacions sobre el tipus de colons que Rhodèsia havia de buscar. Els grangers amb capital eren òbviament "els que més es necessiten", però "els més difícils d'obtenir". Els agricultors amb experiència, però amb poc capital, eren el grup "més prometedor per als propòsits rhodesians", ja que coneixien la feina i "homes joves d'aquesta classe amb disposició aventurera esdevenen colons excel·lents". Seguint amb les preferències expressades per Odlum anys abans, creia que, si no se'n trobaven prou de britànics, estaria bé buscar-ne a l'estranger, sobretot a Escandinàvia: "Homes d'aquesta classe estan acostumats a una vida dura i no s'espanten per les condicions que dissuadeixen el granger britànic ordinari". Els treballadors provinents de granges angleses no eren tan bona opció, però se'ls podria acceptar si no sorgien suficients colons de les dues classes anteriors, i si es tenia en compte que "un nivell d'intel·ligència i d'educació més baix, i la possessió d'un capital més limitat ha de ser assumida".

Els "colons cavallers" amb capital ja podien establir-se pel seu compte i no necessitaven programes públics d'ajut. En canvi, sí que s'havia d'encoratjar l'arribada de "fills de cavallers amb mitjans, que desitgen oferir als seus nois una carrera quan surtin de les escoles privades o universitats, i que estan disposats a ajudar-los a començar en la vida amb considerables quantitats de capital". Eren intel·ligents i educats, i només caldria oferir-los una bona preparació tècnica en agricultura quan arribessin. Un cas semblant, però menys òptim, seria el de fills de gent de classe mitja i baixa "que tinguin intel·ligència i gust per a la vida rural".

Per a tots els immigrants s'havien de millorar les condicions d'acollida: ensenyar-los l'ofici si no el coneixen, vendre'ls terra ja "preparada" per al conreu i deixar-los diners a través del Land Bank. Fox advertia que caldria competir amb altres territoris per atreure els millors colons, i s'havien d'estudiar els mètodes de colonització que utilitzaven, sobretot a Austràlia i Nova Zelanda. Aquesta competència probablement obligaria "a acontentar-se per força amb quelcom menys que el millor". Tot i les prioritats que ell mateix havia marcat, "Una

Colònia que requereix colons avui en dia ha d'estar preparada en bona part a acceptar i utilitzar tan bé com pugui l'amateur seleccionat amb cura" (56).

Les propostes d'actuació de Fox van ser assumides en general, tot i que no completament, per la BSAC, però es van posar en marxa de forma desigual. La reducció de l'extensió de les granges, desitjada per la Companyia, es va assolir parcialment. El 1912 Nobbs informava que "No hi ha dubte que actualment el procés de subdivisió de granges i d'ocupació d'àrees més petites del que anteriorment es considerava factible està en marxa discretament, però amb força freqüència" (57). De fet, tenia por que s'estés anant massa lluny, ja que en una visita al districte de Mazoe, va veure que "diversos homes han comprat darrerament parcel·les tan petites com ara de 500 o 700 acres per conrear-hi, i que, sense irrigació, és certament poc per a les condicions preponderants" (58). En l'afer del tamany de les explotacions, la BSAC coincidia amb els oficials del Departament d'Agricultura, com Mundy, que advertia contra el fet que "la tendència general és aspirar a trossos de terra més grans que els que justifiquen els fons disponibles, i (...) per tot el país la majoria de grangers tenen més terra de la que poden desenvolupar adequadament amb els seus diners" (59).

L'augment dels preus reclamats a canvi de les noves concessions de terres sí que es va aplicar. Brodie anunciava a principis del 1913 que "l'etapa de praderies de l'agricultura i amb ella l'etapa dels pioners en la colonització de la terra s'ha de considerar com a acabada. Fins ara terra de praderies s'ha venut a grangers de praderies que hi aplicaven mètodes de praderia, i la terra, de fet, només valia preus de praderia per als qui la compraven". Ara, ja se sabia que el conreu de moltes collites era rendible i els colons estaven disposats a pagar més. L'Oficina de Propietats havia de "cobrar preus més elevats per la terra venuda a colons" (60). Un any més tard, la BSAC refermava la seva defensa de l'augment de preus perquè a d'altres colònies britàniques la terra encara era més cara. I perquè "l'experiència ja ha ensenyat que la venda de terra a preus reventats no promou una colonització més gran o el conreu intensiu. Porta a l'especulació sense encoratjar el poblament, mentre deprecia el valor de la terra en propietat privada" (61).

Aquestes mesures no van convèncer els colons. El mateix Fox reconeixia que "Els intents recents per canviar els mètodes reduint el tamany de les àrees alienades a individuals i incrementant el preu de la terra s'han trobat amb la desaprovació popular". I una Comissió

sobre el Cost de la Vida suggeria com a fórmula per reduir els preus i costos generals a Rhodèsia que es fés "qualsevol cosa que comportés un ràpid influx de població" (62). En contra d'aquesta proposició, el preu de la terra de la Companyia va pujar de 4 xíl·lins i 2 penics l'acre el 1913 a 6 xíl·lins i 6 penics el 1914. Això, juntament amb un descens dels preus pagats pel tabac, va provocar una disminució de l'arribada de colons entre el 1912 i el 1914 (63).

En la qüestió del capital inicial que es requeria als immigrants, es va optar per una política flexible, en part pel convenciment expressat per Fox sobre la dificultat d'atreure prou gent "amb mitjans". Nobbs advertia que "Com més capital porti al país cada immigrant individual millor, i és reconegut que hi ha poc o gens d'espai per al colon indigent". I la propaganda oficial adreçada als interessats deia que Rhodèsia era un país excel·lent per al "granger amb un capital moderat a la seva disposició". Però es va seguir calculant que 700 lliures podien ser suficients, lluny de les 1.000 reclamades pel Professor Wallace i alguns oficials el 1908 (64).

L'establiment del Land Bank

Un dels elements que es volien introduir per facilitar el creixement de la colonització i de les produccions agràries eren les facilitats de crèdit. El 1910 Nobbs indicava que "Hi ha una necessitat clara d'un fons disponible de capital en circulació a la indústria", i demanava que s'establís un banc de crèdit agrari (65). Quan el Professor Loudon Douglas va visitar Rhodèsia l'any 1911 va aconsellar que els grangers es reunissin en Associacions de Crèdit Agrari, que podrien sol·licitar préstecs col·lectius (66).

Aquell mateix any la BSAC va començar a discutir seriosament la possibilitat de crear un banc per assistir els grangers. Fox va fer un memoràndum sobre el tema a finals de juny. Explicava que havia estudiat els treballs de la comissió assessora en la fundació del Transvaal Land Bank (TLB), que considerava un model força bo per a Rhodèsia. Com a element diferencial citava que al Transvaal no estaven preocupats per atreure més immigrants, mentre que ells sí que ho volien i, per tant, s'havien de preveure ajuts específics per als nous. Tenia una opinió molt bona de la concessió de préstecs que el TLB havia fet a les cooperatives agràries i a Rhodèsia s'hauria de fer el mateix. La Junta directiva del banc s'hauria de situar a Londres, on la BSAC la podria supervisar més fàcilment, i el Màner i dues persones més formarien la Junta local a Rhodèsia. L'interés

aconsellable sobre els préstecs era un 5%, tot i que "no pot ser justificat financerament", i un 6-7% seria més raonable. Ell proposava el 5% perquè era el mateix que al Transvaal o a Austràlia, que podien competir amb Rhodèsia pels colons, i perquè "no puc tancar els ulls als enormes avantatges indirectes, polítics i altres" que provocaria un fort creixement de l'agricultura: l'arribada de més colons, més vendes de terra de la BSAC, i més beneficis per al ferrocarril, així com "una major popularitat a Rhodèsia" de la Companyia (67).

Mentre es trobava de permís per malaltia, Nobbs va aprofitar per estudiar el funcionament dels diferents bancs de crèdit agrari de les quatre províncies sud-africanes (68). Nobbs era una ferm defensor dels préstecs als agricultors, que normalment havien de deixar passar un temps - potser anys - entre la inversió i els primers beneficis. Una major disponibilitat de diners ajudaria a colonitzar el país, ja que "estic convençut que un capital insuficient és molt sovint l'únic impediment per a immigrants altrament desitjables". Molts grangers rhodesians no tenien prou capital per fer funcionar les seves explotacions de forma eficient, i el país no oferia condicions suficientment atractives. Assegurava que "hi ha un moviment d'un bon tipus de granger jove des de Sud-àfrica cap a l'Àfrica Oriental Britànica en lloc de cap a Rhodèsia".

Un banc dedicat al recolzament dels grangers no s'havia de fixar "en els simples resultats de les transaccions comercials, sinó en el creixement de la prosperitat i de les activitats agràries". Els Land Banks havien funcionat bé a colònies com Austràlia, Nova Zelanda o Sud-àfrica, perquè s'adaptaven bé a "terratiments grans i mitjans - la classe que tenim a Rhodèsia". A més, en previsió d'una futura integració del país a la Unió Sud-africana, seria bo disposar d'una entitat semblant a les del Sud. Contràriament a les opinions de Fox i Loudon Douglas, desaconsellava totalment els crèdits cooperatius. Només s'havien de realitzar operacions individuals, això sí, amb un estudi previ acurat del beneficiari, a qui caldria assessorar des del Banc o des del Departament d'Agricultura.

La seva visita recent a Sud-àfrica li havia proporcionat informacions interessants. El sistema de crèdit del Natal li havia semblat molt bo, amb els seus préstecs al 6%. A l'Orange els criticava que no acceptessin la propietat urbana com a garantia dels préstecs. L'exemple a evitar de totes totes era el de Cap, on s'havia optat per potenciar el crèdit cooperatiu. Segons ell, al Transvaal portaven el mateix camí, en haver restringit els préstecs a les Societats Cooperatives, de les quals ell tenia una opinió pèssima: "Els membres no

seguiran les regles dissenyades per al seu benefici, si per un moment poden obtenir guanys individuals en un altre lloc". El banc del Transvaal també estava rebent acusacions de prioritzar els beneficis, que Nobbs considerava justificades. No coincidia amb les intencions de Fox per crear "una institució que doni beneficis" financers. En tot cas, els guanys s'havien de fer indirectament, amb el desenvolupament de l'agricultura i l'augment de població blanca. La Junta hauria de buscar "el mínim benefici per a ella mateixa, perquè aquest guany s'obté a expenses de la classe de persones a qui està especialment designada per ajudar".

En definitiva, proposava un banc amb un capital inicial de 200.000 lliures esterlines, que destinés els beneficis a la reinversió i - altre cop en discrepància amb Fox - amb la Junta a Rhodèsia. La presència dels Directors sobre el terreny proporcionaria un major coneixement de les condicions locals i facilitaria la rapidesa dels tràmits. El banc hauria d'estar lligat a l'Administració, i els membres de la Junta haurien de ser els Directors de Colonització i d'Agricultura, el Tresorer, el Representant Comercial, 2 diputats electes i un President que fos Director de la BSAC. S'havien d'acceptar les propietats urbanes i les collites com a garanties del préstec. I ser molt estrictes amb els colons que es retardessin en els pagaments. Per experiència, podia afirmar que "els grangers holandesos paguen molt regularment, els anglesos menys, especialment els "colons", i que els australians són els més difícils de tractar" (69).

Les recomanacions de Nobbs només van ser respectades en part. D'entrada, el banc no dependria de l'Administració, sinó que seria una empresa privada lligada a la BSAC. En canvi, les intencions que un dels membres de la Junta anunciava eren aproximadament les propugnades pel Director d'Agricultura: "avançar diners en quantitats moderades, amb taxes d'interès moderades, i per períodes llargs si és necessari (...) per ajudar a la comunitat agrària, especialment als homes treballadors amb mitjans moderats, a adquirir i millorar les seves propietats". A part, era essencial facilitar l'augment de la immigració (70).

El Rhodesia Land Bank es va establir el 1912, amb un capital inicial de 250.000 lliures, que va subscriure la BSAC. Operava a Rhodèsia del Sud i del Nord, i la seva oficina central es trobava a Bulawayo. Oferia préstecs fins a la quantitat de 2.000 lliures, a un 6% d'interès. El capital s'havia de retornar en 10 anys, amb pagaments semestrals, i els dos primers anys estaven exempts de quotes. Es podien sol·licitar diners per comprar terra, maquinària o

bestiar i per fer obres d'irrigació o contruccions diverses. Els préstecs es feien en base a una garantia hipotecària sobre la terra. El Mánager del Banc seria W.Olive, que anteriorment havia exercit de representant de la BSAC a Ciutat del Cap (71). Com que els africans - amb excepcions escassíssimes - no posseïen terra en règim de propietat privada, no podien oferir una garantia acceptable i quedaven exclosos dels serveis del Banc (72).

Una de les primeres coses que Olive va fer va ser escriure un article al *Rhodesian Agricultural Journal* explicant els principis que regirien el funcionament del Banc. Tot i informar-los que el LB "no es pot esperar que faci grans beneficis", avisava els grangers que "ha de ser dirigit amb estalvi, sota principis econòmics estrictes". La seva intenció era que "A l'hora de desenvolupar les seves funcions, el Banc no ha d'actuar per motius filantròpics i negocis de naturalesa especulativa han de ser evitats" (73). Això no va impedir que es rebessin un gran nombre de peticions de préstec de forma gairebé immediata, i a finals del 1912 Inskipp ja comptabilitzava 82 peticions denegades, perquè els colons no s'havien preocupat de conèixer els termes i condicions dels ajuts (74).

Olive també va haver d'escriure al Departament de Terres recordant-los el jurament de confidencialitat que havien fet els Inspectors que s'encarregaven de fer l'avaluació prèvia de les sol.licituds. En alguns casos, com el de la Sra.Warton de la granja "Gardiner", s'havia deixat entendre al granger sense cap fonament que rebria el préstec. Ara ell l'havia de refusar i "hi haurà una gran decepció quan la meva carta arribi a la granja" (75). Els colons es van començar a queixar perquè desitjaven demanar una quantitat de diners més reduïda del que el Banc preveia, i si ho feien quedaven obligats a hipotecar les seves propietats, molt més valuoses. La seva petició va ser atesa i el 1913 es van autoritzar préstecs de només 150 lliures o menys, que es podien retornar en un any, però al 7% d'interès (76).

Altres ajuts als grangers

A part de l'oferta de capital a crèdit, la BSAC i la seva Administració van establir una diversitat d'ajuts per als grangers nous i per als ja establerts. Com hem vist en apartats anteriors, entre d'altres coses, se'ls assistia en la compra de bestiar, en la construcció de tanques i tancs de fumigació, se'ls distribuïen llavors o - almenys fins el 1912 - se'ls concedien terres a preus reduïts. El 1908 el Professor Wallace reclamava que no s'anés massa lluny en el sistema de suport als colons: "Jo crec en l'eficiència del principi econòmic de l'autoajuda, i no tinc cap simpatia amb la demanda massa comuna a Rhodèsia

per a l'assistència governamental en empreses comercials". Els grangers havien de poder treballar "sense ajut pecuniari del Govern" (77). Nobbs era un seguidor d'aquests preceptes, tot i que no en la seva versió radical. En el seu primer informe com a Director d'Agricultura deia que "la política del Departament havia de ser ajudar els grangers a ajudar-se ells mateixos, evitant qualsevol cosa semblant als subsidis, que tendeixen a empobrir els beneficiaris". S'havien d'anar reduint els subministres públics als grangers de productes i materials "que poden ser realitzats igual de bé a través dels canals comercials ordinaris" (78).

Les retallades en els ajuts, però, no van ser gaire freqüents en els anys anteriors a la guerra, i el 1913 un defensor dels interessos econòmics de la BSAC com Fox recomanava millorar l'assistència als colons. La por a que triessin una altra colònia era una de les raons bàsiques del seu argument: "és segur que marxaran a un altre lloc a no ser que les condicions de la seva existència permetin que ells i les seves dones i fills portin vides sanes i satisfetes. Els colons, avui dia, (...) no poden ser tractats com a animals, sobre la base que qualsevol cosa és prou bona per a ells" (79).

Les facilitats a disposició dels colons van augmentar de fet. La BSAC va arribar a acords amb les companyies navilieres per tal que oferissin tarifes més barates als immigrants, la seva maquinària i el bestiar. El Comité Rhodesià de la South African Colonisation Society va establir un sistema d'ajuts per al viatge de les dones, promeses, fills i filles, i familiars de colons ja establerts al país, i seleccionava noies joves de classe treballadora que volguessin emigrar a Rhodèsia. Un cop arribats a destinació, els colons rebien l'assessorament del Departament de Terres a l'hora d'adquirir la seva propietat (80). El 1913 es van incrementar els ajuts per a la construcció de tancs de fumigació i la perforació de pous d'aigua, i un any més tard es va iniciar la distribució de quinina, importada per l'Administració, entre els colons, que la podien adquirir a les farmàcies i a establiments oficials com les oficines de correus o de policia, a un preu fixat (81).

Quan calia, fins i tot es dissenyaven mecanismes d'assistència més directa. El 1914 els colons de Marandellas es trobaven en una greu situació financera com a resultat de la caiguda dels preus del tabac. Malgrat les reticències dels accionistes i la Junta de la BSAC davant la possibilitat d'augmentar les despeses, Wise, Inskipp i Nobbs - en contradicció amb les seves directrius del 1909 - van impulsar el Marandellas Development Scheme per

facilitar el pas del conreu del tabac a la ramaderia. Se'ls van oferir ajuts per a la compra d'animals i per al transport. Fins que no es van haver gastat més de 1.000 lliures, la Junta no va ser capaç d'aturar el projecte i suspendre l'adjudicació de fons el 1916 (82).

Ensenyament tècnic per als colons

En vista de la poca experiència en feines agrícoles que tenien molts dels immigrants, i de les dificultats per adaptar-se a un país i unes circumstàncies noves que mostraven fins i tot aquells que provenien d'un ambient rural a Anglaterra, el Departament d'Agricultura i la BSAC insistien molt en la necessitat de millorar els serveis educatius adreçats als colons. Nobbs esperava que es prenguessin mesures per facilitar "educació primària i secundària sòlida per tot el país, si és possible amb un èmfasi suficient en l'agricultura i l'estudi de la natura, que donarà als nens destinats a passar les seves vides en remots districtes un interès intel·ligent en el seu medi ambient". Un ensenyament on l'agricultura i les ciències naturals fossin bàsiques seria molt bo per als nens "i per apartar-los d'aquell desig de vida urbana que les formes d'ensenyament estereotipades probablement engendraran" (83).

Com que "No ha arribat el moment per a una Escola d'Agricultura" especialitzada, es va optar per fer cursets i xerrades adreçats als grangers, i per obrir les Granges Centrals de la BSAC per a l'entrenament d'immigrants (84). Quan el personal del Departament es va haver incrementat amb noves contractacions el 1909-1911, es van posar en marxa una sèrie de conferències impartides pels funcionaris i destinades als grangers i als nois que estaven en l'últim any d'escola, amb la intenció d'atreure'ls cap a feines lligades amb l'agricultura. Nobbs estava content per la nombrosa assistència a les xerrades. Les demandes per part dels colons van acabar impulsant la realització a partir del 1913 d'un curset anual de tres setmanes a Salisbury, amb els especialistes del Departament com a professors (85).

Les Granges Centrals van acollir alguns colons que desitjaven aprendre les tècniques més eficients de conreu o de gestió de ramats i assolir una mica d'experiència abans d'ocupar la seva pròpia explotació. A la Granja de Marandellas, el mànager, Scorrer, podia allotjar fins a deu estudiants, que aprenien a fer funcionar una explotació a canvi de treballar per a la BSAC. Eren allotjats de franc i rebien alguns diners per a despeses. Scorrer havia d'afrontar molt problemes, però: a més de la tasca docent, estava encarregat de gestionar tota la granja, fer-la productiva, realitzar experiments i assessorar els grangers de la rodalia. Tenia més feina de la que podia dur a terme eficaçment, i alguns dels alumnes no demostraven

massa interès en la feina, ja que havien estat seleccionats a Londres més en funció dels seus contactes socials que de la seva idoneïtat com a futurs agricultors (86). Aquests problemes no van aturar l'ús de les Granges Centrals com a centres docents, i el 1912, a petició de la RAU es va decidir agafar "estudiants treballadors" a la Granja Experimental de Gwebi (87). A partir del 1912, però, es va decidir tornar a discutir la possibilitat de crear una Escola d'Agricultura. Nobbs estava convençut que calia una institució permanent, sobretot quan moltes altres colònies en disposaven (88). A la sessió del Consell Legislatiu del 1913 Milton va anunciar que la BSAC estava disposada a proporcionar finançament per a l'establiment de l'Escola. Newton i Nobbs van detallar la proposició: la Companyia faria un avançament de 30.000 lliures, que se li haurien de retornar dels fons públics, en dotze anys i a un interès del 5%. A part, oferia 30.000 lliures més a fons perdut per cobrir el dèficit que l'escola pogués tenir en els vuit primers anys de funcionament. La proposta de la Companyia, però, arribava en un any en què tota l'Administració estava obligada a fer estalvis i els diputats electes van preferir no destinar una suma tan gran a l'escola. Nobbs ho va lamentar molt: l'actitud dels diputats "tot i que indubtablement explicable per una qüestió de prevenció" financera, era un error, especialment en aquell país, on "una gran proporció de grangers rhodesians s'han iniciat en l'agricultura sense haver-hi estat educats, i degut a la novetat del país han hagut d'adquirir el seu coneixement a l'escola més cara - la de l'experiència dolorosa" (89). Es va decidir aleshores augmentar l'oferta de cursos i conferències.

En els seus projectes de colonització, Fox havia donat molta importància a l'ensenyament tècnic, en reconèixer que molts dels immigrants no disposarien d'experiència prèvia. I la propaganda de la Companyia deia als interessats a establir-se a Rhodèsia que era recomanable tenir coneixements de fusteria, de construcció, d'ús de maquinària agrícola i de veterinària. Si no era així, els aconsellava passar un temps a les Granges Centrals o contractar-se com a treballadors en la propietat d'un colon veterà per aprendre'n les tècniques (90). El retard causat per la decisió del Consell Legislatiu del 1913, però, va trigar molts temps a ser superat. Fins els anys 20 no es van obrir unes escoles per a nois a Matopos on es donava formació general juntament amb tècniques agrícoles, i el Gwebi College of Agriculture va haver d'esperar fins el 1950 per ser inaugurat (91).

Igual com passava amb totes les altres iniciatives de suport a l'agricultura, els plans per reforçar la formació professional no van incloure mai els africans com a possibles beneficiaris. El Professor Wallace va fer una crítica molt contundent contra aquesta política: "La mà d'obra del país mai no serà satisfactòria fins que no s'introduïxi un sistema d'educació tècnica obligatòria ben organitzat que hauria d'implicar la participació dels nois en tot tipus de tasques agrícoles proporcionals amb la seva força - diguem dels 10 als 13 anys". Les raons de Wallace no eren altruistes: amb una pràctica laboral prèvia, els africans estarien més preparats per desenvolupar les seves tasques que si les havien d'aprendre quan fossin adults. L'agricultura africana també es beneficiaria d'aquestes propostes, ja que "Per tot Mashonaland, malgrat que els Natus posseïxen molt bestiar no l'utilitzen per treballar la terra, però si tots els joves del país fossin entrenats per fer-ho per part dels seus primers amos, quan assumissin la posició de pares de família és impossible imaginar que no usarien el seu bestiar per a les arades". Això resultaria en un altre benefici per als colons, en alliberar mà d'obra a les Reserves i facilitar en conseqüència el reclutament de treballadors (92).

Els consells de Wallace buscaven una possible solució a un dels problemes que els colons denunciaven contínuament, la manca de mà d'obra i la seva pobra qualitat. I anaven en la direcció que Fox i els sectors més modernitzadors de la BSAC volien avançar. Ja hem vist com Fox havia demanat que s'establissin comunitats africanes a les granges, entre d'altres raons, perquè els africans aprenguessin els mètodes d'agricultura europeus. I aquells que defensaven l'existència de Reserves petites i provisionals, ho justificaven dient que quan els africans apliquessin tècniques més modernes la producció augmentaria i seria suficient per cobrir els increments demogràfics. De fet, alguns colons, com el Capità J.C.Jesser Coope esperaven que les propostes de Wallace "seran rebudes amb simpatia per un gran nombre d'homes intel·ligents del país" i estava segur que "un gran nombre de natus joves respondrien a l'educació agrària en les línies suggerides per a benefici d'ells mateixos i del país" (93).

A l'hora de la veritat, però, les expectatives de Wallace i Coope van ser defraudades. Si el Consell Legislatiu va posposar la possibilitat de construir una escola agrària per als europeus, era impensable que dedicés fons a la capacitació laboral dels africans. I bona part dels colons desconfiaven de qualsevol mesura que, ni que fos indirectament, pogués

afavorir la productivitat dels africans. Això passava al davant de la possibilitat d'assegurar-se una mà d'obra més abundant i qualificada. Com havia passat fins aleshores, els africans es van haver de conformar amb l'ensenyament tècnic que oferin les missions cristianes, com ara la l'American Methodist Episcopal Church, que el 1910 va contractar George A. Roberts, un graduat de l'Ames Agricultural College dels Estats Units, per ensenyar agricultura i gestió del bestiar als estudiants de la seva missió a Old Umtali (94). El primer oficial encarregat de potenciar l'augment dels rendiments a les Reserves no serà nomenat fins el 1926, i haurà de fer front a les crítiques i l'hostilitat de molts grangers blancs (95).

Els grangers: estil de vida, cultura i ideologia

En els anys 10 la vida dels grangers rhodesians va començar a fer-se menys dura, però va continuar molt allunyada de les comoditats o el confort. Nobbs remarcava els anys 1909 i 1910 que el nivell de vida dels grangers estava "avançant cap a un luxe comparatiu". Entre d'altres aspectes, destacava la construcció de més cases fetes amb totxos i una reducció de la residència en cabanes (96). El 1912 el Congrés de les associacions de grangers, a Gwelo, va demanar que l'Administració facilités l'extensió del telèfon a les àrees rurals, per no dependre "del procés tediós d'enviar un noi amb una nota a moltes milles". El govern va respondre positivament a la petició i va augmentar els ajuts per a la instal·lació d'aparells a les granges (97).

A mesura que creixia el nombre de nens blancs a les zones rurals, la BSAC va fer esforços per evitar que es quedessin sense escolaritzar. Els pares, sobretot quan els immigrants de classe mitja van esdevenir més nombrosos, també reclamaven serveis educatius. El 1909 es va obrir la primera de les anomenades Farm Schools: un granger oferia el lloc on col·locar una escola i convencia un mínim de deu nens perquè hi assistissin; aleshores, el govern pagava el salari del mestre i el material educatiu necessari. Els alumnes havien de pagar una quota addicional. Aquest sistema no acabava de funcionar, perquè obligava a agrupar nens d'edats diverses a la mateixa aula, costava trobar mestres disposats a residir en granges apartades, sovint els nens vivien lluny de l'escola, i molts pares d'origen afrikaner es resisitien a enviar els seus fills a escoles anglòfones. Una quantitat considerable d'infants va seguir essent educada a casa pels pares o es va quedar sense enseyament formal (98).

L'allotjament tampoc va millorar tant com les paraules de Nobbs podrien fer creure, i el 1914 encara hi havia moltes famílies vivint en cases fetes amb fang i herba i amb sostres

metàl·lics. Era difícil accedir a carn fresca que no provingués de la cacera, sovint els metges es trobaven a una gran distància, i eren pocs els agricultors que disposaven de vehicles de motor. La majoria seguia traslladant-se en carro o en bicicleta. La propaganda de la BSAC d'aquell any aconsellava als immigrants que arribessin a la seva nova propietat durant el mes de maig, quan començava l'època seca, que construïssin una cabana, i que, per raons sanitàries, no instal·lessin la família abans de disposar d'un edifici de pedra (99).

Alguns trets culturals i ideològics característics de la Rhodèsia rural - i a vegades també urbana - ja s'estaven desenvolupant en aquella època, combinant elements que estaven presents des de l'establiment de la colònia, amb idees aportades per la nova onada immigratòria.

L'arribada de colons anglòfons de classe mitja - o amb aspiracions d'accedir-hi - va reforçar la consciència que la funció del granger era supervisar la mà d'obra africana més que no pas treballar ell mateix, especialment quan es feia referència a les feines manuals. E.T.Jollie emfasitzava el desig dels colons per ser autònoms: "En una granja, un home és, normalment, el seu propi amo", i tot i que considerava injust pensar que els grangers no treballaven, pensava que "només homes d'una disposició incurablement intranquil·la pateixen un excés de feina en aquesta terra afavorida". I la feina era sobretot "de naturalesa supervisora". La BSAC intentava dissuadir els immigrants que busquessin feines d'oficinista, de servents o per fer treballs manuals a les granges. I informava que a la Policia només hi acceptaven "homes ben educats" (100).

Les expectatives sobre el nivell de vida que es considerava adequat per a un colon acostumaven a estar per sobre dels ingressos disponibles. Jollie hi feia referència: "Un observador agut va dir un cop que els Rhodesians, en termes financers, són gent de tercera classe viatjant en primera, i és un fet que molts sempre han viscut just per sobre de la seva capacitat amb l'esperit de juguesca natural en un país nou". Reconeixia que "els pagaments en efectiu són l'excepció". La tendència a l'endeutament es veia agreujada pel desig de viure seguint els patrons anglesos tant com fos possible. En això, Jollie era més crítica: "A una li agradaria veure la llar rhodesiana desenvolupant un caràcter propi i deixant de reproduir incessantment les petites sales d'estar amb els seus marcs de fotografia de plata i cretona, i els petits menjadors amb el seu mobiliari de fusta que podrien estar a South Kensington o Birmingham". Fins i tot el Departament d'Agricultura es va veure forçat a

recriminar als immigrants que "porten amb ells tot tipus de productes com ara carros, implements, eines, productes per a la llar, menjar per mesos, com si estessin en una expedició exploratòria en un país incivilitzat". En molts casos les importacions eren més cares i menys adequades a les condicions del país que els productes locals. Colons com Sheila MacDonald no semblaven preocupar-se'n gaire, però: "Si un ha de ser pobre, que ho sigui en aquesta feliç terra assolellada, on tots els altres van més o menys en el mateix vaixell" (101).

La presència de dones angleses reforçava el desig de dur un estil de vida semblant al de les classes mitges metropolitanes, i quan es trobaven amb una realitat diferent es mostraven decebudes: "Tenen les seves idees preconcebudes sobre la quantitat de diversió, esport, admiració i altres distraccions que són necessàries per omplir els seus dies, i quan es troben atrapades per condicions inexorables de les quals no sembla que hi hagi escapatòria, i en les quals hi ha poca varietat, tenen la sensació de ser ocells engabiats". Jollie valorava positivament que les noies sud-africanes estessin més acostumades a les feines domèstiques, "moltes noies angleses, per contra, sembla que considerin un signe d'educació superior el dir que no saben res de res de cuinar, i que ho detesten". Sheila MacDonald n'estava prenent consciència sobre el terreny: "començo a pensar que hi ha moltes coses fora de lloc en l'educació de noies joves de la nostra classe. Puc parlar francès i alemany, però no sé gramàtica, puc cantar la meva cançoneta i tocar la meva peça sense cap coneixement real de música, podria fer el pastís més bonic del món i no podria bullir un ou, i puc brodar, però no he après mai a tallar una tela" (102).

A l'hora de preservar la identitat cultural dels colons i de garantir unes condicions de vida que es consideressin "civilitzades" hi jugava un paper essencial la diferenciació estricta entre ells i els africans. A part de l'evident posició subordinada dels segons en les relacions econòmiques -com a treballadors domèstics o manuals dels europeus "supervisors" - molts altres àmbits de contacte es veien afectats per la voluntat europea de mostrar-se diferents i alhora superiors.

Un dels suggeriments de Wallace per millorar el rendiment laboral dels africans era que "totes les ordres se'ls donessin en anglès i no per mitjà del dubtosament intel·ligible *kitchen kaffir* usat habitualment. Això faria seguir la pràctica dels holandesos amb la seva pròpia llengua, i, per l'evidència de què dispenso, crec que ells són més respectats i apreciats com a

amos pels nadius que els britànics". Igual com va passar amb la qüestió de l'ensenyament, aquestes propostes no van ser escoltades. Els documents oficials adreçats als colons nous seguien explicant-los que "per a l'ús habitual quotidià el *kitchen kaffir* normalment és après i entès amb facilitat" (103). L'ús d'una llengua específica per adreçar-se als africans, diferent de la que usaven els europeus entre ells, ajudava a mantenir la distància real i psicològica entre els dos grups.

També es pot lligar amb aquest esforç diferenciador l'hostilitat de molts colons cap als africans que haguessin rebut una educació occidental, sobretot a les missions. Al principi de la seva estada al país, Sheila MacDonald va contractar un cuiner educat en un establiment presbiterià a Nyasaland, i se'n mostrava satisfeta, tot i que "a tothom li desagraden els nadius de les missions, ja que diuen que a la majoria només se'ls han traspassat els nostres vicis, i han conservat tots els seus". Un temps més tard, les seves opinions s'havien adaptat al país: amb l'excepció del cuiner, deia, "mai he trobat que un noi batejat en el cristianisme sigui un bon servent" (104). Un altre fenomen que ajudava a cohesionar la comunitat europea i a prevenir contactes més estrets amb els africans eren les periòdiques onades de tensió provocades per l'anomenat "perill negre", o el temor generalitzat a que els treballadors africans ataquessin sexualment a les dones blanques que es trobaven soles amb ells. No és casual que durant els anys 1910s - un moment d'arribada d'immigrants i d'adaptació a un país i una cultura noves - els casos de "perill" es multipliquessin (105).

Entre certs sectors de la població anglòfona es va mantenir una actitud de menyspreu i arrogància cap als colons afrikaners. Molts britànics refusaven incorporar el bilingüisme a les institucions del país, creien que els bóers tenien simpaties "republicanes" i volien integrar Rhodèsia a la Unió, tenien por que s'incrementés el nombre de blancs pobres, aturats o semianalfabets - cosa que reduiria les distàncies entre la comunitat europea i els africans -, i pensaven que la natalitat més alta dels afrikaners acabaria per fer-los majoritaris. Un dels funcionaris del Departament, Bevan, es mostrava clarament hostil cap als jueus, que segons ell havien causat la guerra bóer, i, a l'igual que molts altres anglesos, tenia una opinió pèssima dels costums i forma de vida dels afrikaners. Bevan assegurava que les morts de civils bóers als camps de presoners anglesos eren el resultat dels seus "hàbits antihigiènics". De tota manera, aquestes actituds no eren universals ni estrictes: la dona de Milton, l'Administrador, era d'origen afrikaner (106).

En les dues primeres dècades del segle XX ja existia un sentiment més o menys conscient d'identitat "Rhodesiana" específica, que combinava elements diversos: la barreja de trets culturals anglesos i sud-africans, un nacionalisme britànic combinat amb la desconfiança cap a la intervenció de Londres en els afers interns de la colònia, l'admiració i el respecte per la figura de Rhodes i una visió de l'administració de la BSAC com a llunyana i despersonalitzada des que el fundador va desaparèixer. El 1912 el Consell Legislatiu va pressionar perquè entressin més rhodesians al cos de funcionaris i es reduís el nombre d'"universitaris anglesos" (107).

La formació d'un sentiment de comunitat, però, no ha de portar a considerar els colons com un grup monolític. Ja hem vist les constants discrepàncies entre ells a l'hora de dissenyar les polítiques econòmiques del país, o la diferenciació entre anglòfons i afrikaners. Fins i tot entre els britànics hi havia distincions entre els metropolitans i els que venien de Sud-àfrica, i els grangers tenien tendència a considerar els residents urbans i els funcionaris com a *snoobs* i poc preparats per a la feina dura (108).

Associacions de grangers i acció política

L'articulació dels agricultors europeus per tal de fer sentir la seva veu i intentar influir en la política de la Companyia es va continuar realitzant a través de les Associacions de Grangers. El juny del 1909 la Rhodesia Land Owners' and Farmers' Association, que agrupava els grangers de Matabeleland, es va afiliar a la Rhodesia Agricultural Union, i d'aquesta manera una sola institució va ser capaç de parlar en nom de tota la comunitat agrària. Sota la presidència d'R.A.Fletcher, la Junta va iniciar un procés de reorganització de les finances i l'administració de la RAU. Es va imposar una retallada de les despeses fins a la meitat, i el 1911 per primer cop es va obtenir un superàvit pressupostari, tot i que els ingressos encara depenien en part dels ajuts oficials. Les quotes d'afiliació aportaven entre 200 i 300 lliures anuals, mentre que el govern n'aportava 150. El nombre d'Associacions locals també va créixer i el 1912 n'hi havia 30 (109). Des del Departament es contemplava favorablement aquest reforç de les activitats i l'eficiència de les Associacions, i es pensava que cada vegada es podia detectar "un sentit de la responsabilitat més gran amb relació a les opinions expressades a les discussions i en les resolucions que surten del congrés" (110).

Aquest bon clima no va evitar les tensions entre els grangers i la BSAC quan es van discutir temes que afectaven el futur del país. Tot i que tèoricament les Associacions no eren

polítics, molts sovint eren les úniques entitats on els colons es podien agrupar al llarg de tot el territori. Mentre n'era el president, J.A.Edmonds, havia declarat que veia la RAU com un "parlament dels grangers", que havia de traslladar al govern les seves demandes en vista que "no podem esperar una representació adequada o directa al Consell Legislatiu". En aquest sentit, cal destacar les discrepàncies personals i polítiques entre Fletcher i Coghlan, el principal portaveu dels colons, que era vist com un defensor dels interessos miners i comercials, i poc simpatitzant amb les inquietuds dels grangers (111).

A partir del 1911 i la crisi per la taxa laboral que, com hem vist, va provocar un boicot fiscal per part d'alguns grangers, la malfiança vers la Companyia va anar augmentant. Les repetides crisis d'ACF o la sensació que l'Administració defensava els interessos miners per davant dels agraris afermaven un sentiment d'hostilitat cap a la BSAC. Així mateix, com que el 1914 vencia el termini de la Carta i calia decidir si es renovava o no, va sorgir el problema de la titularitat de la terra encara no cedida a individus o empreses privades. La BSAC afirmava que les terres públiques eren seves i, si se li retirava l'administració del país, el nou Estat havia de pagar-li per la cessió d'aquells terrenys. Els colons, en canvi, argumentaven que era sòl públic, de la Corona, i que la Companyia només n'era l'administradora. Quan la Carta acabés, les terres revertirien al govern. El 1912 i el 1913 va sorgir una nova entitat política, la Rhodesian League, que defensava la fi de la Carta, i rebia un suport important per part dels grangers petits i mitjans i de la classe mitja-baixa urbana. La RAU va passar per uns moments de politització més intensa (112).

Finalment, però, els partidaris de no renovar els poder administratius de la BSAC van quedar en minoria, i la Carta va ser perllongada per un període de deu anys. El 1914 la RAU va fer un vot definint-se explícitament com a entitat "no-política" - a no ser que dues terceres parts dels afiliats votessin una altra cosa - i Fletcher va plegar com a president, essent substituït per E.Wilson de Salisbury. Un any més tard, el govern va suspendre les subvencions per a la Unió, que va passar a mantenir-se en base a les quotes (113).

Colonització i modernització agrària

La presència de Nobbs al capdavant del Departament d'Agricultura i l'aposta renovada de la BSAC per la colonització de la terra van impulsar tot un seguit de propostes i d'actuacions encaminades a incrementar el nombre de grangers europeus, i a modernitzar i intensificar les tècniques d'explotació de les propietats. El govern i la Companyia van reforçar les

campanyes per atreure immigrants, i aspiraven a captar nous colons amb un capital moderat i a aturar el procés d'especulació i infrautilització de la terra. Es va aplicar un augment del preu de la terra cedida als colons, amb l'esperança que el nombre de grangers creixés, però de forma controlada, i que les explotacions fossin d'un tamany adequat al capital disponible per invertir-hi. Es van reformar els títols de propietat per reforçar els drets dels agricultors davant dels miners i es van multiplicar els ajuts oficials, especialment amb la creació del Land Bank. Nobbs defensava un sistema de crèdit generós amb els grangers i l'establiment d'un sistema educatiu sòlid, que oferís una bona formació en temes agrícoles. En canvi, es mostrava contrari a l'assistència indiscriminada o a les subvencions públiques.

Les accions i els resultats reals, com sempre, van ser menys ambiciosos i coherents del que s'havia planejat, i un seguit d'interessos i de sectors de la població van poder limitar els efectes i la implementació de la política colonitzadora oficial. Els grans propietaris absentistes, molts d'ells companyies o sindicats, van aconseguir evitar l'aplicació d'un impost sobre la terra no usada, mentre els miners van retallar en bona part les millores previstes en els drets dels grangers sobre l'ús de l'aigua. La BSAC no es va mostrar prou capaç o decidida a enfrontar-se amb aquests grups i a imposar-los una reducció substancial dels privilegis de què gaudien des dels 1890s.

A l'hora de dissenyar la política migratòria, la majoria de colons es van mostrar oposats a les propostes de Fox per augmentar el preu de la terra i alentir el procés de colonització: la voluntat de molts rhodesians era fer créixer el nombre d'uropeus al país de forma ràpida. En això, el mateix Fox va haver d'admetre que la realitat econòmica i la competència d'altres territoris colonials no permetien ser tan exigent a l'hora de triar els immigrants com s'hauria desitjat. Gent amb menys diners i experiència professional del que era recomanable van continuar arribant. I a més, els mateixos colons - per mitjà dels diputats electes - van impedir l'establiment d'una escola agrària que ajudés a combatre aquestes mancances. Malgrat les prevencions de Nobbs en contra dels subsidis, quan es van donar situacions de crisi - com la fallida dels tabaquers a Marandellas - l'Estat va haver d'intervenir per auxiliari-los.

En les qüestions relatives a les terres africanes i al lloc de residència dels africans, els "modernitzadors" tampoc van poder imposar-se. Els més radicals, com Fox, que apostaven per liquidar les Reserves no tenien cap opció de victòria davant de la combinació dels grups

humanitaris i el Departament d'Afers Nadius, que volien garantir un mínim de territori per als africans en exclusiva, i de la majoria d'empresaris miners i agraris, que volien una mà d'obra barata, migrant i subsidiada per les Reserves. Un cas semblant va ser el dels *squatters*. Tot i que en aquest tema la quantitat de grangers partidaris d'intensificar l'explotació de les propietats i d'expulsar-ne els arrendataris era més gran, la majoria de colons i bona part del DAN, van optar per mantenir els acords d'arrendament.

El resultat de tot plegat va ser un augment de la colonització i del nombre de grangers, però lluny de les expectatives dels partidaris més optimistes de la "Rhodèsia blanca". Una intensificació de l'explotació de la terra i els ramats, acompanyada de majors inversions, però amb el manteniment d'àmplies àrees de terreny no ocupat o infrautilitzat i de la presència d'arrendataris africans. I una població rural blanca amb més pes polític i un nivell de vida que millorava, però que encara era vulnerable econòmicament i parcialment dependent de l'ajut públic en èpoques de crisi.

Com havia passat des del principi de l'ocupació del país, l'opció prioritària pel colon anglès de classe mitja-alta va haver de cedir davant de les circumstàncies. Es calcula que l'any 1911 només el 8% dels grangers havien arribat directament del Regne Unit, i el 1913 més del 90% havien vingut de les colònies sud-africanes. L'establiment d'afrikaners no es va aturar mai (114). L'agricultor modern i amb capital tampoc era tan freqüent com es desitjava. En visitar Melsetter el 1910, Nobbs es mostrava disgustat per la quantitat d'uropeus que seguien vivint de fer de transportistes, i explicava que la majoria de grangers eren autosuficients i només portaven els seus productes a vendre a Umtali uns quants cops l'any (115). Tres anys després, a Victoria, remarcava l'augment de colons que es podien trobar al districte, però també com "molts d'ells no estan financerament en posició d'ocupar terra per ells mateixos" (116).

La població europea del país va créixer significativament, passant de 20.800 el 1910 a 27.300 el 1915, i també va augmentar la quantitat de grangers: el 1911 hi havia 2.140 persones dedicades a l'agricultura i el 1914 ja n'eren 3.975. Dels 95 milions d'acres aproximats d'estensió del país, 22 i mig estaven en mans d'empreses i individus privats, i a la zona més fèrtil del país els africans disposaven de poc més de 16 milions d'acres, i els europeus de 19 milions. De tota manera, els blancs eren encara molt pocs, ja hem vist que moltes de les terres que se'ls havien cedit no estaven ocupades de fet, i la proporció de

colons dedicats a l'agricultura, tot i que creixia, era petita: el 9% el 1911 i una mica més del 14% el 1914 (117). El 1911, al districte de Gutu hi residien 36 europeus, la majoria comerciants i d'origen afrikaner, i no hi havia grangers (118).

CAPÍTOL 28

CONCLUSIÓ

Nobbs i l'agricultura (1909-1914)

L'arribada d'Eric Nobbs a Rhodèsia per fer-se càrrec del Departament d'Agricultura va suposar el primer intent veritablement seriós per part de la BSAC d'impulsar un sector agropecuari modern i ambiciós. Per primer cop els afers agrícoles estaven en mans d'un professional qualificat i amb un projecte clar de modernització i d'aplicació del coneixement científic. Nobbs desitjava impulsar i diversificar les produccions, apostava per la qualitat i no per la quantitat, defensava la recerca aplicada, participava del desig general per atreure més colons i podia introduir els conceptes contemporanis de conservació dels recursos, especialment els forestals. A la vegada, era fidel als principis econòmics liberals - en una versió moderada - i es mostrava reticent a les grans inversions públiques o a l'intervencionisme estatal excessiu, així com a l'establiment d'una indústria subsidiada.

Recolzat per la voluntat de la Companyia d'afavorir els conreus i la ramaderia i per un increment substancial de recursos entre el 1909 i el 1912, va donar un impuls ferm a l'agricultura i va dissenyar plans exhaustius per a cada branca del sector. Sota el seu mandat es van contractar especialistes, la recerca va ser aprofundida, es van eradicar malalties animals, van créixer les produccions de conreus tradicionals i alguns d'innovadors, i es van establir unes incipients indústries transformadores. Així mateix, la seva actitud i les polítiques generals de la BSAC van permetre l'arribada de més colons.

El seu projecte modernitzador, però, va tenir uns efectes limitats. Certament, va gaudir d'un temps relativament curt, menys de sis anys, fins que les circumstàncies polítiques internacionals van aturar - ni que fos momentàniament - la seva tasca. Però abans d'això, ja havia hagut de patir els entrebancs, que podríem considerar estructurals, lligats a la configuració de l'Estat i a la realitat socioeconòmica de Rhodèsia.

La Companyia, l'Administració i l'agricultura

Nobbs va haver de fer front a molts dels mateixos problemes que els seus antecessors. El més recurrent era la manca de fons i personal. La generositat pressupostària va durar poc, i el 1912 els recursos ja s'havien tornat a retallar, cosa que va afectar especialment els afers lligats amb la recerca, la conservació forestal i la formació professional dels grangers. Però

un problema més de fons va ser la continuïtat de les divergències en els mètodes i objectius de les diferents seccions governamentals.

Diversos Departaments van treballar per impedir o entrebancar algunes de les iniciatives de Nobbs. El DAN va mostrar la seva oposició o manca d'entusiasme a l'hora de controlar més estrictament el bestiar dels africans, el seu accés als boscos, o l'expulsió del arrendataris de les granges europees. Especialment bel.ligerant va ser l'actitud del Departament de Mines, que va resistir-se, sovint amb èxit, a les mesures proposades per afermar el control dels grangers sobre els seus terrenys, arbres i fonts d'aigua. La BSAC va reforçar el seu recolzament a l'agricultura, però no va poder o no va voler retallar la majoria dels privilegis heretats dels miners. Un cas semblant va ser el dels grans terratinents absentistes, que van frustrar bona part de les iniciatives per intensificar l'ús efectiu de les explotacions.

Un element nou que va venir a sumar-se a les contradiccions existents entre Departaments va ser la creació el 1907 de la Branca Comercial (BC) de la BSAC, cosa que va agreujar les diferències entre els objectius de l'Administració i de la Companyia. En el cas de l'agricultura, les divergències van ser freqüents: des de la contractació d'especialistes adscrits a la BC - com en el cas dels cítrics - mentre el Departament no en disposava, la diferent concepció de Nobbs i la BC sobre la funció de les Granges Centrals, l'adscripció del Land Bank a la BC en lloc de a l'Administració, o la major permisivitat de la BSAC amb les concessions d'explotació forestal.

Nobbs i els colons

Un altre factor problemàtic que es va perpetuar durant els anys de mandat de Nobbs va ser la relació sovint conflictiva amb els grangers. Indubtablement, el Director i els seus funcionaris van mantenir lligams estrets amb la comunitat agrària i la van defensar en les disputes amb altres sectors del colonat, especialment davant dels miners. Els ajuts oficials i l'assistència de tot tipus es van multiplicar. Però les tensions i els enfrontaments es van repetir, agreujats sobretot per tres circumstàncies. En primer lloc, Nobbs i bona part dels especialistes recentment contractats portaven amb ells una visió negativa dels grangers blancs, que s'havien format en la seva trajectòria a Sud-àfrica. Consideraven els agricultors - especialment als afrikaners, però no únicament - com a ignorants dels avenços científics, oposats a la modernització de la indústria, i curts de mires: només buscaven el benefici ràpid. En això, l'opinió de Nobbs era igual de ferma quan va arribar que el 1916, quan

escribia: "experimentem certes dificultats que potser són incurables i s'han de veure com a part de la naturalesa de les coses. L'exhibició pública de nerviosisme i manca de confiança (...) (o en el cas de l'ACF) el suggeriment de noves lleis no provades o panaceas en lloc de seguir els mètodes que resulten i han resistit la prova de l'experiència". A sobre, "l'obstrucció en afers d'utilitat general per raons purament polítiques - antiCarta - és també un factor més recent i desagradable" (1).

En segon lloc, els brots d'ACF van continuar produint-se, així com els enfrontaments que provocaven entre grangers i funcionaris. La poca disposició dels colons a seguir les normes estrictes que dictava el Departament de Veterinària, la negativa dels oficials a recolzar la culpabilització dels africans que propugnaven molts ramaders, i alguns errors per part de l'Administració van enverinar les relacions mútues. Deu anys més tard, E.T.Jollie seguia afirmant, respecte a l'ACF, que "encara no existeixen l'eficiència en la feina o la cooperació entre ramaders i el personal veterinari que són essencials si la malaltia ha de ser finalment eradicada". Fins i tot sembla que el malestar creat per l'ACF va ser un element, encara que menor, en la promoció del vot favorable a l'autogovern - en contra del que propugnava la BSAC - en el referèndum del 1922 (2).

Finalment, el mandat de Nobbs va coincidir amb uns anys de reforçament del poder polític dels colons, que van assolir la majoria al Consell Legislatiu. Aquesta majoria i l'èxit de les protestes del 1911 per la taxa laboral, que van acabar amb la retirada de l'impost, van permetre una influència cada cop més gran dels grangers en el disseny de les polítiques. Els diputats electes van aprovar la formació de la Comissió parlamentària sobre l'ACF el 1910 en contra de l'opinió del Departament, van aturar la construcció de l'escola d'agricultura, o van imposar tarifes als productes agrícoles moçambiquesos. Igualment, van forçar la redacció de lleis permissives en qüestions com la construcció de tanques, la fumigació del bestiar o la lluita contra els focs a la savana, l'aplicació de les quals depenia, en la pràctica, de la voluntat dels grangers.

Nobbs i els africans

Si l'opinió del Director d'Agricultura sobre els grangers a vegades no era massa bona, encara era pitjor la que tenia sobre els africans i els seus mètodes de conreu i de gestió ramadera. Considerava que les tècniques que desenvolupaven eren primitives, poc productives i perjudicials per a la fertilitat dels sòls, i que - sobretot els shona - eren

negligents a l'hora de tenir cura del bestiar. Aquests punts de vista, compartits en general per la majoria d'europaus, la pressió dels colons i la voluntat de l'Administració per exercir un control més ferm de les poblacions africanes van impulsar un seguit de mesures: la restricció dels moviments de bestiar, la fumigació obligatòria dels ramats, les taxes sobre els gossos i l'impost que havien de pagar els residents en terres públiques. L'arribada de més colons, que va comportar l'expulsió de comunitats d'arrendataris i l'augment de la competència en els mercats urbans i miners, es va sumar a les accions governamentals per retallar el marge d'autonomia dels africans.

Aquesta retallada va acabar essent limitada. El Departament d'Agricultura no tenia jurisdicció sobre les Reserves. La capacitat controladora o coaccionadora de l'Estat seguia essent fràgil, com demostren les dificultats per restringir els moviments dels san o per fer complir les lleis de cacera. El DAN va aturar diferents mesures impulsades des d'Agricultura, com ara el recompte del bestiar, les restriccions més radicals del seu moviment, o la retallada de l'accés als boscos de les Reserves. I Londres i els seus representants a Rhodèsia van exercir un cert efecte dissuasori en l'aprovació de lleis laborals o en l'augment dels impostos. Com ja s'ha dit, fins i tot les expulsions dels *squatters* van ser reduïdes.

El que sí que va seguir essent inalterablement discriminatori cap als africans va ser el proveïment de serveis i incentius estatals per a l'agricultura. Cap dels ajuts econòmics, crèdits o facilitats educatives es van fer extensius als pagesos africans. I es van refusar sistemàticament totes les propostes per engegar sectors econòmics basats en la producció africana: cria de porcs per a les fàbriques de *bacon* locals, potenciació de les ovelles i cabres, impuls al conreu de cereals, etc. No va ser fins el 1916 que Nobbs va començar a plantejar-se la qüestió, i a declarar que calia actuar per millorar els sistemes productius africans. Ho va fer barrejant dos arguments: "Primer, per tal que la terra dins de les reserves natives pugui ser usada millor i els seus recursos es conservin, amb l'objectiu de capacitar aquestes reserves per sostenir el nombre d'ocupants en constant creixement. En segon lloc, perquè el natiu, en virtut només de la seva contribució als ingressos de l'estat, té dret a l'assistència per part del Govern en qualsevol direcció que ajudi al seu desenvolupament" (3). Aquests plantejaments van tardar encara anys en ser acceptats o posats en pràctica. El

segon, especialment, mai va acabar de ser assumit per un sector significatiu de la població blanca.

La intervenció limitada de l'Estat en l'agricultura africana - per manca de voluntat o de capacitat - almenys va permetre la conservació d'un marge d'autonomia econòmica destacable. La combinació del creixement dels mercats i de l'adopció de tècniques més productives per iniciativa pròpia de molts pagesos va donar com a resultat un augment de les produccions, de la comercialització i de l'acumulació de bestiar. La tendència cap a la marginació del sector agrari africà s'havia iniciat, però els seus efectes serien retardats.

Modernització: Sí, però.

El resultat de les polítiques de Nobbs i la BSAC en els anys 10 no va ser una ruptura amb el passat ni la superació de certs elements que es contradeien o almenys entrebancaven l'aposta teòrica per la modernització i l'eficència econòmica. Els grangers blancs van augmentar les produccions, però van avançar poc en l'àmbit de la diversificació i dels rendiments. Es volien més colons i una intensificació de les explotacions, però moltes terres van continuar infrautilitzades. Es demanaven immigrants amb capital i es feien declaracions contra els subsidis, però molts nouvinguts tenien pocs diners, pocs coneixements tècnics, o cap de les dues coses, i necessitaven un aparell estatal d'ajuts i serveis en contínua expansió.

La combinació d'estratègies i resultats era ben clara en l'actitud cap als africans. Alguns defensors de la modernització ràpida de les estructures productives van reclamar l'abolició de les Reserves i l'establiment d'un mercat de terres plenament lliure. Però la perspectiva de considerar els africans com a propietaris en peu d'igualtat - ni que fos teòrica - amb els europeus no va convèncer gairebé ningú. Oficials i missioners defensaven les Reserves com a indrets on preservar la societat "tradicional" africana i, amb ella, l'estabilitat política. I sectors importants de grangers i altres empresaris les volien com una font de mà d'obra barata. Per necessitat o convenciment preferien uns treballadors migrants i temporals, és a dir, poc qualificats i amb baixa productivitat, als permanents i que oferissin un rendiment més elevat. La mateixa visió ideològica sobre els africans expressava aquesta contradicció: es protestava contra la manca de treballadors i la seva poca eficiència, reclamant l'ensenyament de la "dignitat del treball" i l'adopció de tècniques laborals europees, al mateix temps que es menyspreaven els africans "europeïtzats" i es lloaven els "autèntics".

Com veurem en les conclusions generals, aquestes contradiccions en els objectius, les polítiques i l'imaginari de l'Estat i els colons no eren exclusives ni de Rhodèsia ni del colonialisme de principis de segle XX.

1914: l'inici d'un nou període històric

L'esclat de la Primera Guerra Mundial va obrir una nova etapa en la història de Rhodèsia. Certament, alguns elements importants de continuïtat es van mantenir. El 1915 el Colonial Office va aprovar l'extensió de la Carta d'Administració de la BSAC sobre el territori per deu anys més. Londres seguia negant-se a assumir les despeses i la responsabilitat de governar el país. I la possibilitat d'integrar Rhodèsia a la Unió Sud-africana encara no estava prou clara: entre d'altres raons, la vaga de miners al Rand del 1913, que va desembocar en aldarulls violents, i el nacionalisme afrikaner en ascens van frenar l'entusiasme per la Federació al nord del Limpopo (4). En el camp de l'agricultura, Nobbs seguirà al capdavant del Departament fins el 1924.

Però el conflicte va afectar considerablement la indústria agrària. En primer lloc, Nobbs, Mundy i quatre administratius del Departament es van allistar (Nobbs es va reincorporar al seu càrrec el 1916) (5). Els pressupostos es van tornar a retallar, i el 1916-17 estaven per sota de l'import dedicat a agricultura el 1910. Molts projectes i iniciatives van haver de ser cancel·lats, i alguns càrrecs es van suprimir: per exemple, el del conseller forestal, Boocock (6). L'arribada de colons i l'ocupació de noves granges també es van alentir a partir del 1915 (7). Les sequeres del 1914 i el 1916 van acabar d'entrebancar les produccions a molts districtes.

L'impacte de la guerra va ser desigual en funció de les collites. El tabac, que ja estava en una situació precària des del 1913-14, va perdre molts mercats exteriors i un bon grapat de grangers van marxar de les seves propietats per allistar-se. El 1915, el nombre d'acres plantats va disminuir dràsticament (8). En canvi, el blat de moro va gaudir d'una forta pujada de la demanda i els preus, ja que era un producte prioritari a nivell Imperial. Anglaterra va oferir preus garantits als agricultors rhodesians, que també es van beneficiar de subsidis per al transport (9). Els cítrics van ser una altra producció que va expandir els seus mercats durant els anys de guerra (10).

Rhodèsia va patir per la dificultat d'accedir a importacions d'ultramar o pel seu preu exorbitant, però això va tenir com a efecte una balança comercial cada cop més favorable, i

el desenvolupament d'algunes manufactures locals abans inexistents: insecticides, caixes de cartró, fibres per fabricar sacs, etc. (11). Per altra banda, el subministre de mà d'obra es va fer cada cop més difícil, sobretot a partir del 1916, quan Rhodèsia del Nord va prioritzar el reclutament per a les campanyes militars a l'Àfrica Oriental, i quan va esclatar una revolta de grans proporcions contra els portuguesos a Moçambic (12).

El 1918 molts dels efectes distorsionadors del conflicte bèl·lic es van acabar i la majoria de sectors econòmics es van normalitzar. Però les coses ja no tornarien a ser com abans. Alguns processos iniciats amb la guerra es mantindrien sota condicions de pau, i, pel que fa concretament al cas de l'agricultura, aquell any es va prendre una decisió molt important per al futur del país. Des que els anys 10 s'havia començat a planificar seriosament el procés de retirada de la BSAC i el traspàs de l'administració a Sud-àfrica o a un govern local, la Companyia i els colons havien discrepat sobre el futur de la terra. La Junta i els assessors legals de la BSAC argumentaven que les terres que no s'havien concedit a individus o empreses eren propietat seva i ho seguirien essent quan s'acabés la Carta, a no ser que el futur govern els les comprés. Els colons deien que la terra havia de passar directament a l'administració que succeís a la Companyia. El cas va ser portat davant del Privy Council (PC) del Regne Unit abans de la guerra i el veredictes es va fer públic el 1918. No acontentava ningú: segons el PC, les terres no concedides eren de la Corona, la Concessió que Lippert havia obtingut de Lobengula i s'havia venut a la BSAC no convertien aquesta Companyia en "propietària", només en "administradora"; però tampoc passarien directament a mans del govern rhodesià futur, ja que la BSAC sí que tenia dret a una compensació - que es va calcular en 4 milions de lliures - per la pèrdua de la terra i per les despeses administratives que havia realitzat al país des del 1890. Fins que Rhodèsia no pagués aquest import, no obtindria la titularitat de les terres públiques.

La decisió del PC va provocar que, un cop acabada la guerra, la BSAC perdés interès en les inversions de cara al futur del país, i que volgués vendre la terra als preus més alts possibles mentre encara durés la Carta. Tot plegat va alentir tant el progrés de l'agricultura com l'arribada de nous colons, que ja no gaudien d'un accés tan fàcil i barat a les granges (13). El període històric iniciat el 1890 es podia considerar com a acabat el 1914.

NOTES DE LA QUARTA PART

Notes al capítol 21

- 1- Sobre la composició de la comissió de visita de la BSAC vegeu *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1907*. pp.18-19 i ROONEY, op.cit. p.65.
- 2- Per a la Declaració de Política vegeu ROONEY, op.cit. pp.65-66 i 104-105, *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1907*. pp.20-25 i 30-31, i HONE, op.cit. 175-176 i 185-187. Les cites són d'aquestes darreres pàgines.
- 3- Sobre els plans de la BSAC podeu consultar PALMER, 1977a op.cit. pp.80-81, MACHINGAIDZE, op.cit. p.48 i GANN, 1969. op.cit. p.167.
- 4- Per a l'establiment de la Branca Comercial i les disputes amb els colons vegeu HONE, op.cit. pp.176-184. Sobre l'ús de fons per subsidiar els pressupostos a Rhodèsia del Nord, vegeu GANN, 1968. op.cit. pp.76-77.
- 5- Memoràndum de la BSAC al Colonial Office, 6/7/1908 i carta de Francis J.S.Hopwood a Bouchier Hawksley, 2/11/1908. Totes dues apareixen a HONE, op.cit. pp.349-350.
- 6- Sobre els canvis de representació al Consell vegeu GANN, 1969. op.cit. pp.212-213 i PALLEY, op.cit. pp.198-201.
- 7- Per a les estratègies polítiques del moment a Londres vegeu PORTER, op.cit. p.223 i HYAM, op.cit. pp.287-288 i 525-527.
- 8- JOLLIE, op.cit. p.288.
- 9- A 11/2/4/1 Telegrama de l'Oficina de Londres a Milton, 20/2/1908, nota de Milton a Newton, 24/2/1908 i telegrama de Jameson a la Junta, 28/2/1908.
- 10- A 11/2/4/1 Carta de Milton al Secretari de l'Oficina de Londres, 16/4/1908.
- 11- A 11/2/4/1 Telegrama de l'Oficina de Londres a l'Oficina de Ciutat del Cap, 6/3/1908 i telegrama de Jameson a l'Oficina de Londres, 10/3/1908.
- 12- Sobre la trobada de Winchester i Wallace amb els grangers vegeu WALLACE, Robert "Rhodesia and its Agricultural Possibilities". RAJ. Vol.6. n°4. Abril. 1909, on hi ha una ressenya de la reunió a les pàgines 380-393. Les cites són de la pàgina 392.
- 13- A 11/2/4/1 Cablegrama de l'Oficina de Londres a Milton, 20/11/1908 i carta de Nobbs a Milton des de Nairobi, 2/11/1908.
- 14- ROSENTHAL, Eric (comp.). *Southern African Dictionary of National Biography*. Frederick Warne & Co. Ltd. Londres. 1966. p.271.
- 15- GROVE, 1989. op.cit. p.186 nota a peu de pàgina n°94. Sobre Brown vegeu el capítol 10.
- 16- Per a l'informe de Nobbs sobre Knysna vegeu BROWN, op.cit. p.443.
- 17- A 11/2/4/1 Carta de Milton al Secretari de l'Oficina de Londres, 16/4/1908.
- 18- A 11/2/4/1 "Minute on the Condition and Requirements of the Department of Agriculture, Rhodesia, January, 1909".
- 19- Les opinions de Nobbs sobre el Departament de Veterinària i sobre altres qüestions concretes (boscós, colonització, etc) es tractaran en els capítols corresponents.
- 20- G 1/6/4/1 Carta de Nobbs al Tresorer, 7/10/1912.
- 21- La trobada entre Nobbs i Milton està detallada a les notes de Nobbs: A 11/2/4/1, "On the Department of Agriculture, 1909. Interview with H.H., Sunday 15th and on 16th February".

Notes al capítol 22

- 1- Un llistat dels principals nomenaments es pot trobar a WEINMANN, op.cit. pp.2-3. La contractació de Holborrow i Thompson apareix a "Editorial". RAJ. Vol.9. nº3. Febrer. 1912. p.308.
- 2- MUNDY, H.G. *Sub-Tropical Agriculture in South Africa. With Special Reference to Rhodesia*. Rhodesian Printing and Publishing Company, Limited. Bulawayo. 1928. p.172.
- 3- "Editorial". RAJ. Vol.6. nº6. Agost. 1909. pp.628-629.
- 4- "Editorial". RAJ. Vol.7. nº3. Febrer. 1910. pp.1.025-1.026.
- 5- "Editorial". RAJ. Vol.7. nº6. Agost. 1910. p.1.473.
- 6- "Editorial". RAJ. Vol.9. nº4. Abril. 1912. pp.484-485.
- 7- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.19.
- 8- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", escrit per Nobbs i datat el 23 de setembre del 1916. p.54.
- 9- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1912*. p.10.
- 10- T 2/3/6 Carta de Nobbs a Newton, 6/11/1909.
- 11- G 1/1/1/1 Carta de Blackshaw a Nobbs, 15/5/1911.
- 12- G 1/1/1/1 Carta de Jack a Nobbs, 14/5/1911.
- 13- G 1/1/1/1 Les demandes de Nobbs es troben a dues cartes adreçades al Tresorer, del 15/5/1911 i del 9/12/1911.
- 14- G 1/1/1/1 Carta de Nobbs a Newton, 20/2/1912 i nota de Newton a Nobbs, 23/2/1912.
- 15- *Minutes of the Legislative Council. Third Session. Fifth Council. 7th-26th April. 1913*. p.3.
- 16- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", escrit per Nobbs i datat el 23 de setembre del 1916. p.54.
- 17- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.8.
- 18- T 2/3/10 Carta de Jack a Nobbs, 9/4/1913.
- 19- T 2/3/10 Carta de Nobbs a Newton, 11/4/1913 i carta del Secretari del Tresorer a Nobbs, 30/4/1913.
- 20- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", escrit per Nobbs i datat el 23 de setembre del 1916. p.30.
- 21- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. p.25.
- 22- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", escrit per Nobbs i datat el 23 de setembre del 1916. p.51.
- 23- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", escrit per Nobbs i datat el 23 de setembre del 1916. p.55.
- 24- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. Les cites són de les pàgines 1 i 2. Per a un breu resum de les conclusions de l'informe podeu veure ROONEY, op.cit. pp.169-171.
- 25- WALLACE, Robert "Rhodesia and its Agricultural Possibilities". RAJ. Vol.6. nº4. Abril. 1909. pp.383 i 384-386.
- 26- MUNDY, 1928. op.cit. pp.26-27, 29, 88 i 90.

- 27- MUNDY, H.G. "Farms and Farming in Rhodesia. The Hartley District". RAJ. Vol.9. n°6. Agost. 1912. pp.819-830.
- 28- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox upon Land Settlement in Rhodesia*. 21 de juny de 1913. p.28.
- 29- "Report of the Chief of the Animal Industries Branch" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. p.32.
- 30- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. pp.4-5.
- 31- NOBBS, E.A. "The Mines as a Market. The Crops required for Native Diet". RAJ. Vol.7. n°1. Octubre. 1909. pp.795-800.
- 32- MUNDY, H.G. "A Criticism of Rhodesian Maize". RAJ. Vol.7. n°1. Octubre. 1909. pp.801-803.
- 33- MUNDY, H.G. "Maize Growing". RAJ. Vol.6. n°6. Agost. 1909. pp.649-654.
- 34- WEINMANN, op.cit. pp.51-53.
- 35- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. pp.3-4.
- 36- MUNDY, 1928. op.cit. p.144.
- 37- Per a la situació de les mines durant aquells anys i la millora de les condicions alimentàries dels treballadors vegeu VAN ONSELEN, 1980. op.cit. pp.27-28, 42-45 i 64-66.
- 38- MUNDY, H.G. "Maize Growing". RAJ. Vol.6. n°6. Agost. 1909. pp.649-650.
- 39- Per a la tria de varietats i la demanda dels mercats locals i internacionals vegeu MUNDY, 1928. op.cit. pp.172-175; l'Official Yearbook, 1924, pp.129-130 i MACHINGAIDZE, op.cit. pp.412-416.
- 40- Sobre els experiments vegeu MACHINGAIDZE, op.cit. p.425 i, sobretot, WEINMANN, op.cit. pp.27-31, 34-36 i 37-39.
- 41- MACHINGAIDZE, op.cit. pp.438-443.
- 42- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911*. p.31.
- 43- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.4.
- 44- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911*. pp.1-2 i 4, i *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. pp.2-3.
- 45- MACHINGAIDZE, op.cit. pp.416-417.
- 46- HODDER-WILLIAMS, op.cit. p.51.
- 47- CLEMENTS & HARBEN, op.cit. pp.68-69.
- 48- CLEMENTS & HARBEN, op.cit. pp.70-71.
- 49- WEINMANN, op.cit. pp.43-45, i CLEMENS & HARBEN, op.cit. p.63.
- 50- Per al funcionament de les granges vegeu RUBERT, op.cit. pp.91-98 i 106-107.
- 51- CLEMENTS & HARBEN, op.cit. pp.71-73.
- 52- Per a les actituds de certs grangers en aquest sentit vegeu RUBERT, op.cit. pp.99-100.
- 53- CLEMENTS & HARBEN, op.cit. pp.73-77. Per a un exemple dels efectes de la crisi en un districte determinat vegeu HODDER-WILLIAMS, op.cit. pp.56-57.
- 54- CLEMENTS & HARBEN, op.cit. pp.62-63.
- 55- WEINMANN, op.cit. p.45.
- 56- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.5.
- 57- WEINMANN, op.cit. pp.94-95, *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1910*. p.16, i *Report of the Commercial Representative (P.S.Inskipp). For the period 1st January to 30th September, 1911*. p.68.
- 58- NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. The Mazoe District". RAJ. Vol.8. n°1. Octubre. 1910. pp.41-58.

- 59- A 3/2/2 Notes de la visita de Loudon Douglas, 11 al 27 d'agost de 1911.
- 60- L 2/2/44 "Memorandum for the Commercial Representative. Citrus Cultivation", fet per Wise i datat el 4 de gener del 1912; carta del Representant Comercial a Wise, 26/9/1912; carta del Director Assistent del Departament de Terres al Director d'Agricultura, 25/11/1912; carta de Nobbs al Director Assistent, 6/12/1912; carta del Secretari de la Branca Comercial al Director del Departament de Terres, 11/12/1912.
- 61- L 2/2/44 Carta del Secretari de la Tresoreria al Representant Comercial, 29/4/1913; carta del Representant Comercial al Secretari de l'Oficina de Londres de la BSAC, 17/5/1913; i carta del Secretari de l'Oficina de Londres al Representant Comercial, 22/5/1913.
- 62- FARMER, C.E. "Citrus Fruit Growing as Commercial Industry in Southern Rhodesia". RAJ. Vol.10. n°3. Febrer. 1913. pp.358-361.
- 63- *Debates of the Legislative Council. First Session. Fifth Council. 1914.* pp.556-557.
- 64- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°7. Octubre. 1914. pp.975-976.
- 65- *The BSAC Directors' Report and Accounts. For the Years Ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914.* p.29.
- 66- "Report of Citrus Expert" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914.* pp.28-29.
- 67- MACHINGAIDZE, op.cit. pp.535-536.
- 68- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* pp.2-3.
- 69- Official Yearbook, 1924. p.141.
- 70- WEINMANN, op.cit. pp.56-57.
- 71- Per al sorgo i el mill vegeu MUNDY, 1928. op.cit. pp.278-279 i 292.
- 72- "Report of the Agriculturist and Botanist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.34.
- 73- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.5. i NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. Melsetter". RAJ. Vol.7. n°5. Juny. 1910. pp.1.334-1.351.
- 74- A 3/2/1 "Report on Coffee from Rhodesia" by Professor Wyndham R. Dunstan, datat el 5 d'agost del 1910.
- 75- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.4.
- 76- "Report of the Government Agriculturist and Botanist" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* p.37.
- 77- "Report of the Government Agriculturist and Botanist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913.* p.33.
- 78- T 2/2/16 informe "The Sugar Beet Industry" de Mundy, sense data i carta de Nobbs a Newton 4/9/1910. Per a una història de la indústria sucrera a Zimbabwe vegeu MLAMBO, A.S. & PANGETI, E.S. *The Political Economy of the Sugar Industry in Zimbabwe, 1920-90.* University of Zimbabwe Publications. Harare. 1996.
- 79- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°4. Abril. 1914. p.512.
- 80- Per a una explicació detallada de les discussions entre les Cambres de Comerç i els Directors vegeu HONE, op.cit. pp.337-345. Les cites corresponen a les pàgines 337, 339 i 344-345.
- 81- T 2/3/12 Nota de Nobbs "a tots els diaris de Rhodèsia del Sud", 8/7/1910, carta de Nobbs al Tresorer, 14/7/1910, nota de Newton a l'Administrador, 15/7/1910 i carta del Màner de la Beira and Mashonaland and Rhodesia Railways al comptable de la BSAC, 26/8/1910.

- 82- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.2.
- 83- "Report of Government Agriculturist and Botanist" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* pp.30-38.
- 84- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°7. Octubre. 1914. p.978.
- 85- *Report of the Acting Commercial Representative (P.S.Inskipp), For the Period 1st January to 30th September, 1910.* p.61.
- 86- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.1.
- 87- T 2/3/12 Carta de Nobbs al Tresorer, 14/7/1910 i nota de Newton a l'Administrador, 15/7/1910.
- 88- *Report of the Commercial Representative (P.S.Inskipp). For the period 1st January to 30th September, 1911.* p.69.
- 89- FLETCHER, R.A. "Agricultural Union Congress, Umtali, 1911. Presidential Address". RAJ. Vol.8. n°6. Agost. 1911. pp.877-887.
- 90- Tot aquest debat es pot seguir als *Debates of the Legislative Council. Second Session. Fifth Council. 1912.* pp.166-167, 172-173, 177-178, 186, 203 i 207-208.
- 91- A 3/2/17 Carta de Newton a l'Administrador, 15/11/1909, carta de Nobbs al Tresorer, 30/11/1909 i nota de Newton a l'Administrador, 3/12/1909.
- 92- *Debates of the Legislative Council. Fourth (Extraordinary) Session. Fourth Council. 1911.* pp.30-32.
- 93- T 2/3/12 Carta de la Cambra de Mines de Salisbury al Secretari del Departament de l'Administrador, 28/1/1913; carta de la Cambra de Mines de Bulawayo al Tresorer, 28/1/1913; carta de Mundy a Nobbs, 5/2/1913; carta de Nobbs al Tresorer, 6/2/1913; cartes de Newton als Secretaris de les Cambres de Mines de Salisbury i Bulawayo, 14/2/1913; carta del Secretari de la Cambra de Mines de Salisbury al Tresorer, 22/2/1913; i carta del Secretari de la Cambra de Mines de Bulawayo al Tresorer, 24/2/1913.
- 94- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°1. Octubre. 1913. p.10.
- 95- "Editorial". RAJ. Vol.6. n°6. Agost. 1909. p.628.
- 96- NOBBS, E.A. "The Mines as a Market. The Crops required for Native Diet". RAJ. Vol.7. n°1. Octubre. 1909. pp.799-800. NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. The Mazoe District". RAJ. Vol.8. n°1. Octubre. 1910. p.45.
- 97- Per a l'aprovació de l'Ordinança i els debats que va suscitar podeu veure *Debates of the Legislative Council. Second Session. Fourth Council. 1909.* pp.6-7 i 13-16; i *Minutes of the Legislative Council. Second Session. Fourth Council. 17th-28th May, 1909.* pp.50-51.
- 98- *The BSAC Directors' Report and Accounts. For the Years Ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914.* p.23.
- 99- MACDONALD, Sheila. *Sally in Rhodesia.* Angus & Robertson. Sydney. 1932. (1ª edició anglesa del 1927). pp.141 i 148.
- 100- PHIMISTER, 1986. op.cit. p.243.
- 101- NOBBS, E.A "Farms and Farming in Rhodesia. Umzingwane, Matobos, and Tuli-Mamzanyama". RAJ. Vol.8. n°2. Desembre. 1910. pp.242-253.
- 102- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* pp.6-7.
- 103- YUDELMAN, op.cit. Table 14. p.237.
- 104- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.2.

- 105- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1909.* p.39.
- 106- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°5. Juny. 1914. pp.663-664.
- 107- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1916.* p.7.
- 108- Per als canvis en les collites plantades vegeu *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.2 i *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.2.
- 109- BEACH, David. "Zimbabwe: Pre-Colonial History, Demographic Disaster and the University". Zambezia. XXVI. i. 1999. pp.11-12. Les dades demogràfiques estan extretes de YUDELMAN, op.cit. Table 3. p.36. i del *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1911.* p.41.
- 110- Per als efectes socioeconòmics del creixement agrícola africà vegeu PHIMISTER, 1988. op.cit. pp.68-80 i SCHMIDT, op.cit. pp.66-68.
- 111- SCHMIDT, op.cit. p.68.
- 112- Per a un estudi detallat de la sequera del 1912 consulteu ILIFFE, 1990. op.cit. pp.42-55.
- 113- "Report of Government Agriculturist and Botanist" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* pp.30-31.
- 114- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.5.
- 115- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.1 i NOBBS, E.A. "Lessons of Drought". RAJ. Vol.11. n°1. Octubre. 1913. pp.33-40.
- 116- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.12.
- 117- Per a la política Imperial en afers agrícoles vegeu HYAM, op.cit. pp.432-435.
- 118- Sobre el Congrés podeu consultar "Editorial". RAJ. Vol.11. n°8. Desembre. 1914. pp.1.117-1.118.
- 119- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.14.
- 120- Per a una descripció exhaustiva de les tasques desenvolupades a les Estacions experimentals vegeu WEINMANN, op.cit. pp.6-7, 50, 62-67, 75-79, 88 i 91.
- 121- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.14.
- 122- MACHINGAIDZE, op.cit. pp.20-25.
- 123- REYNOLDS, R. (ed). "The British South Africa Company's Central Settlement Farm, Marandellas, 1907-1910. From the Papers of H.K.Scorrow". Rhodesiana. Vol.10. 1964. pp.1-2 i 7-12.
- 124- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1911.* p.17.
- 125- *The BSAC Directors' Report and Accounts. For the Years Ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914.* pp.24-25.
- 126- Per a la meteorologia i l'herbari vegeu WEINMANN, op.cit. pp.102-103 i 127, i per al RAJ vegeu el *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* pp.23-24.
- 127- Per a la distribució de llavors vegeu A 11/2/4/1 "Minute on the Condition and Requirements of the Department of Agriculture, Rhodesia, January, 1909". i el "Report of the Government Agriculturist and Botanist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913.* pp.32-33.

- 128- Sobre els fertilitzants consulteu WEINMANN, op.cit. pp.134-135, el "Report of the Agricultural Chemist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.36 i el "Report of the Agricultural Chemist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. pp.21-22.
- 129- *Debates of the Legislative Council. Second Session. Fourth Council. 1909*. p.57.
- 130- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox upon Land Settlement in Rhodesia, 21st June. 1913*. p.28.
- 131- *Debates of the Legislative Council. First Session. Sixth Council. 1914*. pp.347-349.
- 132- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°3. Febrer. 1914. pp.345-346.
- 133- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°4. Abril. 1914. p.505.
- 134- *Debates of the Legislative Council. First Session. Sixth Council. 1914*. pp.346-351 i 356-358.
- 135- Per a les clàusules de l'Ordinança podeu consultar *Minutes of the Legislative Council. First Session. Sixth Council. 15th-17th April, 4th-26th May, 8th-10th June, and 5th-22nd October, 1914*. p.53 i NOBBS, E.A. "Collection of Agricultural Statistics in Southern Rhodesia". RAJ. Vol.11. n°7. Octubre. 1914. pp.980-987.
- 136- WEINMANN, op.cit. p.139.
- 137- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.17.
- 138- "Editorial" i NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. The Mazoe District". RAJ. Vol.8. n°1. Octubre. 1910. pp.8 i 51-53.
- 139- "Editorial". RAJ. Vol.8. n°4. Abril. 1911. p.495.
- 140- "Editorial". RAJ. Vol.10. n°2. Desembre. 1912. p.164.
- 141- "Report of the Government Agriculturist and Botanist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.26.
- 142- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. pp.21-22.
- 143- Sobre el Congrés d'Irrigació vegeu el *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.7. i "The South African Irrigation Congress, Robertson, Cape Colony". RAJ. Vol.6. n°6. Agost. 1909. pp.671-674.
- 144- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1909*. p.18.
- 145- Per als avenços en la irrigació vegeu WEINMANN, op.cit. pp.99-101.
- 146- "Editorial". RAJ. Vol.10. n°6. Agost. 1913. pp.801-803.
- 147- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", escrit per Nobbs i datat el 23 de setembre del 1916. p.31.
- 148- T 2/3/11 Carta de Newton a l'Administrador, 7/2/1913.
- 149- G 1/6/4/3 "Report on the Organization of Departments of Agriculture in Australia", presentat al Tresorer el 6 de març de 1913. pp.7-8 i 31-32.
- 150- G 1/6/4/4 Carta de Mundy a Nobbs, 14/12/1913, incloent-li diversos informes sobre la seva visita a l'Amèrica del Nord.
- 151- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. p.5.
- 152- G 1/2/1 Carta de Nobbs a E.Ingle, 14/8/1909, carta d'Ingle a Nobbs, 18/8/1909, carta d'Ingle a Mundy, 17/9/1909 i carta de Nobbs a Wodehouse, 27/9/1909.
- 153- Hi ha una breu descripció de la feina de la missió a ALLEN, C.E.F. "The Shows". RAJ. Vol.6. n°6. Agost. 1909. pp.687-693.
- 154- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. p.5.
- 155- G 1/2/1 Carta d'Ingle al Departament d'Agricultura, 11/2/1911.

- 156- G 1/2/1 Carta de Nobbs a Percy Inskipp, 25/3/1911 i carta de Mundy a Nobbs, 30/9/1912.
- 157- G 1/2/1 Carta de Simmons a Nobbs, 26/5/1913, carta de Nobbs a Inskipp, 27/5/1913, "Memorandum. Broom Industry. M.B.Spears" redactat per Inskipp, 5/9/1913 i carta de Nobbs a B.A.Ltd., 30/3/1917.
- 158- *Report of the Commercial Representative (P.S.Inskipp). For the period 1st April 1911 to 31st March, 1912.* p.92, i *The BSAC Directors' Report and Accounts. For the Years Ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914.* p.21.
- 159- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914.* p.18.
- 160- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°6. Agost. 1914. p.826. i *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1915.* p.14.

Notes al capítol 23

- 1- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.1.
- 2- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. pp.39-40.
- 3- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.8.
- 4- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1912.* p.55.
- 5- HODDER-WILLIAMS, op.cit. pp.62-64.
- 6- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.5.
- 7- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.39.
- 8- NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. Melssetter". RAJ. Vol.7. n°5. Juny. 1910. p.1.343.
- 9- JOLLIE, op.cit. p.148.
- 10- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°2. Desembre. 1913. p.191.
- 11- "Editorial". RAJ. Vol.9. n°3. Febrer. 1912. pp.303-304.
- 12- A 3/2/1 Carta del Secretari Honorari de la Midland Farmers' and Stockowners' Association a l'Administrador, 21/11/1910.
- 13- Per a les opinions dels tabaquers sobre el tema vegeu RUBERT, op.cit. pp.108-113 i 329-332.
- 14- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox on Problems of Development and Policy.* BSAC. Londres. 1910. *Appendix II (B). Extract from the report of Monthly Meeting of the Mashonaland Farmers' Association held on the 4th September, 1909.* p.112.
- 15- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox on Problems of Development and Policy.* BSAC. Londres. 1910. *Appendix II (C). Extract from the reply of the RLOFA, dated 22nd September, 1909.* pp.112-116.
- 16- "Editorial". RAJ. Vol.9. n°3. Febrer. 1912. pp.304-305.
- 17- A 3/2/1 Carta del Secretari en funcions de l'Administrador al Secretari Honorari de la Midland Farmers' Association, 25/11/1910.
- 18- *The BSAC Report of the Eighteenth Ordinary General Meeting. London. 27th February, 1913.* pp.17-18.
- 19- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.7.
- 20- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* pp.7-8.
- 21- MASON, op.cit. pp.287-288.
- 22- CLARKE, D.G. *Agricultural and Plantation Workers in Rhodesia.* Mambo Press. Gwelo. 1977. pp.173-174.

- 23- PALMER, 1977a op.cit. pp.96-98.
- 24- SCHMIDT, op.cit. p.87.
- 25- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1909.* p.37.
- 26- Per a la taxa a les terres de la Companyia vegeu PALMER, 1977b op.cit. pp.234-235.
- 27- Per a la Private Locations Ordinance podeu consultar PALMER, 1977b op.cit. pp.234-235, RUBERT, op.cit. pp.134-136 i CLARKE, op.cit. p.16.
- 28- Sobre la continuïtat del sistema d'arrendaments vegeu MACHINGAIDZE, op.cit. pp.18-19.
- 29- Per a l'efectivitat de la llei de passis consulteu VAN ONSELEN & PHIMISTER, op.cit. pp.5-6.
- 30- FLETCHER, R.A. "Agricultural Union Congress, Umtali, 1911. Presidential Address". RAJ. Vol.8. n°6. Agost. 1911. pp.880-883.
- 31- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1911.* p.43.
- 32- Per a la crisi del 1911-12 vegeu PHIMISTER, 1988. op.cit. p.97 i HODDER-WILLIAMS, op.cit. pp.66-69.
- 33- PHIMISTER, 1988. op.cit. pp.83-86 i HODDER-WILLIAMS, op.cit. p.69.
- 34- VAN ONSELEN, 1980. op.cit. p.64.
- 35- Per a les queixes dels països veïns sobre les condicions laborals i sanitàries a Rhodèsia del Sud vegeu GELFAND, 1961. op.cit. pp.298-299.
- 36- Per a l'economia de Rhodèsia del Nord i Nyasaland en aquells anys vegeu ROBERTS, Andrew "The political history of twentieth-century Zambia" i McCracken, John "African Politics in Twentieth-Century Malawi", tots dos dins de RANGER, T.O. (ed). *Aspects of Central African History.* Heinemann. Londres. 1968. pp.154-189 i 190-209 respectivament.
- 37- Per al reclutament organitzat pels grangers vegeu PHIMISTER, 1988. op.cit. p.97 i HODDER-WILLIAMS, op.cit. pp.84-86.
- 38- Sobre l'acord entre el RNLB i Nyasaland consulteu GELFAND, 1961. op.cit. p.298.
- 39- Per a l'Ordinança de Nyasaland vegeu KRISHNAMURTHY, op.cit. pp.396-398 i GELFAND, 1961. op.cit. p.298.
- 40- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1911.* pp.44-45.
- 41- GELFAND, 1961. op.cit. p.299.
- 42- La versió del Departament d'Agricultura sobre les negociacions amb el Governador de Nyasaland es pot trobar a "Editorial". RAJ. Vol.9. n°1. Octubre. 1911. pp.1-10.
- 43- KRISHNAMURTHY, op.cit. p.398.
- 44- Per a la política de les Companyies concessionàries a Moçambic i del govern portuguès vegeu NEWITT, 1995. op.cit. pp.406-409 i 504-505 i VAIL, op.cit. pp.400-402 i 405-407.
- 45- VAN ONSELEN, 1980. op.cit. pp.122-123.
- 46- L'estudi més acurat i extensiu sobre els treballadors a les granges rhodesianes és la tesi de Stephen RUBERT que ja hem citat. Aquí només presentarem un breu resum de les condicions laborals del moment, basat en aquest treball.
- 47- Sobre els recintes i els habitatges vegeu RUBERT, op.cit. pp.84-85, 116-118, 120-128 i 130-132.
- 48- Per als salaris i les racions vegeu RUBERT, op.cit. pp.224-237.
- 49- Per als problemes sanitaris vegeu RUBERT, op.cit. pp.238-244.
- 50- Per al sistema disciplinari vegeu RUBERT, op.cit. pp.213-222.
- 51- RUBERT, op.cit. pp.245-258.

- 52- Sobre la diferenciació entre els treballadors vegeu RUBERT, op.cit. pp.264-268.
- 53- Per al treball infantil i femení vegeu RUBERT, op.cit. pp.275-277 i 279-285.
- 54- Per a la influència de Londres i els governs veïns vegeu VAN ONSELEN, 1980. op.cit. pp.66-67.
- 55- PALMER, 1977a op.cit. pp.94-96.
- 56- RUBERT, op.cit. pp.277-279 i VAN ONSELEN, 1980. op.cit. pp.123-125.
- 57- RUBERT, op.cit. pp.351-352.
- 58- DAVIS & DOPCKE, op.cit. pp.68-69, PHIMISTER, 1986. op.cit. pp.251-253.
- 59- PHIMISTER, 1988. op.cit. p.86.
- 60- RUBERT, op.cit. p.1.
- 61- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913.* pp.2-3.
- 62- *A Land of Sunshine. Southern Rhodesia. Unique Openings for Farmers. Millions of Acres.* BSAC. Londres. Abril. 1914. p.14.

Notes al capítol 24

- 1- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. pp.1-2.
- 2- A 11/2/4/1 " Minute on the Condition and Requirements of the Department of Agriculture, Rhodesia, January, 1909". p.8.
- 3- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* p.9.
- 4- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1910.* p.14. i *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.8.
- 5- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914.* p.3.
- 6- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* pp.7-8.
- 7- A 11/2/4/1 "Minute on the Condition and Requirements of the Department of Agriculture, Rhodesia, January, 1909". p.22.
- 8- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1910.* p.7 i *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* pp.25-26.
- 9- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", escrit per Nobbs i datat el 23 de setembre del 1916. p.54.
- 10- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* pp.7-8.
- 11- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.13. i "Editorial". RAJ. Vol.9. n°3. Febrer.1912. p.308.
- 12- G 1/1/1/1 Carta de Sinclair a Nobbs, 14/5/1911 i carta de Nobbs al Tresorer, 15/5/1911.
- 13- V 1/1/3 Carta de Jarvis al Director d'Agricultura, 3/8/1911 i carta del Tresorer en Funcions al Director d'Agricultura, 14/8/1911.
- 14- *Debates of the Legislative Council. First Session. Sixth Council. 1914.* pp.559 i 564-565.
- 15- BAXTER, op.cit. p.151.
- 16- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", escrit per Nobbs i datat el 23 de setembre del 1916. p.54.
- 17- *Debates of the Legislative Council. First Session. Fifth Council. 1911.* pp.79-80.
- 18- MACHINGAIDZE, op.cit. pp.27-28.

- 19- *The BSAC Report of the Eighteenth Ordinary General Meeting*. London. 27th February. 1913. p.16 i *The BSAC Report of the Nineteenth Ordinary General Meeting*. London. 17th December. 1914, p.9.
- 20- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914*. pp.25-26.
- 21- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914*. pp.26-27, *The BSAC Report of the Nineteenth Ordinary General Meeting*. London. 17th December. 1914. p.9.
- 22- REYNOLDS, op.cit. pp.2-5.
- 23- G 1/8/1/5 Còpia de la reunió de la Marandellas Farmers' Association, 25/4/1909.
- 24- G 1/8/1/5 Carta de Looseley, Secretari de la Rhodesian Agricultural Union a Nobbs, 27/4/1909.
- 25- G 1/8/1/5 Retall del *Bulawayo Chronicle* del 30 d'abril del 1909, informant sobre la reunió de la RLOFA del dia abans.
- 26- *Debates of the Legislative Council. Third Session. Fourth Council. 1910*. pp.98-99.
- 27- G 1/8/1/5 Carta J.Meikle a Looseley, 26/4/1909; carta de C.S.Heron, Rusapi (Makoni) Farmers' Association, a Looseley, 27/4/1909 i carta de Looseley a Nobbs, 29/4/1909.
- 28- Per a les queixes dels grangers vegeu HONE, op.cit. pp.293-295.
- 29- G 1/8/1/9 Carta del Secretari de la Rhodesian Small Workers and Tributors Association a l'Administrador, 10/5/1909.
- 30- G 1/8/1/5 Carta de Nobbs a Newton, 28/4/1909 i nota de Newton a Nobbs, 29/4/1909.
- 31- G 1/8/1/9 Carta de Sinclair a Nobbs, 26/5/1909.
- 32- V 1/2/6/2 Retall del *Rhodesia Herald* del 18 de gener del 1910.
- 33- V 1/2/6/2 *Report of the Special Committee*, de la Mashonaland Farmers' Association, sense data; Carta de Nobbs a Newton, 12/5/1909 i actes de la reunió del Tresorer, el Director d'Agricultura i el Veterinari en Cap amb el *Special Committee* de la Mashonaland Farmers' Association, 13/5/1909.
- 34- *Debates of the Legislative Council. Second Session. Fourth Council. 1909*. p.89.
- 35- V 1/2/6/2 Retall del *Rhodesia Herald* del 18 de gener del 1910, carta de Sinclair a Nobbs, 18/1/1910.
- 36- T 2/19/4 Carta d'A.G.Mullins, del Bank of Africa Ltd, a Newton, 15/10/1909 i carta de Wise a Newton, 23/10/1909.
- 37- T 2/29/6/1 Carta de J.S.Looseley, Secretari Farmers' and Stockowners' Committee de la RAU, a Newton, 30/3/1910, carta del Fiscal General a Newton, 8/4/1910 i carta de Nobbs a Newton, 15/4/1910.
- 38- *Debates of the Legislative Council. Third Session. Fourth Council. 1910*. p.111.
- 39- *Debates of the Legislative Council. Third Session. Fourth Council. 1910*. p.109.
- 40- T 2/29/6/1 Retall del *Rhodesia Herald* del 8 d'abril del 1910.
- 41- V 3/3/1/1 Còpia del "Report on ACF at Marandellas" paper read by Mr.J.H.Finch, before the Farmers' Congress, Bulawayo, June 1910.
- 42- *Report of Committee of Enquiry on African Coast Fever*. Government Printer. 1910. Per a un resum de les conclusions, podeu consultar també CRANEFIELD, op.cit. pp.210-213.
- 43- G 1/8/1/3 Carta de Sinclair a Nobbs, 9/8/1910 i "Report on the ACF Committee Report" escrit per Nobbs i adreçat a Newton en una carta del 10/9/1910.
- 44- G 1/8/1/3 "Notes on the Consideration of the ACF Committee's Report by the Treasurer, the Secretary to the Law Department, the Chief Veterinary Surgeon and the

- Director of Agriculture", sense data; i "Regulations regarding the Movement of Cattle and the Prevention and Suppression of Disease (Draft)". Les regulacions van ser aprovades per l'Administrador el 14 de desembre del 1910.
- 45- "Report by the Chief Veterinary Surgeon" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911*. p.21.
- 46- V 1/2/12/2 Carta de Jarvis al Director d'Agricultura, 1/6/1911 i nota manuscrita de Newton sobre la mateixa carta, 16/6/1911.
- 47- "Report of the Chief Veterinary Surgeon" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. p.35.
- 48- V 3/3/1/1 Còpia del "Report on ACF at Marandellas" paper read by Mr.J.H.Finch, before the Farmers' Congress, Bulawayo, June 1910, i T 2/29/6/1 informe signat pel Tresorer el funcions, datat el setembre del 1910.
- 49- Per a la llei del 1911 podeu veure *Minutes of the Legislative Council. Fourth (Extraordinary) Session. Fourth Council. 20-23 February. 1911*. p.2; "The Animals' Diseases Amending Ordinance, 1911". RAJ. Vol.8. n°4. Abril. 1911. pp.499-504; i MACHINGAIDZE, op.cit. pp.321-322.
- 50- WALLACE, Robert. "Rhodesia and its Agricultural Possibilities". RAJ. Vol.6 n°4. Abril. 1909. p.382.
- 51- A 11/2/4/1 "Minute on the Condition and Requirements of the Department of Agriculture, Rhodesia, January, 1909". pp.15-16.
- 52- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. pp.21-22 i NOBBS, E.A. "Government Aid in Fencing. Loans for Farmers". RAJ. Vol7. n°1. Octubre. 1909. pp.763-766.
- 53- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1912*. p.12, "Memorandum. A Short Review of Cattle Ranching in Southern Rhodesia, by Mr.C.Bayley" Apèndix IV (D) i "Memorandum. A Summary of Fencing and Dipping Legislation in Southern Rhodesia, by Mr.W. Perry, dated 18th November, 1912", Apèndix IV (E) dins del *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox Containing Notes and Information Concerning Land Policy*. BSAC. Londres. 1912. pp.156-158 i 159-164.
- 54- MACHINGAIDZE, op.cit. p.322.
- 55- *Minutes of the Legislative Council. Third Session. Fourth Council. 25th May-10th June. 1910*. pp.41-42, i *Debates of the Legislative Council. Third Session. Fourth Council. 1910*. pp.62-64.
- 56- "Memorandum. A Summary of Fencing and Dipping Legislation in Southern Rhodesia, by Mr.W. Perry, dated 18th November, 1912", Apèndix IV (E) dins del *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox Containing Notes and Information Concerning Land Policy*. BSAC. Londres. 1912. p.162.
- 57- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. pp.22-23, i *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. p.11, i *Debates of the Legislative Council. Third Session. Fourth Council. 1910*. pp.140-141.
- 58- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.11.
- 59- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. p.12.
- 60- "Editorial". RAJ. Vol.9. n°5. Juny. 1912. p.643.
- 61- "Editorial". RAJ. Vol.9. n°5. Juny. 1912. p.643 i LAWRENCE & NORVAL, op.cit. p.33.
- 62- "Report of Veterinary Conference". RAJ. Vol.11. n°2. Desembre. 1913. pp.251-266.

- 63- Per a la discussió parlamentària en torn a la llei de fumigació vegeu *Debates of the Legislative Council. First Session. Sixth Council. 1914*. pp.36-37, 342-344, 433-434, i 616-618.
- 64- Per a una breu descripció de l'Ordinança vegeu "Compulsory Dipping Ordinance". RAJ. Vol.11. n°6. Agost. 1914. pp.854-856.
- 65- Per a una valoració molt crítica de l'efecte de l'Ordinança sobre els africans vegeu MACHINGAIDZE, op.cit. pp.41-42 i 325-326.
- 66- "Report of the Chief Veterinary Surgeon" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.22, "Editorial". RAJ. Vol.11. n°7. Octubre. 1914. pp.973-974.
- 67- CRANEFIELD, op.cit. pp.197 i 218-221 i LAWRENCE & NORVAL, op.cit. pp.34-35.
- 68- BEVAN, "Reminiscences", pp.218-219.
- 69- HYAM, op.cit. pp.433-435.
- 70- BEVAN, "Reminiscences", pp.168-169, *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. p.12, *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. pp.11-12, "Report of the Chief Veterinary Surgeon for the Year ended 31st December, 1909" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. pp.30-31.
- 71- Official Yearbook, 1924. p.162.
- 72- Official Yearbook, 1924. p.163, *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.8.
- 73- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. pp.18 i 40-41, Official Yearbook, 1924. p.168. i LAWRENCE & NORVAL, op.cit. pp.35-37.
- 74- BEVAN, "Reminiscences", pp.142-156 i 158-159.
- 75- "Report of the Veterinary Bacteriologist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.25 i "Report of the Veterinary Bacteriologist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. p.16.
- 76- BEVAN, "Reminiscences", p.269.
- 77- Official Yearbook, 1924. pp.166-168.
- 78- T 2/3/6 Carta de Sinclair a Nobbs, 11/10/1909.
- 79- A 3/2/1 Carta de Stewart Stockman, Board of Agriculture, a l'Assistent del Secretari de la BSAC, 4/11/1910 i Carta de l'Assistent del Secretari al Secretari del Departament de l'Administrador, 5/11/1910.
- 80- G 1/8/3/3 carta de R.Eustace Montgomery, Patòleg Veterinari de l'Àfrica Oriental Britànica, al Secretari d'Estat de Colònies, 24/1/1913, carta de Schnee, Governador de l'Àfrica Oriental Alemanya, a Milton, 5/10/1912, "Report of the Chief Veterinary Surgeon" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.28a.
- 81- G 1/8/3/3 Carta de Sinclair a Nobbs, 28/12/1912 i nota de Milton al Tresorer en funcions, 10/1/1913.
- 82- G 1/8/3/3 Telegrama de Schnee, al Governador General de Sud-àfrica, 14/1/1913 i carta de R.Eustace Montgomery, Patòleg Veterinari de l'Àfrica Oriental Britànica, al Secretari d'Estat de Colònies, 24/1/1913.
- 83- G 1/8/3/3 nota de Milton a Newton, 8/1/1913.
- 84- G 1/8/3/2 Carta de Sinclair a Nobbs, 25/2/1913.
- 85- El desenvolupament de la reunió es pot seguir a "Report of Veterinary Conference" RAJ. Vol.11. n°2. Desembre. 1913. pp.251-266.
- 86- Les resolucions es poden trobar al "Report of the Chief Veterinary Surgeon" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. pp.19-21.

- 87- V1/7/1 Carta Hutchins, Veterinari en Cap, Uganda al Secretari d'Agricultura, 10/10/1913 i Carta de Norman King, vice-cònsul a Dar-es-Salaam, al Cònsul General en funcions a Zanzibar, 4/4/1914; *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. p.4.
- 88- "Report of the Chief Veterinary Surgeon for the Year Ended 31st December, 1909" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.29.
- 89- "Report by the Chief Veterinary Surgeon" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911*. p.25 i *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.12.
- 90- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.19.
- 91- JOLLIE, op.cit. pp.254-255.
- 92- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.19, *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.6. Official Yearbook, 1924. p.164.
- 93- MUNDY, 1928. op.cit. pp.89-90.
- 94- JOLLIE, op.cit. pp.134-136.
- 95- WEINMANN, op.cit. pp.107-108.
- 96- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1912*. p.19.
- 97- A 11/2/4/1 "Note on Professor Wallace's Cattle Scheme" by E.A.Nobbs, sense data, *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. pp.11-12, i "Editorial". RAJ. Vol.6. n°6. Agost. 1909. pp.634-635.
- 98- L 2/2/100/2 Carta de Wise al Secretari de la BSAC a Londres, 17/5/1913.
- 99- WEINMANN, op.cit. p.110 i *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1912*. p.57.
- 100- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.11.
- 101- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.9. i "Memorandum. A Short Review of Cattle Ranching in Southern Rhodesia, by Mr.C.Bayley" Apèndix IV (D), dins del *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox Containing Notes and Information Concerning Land Policy*. BSAC. Londres. 1912. pp.156-158.
- 102- G 1/6/4/3 "Prospects of importation of cattle from Australia", sense data, p.7 i *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.10.
- 103- "Report on Animal Industries Branch" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.41, "Report of the Chief of the Animal Industries Branch" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. p.30. i L 2/2/100/2 carta del Secretari de la BSAC, Bulawayo, a F.W.Inskipp, Representant Comercial, 6/2/1915.
- 104- "Editorial". RAJ. Vol.7. n°2. Desembre. 1909. p.895. Per a un estudi de les opinions dels veterinaris a Sud-àfrica vegeu BEINART, William "Vets, viruses and environmentalism at the Cape" dins de GRIFFITHS, Tom & ROBIN, Libby (eds). *Ecology and Empire. Environmental History of Settler Societies*. Keele University Press. Edinburg. 1997. pp.87-101.
- 105- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911*. pp.9-11, NOBBS, E.A. "Lessons of Drought". RAJ. Vol.11. n°1. Octubre. 1913. pp.33-40, *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1915*. p.10.
- 106- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. p.17.
- 107- JOLLIE, op.cit. pp.132-133.
- 108- MUNDY, 1928. op.cit. pp.109-12

- 109- MACDONALD, op.cit. pp.203-206.
- 110- PHIMISTER, Ian. "Meat and Monopolies: Beef Cattle in Southern Rhodesia, 1890-1938". *Journal of African History*. Vol.19. nº3. 1978. pp.391-414.
- 111- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.8.
- 112- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.7.
- 113- Per a la política de Liebig's a Rhodèsia vegeu PHIMISTER, 1978. op.cit. pp.405-406 i DE LAESSOE, H.H. "Liebig's Extract of Meat Company's Rhodesia Enterprise". *RAJ*. Vol.9. nº5. Juny. 1912. pp.665-667.
- 114- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911*. p.9.
Report of the Director of Agriculture for the Year 1912. p.8.
- 115- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. p.11.
- 116- A 3/2/5/1 Telegrama de Milton a l'Oficina de Londres, 23/3/1910 i telegrama de l'Oficina de Londres a Milton, del mateix dia.
- 117- Per al funcionament dels mercats internacionals i la situació comparativa de Rhodèsia vegeu MACHINGAIDZE, op.cit. pp.383-388 i PHIMISTER, 1978. op.cit. pp.392-395 i 400.
- 118- Per a les negociacions amb Sud-àfrica i Rhodèsia del Nord vegeu MACHINGAIDZE, op.cit. pp.337-344.
- 119- "Memorandum Concerning the World's Market in Beef". Appendix. V. dins del *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox Containing Notes and Information Concerning Land Policy*. BSAC. Londres. 1912. pp.171-172. *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914*. p.27, MACHINGAIDZE, op.cit. p.339.
- 120- "Editorial". *RAJ*. Vol.11. nº5. Juny. 1914. pp.665-666.
- 121- MUNDY, H.G. "Farms and Farming in Rhodesia. The Insiza District". *RAJ*. Vol.7. nº6. Agost. 1910. p.1.522, "Report of Chief of the Animal Industries Branch" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.47 i "Report of the Chief of the Animal Industries Branch" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. p.32.
- 122- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.11.
- 123- "Report of the Chief Veterinary Surgeon for the Year Ended 31st December, 1909" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.30.
- 124- "Report of the Chief of the Animal Industries Branch" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. p.32.
- 125- A 11/2/4/1 "Minute on the Condition and Requirements of the Department of Agriculture, Rhodesia, January, 1909". p.32.
- 126- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. pp.12-13. Les dades estan extretes de MAIDMENT. E.A. "Instruction in Dairying. Report of a Tour in Rhodesia". *RAJ*. Vol.8. nº3. Febrer. 1911. p.426.
- 127- Per a les idees de Maidment vegeu A 3/2/1 "Report E.A.Maidment (Miss) Dairy Expert", i el resum publicat al *RAJ*. mencionat en la nota anterior, pp.423-434.
- 128- A 3/2/1 Nota de Newton sobre l'informe, 16/8/1910.
- 129- NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. Goromonzi District". *RAJ*. Vol.7. nº4. Abril. 1910. p.1243, i NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia.

- Umzingwane, Matobos, and Tuli-Mamzanyama". RAJ. Vol.8. n°2. Desembre. 1910. pp.243-245.
- 130- MACDONALD, op.cit. p.36.
- 131- *A Land of Sunshine. Southern Rhodesia. Unique Openings for Farmers. Millions of Acres.* BSAC. Londres. Abril. 1914. p.34.
- 132- MACHINGAIDZE, op.cit. pp.537-539.
- 133- JOLLIE, op.cit. pp.152-153.
- 134- CAIN & HOPKINS, op.cit. p.231.
- 135- WEINMANN, op.cit. p.116.
- 136- Sobre la construcció de la fàbrica vegeu *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1911.* p.16; *Report of the Commercial Representative (P.S.Inskipp) for the period 1st April, 1911-31st March. 1912.* p.90. Les opinions de Palmer es troben a PALMER, W.J. "Establishing the Creamery Industry in Rhodesia". RAJ. Vol.10. n°1. Octubre. 1912. pp.32-36.
- 137- L 2/2/7 Cartes de H.R.Cumming a l'Oficina de Propietats i al Representant Comercial de la BSAC a Bulawayo, 10/1/1911 i 22/2/1911, i carta del Mànager de l'Oficina de Propietats al Representant Comercial en funcions, 20/3/1911.
- 138- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914.* pp.20-21 i *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1915.* p.14.
- 139- REYNOLDS, op.cit. p.5.
- 140- T 2/19/2 Carta de Wise al Secretari del Departament de l'Administrador, 20/3/1911, carta de Nobbs al Tresorer, 23/3/1911 i nota de Milton del 24/3/1911.
- 141- A 3/2/2 Notes de la visita de Loudon Douglas, de l'11 al 27 d'agost del 1911.
- 142- A 3/2/3 Carta de la Branca Comercial de la BSAC a Newton, incloent la resolució de la MFA, 23/9/1911.
- 143- A 3/2/3 Carta del Secretari de la Branca Comercial en funcions a l'Administrador, 23/12/1911, SIMMONS, R.C. "The Supply of Pigs to Bacon Factories". RAJ. Vol.9. n°5. Juny. 1912. pp.700-704, *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1911.* p.16.
- 144- SIMMONS, R.C. "The Supply of Pigs to Bacon Factories". RAJ. Vol.9. n°5. Juny. 1912. pp.700-704, i *Report of the Commercial Representative (P.S.Inskipp) for the period 1st April, 1911-31st March. 1912.* p.91.
- 145- G 1/5/1 Carta d'Inskipp a Nobbs, 4/2/1913, carta de Simmons a Nobbs, 10/2/1913, carta de Nobbs a Inskipp, 14/3/1913; *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914.* p.21, "Editorial". RAJ. Vol.11. n°7. Octubre. 1914. pp.972-973.
- 146- "Report of the Chief of the Animal Industries Branch" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914.* p.31.
- 147- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.13 i *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.11.
- 148- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* p.12 i *Official Yearbook, 1924.* pp.150-151.
- 149- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.10, *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914.* p.13 i *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1916.* p.7.
- 150- ARRIGHI, op.cit. pp.215-216.

- 151- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.5 i *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914*. p.13.
- 152- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914*. p.13.
- 153- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. p.5.
- 154- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. p.11.
- 155- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1911*. p.42.
- 156- NOBBS, E.A. "The Native Cattle of Southern Rhodesia". *South African Journal of Science*. Vol.XXIV. Desembre. 1927. pp.328-342.
- 157- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911*. p.8.
- 158- Vegeu la Primera Part.
- 159- NOBBS, 1927. op.cit. p.337.
- 160- "Editorial". *RAJ*. Vol.11. n°5. Juny. 1914. p.663.
- 161- V 1/2/1/2 Carta del Comissari per als Natus, Matopo, al Comissari en Cap per als Natus, Bulawayo, 5/4/1911, Telegrama del Comissari en Cap als Comissaris per als Natus de Matopo, Umzingwane i Insiza, 5/4/1911 i carta del Comissari en Cap al Secretari del Departament de l'Administrador, 6/4/1911.
- 162- V 1/2/1/2 Carta de Sinclair al Director d'Agricultura, 12/4/1911.
- 163- A 3/2/5/1 Cartes de Taylor al Secretari del Departament de l'Administrador, 27/10/1910 i 17/11/1910.
- 164- A 3/2/5/4 "Extract from the Report of the Native Commissioner for the Nyamandhlovu District for the month of October 1913" i "Extract from the Review of Reports of District Native Commissioners for the month of November, 1913", carta de Sinclair al Comissari en Cap per als Natus, Bulawayo, 26/11/1913.
- 165- A 3/2/5/4 Carta del Comissari Resident a l'Administrador en funcions, 10/12/1913; carta del Comissari per als Natus, Nyamandhlovu, al Superintendent per als Natus, 12/12/1913; "Notes on Native Department Reports for the month of October, 1913", escrites per H.M.Hole, 8/1/1914; carta de Milton al Comissari Resident, 22/1/1914.
- 166- A 3/2/5/4 Carta del Superintendent per als Natus al Comissari en Cap per als Natus, Salisbury, 31/1/1914; Carta del Secretari en funcions de la BSAC, Londres, al Secretari en funcions del Departament de l'Administrador, 17/1/1914; Carta del Secretari d'Estat per a les Colònies a l'Alt Comissari per a l'Àfrica del Sud, 14/2/1914.
- 167- A 3/2/5/4 Carta de Secretari de la Plumtree Farmers' Association al Veterinari en Cap, 23/3/1914; Carta del Veterinari en Cap Assistent al Superintendent per als Natus, Bulawayo, 9/4/1914; carta de Milton al Comissari Resident, 22/4/1914; carta del Comissari Resident a Milton, 13/5/1914.
- 168- A 3/2/5/4 Carta del Superintendent per als Natus, Bulawayo, al Comissari en Cap per als Natus, Salisbury, 25/4/1914; carta de Milton al Comissari Resident, 16/5/1914; carta de Milton a l'Alt Comissari per a l'Àfrica del Sud, 13/6/1914.
- 169- WEINMANN, op.cit. p.108.
- 170- "Editorial". *RAJ*. Vol.10. n°4. Abril. 1913. pp.483-484 i NOBBS, E.A. "Lessons of Drought". *RAJ*. Vol.11. n°1. Octubre. 1913. pp.34-35.
- 171- "Memorandum. A Short Review of Cattle Ranching in Southern Rhodesia, by Mr.C.Bayley" Apèndix IV (D) dins del *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox Containing Notes and Information Concerning Land Policy*. BSAC. Londres. 1912. p.157, *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1919*. p.17.

172- HYATT, op.cit. p.294.

Notes al capítol 25

- 1- SELOUS, 1909. op.cit. p.119.
- 2- NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. The Bulalima-Mangwe District". RAJ. Vol.7. nº2. Desembre. 1909. p.948.
- 3- Per a una contextualització de l'augment de les forces conservacionistes a Europa vegeu BEINART, 1989. op.cit. p.150.
- 4- *Big game shooting in Rhodesia*. BSAC. Londres. 1912. p.7.
- 5- MASONA, op.cit. p.57.
- 6- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. p.11.
- 7- REYNOLDS, op.cit. p.4, NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. Melsetter". RAJ. Vol.7. nº5. Juny. 1910. p.1343. Òbviament, a Rhodèsia no hi havia "tigres". Nobbs es referia probablement als lleopards, els guepards o algun tipus de gat salvatge.
- 8- "Farms and Farming in Rhodesia. The Lomagundi District". RAJ. Vol.10. nº2. Desembre. 1912. pp.170-171.
- 9- "Editorial". RAJ. Vol.9. nº2. Desembre. 1911. p.154, MUNDY, 1928. op.cit. pp.195-196.
- 10- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.21.
- 11- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.6.
- 12- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.19, *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1912*. p.58.
- 13- T 2/1/10 Carta de Robertson a l'Administrador, 2/7/1910; Carta de la BSAP al Comissari Civil, Gwelo, 20/7/1910; carta del Comissari Civil al Director d'Agricultura, 20/7/1910; Carta del Director d'Agricultura a Robertson, 27/7/1910.
- 14- T 2/1/10 Carta de Roberston al President, BSAC, Londres, 28/9/1910 i carta de la BSAP al Comissari Civil, Gwelo, 27/12/1910.
- 15- T 2/1/10 Cartes de Robertson al Magistrat Resident, Gwelo, del 12 i 17 de juny, 1911; carta del Comissari Civil en funcions, Gwelo, 16/6/1911; Carta de Clarke al Tresorer, 26/6/1911; nota de Newton a Milton, 28/6/1911 i nota de Milton al Fiscal General, 29/6/1911.
- 16- T 2/1/10 Carta de la Midland Farmers' and Stockowners' Association al Secretari de l'Administrador, 16/8/1911; carta del Coronel Heyman al Secretari de l'Administrador, 16/8/1911; nota del Superintendent, BSAP, al Secretari del Departament de Justícia, 25/8/1911; nota de Milton del 7/9/1911.
- 17- T 2/1/10 Cartes de Nobbs a Newton, del 13/12/1911 i 24/2/1912; nota de Newton a Milton, 2/3/1912.
- 18- MASONA, op.cit. pp.43 i 46-47.
- 19- MUTWIRA, op.cit. pp.254-255.
- 20- NOBBS, 1924. op.cit. p.5.
- 21- WATT, W.M. "Extermination of Jackals by Dynamiting". RAJ. Vol.9. nº5. Juny. 1912. p.732.
- 22- Government Notice nº 104 of 1912, "Destruction of Hippopotami". 28/3/1912.
- 23- MUTWIRA, op.cit. p.254. *Debates of the Legislative Council. First Session. Fifth Council. 1911*. pp.74 i 77-78.

- 24- *Debates of the Legislative Council. Third Session. Fifth Council. 1913.* p.450. i *First Session. Sixth Council. 1914.* pp.338-340.
- 25- MUTWIRA, op.cit. p.254.
- 26- MASONA, op.cit. pp.106-107.
- 27- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.9.
- 28- Vegeu la Tercera Part, capítol 16.
- 29- G 1/3/2/1 Carta de R.S.Antrobus al Secretari de la BSAC, 22/6/1909, incloent-li un "extract of minutes of interview" amb la Society for the Preservation of the Wild Fauna of the Empire, 26/2/1909.
- 30- G 1/3/2/1 Carta de Nobbs a Newton, 12/8/1909 i carta de Newton a Brodie, Oficina de Londres de la BSAC, 9/10/1909.
- 31- *Debates of the Legislative Council. Second (Extraordinary) Session. Fifth Council. 1911.* pp.161-164.
- 32- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.15, *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.18, "Report by the Government Veterinary Bacteriologist" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* p.28.
- 33- G 1/3/2/1 Carta de Jack a Nobbs, 17/8/1910; WEINMANN, op.cit. p.125.
- 34- G 1/3/2/1 Carta de Jack a Nobbs, 21/12/1910, "Report of the Government Entomologist" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* pp.49-50.
- 35- L 2/2/181 Carta de Wise al Comissari Civil de Hartley, 7/5/1909.
- 36- FORD, op.cit. p.358. BEVAN, L.E. "The Tsetse Fly". RAJ. Vol.6. n°6. Agost. 1909. p.661.
- 37- BEVAN, L.E. "Interim Report on the Animal Trypanosomiasis of Southern Rhodesia". RAJ. Vol.7. n°3. Febrer. 1910. p.1.029.
- 38- "Report of the Chief Veterinary Surgeon for the Year Ended 31st December, 1909" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* pp.30-31.
- 39- G1/3/2/24 Carta de Lord Selborne a Milton, 13/3/1909; carta de Nobbs a Newton, 28/4/1909; carta de Newton a Selborne, 4/5/1909; cablegrama de l'Oficina de Londres a l'Administrador, 22/5/1909 i carta de Newton a Selborne, 10/6/1909.
- 40- G1/3/2/24 Carta de Selborne a Newton, 1/7/1909; carta de Newton a Selborne, 19/7/1909; carta de Selborne als governs del Transvaal, Colònia del Cap, Natal i Colònia del Riu Orange, 4/8/1909; telegrama de Selborne a l'Administrador, 2/9/1909; carta de Nobbs al Principal Veterinary Officer del Transvaal, 12/10/1909; carta del Principal Veterinary Officer del Transvaal a Nobbs, 27/10/1910.
- 41- G1/3/2/24 "Report of the Preliminary Survey of Southern Rhodesia for the Pan South African Trypanosomiasis Commission" by C.W.Howard, Chief of Entomological Section. Government of Moçambique. Desembre del 1909.
- 42- G1/3/2/24 Carta de Jack a Nobbs, 26/1/1910; carta de Sinclair a Nobbs, 3/2/1910, nota de Newton adreçada a Milton, 21/4/1910.
- 43- G1/3/2/24 "Intercolonial Trypanosomiasis Expedition. Interim Report on the Investigation Conducted in the Territory of the Companhia de Moçambique, Portuguese East Africa. May-June, 1910".

- 44- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. pp.23-24, BEVAN, L.E. "Interim Report on the Animal Trypanosomiasis of Southern Rhodesia". RAJ. Vol.7. n°3. Febrer. 1910. pp.1.030-1.032.
- 45- "Report of the Chief Veterinary Surgeon" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.27, "Report of Veterinary Bacteriologist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. pp.30-32; "Report of the Veterinary Bacteriologist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. pp.24.25; "Report of the Veterinary Bacteriologist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. pp.13-14.
- 46- G 1/3/2/5 Carta T.B.Hulley, Umtali, al Dr.Jameson, 13/1/1914; carta de Jack a Nobbs, 23/1/1914; carta de Bevan a Sinclair, 26/1/1914; i carta de Jack a Nobbs, 18/5/1914.
- 47- JACK, R.W. "Illustrations of Natural Forest in Relation to Tsetse Fly (*Glossina Morsitans*)". RAJ. Vol.11. n°4. Abril. 1914. pp.568-576.
- 48- "Report of the Chief Veterinary Surgeon for the Year Ended 31st December, 1909" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. pp.27-28.
- 49- MUNDY, H.G. "Farms and Farming in Rhodesia. The Hartley District". RAJ. Vol.9. n°6. Agost. 1912. p.821, *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.16.
- 50- A 3/2/5/1 Carta del Mánager de l'Oficina de Propietats al Director d'Agricultura, 9/4/1910; nota de Milton a Newton, 26/4/1910; carta de Jack a Nobbs, 14/6/1910.
- 51- Per als diversos brots podeu veure ALEXANDER, McGREGOR & RANGER, op.cit. pp.33-34, FORD, op.cit. pp.358-361 i KOSMIN, op.cit. pp.280-282.
- 52- "Report of the Chief Veterinary Surgeon" i "Report of the Veterinary Bacteriologist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. pp.9 i 13.
- 53- G 1/3/2/1 informe de Jack a Nobbs sobre el seu viatge a Lomagundi l'agost-setembre del 1914, datat 9/9/1914.
- 54- JACK, R.W. "Illustrations of Natural Forest in Relation to Tsetse Fly (*Glossina Morsitans*)". RAJ. Vol.11. n°4. Abril. 1914. p.576.
- 55- *Debates of the Legislative Council. Second Session. Fourth Council. 1909*. p.91.
- 56- SELOUS, 1909, op.cit. pp.121-129.
- 57- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox on Problems of Development and Policy*. BSAC. Londres. 1910. p.14.
- 58- Per a una breu biografia de Coryndon podeu consultar DUIGNAN, Peter "Sir Robert Coryndon (1870-1925)" dins de GANN, L.H. & DUIGNAN, P. (eds). *African Proconsuls. European Governors in Africa*. The Free Press. Nova York. 1978. pp.313-352.
- 59- Per a la situació a Zululand vegeu BROOKS, Shirley ""Ropes of Sand": Soldier-Settlers and Nagana in Zululand" dins de JEEVES & CRUSH, op.cit. pp.243-264.
- 60- A 3/2/2 Carta de Coryndon a Milton, 23/1/1911.
- 61- Per a les opinions i la carrera de Stevenson-Hamilton vegeu CARRUTHERS, J. 1997a op.cit. pp.299-321. i CARRUTHERS, J. "Nationhood and national parks: comparative examples from the post-imperial experience" dins de GRIFFITHS & ROBIN, op.cit. pp.125-138.
- 62- A 3/2/2 "Memorandum" de Stevenson-Hamilton, adjuntat a la carta de Coryndon a Milton.
- 63- A 3/2/2 retall del *Lourenço Marques Guardian*, amb una carta a l'Editor de R.C.F Maugham, cònsul britànic a Lourenço Marques, del 14/1/1911.

- 64- A 3/2/2 Carta de Fleming al Secretari del Departament de l'Administrador, 6/2/1911; carta de l'Oficina de l'Administrador a Coryndon, 4/3/1911.
- 65- G 1/3/2/8 Carta de Jack a Nobbs, 26/5/1913; carta de Nobbs a Jack, 30/7/1913; carta de Jack a Nobbs, 31/7/1913; nota de Nobbs a Fleming, 14/8/1913.
- 66- G 1/3/2/1 Government Notice n°321 of 1913, 30/10/1913; "Editorial". RAJ. Vol.11. n°1. Octubre. 1913. p.11.
- 67- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. pp.6-7.
- 68- V 1/10/9/1 Carta de Gray al Veterinari en Cap, 1/9/1914; minuta de Bevan per al Veterinari en Cap en funcions, 8/9/1914.
- 69- BEVAN, "Reminiscences", pp.206-207.
- 70- Els estudis de Jack als anys 20 estan resumits a McCracken, John "Colonialism, capitalism and the ecological crisis in Malawi: a reassessment" dins d'ANDERSON & GROVE, op.cit. pp.63-77.
- 71- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. p.4.
- 72- MASONA, op.cit. pp.59-60.
- 73- Official Yearbook, 1924. p.149.
- 74- *A Land of Sunshine. Southern Rhodesia. Unique Openings for Farmers. Millions of Acres*. BSAC. Londres. Abril. 1914. p.33.
- 75- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914*. p.30 i *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1915*. p.17.
- 76- "Game Domestication in Rhodesia. Mr.Jelliman's Experiments". RAJ.Vol.10. n°5. Juny. 1913. pp.719-720.
- 77- MASONA, op.cit. p.90.
- 78- A 3/2/1 Carta del Comissari per als Natus en funcions, North Mazoe, al Comissari en Cap per als Natus, 14/4/1909; carta de Nobbs a Newton, 29/4/1909; nota de Newton a Nobbs, 3/5/1909.
- 79- A 3/2/1 Carta del Secretari en funcions del Departament de l'Administrador al Secretari del Tresorer, incloent-li un extracte de l'informe del mes de maig del 1910 del Comissari per als Natus, Makoni, 7/7/1910; Nota de Nobbs a Newton, 23/7/1910; nota de Newton a Nobbs, 26/7/1910.
- 80- A 3/2/1 Carta del Comissari per als Natus en funcions, Mtoko, al Comissari en Cap per als Natus, 3/9/1910; carta del Comissari en Cap per als Natus al Secretari del Departament de l'Administrador, 12/9/1910. A 3/2/3 carta del Comissari en Cap per als Natus al Secretari del Departament de l'Administrador, 18/10/1911.
- 81- A 3/2/3 Carta de Selous al Secretari de la BSAC, 16/11/1911. Masona, a la seva obra ja citada, dóna credibilitat a les explicacions dels caps de Mtoko, però, independentment de la justificació de la seva demanda d'autorització per caçar, els arguments de Selous semblen raonables. Difícilment un acord de protectorat del 1891, quan la BSAC gairebé no controlava el territori, hauria entrat de forma tan específica i detallada sobre un afer menor com la cacera. Val a dir, a més, que quan Taberer va sol.licitar que es demanés a Selous la seva opinió, Hole, de l'Administració a Salisbury, estava segur que "pel que jo sé d'ell, molt probablement es posarà de costat dels Natus". A 3/2/3 nota de Hole a l'Administrador, 20/10/1911. MASONA, op.cit. p.90.
- 82- A 3/2/5/4 Carta del Comissari Assistent, Francistown, al Magistrat, Plumtree, 8/7/1913; carta del Comissari per als Natus, Plumtree, al Comissari en Cap per als Natus, Bulawayo, 11/7/1913; nota de Newton a l'Administrador, 21/7/1913.

- 83- A 3/2/5/4 Carta de C.Mocke, BSAP, al Superintendent de Districte, BSAP, a Bulawayo, 10/12/1913.
- 84- A 3/2/5/4 Carta del Comissari en Cap per als Natus, Bulawayo, al Secretari del Departament de l'Administrador, 19/12/1913.
- 85- MASONA, op.cit. pp.44 i 61.
- 86- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.8, "Editorial". RAJ.Vol.10. n°5. Juny. 1913. p.635.
- 87- Per al debat parlamentari de la llei vegeu *Minutes of the Legislative Council. First Session. Sixth Council. 15th-17th April, 4th-26th May, 8th-10th June, and 5th-22nd October. 1914*. pp.15, 40 i 139-140; i *Debates of the Legislative Council. First Session. Sixth Council. 1914*. pp.59-60, 242, 603-605 i 643-644.
- 88- La correspondència entre la Tresoreria i el Fiscal es pot trobar a T 2/24/8.
- 89- MASONA, op.cit. p.23.
- 90- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", datat el 23 de setembre del 1916. p.22.; MASONA, op.cit. p.23.
- 91- G 1/3/2/1 Carta de Nobbs a Newton, 12/8/1909.
- 92- GF 3/2/1 "Report on Forestry in Southern Rhodesia" by James Sim, District Forest Officer, King William's Town. p.57.
- 93- *Debates of the Legislative Council. First Session. Sixth Council. 1914*. pp.644 i 796-798.
- 94- Per a la campanya de Nobbs per a la demarcació de Matopos com a parc vegeu RANGER, 1999. op.cit. pp.60-62.

Notes al capítol 26

- 1- Vegeu el capítol 21.
- 2- ALLEN, C.E.F. "National Afforestation". RAJ. Vol.6. n°5. Juny. 1909. p.562.
- 3- CHURCHILL, op.cit. p.63.
- 4- BEINART, 1989. op.cit. pp.55-56.
- 5- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. pp.34-37.
- 6- A 11/2/4/1 "Minute on the Condition and Requirements of the Department of Agriculture, Rhodesia, January, 1909". pp.33-34.
- 7- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. p.22.
- 8- NOBBS, 1924, op.cit. pp.64-65 i 125-126; RANGER, 1999. op.cit. pp.57-58 i 60-62; GROVE, 1989. op.cit. pp.186-187.
- 9- GF 3/2/1 "Report on Forestry in Southern Rhodesia" by James Sim, District Forest Officer, King William's Town, datat el 28 de novembre del 1910.
- 10- GF 3/2/1 Carta de Nobbs al Tresorer, 5/12/1910, *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909*. p.6.
- 11- GF 3/2/1 Carta de Montagu a l'Administrador, 14/1/1911.
- 12- GF 3/2/1 Carta de Wise al Representant Comercial de la BSAC, Bulawayo, 4/8/1911.
- 13- GF 3/2/1 Carta de Nobbs al Tresorer, 7/3/1911.
- 14- GF 3/2/1 Carta del Secretari del Departament de l'Administrador al Director d'Agricultura, 7/3/1911.

- 15- *Minutes of the Legislative Council. First Session. Fifth Council. 8th-19th May. 1911.* pp.11-12; *Report of the Commercial Representative (P.S.Inskipp) for the period 1st January to 30th September, 1911.* p.70.
- 16- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1912.* p.10, *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.19; T 2/3/2 Carta de Fleming al Tresorer, 19/11/1912.
- 17- Official Yearbook, 1924. pp.115 i 173.
- 18- Official Yearbook, 1924. p.135.
- 19- Official Yearbook, 1924. p.173, "Report of the Agriculturist and Botanist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.40, "Report of the Government Agriculturist and Botanist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913.* p.32.
- 20- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* pp.18-19; "Report of the Agriculturist and Botanist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.39, "Report of the Government Agriculturist and Botanist" dins del *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913.* p.32.
- 21- HONE, op.cit. pp.205-206 i 358.
- 22- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. pp.34-35 i 36-37.
- 23- MUNDY. H.G. "Farms and Farming in Rhodesia. The Insiza District". RAJ. Vol.7. n^o6. Agost. 1910. p.1.526; NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. Melsetter". RAJ. Vol.7. n^o5. Juny. 1910. p.1.350.
- 24- WATT, W.M. "South African Irrigation Congress". RAJ. Vol.10. n^o2. Desembre. 1912. pp.247-250.
- 25- GF 3/2/1 "Report on Forestry in Southern Rhodesia" by James Sim, District Forest Officer, King William's Town, datat el 28 de novembre del 1910; WATT, W.M. "The Dangers and Prevention of Soil Erosion". RAJ. Vol.10. n^o5. Juny. 1913. p.670.
- 26- "Rhodesia and its Agricultural Possibilities". RAJ. Vol.6. n^o4. Abril. 1909. p.390.
- 27- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. p.36.
- 28- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox on Problems of Development and Policy.* BSAC. Londres. 1910. pp.27-28.
- 29- Per a un interessant estudi específic de la relació entre els arbres i l'agricultura africana i de les canviants polítiques governamentals vegeu WILSON, K.B. "Trees in Fields in Southern Zimbabwe". *Journal of Southern African Studies.* Vol.15. n^o2. Gener. 1989. pp.369-383.
- 30- GF 2/1/2 Carta de N.H.Chataway (Director d'Agricultura en funcions) al Director de Colonització de Terres, 19/10/1909, incloent-li la resolució de la VFLOA del dia 7; carta de Wise al Comissari en Cap per als Natus, Salisbury, 11/11/1909; carta de Taberer al Secretari del Departament de l'Administrador, 15/11/1909; nota de Taylor al Secretari del Departament de l'Administrador, 28/11/1909.
- 31- GF 2/1/2 Carta del Comissari per als Natus en funcions, Wankie, al Comissari en Cap per als Natus, Bulawayo, 13/12/1909; carta del Comissari per als Natus en funcions, Umzingwani, al Comissari en Cap per als Natus, Bulawayo, 13/12/1909; carta del Comissari per als Natus, Tegwani, al Comissari en Cap per als Natus, Bulawayo, 9/12/1909; nota manuscrita de Taylor a Thomas, 13/12/1909; nota manuscrita de Thomas a Taylor, 15/12/1909; carta del Comissari per als Natus, Inyati, al Comissari en Cap per als Natus, Bulawayo, 15/12/1909; carta del Comissari per als Natus,

- Selukwe, al Superintendent dels Natus, Gwelo, 17/12/1909; carta del Comissari per als Natus, Gwelo, al Superintendent dels Natus, Gwelo, 21/12/1909; carta del Comissari per als Natus, Insiza, al Superintendent dels Natus, Gwelo, 15/12/1909; carta del Comissari per als Natus, Fort Usher, al Comissari en Cap per als Natus, Bulawayo, 20/12/1909.
- 32- GF 2/1/2 Carta del Comissari per als Natus, Chibi, al Superintendent dels Natus, Victoria, 25/1/1910; carta del Comissari per als Natus en funcions, Chilimanzi, al Superintendent dels Natus, Victoria, 20/1/1910; carta del Comissari per als Natus en funcions, Hartley, al Comissari en Cap per als Natus, Salisbury, 11/1/1910; carta del Comissari per als Natus, Marandellas, al Comissari en Cap per als Natus, Salisbury, 18/1/1910; carta del Comissari per als Natus, Goromonzi, al Comissari en Cap per als Natus, Salisbury, 7/1/1910; carta del Comissari per als Natus, M'rewa, al Superintendent dels Natus, Salisbury, 12/1/1910; carta del Comissari per als Natus en funcions, Mtoko, al Comissari en Cap per als Natus, Salisbury, 18/1/1910.
- 33- GF 2/1/2 Carta del Comissari en Cap per als Natus, Matabeleland, al Secretari del Departament de l'Administrador, 10/1/1910; nota manuscrita de Taberer al Secretari del Departament de l'Administrador, 7/2/1910; "Memorandum for His Honour the Administrator. Destruction of Timber by Natives", datat el 9 de febrer del 1910.
- 34- GF 2/1/2 Carta de Nobbs a Newton, 25/2/1910.
- 35- Official Yearbook, 1924. p.172.
- 36- ALLEN, C.E.F. "National Afforestation". RAJ. Vol.6. n°5. Juny. 1909. p.563; DOWSETT, W.E. "Some Notes on Forestry in Rhodesia". RAJ. Vol.6. n°6. Agost. 1909. pp.662-664.
- 37- GF 3/2/1 "Report on Forestry in Southern Rhodesia" by James Sim, District Forest Officer, King William's Town, datat el 28 de novembre del 1910. p.65.
- 38- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.20.
- 39- MacDONALD, op.cit. p.154.
- 40- "Editorial". RAJ. Vol.7. n°1. Octubre. 1909. p.760.
- 41- Official Yearbook, 1924. p.176; ZVBOGBO, 1996. op.cit. pp.70-71.
- 42- NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. Melsetter". RAJ. Vol.7. n°5. Juny. 1910. pp.1.349-1.350; *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914.* p.2.
- 43- NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. Umzingwane, Matobos, and Tuli-Mamzanyama ". RAJ. Vol.8. n°2. Desembre. 1910. pp.244-245; NOBBS, E.A. "Some Notes on Charcoal Burning". RAJ. Vol.9. n°5. Juny. 1912. pp.684-688.
- 44- Official Yearbook, 1924. p.172.
- 45- GF 3/2/1 "Report on Forestry in Southern Rhodesia" by James Sim, District Forest Officer, King William's Town, datat el 28 de novembre del 1910. pp.66-67.
- 46- GF 3/2/1 Carta d'E.Meister al Representant Comercial en funcions de la BSAC, Bulawayo, 5/9/1910; carta de Sim al Director d'Agricultura, 8/9/1910.
- 47- L 2/2/169/7 Carta del Representant Comercial en funcions de la BSAC a E.Meister, 2/5/1911; cartes d'F.T.Tothill al Secretari de la BSAC, Bulawayo, 19/6/1911 i 7/7/1911.
- 48- L 2/2/169/7 Carta de Percy Inskipp al Director de Colonització de Terres, 16/8/1911; Carta de D.H.Lindsay, Secretari de la Branca Comercial de la BSAC a Meister, 2/5/1912; carta del Director de Colonització de Terres Assistent a Meister, 1/9/1913; carta del Director de Colonització de Terres Assistent al Secretari de la Rhodesia Railways, Ltd. 24/9/1913; carta del Manager de l'Oficina de Propietats al Representant Comercial de la BSAC, 6/9/1911.

- 49- L 2/2/169/2 Carta d'A.H.Hobbs al Departament de Propietats, 8/8/1913; carta del Secretari en funcions del Departament de l'Administrador al Director de Colonització de Terres Assistant, 10/9/1913; carta del Secretari de la Branca Comercial de la BSAC, Bulawayo, al Secretari del Departament de l'Administrador, 30/12/1913.
- 50- GF 3/2/1 "Report on Forestry in Southern Rhodesia" by James Sim, District Forest Officer, King William's Town, datat el 28 de novembre del 1910. p.67.; T 2/3/2 "Report on a Visit to the Inyanga Estate by the Director of Agriculture, November 1913", datat el 5 de desembre de 1913. pp.5-6.
- 51- CRIPPS, L. "The Erosion of Soil". RAJ. Vol.6. n°6. Agost. 1909. pp.669-670.
- 52- MUNDY, 1928. op.cit. pp.79-84 i 106.
- 53- WATT, W.M. "The Dangers and Prevention of Soil Erosion". RAJ. Vol.10. n°5. Juny. 1913. pp.667-675.
- 54- *Debates of the Legislative Council. First Session. Sixth Council. 1914.* pp.799-800 i 802.
- 55- MUNDY, 1928. op.cit. pp.101-106; *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* pp.1-2 i 5-6.
- 56- WATT, W.M. "South African Irrigation Congress". RAJ. Vol.10. n°2. Desembre. 1912. p.248.
- 57- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* pp.2-3; *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* pp.8-9; *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* p.8.
- 58- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.8.
- 59- WADDEL, J. "Grass burning". RAJ. Vol.8. n°5. Juny. 1911. pp.702-704.
- 60- A 3/2/2 Notes de la visita de Loudon Douglas, de l'11 al 27 d'agost del 1911; HAILEY, op.cit. pp.1.021-1.022.
- 61- GF 2/1/6 Carta del Secretari de la Victoria Farmers' and Landowners' Association al Secretari del Departament de l'Administrador, 17/5/1911; Circular N° D.311 del Comissari en Cap per als Natius en funcions per als Comissaris per als Natius, 27/5/1911.
- 62- GF 2/1/6 Carta d'Edward Jowitt al Director d'Agricultura, 3/10/1911; nota del Secretari del Tresorer al Secretari del Departament de l'Administrador, 20/11/1911; carta del Director d'Agricultura al Secretari de la Rhodesia Landowners' and Farmers' Association, 29/11/1911.
- 63- GF 2/1/6 Carta de Nobbs a Newton, 11/7/1912; nota del Secretari del Departament Legal al Secretari del Departament de l'Administrador, 10/8/1912.
- 64- GF 2/1/6 Extracte d'una carta d'A.Hodson al Director d'Agricultura, 27/8/1912; retall de la Conferència Anual de la RAU, sense data.
- 65- L 2/2/54 Carta d'O.Zimmermann, "Darwendale", Salisbury, a Wise, 2/9/1912; carta de l'Oficial de la BSAP, Sinoia, a l'Oficial de la Tropa "C", Hartley, 16/10/1912; Notice oficial, 14/11/1912.
- 66- GF 2/1/6 Carta de Nobbs a Newton, 10/9/1912.
- 67- GF 2/1/6 Carta de Nobbs al Comissari per als Natius, Bulawayo, 4/4/1913; carta de Taylor a Nobbs, 7/4/1913.
- 68- GF 2/1/6 Actes del Congrés de grangers, sense data.
- 69- GF 2/1/6 Carta de Nobbs a Newton, 10/9/1912.
- 70- GF 2/1/6 Carta de Tredgold a l'Administrador, 12/3/1913.

- 71- *Debates of the Legislative Council. Third Session. Fifth Council. 1913.* pp.25-33 i 129-135.
- 72- Per a una descripció de les clàusules de l'Ordinança vegeu *Minutes of the Legislative Council. Third Session. Fifth Council. 7th to 26th April. 1913.* p.86 i NOBBS, E.A. "The Herbage Preservation Ordinance, 1913". RAJ. Vol.10. n°5. Juny. 1913. pp.714-715.
- 73- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°5. Juny. 1914. p.664.
- 74- GF 3/2/2 Cartes del Conseller Forestal al Director d'Agricultura, 20/7/1914 i 25/9/1914.
- 75- Official Yearbook, 1924. p.172.
- 76- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", datat el 23 de setembre del 1916. p.22.
- 77- Official Yearbook. 1924. pp.115, 121 i 173.

Notes al capítol 27

- 1- Official Yearbook. 1924. pp.132 i BAXTER, op.cit. pp.165-166.
- 2- *The BSAC. Report of an Extraordinary General Meeting.* Londres. 23 de gener del 1908. p.14; *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1911.* p.13.
- 3- HONE, op.cit. p.187.
- 4- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. p.3.
- 5- NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. Umzingwane, Matobos, and Tuli-Mamzanyama". RAJ. Vol.8. n°2. Desembre. 1910. pp.242-243.
- 6- FLETCHER, R.A. "Agricultural Union Congress, Umtali, 1911. Presidential Address". RAJ. Vol.8. n°6. Agost. 1911. p.887.
- 7- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox upon Land Settlement in Rhodesia.* 21 de juny de 1913. pp.28 i 54-55.
- 8- *Minutes of the Legislative Council. First Session. Sixth Council. 15th-17th April, 4th-26th May, 8th-10th June, and 5th-22nd October. 1914.* p.223.
- 9- HONE, op.cit. pp.230-231.
- 10- HONE, op.cit. pp.295-297.
- 11- *Debates of the Legislative Council. Second Session. Fourth Council. 1909.* p.64.
- 12- "The Rhodesia Agricultural Union. The Presidential Address". RAJ. Vol.7. n°6. Agost. 1910. pp.1.498-1.500.
- 13- FLETCHER, R.A. "Agricultural Union Congress, Umtali, 1911. Presidential Address". RAJ. Vol.8. n°6. Agost. 1911. p.887.
- 14- "Report of the Agricultural Engineer" dins del *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* pp.54-55. FLETCHER, R.A. "Agricultural Union Congress, Umtali, 1911. Presidential Address". RAJ. Vol.8. n°6. Agost. 1911. pp.885-886.
- 15- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°3. Febrer. 1914. pp.337-339.
- 16- NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. The districts of Bulawayo, Nyamandhlovu and Bubi". RAJ. Vol.11. n°4. Abril. 1914. pp.550-551.
- 17- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox on Problems of Development and Policy.* BSAC. Londres. 1910. pp.25-27.
- 18- Per a les opinions del Departament d'Affers Nadius i el Colonial Office vegeu GANN, 1969. op.cit. pp.186-187 i PHIMISTER, 1988. op.cit. p.68.
- 19- GANN, 1969. op.cit. pp.186-187.

- 20- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox on Problems of Development and Policy*. BSAC. Londres. 1910. p.26.
- 21- Per a les opinions dels colons vegeu PHIMISTER, 1988. op.cit. p.67.
- 22- PALMER, 1977a op.cit. pp.135-139.
- 23- RAFTOPOULOS, B. & YOSHIKUNI, T. "Introduction" dins de RAFTOPOULOS & YOSHIKUNI, op.cit. pp.3-4.
- 24- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1908*. pp.30-32. Sobre la Glen Grey Act del 1894 vegeu BUNDY, Colin "Mr.Rhodes and the Poisoned Goods. Popular Opposition to the Glen Grey Council System, 1894-1906" dins de BEINART, William & BUNDY, Colin. *Hidden Struggles in Rural South Africa. Politics and Popular Movements in the Transkei and Eastern Cape, 1890-1930*. James Currey. Londres. 1987. pp.138-165 i DAVENPORT & SAUNDERS, op.cit. pp.190-192.
- 25- "Extract from report of Monthly Meeting of the Mashonaland Farmers' Association held on the 4th September, 1909" dins del *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox on Problems of Development and Policy*. BSAC. Londres. 1910. p.112.
- 26- Sobre la "temporalitat" de les Reserves consulteu DRINKWATER, op.cit. pp.37-38 i PALMER, 1977a op.cit. pp.87-89.
- 27- Per a una discussió sobre les suposades "preferències" dels shona vegeu MACKENZIE, J.M. "Red Soils in Mashonaland: A Re-Assessment". *Rhodesian History*. Vol.5. 1974. pp.81-88.
- 28- Per a la Comissió del 1914 vegeu GANN, 1969. op.cit. pp.187-189 i, sobretot, PALMER, 1977a op.cit. pp.104-120.
- 29- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1910*. p.38.
- 30- Sobre les diverses opinions d'oficials i colons vegeu, entre d'altres, GANN, 1969. op.cit. p.190 i PALMER, 1977a op.cit. p.89.
- 31- Sobre la Private Locations Ordinance vegeu PALMER, 1977a op.cit. pp.89-90 i RENNIE, 1978. op.cit. pp.94-95.
- 32- PALMER, 1977a op.cit. pp.90-91.
- 33- Per la situació a Matopos vegeu RANGER, 1999. op.cit. pp.89-97.
- 34- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912*. p.5.
- 35- RENNIE, 1978. op.cit. pp.95-96.
- 36- PALMER, 1977a op.cit. p.81; *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1909*. p.17; *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1910*. p.59.
- 37- PALMER, 1977a op.cit. p.81, *Official Yearbook, 1924*. p.232.
- 38- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. pp.4-6.
- 39- WALLACE, Robert. "Rhodesia and its Agricultural Possibilities". *RAJ*. Vol.6. n°4. Abril. 1909. pp.384-391.
- 40- KENNEDY, op.cit. pp.36-38, HODDER-WILLIAMS, op.cit. pp.45-48 i 61, MACHINGAIDZE, op.cit. pp.32-34.
- 41- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910*. p.1.
- 42- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1909*. p.14; *Report of the Acting Commercial Representative (P.S.Inskipp), for the Period 1st January to 30th September, 1910*. p.58 i *The BSAC Directors' Report and Accounts, 1912*. p.22.

- 43- SCHMIDT, op.cit. p.66.
- 44- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1909.* pp.14-15 i 43; KENNEDY, op.cit. pp.38-40.
- 45- HONE, op.cit. pp.354-355.
- 46- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1912.* p.55.
- 47- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°8. Desembre. 1914. p.1.124.
- 48- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* p.5 i *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.5.
- 49- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox Containing Notes and Information Concerning Land Policy.* BSAC. Londres. 1912. pp.9, 12 i 14-18.
- 50- *The BSAC. Report of the Eighteenth Ordinary General Meeting.* Londres. 27 de febrer de 1913. p.17; *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox upon Land Settlement in Rhodesia.* 21 de juny, 1913. p.7.
- 51- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox Containing Notes and Information Concerning Land Policy.* BSAC. Londres. 1912. pp.27, 30 i 34-35.
- 52- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox upon Land Settlement in Rhodesia.* 21 de juny, 1913. pp.4-5, 13, 38-39 i 46-47.
- 53- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox upon Land Settlement in Rhodesia.* 21 de juny, 1913. pp.36 i 51.
- 54- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1911.* p.14.
- 55- T 2/3/7 Carta de Brodie al Representant Comercial, BSAC, Inskipp, 11/1/1913.
- 56- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox upon Land Settlement in Rhodesia.* 21 de juny, 1913. pp.14, 59 i 63-65.
- 57- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°1. Octubre. 1913. p.12.
- 58- NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. The Mazoe District". RAJ. Vol.8. n°1. Octubre. 1910. p.58.
- 59- MUNDY, 1928. op.cit. p.126.
- 60- T 2/3/7 Carta de Brodie al Representant Comercial, BSAC, Inskipp, 11/1/1913.
- 61- *The BSAC. Proposals for the encouragement of Land Settlement and Immigration.* Incloses en el *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914.* p.70.
- 62- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox upon Land Settlement in Rhodesia.* 21 de juny, 1913. p.1 i "Report of the Commission on Cost of Living in Rhodesia", citat al mateix informe, p.12.
- 63- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914.* p.19. i KENNEDY, op.cit. p.42.
- 64- "Editorial". RAJ. Vol.11. n°2. Desembre. 1913. p.191; *A Land of Sunshine. Southern Rhodesia. Unique Openings for Farmers. Millions of Acres.* BSAC. Londres. 1914. pp.3 i 19-20.
- 65- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* p.7.
- 66- "Editorial". RAJ. Vol.9. n°1. Octubre. 1911. pp.1-3.
- 67- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox Containing Information and Suggestions in Connection with the Establishment of a Rhodesian Land & Agricultural Bank.* Datat el 26 de juny del 1911.
- 68- "Editorial". RAJ. Vol.9. n°2. Desembre. 1911. p.155.

- 69- T 2/29/48 "Memorandum on Agricultural Credit in Southern Rhodesia by Eric A.Nobbs, Director of Agriculture" i "Second Memorandum on Agricultural Credit in Southern Rhodesia" by E.A.Nobbs.
- 70- L 2/2/87 Notes del "First General Meeting of the Land Bank", Londres, 24 de juny del 1912.
- 71- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1911.* pp.13-14; *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1912.* pp.89-90; OLIVE, W. "The Rhodesia Land Bank". RAJ. Vol.9. n°6. Agost. 1912. pp.838-839.
- 72- MACHINGAIDZE, op.cit. p.113.
- 73- OLIVE, W. "The Rhodesia Land Bank". RAJ. Vol.9. n°6. Agost. 1912. p.838.
- 74- *Report of the Commercial Representative (P.S.Inskipp), for the Period 1st April, 1911-31st March, 1912.* p.90.
- 75- L 2/2/88 Carta d'Olive a F.W.Inskipp, 6/11/1912.
- 76- "Editorial". RAJ. Vol.10. n°4. Abril. 1913. pp.485-486.
- 77- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. p.3.
- 78- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* pp.18-19.
- 79- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox upon Land Settlement in Rhodesia.* 21 de juny, 1913. p.66.
- 80- *A Land of Sunshine. Southern Rhodesia. Unique Openings for Farmers. Millions of Acres.* BSAC. Londres. 1914. pp.18, 37 i 39.
- 81- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914.* p.20; "Editorial". RAJ. Vol.11. n°8. Desembre. 1914. pp.1.118-1.119.
- 82- Per al cas de Marandellas vegeu HODDER-WILLIAMS, op.cit. pp.57-61.
- 83- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.18; "Editorial". RAJ. Vol.7. n°6. Agost. 1910. pp.1.471-1.472.
- 84- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.18.
- 85- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1912.* p.10; *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* pp.18-19; *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913.* p.12.
- 86- Per al funcionament de la Granja de Marandellas vegeu HODDER-WILLIAMS, op.cit. pp.45-48 i REYNOLDS, op.cit. pp.13-14.
- 87- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1911.* p.35.
- 88- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913.* p.12; NOBBS, E.A. "A School of Agriculture for Southern Rhodesia". RAJ. Vol.10. n°6. Agost. 1913. pp.805-813.
- 89- *Minutes of the Legislative Council. Third Session. Fifth Council. 7th to 26th April. 1913.* pp.3 i 115-116; NOBBS, E.A. "A School of Agriculture for Southern Rhodesia". RAJ. Vol.10. n°6. Agost. 1913. pp.805-808.
- 90- *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox upon Land Settlement in Rhodesia.* 21 de juny, 1913. pp.65-66; *A Land of Sunshine. Southern Rhodesia. Unique Openings for Farmers. Millions of Acres.* BSAC. Londres. 1914. p.21.
- 91- NOBBS, 1924. op.cit. pp.118-123; WEINMANN, op.cit. pp.140-141.
- 92- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. pp.40-41.
- 93- "Rhodesia and its Agricultural Possibilities". RAJ. Vol.6. n°4. Abril. 1909. pp.388-389.
- 94- ZVOGBO, 1996. op.cit. p.73.

- 95- Per al treball del primer Agriculturista al Departament d' Afers Nadius, E.D.Alvord, vegeu DRINKWATER, op.cit. pp.39-40.
- 96- *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1909.* p.1; *Report of the Director of Agriculture, for the Year Ended 31st December, 1910.* pp.1-2 i 7.
- 97- "Editorial". RAJ. Vol.9. n°6. Agost. 1912. p.792; *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.6.
- 98- Per a les escoles rurals en un districte concret vegeu HODDER-WILLIAMS, op.cit. pp.69-71.
- 99- CLEMENTS & HARBEN, op.cit. pp.78-80; *A Land of Sunshine. Southern Rhodesia. Unique Openings for Farmers. Millions of Acres.* BSAC. Londres. 1914. pp.21 i 40-42.
- 100- JOLLIE, op.cit. pp.196-197; *A Land of Sunshine. Southern Rhodesia. Unique Openings for Farmers. Millions of Acres.* BSAC. Londres. 1914. pp.13, 15 i 18.
- 101- JOLLIE, op.cit. pp.125-126; "Editorial". RAJ. Vol.11. n°3. Febrer. 1914. p.349; MacDONALD, op.cit. pp.178-179.
- 102- JOLLIE, op.cit. pp.193 i 200-201; MacDONALD, op.cit. pp.58-59.
- 103- T 2/29/8 "Report on the Agricultural and Pastoral Possibilities of Southern Rhodesia" by Robert Wallace, datat el 19 d'octubre del 1908. p.42; *A Land of Sunshine. Southern Rhodesia. Unique Openings for Farmers. Millions of Acres.* BSAC. Londres. 1914. p.18.
- 104- MacDONALD, op.cit. pp.62 i 202.
- 105- Sobre el "perill negre" i el seu paper en la cultura colonial vegeu, per exemple, SCHMIDT, op.cit. p.171.
- 106- Per a l'actitud vers els afrikaners vegeu LOWRY, Donal. "'White Woman's Country': Ethel Tawse Jollie and the Making of Rhodesia". *Journal of Southern African Studies.* Vol.23. n°2. Juny. 1997. pp.259-281; BEVAN, "Reminiscences". pp.78-79 i 95.
- 107- MASON, op.cit. pp.278-279.
- 108- Sobre els primers moments de formació de la identitat rhodesiana vegeu KENNEDY, op.cit. pp.189-191; RUBERT, op.cit. p.119; HODDER-WILLIAMS, op.cit. pp.82-89 i LOWRY, op.cit. pp.264-266.
- 109- *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Year ended 31st March, 1909.* pp.46-47; FLETCHER, R.A. "Agricultural Union Congress, Umtali, 1911. Presidential Address". RAJ. Vol.8. n°6. Agost. 1911. pp.878-880; *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1912.* p.56.
- 110- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1912.* p.7.
- 111- JOLLIE, op.cit. p.157; EDMONDS, J.A. "The Rhodesia Agricultural Union. The Presidential Address". RAJ. Vol.7. n°6. Agost. 1910. p.1.499; per a les discrepàncies entre Fletcher i Coghlan vegeu HUMMEL, H.C. "The Growth of White Rhodesian Nationalism: A Critical Appraisal". *Zimbabwean History.* Vol.11. 1980. pp.75-86.
- 112- Per a les actituds polítiques dels grangers als anys 10 vegeu GANN, 1969. op.cit. pp.216-217; HODDER-WILLIAMS, op.cit. pp.75-76 i PHIMISTER, 1988. op.cit. pp.97-98.
- 113- *Official Yearbook.* 1924. pp.311-312; "Editorial". RAJ.Vol.11. n°4. Abril. 1914. pp.503-504. Per a una breu discussió de la renovació de la Carta el 1914 vegeu el capítol següent.
- 114- MACHINGAIDZE, op.cit. p.34; KENNEDY, op.cit. p.38.

- 115- NOBBS, E.A. "Farms and Farming in Rhodesia. Melsetter". RAJ. Vol.7. n°5. Juny. 1910. p.1.335.
- 116- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1913*. p.2.
- 117- Les dades d'aquest paràgraf estan extretes de WILLS, op.cit. Apèndix VII, sense pàgina; *The BSAC. Proposals for the encouragement of Land Settlement and Immigration*. Incloses en el *The BSAC Directors' Report and Accounts for the Years ended 31st March, 1913, and 31st March, 1914*. p.69; *Memorandum by Mr.H.Wilson Fox Containing Notes and Information Concerning Land Policy*. BSAC. Londres. 1912. pp.3-4; i CLARKE, op.cit. p.22.
- 118- DAVIS & DOPCKE, op.cit. pp.84-85.

Notes al capítol 28

- 1- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", datat el 23 de setembre del 1916. p.30.
- 2- JOLLIE, op.cit. p.139; LOWRY, op.cit. pp.266-267.
- 3- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", datat el 23 de setembre del 1916. p.45.
- 4- GANN, 1969. op.cit. pp.217-218, PHIMISTER, 1988. op.cit. pp.98-99.
- 5- *Report of the Director of Agriculture for the Year 1914*. p.5, "Editorial". RAJ. Vol.11. n°8. Desembre. 1914. p.1.113.
- 6- G 1/1/1/1 "Memorandum on the Organization of the Department of Agriculture and the Veterinary Department", datat el 23 de setembre del 1916. p.54.
- 7- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1915*. p.13.
- 8- CLEMENTS & HARBEN, op.cit. pp.81-83; WEINMANN, op.cit. pp.47-48.
- 9- WEINMANN, op.cit. pp.56-57.
- 10- WEINMANN, op.cit. pp.97-98.
- 11- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1916*. p.8; *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1917*. pp.5 i 8-9.
- 12- *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1916*. p.8; *The BSAC Directors' Report and Accounts. 1917*. p.12.
- 13- Sobre la decisió del Privy Council vegeu GANN, 1969. op.cit. pp.231-233 i PALMER, 1977a op.cit. pp.133-135.